

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland

ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

---

3. AARGANG

1926 — 1927.

Indhold.

Sønderjydske Naturforhold.

- E.: Aalenes Vandring, S. 63.
Axel Lange
og Chr. Seeberg: Nogle sønderjydske Planter, S. 97, 116, 134, 151, 167.
Axel Lange: Køes, S. 144.
P. Møller: Hvad vore Moser gemmer, S. 50.
„ Grusgravenes tavse Vidnesbyrd, S. 106.
A. Otterstrøm: En Hærorm, S. 28.

Almindelig Historie.

- T. O. Achelis: Haderslev og Ribe Katedralskoler, S. 24.
„ En Ansøgning fra Skolelærere i Øster Løgum Sogn, S. 154
J. H. Byriël: Nybølgaard, S. 2.
„ Efterretninger om Herresædet Trøjborg, S. 161.
H. C. Davidsen: En Æresoprejsning for Guldhornets Finder, S. 145.
H. P. Hanssen: Dansk og tysk i Skolen S. 149.
J. Hansen: Plejebørn i gamle Dage, S. 140.
H. Hejselbjerg-
Paulsen: Sønderjyllands eneste Skibssætning, S. 57.
„ „ Nogle gamle Ligsten, S. 165.
Anna Knudsen: En Tjenestepiges Beretning fra 1864, S. 170.
Th. Knudsen: Landstormen ved Brøns, S. 17.
Michael Mikkelsen: Lidt om Felsted Kirkes Klokke, S. 73.
M. Møller: En Prinsesse med Spaadomsgaver, S. 81.
P. Møller: Bestemoders første Petroleumlampe, S. 108.
— N: Hvor Himmelbreve endnu er i Brug, S. 9.
August F. Schmidt: Fra Kongeåegnen, S. 113, 130.
Nicolai Svendsen: Da Holger Drachmann skulde udvises fra Sønder-
jylland, S. 4.
„ Fra Treaarskrigens Dage, S. 102.
H. Lausten-Thomsen: Fra Østerfjolde Sogn, S. 53.
— Grundtvig og Vestslesvig, S. 65.
— Af Lindeveds Saga, S. 177.
Th. Thomsen: Den første Kop Kaffe, S. 63.
Th.: Møllebyggeren i Dravedskov, S. 6.
„ Biskop Brorson og den uværdige Degn, S. 148.
„ De kry Tøvringer, S. 150.
Himmelbrev fra Rejsby, S. 9.
Fra Krigen og Revolutionen, S. 137, 156, 171.

Af Dagens Historie.

Kr. Fromsejer: 5 Aars Plantningsarbejde i Nordslesvig, S. 1.

Digte.

Martin N. Hansen: De gammel Spell, S. 175.
P. Kjær: En Studehandel, S. 108.
Jens Mandøe: Korresand, S. 75.
Valdemar Rørdam: Lydik Jacobsen, S. 129.
Chr. Seeberg: Den 6. September 1914, S. 59.
Th.: 1917, 4 Digte, S. 118.
En ABC-Vise, S. 78. Til Tinge, S. 141. En Pif Tobak, S. 176.

Fra Folkemund, Sagn og Minder.

Andr. Abild: Forvarsel, S. 108.
J. Abild: Den uhyggelige Hest, S. 110.
" Hvorfra Harreslev har Navn, S. 160.
A. Bjerrum: Ni Fingre, S. 142.
J. Bogensee: Hvorledes Schleppegrell faldt, S. 95.
J. Bogh: Jyllands-Tysk, S. 31.
Mette Bøgen: Sølvknappe-Johan, S. 11.
" Den kloge Røgter, S. 14.
" Kobbervold, S. 128.
Cl. Eskildsen: Gamle danske Folkeminder i Mellemslesvig, S. 121.
E.: En ejendommelig Salmebog, S. 76.
J. B. Eliassen: Præstehistorier, S. 158.
J. C. Gregersen: En Lygtemand som Vejviser, S. 110.
Chr. Hansen: Røveren blev bundet, S. 111.
H. L. Hansen: De indmurede Kvægkranier, S. 14.
Johannes Hansen: Dannebrogsoptøget i Lund, S. 159.
" Hvorledes det gik det første tyske Flag i Rens, S. 159.
C. C. Haugaard: Heksebrænding paa Arnebjerg, S. 32.
N. P. Jensen: Ovcrtro fra Solderup, S. 109.
L. J.: Varsel, S. 111.
Kathrine Jensen: Forvarsel, S. 112.
N. A. Jepsen: Troens Vandsted, S. 126. En Ligprædiken, S. 126.
" Godt tænkt, S. 127.
" Bondens List, S. 128.
Peter Jørgensen: Pyrkus's Baas, S. 60.
Arnold Knudsen: Stenen, der ikke maatte flyttes, S. 15.
" Søllingvraa, S. 7.
" De takker for Tarrehalm, S. 15.

- C. Knudsen : En Henrettelse ved Fægteborg, S. 12.
” Minder fra Lavensbymark, S. 13.
” Hensat Brand volder Brand, S. 15.
” Thomas Sture og Havfruen, S. 16.
” Henrettelse ved Ketting, S. 80.
” Oksbøl, S. 80.
” Ulrik Brandt, S. 31.
P. Lock : Varsel, S. 111.
C. Ludvigsen : Rakkerne paa Als, Røverne i Varnæstykk, S. 12.
” Kosakkerne i Brunde, Kosakkerne i Felsted, S. 16.
Frida Magnethi : Guldtallerkenen, S. 15.
Marie Mangelsen : Den villige Dreng, S. 144.
” Manden, der sagde alt forkert, S. 175.
” Pigen, der sagde alt forkert, S. 175.
Aage Matthiesen : Da Jyderne stjal Havre, S. 109
P. Møller : Æ Trindmos', S. 60.
” Synske Mennesker, Morbror Hans, S. 61.
” Han kendte ikke sig selv. Nattens Lyde. Den sorte
” Pudel. Var det et Varsel, S. 62.
” Lysestagen i Ribe Domkirke, S. 110.
Ingeborg Møller : Tingdalen, S. 128.
Christian Nielsen : Et Varsel, S. 96.
” Brudehøj i Blans, S. 127.
Marie Nielsen : Klokkerne i Kejtum, S. 11.
Lærer Nørgaard : Herredsfogeden i Bæk, S. 13.
Mathias Petersen : Sagn fra Burkal Kirke, S. 31.
Ellen Petersen : Forvarsler, S. 80, 96.
” Degnens Pult, S. 96.
” Kirkegaarden drog, S. 96.
Chr. Riggelsen : Guldfund ved Gallehus, S. 15, 128.
R. : I Kirken, S. 157.
” Jyden og Tyskeren, S. 157.
Chr. Seeberg : Heksen fra Hygum, S. 64.
” Rasselbæk, S. 64.
” Forvarsler, S. 96.
” Folketro, S. 127.
P. Skovrøy : Gravskrifter, S. 126.
Elly Straagaard : Lygtemanden som Følgesvend, S. 112.
S. i U : Da Præsten glemte Skærtorsdag, S. 112.
M. Sørensen : Forvarsler, S. 160.
K. Teudt : Sagn fra Burkal Kirke, S. 31.
Hans Volf : Kraftigt Foder, S. 128.
Ingeborg Wind : Muldvarpefødderne, S. 111.

- Ingeborg Wind: Konen ved Abild. S. 112.
— Et gammelt Forvarsel, S. 175.

Gammel Sæd og Skik.

- Mette Bøgen: Kaution for Kaalen, S. 95.
H. P. Hanssen: Alsisk Indbydelse til Bryllup, S. 79.
H. Hejselbjerg-
    Paulsen: Er godt og et daarligt „Møde“, S. 176.
Aage Iversen: Begravelsesskikke i Møgeltønder Sogn, S. 142.
N. P. Jensen: Konebarsel i Lund, S. 95.
    ” Gammel Skik i Solderup, S. 128.
N. A. Jepsen: Skafferrim, S. 125.
Johannes Kock: Begravelsesskikke i Burkal, S. 141.
Frida Magnethi: Begravelsesskikke i Møgeltønder Sogn, S. 142.
P. Møller: Bedstemoders første Petroleumslampe, S. 109.
Ellen Petersen: Paaskhøtte i Jels, S. 30.
    ” Langfredag, S. 175.
Th. Thomsen: Den første Kop Kaffe, S. 63.
Hans Volf: Fluesmækken, S. 30.

Remser og Rim.

- Mette Bøgen o. fl.: Det regner, S. 176.
J. Bogh, Alma Christensen, Arnold Knudsen, T. Sahl, H. Sandkamm,
Kathrine Schmidt: Remser, S. 10, 29, 109.
Cl. Eskildsen: Sønderjyske Tælleremser, S. 33.
    ”   ” Gemte danske Folkeminder i Mellemslesvig, S. 121.
P. Eskildsen: En Pibe Tobak, S. 176.
N. P. Jensen: Sejer, S. 128.
N. A. Jepsen: Skafferrim, S. 125.
    ”   ”   ” Bindebreve, S. 127. 160.
Thorvald Petersen: En gammel Bøn fra Als, S. 95.
Marie Mangelsen o. fl.: Dyreremser, S. 111

Fra Hjemstavnsbevægelsen.

- Th.: De gamle Møller, S. 10.
    ” Fra Danevirke, S. 10.
    — Afvanding og Naturfredning, S. 59.
    — Fra Pelvorm, S. 76.

Nye Bøger.

S. 64, 105.

Stedfortegnelse.

- Aabenraa** 12, 16, 22, 41, 43, 44, 45, 52, 63, 81 ff., 102, 106, 109, 110, 123, 167, 171.
Aalkær 4.
Aarøsund 39.
Aastrup 27.
Abild 66, 104 f., 112, 128, 175.
Adserballe 12.
Agerskov 6, 117, 133, 137.
Als 12, 41, 42, 45, 51, 79, 95, 99, 105 f., 119, 126, 153, 154.
Alslev 104, 162.
Angel 153, 154.
Ankersminde 61.
Arlevad 178.
Arnum 10, 137.
Arrild 20, 35, 36, 66, 108, 126, 143.
Augustenborg 31, 80, 111, 176.
Aventoft 9, 111.
Avnbøl 14, 62.
Ballum 108, 128, 153.
Barsbøl 130.
Barved 115.
Bastrup 130, 164.
Bedsted 64.
Bevtoft 126.
Billeslund 3.
Bjolderup 41, 45, 158.
Bjært 130.
Blans 127.
Bodum 51.
Bov 23.
Bov (Bylderup) 181.
Bovlund 7, 69.
Bovrup 96, 127.
Bramdrup 130, 131.
Branderup 36, 64, 119.
Brede (Bredebro) 38, 45, 48, 65, 69, 104.
Bredevad 64, 181, 191.
Bredsted 189.
Brendstrup 64, 79, 96, 118, 130.
Broager 43, 119.
Brunde 16, 52
Brøns 17 ff., 27, 66, 70, 113, 126, 129.
Brøstrup 130.
Burkal 31, 37, 38, 40, 41, 141, 159
Bylderup 10, 12, 15, 41, 45, 110, 142, 165.
Bæk 13, 51, 60.
Bølsbøl 179.
Christiansfeld 176.
Daler 37, 39, 42, 44, 45, 65, 111, 128, 176.
Damhus Kro 104.
Danevirke 10.
Draved Skov 6 ff.
Drenderup 130
Døstrup 26, 31, 37, 39, 40, 44, 45, 48, 65, 68, 104, 109, 150 f., 171.
Ellum 115.
Ellund 181.
Elsmark 16.
Emmerlev 66, 72, 128, 179.
Emmerske 111, 159, 160.
Endrupskov 1, 2, 3.
Ensted 32, 41, 51.
Farris Skov 113 ff., 130 ff.
Felsted 10, 11, 16, 38, 43, 73 f., 111.
Felstedskov 112, 176.
Fjelstrup 41.
Flensborg 10, 22, 25, 30, 64, 74, 113, 160, 163, 171, 178, 179.
Fogderup 181.
Foldingbro 114, 116.
Fole 4, 66, 114, 115, 130.
Forballum 66, 69.
Frørup 130
Frøslev 168.
Fægteborg 12.
Fæsted 114, 172.
Før 82.
Gaansager 142 ff.
Gaaskær 112.
Gallehus 15, 105, 110, 128, 142, 145 ff.
Gastrup 130.
Gelstoft 2.
Genner 51, 56 ff., 113, 165.
Graasten 83.
Gram 2 ff., 6, 11, 26, 27, 43, 66, 69, 71, 72, 113, 130, 149, 161, 162.
Gredstedbro 114.
Haderslev 1, 13, 21, 23, 24 ff., 30, 62, 68, 80, 96, 113, 115, 154, 175, 178, 180.
Hajstrup 15, 181

- Haksted 123.
 Halk 178.
 Hammelev 26.
 Harreby 96.
 Harreslev 160.
 Hatsted 180.
 Havnbjerg 12, 32.
 Hedegaard 69.
 Heds 142.
 Hejls 130.
 Hellevad 110, 160.
 Helved 80.
 Hemmelmark 178:
 Hjerpsted 37, 66, 128.
 Hjerting 62, 66, 96,
 110, 130, 158.
 Hjortholm 51.
 Hjortlund 27, 66.
 Hjortspring 12.
 Holm (Hygum S.) 25.
 Holte 164.
 Hoptrup 174.
 Horns 64.
 Hostrup 42, 45, 137,
 140, 165.
 Hovslund 58, 155, 166.
 Husum 54.
 Hvidding 66, 67.
 Hydevad 110.
 Hygum 25, 27, 64, 66,
 115, 130, 166
 Høgsbro 179, 181,
 189, 191.
 Højer (Højer Sluse) 11,
 63, 66, 70, 112.
 Højkro 72.
 Højrup 66, 103.
 Højrup (Had. A.) 130,
 131.
 Hørup 123.
 Isted 115.
 Jejsing 10, 140 f.
 Jels 30, 37, 39, 80, 96,
 130, 131.
 Jerstal 14, 113, 114.
 Jordkær 126.
 Jyndeved 40, 41, 42.
 Jørgensgaard (Aab.)
 106.
Kaalkaad 104.
 Kalvslund 66.
 Karlum 179.
 Kassø 110.
 Kastrup 4
 Kathale 179.
 Kejnæs 51.
 Kejtum 11.
 Ketting 12, 31, 32, 80.
 Klipleve 42, 51.
 Klægsbøl 179.
 Kogsbøl 179, 180.
 Kolsnap 61.
 Kolstrup 84.
 Kongeaa 113 ff., 130
 ff.
 Korresand 75.
 Kravlund 112, 181.
 Kummerlev 162.
 Kværs 10, 25, 29, 41.
 Kærager 181.
 Kærgaard (Nustrup) 60.
Ladelund 40.
 Langballe 180.
 Landeby 104.
 Langdel 3.
 Lavensby 12, 13.
 Lejrskov 132.
 Lindeved 177 ff.
 Linnaa 123.
 Lintrup 36, 66, 157,
 158
 Lovrup 69, 104, 150 f.
 Lovtrup 158.
 Lund 95, 159
 Lundbæk 52.
 Lunden 15.
 Lundsberg 91.
 Lundtoft 41.
 Lyksborg 84.
 Lyrskov 131.
 Lysholm 16.
 Læk 123, 179.
 Løgumkloster (Løgum
 Kloster) 7, 10, 40,
 102, 162
 Løjt (Angel) 95.
 Løjtved 7.
Maasbøl 181.
 Majbøl 171.
 Majkro 16.
 Maugstrup 27, 174.
 Medelby 121, 144, 175.
 Mejlbj 181, 191
 Mellerup 181.
 Mejn 123.
 Mjolden 65, 69, 171.
 Morsum 179.
 Møgeltønder 15, 65, 70,
 105, 110, 128, 142,
 146, 147, 148 f.,
 157.
 Møjbøl 130.
 Mølby 10.
Nibøl 159.
 Nordborg 13.
 Notmark 41, 43.
 Nustrup 13, 28, 51, 60,
 61, 113, 119, 133.
 Nybølgaard 2 ff.
 Nygaard (Kejnæs) 51.
 Nørballe 73.
 Nørre Hjarup 32, 65.
 Nørre Fardrup 65.
 Nørre Løgum 10, 37.
Oksbøl 80.
 Oksenvad 130, 131.
 Ostenfeld 53 ff.
 Overby 151
Pelvorm 76.
Raahede 67.
 Randerup 65.
 Rangstrup 1, 2.
 Ravsted 64.
 Rejsby 9, 17 f., 24, 66,
 67
 Rends 159.
 Revsø 131.
 Ribe 24 ff., 31, 36, 65,
 102, 110, 113, 123,
 131, 149, 157, 162,
 180.
 Rinkenæs 44, 96.
 Ris-Hjarup 52.
 Roager 66.
 Roost 6, 7, 151.
 Rott 54 f.
 Rovbjerg 155.
 Rødding 26, 27, 62,
 64, 66, 130.
 Røjbøl 130.

- Rømø 1, 2, 39, 65, 161.
- Saksborg** 10.
- Schackenberg 15, 128, 145, 148 f.
- Seem 65, 161.
- N. Sejerslev 179.
- Sild 11, 115.
- Skast 66, 113, 128.
- Skavlund 123.
- Skelde 170.
- Skibelund 133.
- Skjoldager 4.
- Skodborg (Skodborgaa, Skodborghus) 66, 112 ff., 130 ff.
- Skovby (Løjt) 52
- Skovbøl, (Skovbølgaard) 12, 16, 73.
- Skrave 130.
- Skrydstrup 13, 14, 21, 64, 79, 96, 113, 128.
- Skærbæk 38, 66, 67, 69, 72, 102 ff., 137 f., 156.
- Slesvig 5, 22, 178.
- Solderup 39, 76, 95, 109, 111, 128, 179.
- Sommersted 130, 131, 152.
- Sottrup (Had.) 130, 166.
- Spandet 27, 66, 181, 191.
- Sprakebøl 179.
- Stenderup (Toftl) 108.
- Stenderup (Had.) 130.
- Stentoft 106 f.
- Stepping 49, 130, 131.
- Stolbro 29, 111, 141.
- Stursbøl 130
- Styding 62.
- Sundeved 41, 101, 119, 154, 178.
- Svenstrup 12.
- Svesing 53, 55.
- Sød 11, 30, 111, 112, 176.
- Søgaard 10, 161, 162
- Søllingvraa 11, 181.
- Sølsted 37, 79, 105, 161, 175.
- Sønderby (Kejnæs) 51.
- Sønderborg 10, 25, 27, 170 f.
- Sønder Hostrup 84.
- Sønder Løgum 42.
- Søndernæs 67.
- Sønder Vilstrup 131.
- Søvang 111, 179.
- Taabdrup** 130.
- Taps 130
- Terkelsbøl 112, 181.
- Terp 130.
- Timmersig 179, 181.
- Tinglev 1, 2, 64, 171, 181.
- Tirslund 30.
- Tiset 2, 4.
- Tøbøl 114
- Toftlund 38, 66, 72, 119, 137.
- Toghale 15, 128.
- Tombøl 73, 126, 127, 158, 160, 173
- Torp 131.
- Treja 53.
- Trøjborg 14, 161 ff.
- Tvismark 10.
- Tykskov 175.
- Tyrstrupgaard 179
- Tønder 1, 2, 10, 11, 27, 28, 41, 42, 44, 45, 46, 64, 95, 102 ff., 111, 123, 146, 157, 160, 171, 173.
- Tørring 161, 162.
- Tørsbøl 41
- Tøvring 150 f.
- Udbjerg** 37, 112.
- Uge 158.
- Uldal 28, 60.
- Ulkebøl 41.
- Valsbøl** 123.
- Vamdrup 65, 130, 163, 164.
- Varnæs 12 f.
- Vedbæk 55
- Vedsted 36.
- Vejstrup 130.
- Velkjær 73
- Vesby 144.
- Vesterby (Kejnæs) 51.
- Vesterbæk 179, 181.
- Vester Lindet 4.
- Vester Terp 104.
- V. Vedsted 65, 172.
- St. og L. Vi 177.
- Vidaa 63.
- Villebøl 114.
- Vilslev 65
- Vinnert 54 f.
- Vinum 150.
- Visby 42, 44, 45, 65, 69, 72, 128, 160 ff.
- Wittbeck 54 f.
- Vodder 66.
- Vojens 174.
- Vollerup 181.
- Vonsild 130.
- Ødis** 66, 130.
- Ørslev 52.
- Ørsted 130
- Østerby (Daler) 11, 15, 95, 112, 128, 176
- Østerby (Kejnæs) 51.
- Østerby (Medelby) 111, 144, 175, 181,
- Østerfjælde (Ostenfeld) 53 ff.
- Østergaard (Nustrup) 60.
- Øster Gasse 150.
- Østerholm 13, 16.
- Øster Lindet 4, 61, 130
- Øster Løgum 52, 154 f., 165 ff.
- Øvre Stolk 95.

5 Aars Plantningsarbejde i Nordslesvig.

Syd for Linien Endrupskov-Haderslev.

Af Kr. Fromsejer.

Naar man skal bedømme Resultaterne af et Plantningsarbejde, er 5 Aar et kort Tidsrum at drage sine Slutninger igennem.

Efter Genforeningen organiserede Hedeselskabet, efter Anmodning fra Landbrugsorganisationer henede, sit Plantningsarbejde paa samme Maade som i det gamle Land, og Maalet maatte være dels at faa anlagt større Plantager og dels at interessere Befolkningen for Anlæg af Hegns- og Lærækker omkring Markerne.

Med Anlægget af større Plantager er det gaaet smaat, idet de vanskelige, økonomiske Forhold har medført, at kun faa har turdet binde sig til Arbejdet og Bekostningen ved Anlæg af Plantearealer, der først efter en Aarrække kan give Udbytte.

Men med Anlæg af Hegnsrækker og Læplantninger omkring Ejendommene er det gaaet særdeles godt. Befolkningen har vist denne Del af Plantningssagen særlig stor Interesse; overalt, hvor man nu kommer, træffer man nyanlagte og i mange Tilfælde særdeles velholdte Hegns- eller Læplantninger.

Syd for Linien Endrupskov-Haderslev arbejder nu følgende Plantningsforeninger:

Tønder med fl. Amters Plantningsforening,
Nørre Rangstrup Herreds Plantningsforening,
Visherreds Plantningsforening,
Tinglev og Omegns Plantningsforening, samt
Rømø Plantningsforening,

og nedenstaaende Oversigt viser, hvor god en Udvikling disse Foreninger har haft, takket være den voksende Interesse for Plantningsarbejdet.

Aar	Antal Modt.	Løvtræer	Naalet træer
1921	285	140 920	265 500
1922	630	250 389	441 655
1923	951	458 945	513 670
1924	935	458 159	429 585
1925	1237	665 798	873 235

	1925.			Ialt uddelt Planter for Kr.
	Antal Modtagere	Løvtræer	Naaletræer	
Tønder m. fl. Amters Plantningsforening .	562	313 819	495 400	27,643,05
Nr. Rangstrup Herreds Plantningsforening .	295	138 174	162 610	10,639,34
Visherreds Plantnings- forening	192	112 480	114 900	8,383,—
Tinglev og Omegns Plantningsforening .	153	86 495	76 945	5,482,71
Rømø Plantningsforen.	35	14 830	23 400	1,716,90
Tilsammen i 1925 . .	1237	665 798	873 255	53,865,—

Nybølgaard og Gram.

Af J. H. Byriel.

Hen ved en halv Mil Vest for Gram ligger *Nybølgaard* i en sandet Egn umiddelbart ved den sydlige Bred af Gram Aa. Der er ikke Spor af tidligere Befæstningsværker, saa Gaarden sikkert aldrig har været befæstet. Naar den er bleven oprettet, ved jeg ikke; men det maa vel være i første Halvdel af det 16. Aarhundrede, da den første Ejer synes at have været før nævnte Ditlev v. Buchwald til Gram. 4 Bøndergaarde, der kaldtes Nybøl, blev nedbrudte, og af deres Jorder sammenstykkedes saa Nybølgaard.

Ditlev Buchwalds Sønner *Johan* og *Joachim* skrives begge til Nybøl og ligeledes sidstnævntes Søn *Kaspar*; men det var Johan v. Buchwald, der var den egentlige Ejer. Han nævnes 1590 og 1593, laa ofte i Strid med

Slægtninge om Jordegods og synes som de fleste af sin Slægt at have været en haard og voldsom Natur. I hans Tid var Hellig Tøgers Kirke i Endrupskov meget brøstfældig, hvorfor han lod den nedbryde. Døbefonten skal han have ladet føre til Nybølgaard og bruge til Hundetrug, hvad der medførte Sygdom paa Gaarden. Johan v. Buchwald var død 1616. Hustruen hed Ide Wolfsdatter Ahlefeldt, som døde 1633.

Sønnen *Ditlev v. Buchwald* blev nu Ejer og skrives tillige til *Gelstoft*, der var oprettet af en lille Landsby og ligger Syd for Tiset ved Gelsaaen. Han havde ligeledes en Del Retstrætter om Gods. Allerede under Faderen var Nybøl bleven beslaglagt 1614, og Ditlev v. B. blev fuldstændig forarmet og maatte 1638 sælge

Gelstoft til Kongen, og 8 Aar efter maatte ligeledes Nybølgaard sælges for at dække hans Gæld. Han nævnes sidste Gang 1648; Hustruen hed Dorthea Wensin.

Nybølgaard havde i den følgende Tid forskellige Ejere; den sidste af dem, Justitsraad Koch, solgte 1754 Gaarden til Grevinde Anna Sofie Rantzau til Gram, og siden den Tid har Gaarden atter hørt derunder.

Nybølgaard var 1863 regnet til 366 Td. Land, men er nu en Del mindre, idet et Areal af Jorderne er tilplantet; den er en grevelig Forpagtergaard.

Hovedgaarden *Gramgaard* er ligeledes bortforpagtet; den omfatter hen ved 600 Td. Land. Lidt nordøstlig for Gram ligger den betydelige Mejerigaard *Billeslund* med omtrent 280 Td. Land; ogsaa den er en Forpagtergaard.

En anden adelig Familie, nemlig v. Krogh, har paa forskellig Maade været knyttet til Gram.

Saaledes har Kammerherre Frederik Ferdinand v. Krogh, der levede 1737-1829 og var Jægermester i Nordslesvig 1781-1829, boet en Tid lang paa Gram Slot, hvor flere af hans Børn er født. Blandt dem var Kammerherre Godske Hans Ernst v. Krogh, født 1778, død 1852, som administrerede Gram og Nybøl Godser 1824-48 og i disse Aar havde sin Bopæl paa Gram. Godserne var blevne stærkt forgældede; men Kammerherre v. Krogh styrede dem med megen Dygtighed

og bragte Gælden til at dale stærkt. Mindet om ham er endnu levende blandt gamle Folk paa Gram Gods. Siden blev Godserne styret af en Godsinspektør. Ældre Folk husker godt gamle Inspektør Ravnsøe; senere fulgte *Jensen*, der døde for faa Aar siden, og nu Godsinspektør *Jerichow*.

Gram Godses Skove, der af Trap angives til omtr. 1300 Tdr. Land, hvortil nu kommer betydelige Plantager, er bleven styret af en *Skovrider*, der under sig havde 2 Skovfogder. Den ældste Skovrider, Folk mindes, boede i Fole og hed *Hans Petersen*. Kammerherre v. Krogh havde ladet bygge en ny Skovriderbolig mod Øst ved Sønderskoven og kaldt den *Kroghslund*, og her boede de 3 følgende Skovridere til 1885: *Mads Rosendahl*, *Anders Rosendahl* og *K. Bille Petersen*. Greven havde imidlertid købt Gaarden *Langdel*, og den følgende Skovrider, *M. Frølich*, fik Bopæl der. Nu har Skovrideren Bolig i Gram.

Ikke alene selve Gram, men ogsaa de omliggende og til Godset hørende Landsbyer har Minder fra gammel Tid. Her kan i første Række nævnes *Endrupskov*, egentlig *Emdrupskov*, der i gamle Dage hed *Immæthorp*, var et Sogn for sig og nævnes allerede 1331 og 1340. Den gamle Kirkegaard paa *Bakkehældet* mod Øst betegner endnu Stedet, hvor Hellig Tøgers Kirke laa c. 1200-c. 1600. Et Mindes-

mærke er rejst paa den nu fre- dede Plet.

Vest for Endrupskov, ved Gelsbro, laa *Gels Mølle*, og mod Nord ved Gram- eller Fladsaa laa *Fladsbro Mølle 1380*. Mon det ikke var paa samme Sted, hvor den saakaldte Stampemølle nu ligger?

Ogsaa Gravhøje findes ved Endrupskov.

Øst for Endrupskov ligger Tiset, som 1458 kaldes *Tiiswith*, og hvoraf den vestlige Del hørte til Emdrup Sogn.

Sydøstligst i Sognet ligger *Kastrup*, som Folk mener har sit Navn af Karen, saa Byen fra først af vel har heddet *Karenstrup*. *Kastrup* omtales allerede 1464, da Kantor Anders Brok i Ribe gav 2 Gaarde i Byen til Ribe Domkirke.

Nordøstligst ligger *Vester-Lindet*, der engang har hørt under Øster-Lindet Sogn og lige som dette skal have Navn af en Lindeskov. Paa *Vester-Lindet* Mark ligger nogle Ejendomme, som kaldes *Holt*, og her har der i gamle Dage ligget en lille Kirke eller et Kapel. Ogsaa *Vester-Lin-*

det er en gammel By; thi allerede 1318 døde en Ridder ved Navn Kristian Pæsz, som 1310 skænkede Gods i Vester-Lindet til Ribe Domkirke.

1664 købte Rigsfeltherre Hans Schack en Del kongelige Bøndergaarde, som laa under Haderslev Amt, for 5370 Rigsdaler; de blev kaldt Ny-Grammere. Disse Gaarde var beliggende i Vester-Lindet, Tiset, Kastrup, Aalkær og Skjoldager. Kong Frederik III. forbeholdt sig dog Indløsningsretten til dem.

1673 skænkede Kong Kristian V. Hans Schack og Arvinger Patronatsretten til Gram og Fole Kirker med samme Rettigheder, som Kongerne havde ejet dem. Indtægterne skulde tilfalde Patronen, mod at han vedligeholdt Kirkerne.

Gram Sogn har altid været bekendt for sin Danskhed, Ved Folkeafstemningen den 10. Februar 1920 afgaves i hele Sognet *1479 Stemmer for Danmark* og kun *64 for Tyskland*; blandt de sidste var de tyske Embedsmænd, som nu er borte, saa Tallet paa Tyskerne er mindsket betydeligt.

Da Holger Drachmann skulde udvises fra Sønderjylland.

Af Nicolai Svendsen.

Blandt gamle, gemte og glemte Akter har jeg tilfældigvis fundet følgende Dokumenter, som det formentlig nu har en vis historisk Interesse at læse. De gengives her i Oversættelse fra Tysk efter de originale Skrivelser:

I.

„København, den 19. December 1878.

I Fjor udkom her en Bog med Titlen „Derovre fra Grænsen, Strejftog over det danske Termopylæ (Als-Dybbøl) i April Maaned 1877“, der behandler Tilstandene i Slesvig i Overensstemmelse med den her i Byen raadende Stemning, og som i Løbet af kort Tid har oplevet seks Oplag. Der findes bl. a. i Bogen et til de slesvigske Kvinder rettet Digt ved de danske Soldaters Grave, hvori der forekommer følgende Linjer:

„Lad Fjenden plukke Blomster
Derude, hvor han vil:
Nælder hos de sønderjydske Piger.

—————
Lad Tøjterne ved Elben være Tysken parat
Enker er de sønderjydske Piger.“

Forfatteren til denne Bog, Marinemaleren og Digteren Holger Drachmann, København, der har samlet Stoffet til sin Bog under et personligt Ophold i Slesvig, blev Dagens Helt, og hele den danske Presse, som aftrykte nævnte Digt, betegnede hans Værk som en Bog, der ikke burde savnes i noget dansk Hjem.

Den paagældende Drachmann er ifølge københavnske Blade nu atter undervejs til Tyskland, hvor han navnlig agter at besøge Syd-slesvig.

Da dette Besøg højst sandsynlig vil have en lignende Bog som den nævnte til Følge, og denne Hr. Drachmann — en Mand paa ca. 32 Aar, lyshaaret, bredskuldret, over 6 Fod høj — selvfølgelig ogsaa turde benytte sit Ophold i Slesvig til Agitationer, har jeg ment at skulle fremsende foranstaaende til Efterretning.“

* * *

Underskriften mangler. Men man tager næppe fejl, naar man antager, at det drejer sig om en Indberetning fra det tyske Gesandtskab i København til Regeringen i Berlin. Hvad Drachmanns Ophold i Sønderjylland angaar, kan det i samme Forbindelse oplyses, at Digteren blandt andre Steder navnlig opholdt sig i Eskild Skaus gæstfrie gamle Hjem i Sommersted.

II.

„Kongeligt Regerings-Præsidium Slesvig, den 26. December 1878.
P. 2532.

Fortroligt.

Deres Højvelbaarenhed tilstiller jeg herved en Afskrift af en Meddelelse, som Hr. Indenrigsministeren har modtaget fra København, hvorefter Marinemaleren og Digteren Holger Drachmann, som har

udgivet den i samme nærmere betegnede Bog og derved har tilkendegivet en særlig fjendtlig Holdning overfor de nuværende statsretslige Forhold i Slesvig, agter at foretage en Rejse til Tyskland, navnlig til Sydslesvig.

Da denne Rejse formodentlig vil blive benyttet til Agitationsformaal, anmoder jeg ærbødigst Deres Højvelbaarenhed om ufortøvet at ville give mig Underretning, saafremt den nævnte Drachmann skulde vise sig i Deres Kreds, at lade hans Færd omhyggeligt overvaage og at ville skride energisk ind mod mulige strafbare Handlinger fra hans Side.

Samtidig beder jeg Dem om, naar han træffes, at ville fastslaa hans Statsborgerforhold for, hvis han er Udlænding, at kunne tage hans Udvisning under Overvejelse.

Regerings-Præsidenten
v. Boetticher.

Til
den Kongelige Landraad

Hr. ....“

* * *

Denne Anmodning udgik fra Regeringspræsidenten i Slesvig til alle Landraaderne indenfor Distriktet og blev af dem i Afskrift videre sendt til Herredsfogederne og Gendarmeriet til yderligere Foranstaltning og med den Bemærkning, at Sagen skulde behandles fortroligt.

Det fremgaar af de Sagen vedføjede Bilag, at de forskellige Politimyndigheder har taget Meddelelsen til Efterretning. Men der forlyder intet om, at nogen af dem fandt den statsfarlige Marinemaler og Digters Spor.

Møllebyggeren i Dravedskov.

For hen ad hundrede Aar siden boede der en Møllebygger Jens Hansen Rostgaard i Dravedskov i Løgumkloster Landsogn. Der gaar endnu en Mængde Fortællinger om ham i Folkemunde. Nogle af dem har fundet ind i Skovrøys Bog „Lys paa Møllen“, der jo indeholder megen folkelig Overlevering f. Eks. om, at han huggede et Stykke Tømmer til Rette efter sin bare Fod. En enkelt har

været fortalt efter forlængst afdøde Sognefoged i Roost Hans Thomsen i „Sdj. Maan.“ 1. Aarg. pag. 47. J. Fausbøl har fortalt om ham i „Minder fra Agerskov Sogn“ under Overskriften „En underlig en.“ Her skal endnu fremføres nogle Træk, nedskrevne af Skolebørnene i Draved Skole og venligst overladt „S. M.“ af Lærer Schuldt: Jens Hansen skulde reparere Møllen i Gram og stod og tog

Maal af et Stykke Træ, da Greven paa Gram kom forbi. Han naaede at blive færdig, og da Greven kom hen til ham, stod han og maalte Træet ud med de bare Hænder. „Hvad bestiller du, Jens Hansen?“ spurgte Græven. „Jeg er ved at maale ud, hvor stort et Stykke Træ, jeg skal bruge her,“ svarede Jens, bar Træstykket paa Plads og vakte stor Forbavselse ved, at det passede, som det skudle.

(E. B.).

Jens flyttede, inden han kom til Draved, fra Sted til Sted. En Tid boede han i Bovlund; kort efter at hans Kone Metkatrin var død og bleven begravet paa Løgumkloster Kirkegaard, mødte han en af sine Bekendte fra Bovlund; Da denne spurgte, hvordan Metkatrin havde det, svarede Jens, at det vidste han ikke; thi de var bleven skilt. „Hvad!“ sagde Manden, „er I bleven skilt! Men hvordan gaar det hende saa? „Det kan jeg sandelig ikke sige,“ svarede Jens; „men til sidst fulgte jeg hende paa Vej til Kloster.“ Med den Besked drog Manden saa hjem til Bovlund.

(Peter Eskildsen).

Hver Mand i Sognet havde sit Stykke Vej at holde vedlige; Husfogden synede Vejen og havde stævnet hver Mand til at møde paa sit Stykke. „Dit Stykke Vej er ikke for godt, Jens,“ mente Husfogden. Jens svarede, at han havde villet reparere det forleden Dag; men saa kom der et Par løbske Heste, og de maatte standse

for hans Vej. „Ja, det er godt, Jens Hansen,“ sagde Husfogden. (E. Eskildsen).

En Dag — det var, da Jens boede i Løjtved — traf Husfogden ham med et Læs Tørv. Jens var jo en fattig Mand, saa Husfogden spurgte, hvorledes det gik ham. Jens svarede: „Det er ellers altid gaaet tilbage; men nu gaar det fremad“. Han havde tabt For-smækken af sin Vogn, og Tørvene trillede forud af den.

(K. E.)

H. Thomsen i Roost fortalte videre om Jens Hansen:

Det var vistnok i 1860, at Jens kom til Roost for at sælge Træspiseskeer, Grydeskeer og Ølhanner. Spiseskeerne var i Grunden berømte og søgte, de var efter den Tid nydelige, lavet af „Bennet“ (Benved), som han havde „frelst“ i Draved Skov. Det var en Søndag Eftermiddag i Sommertiden. En hel Del af Byens Karle morede sig paa sømmelig Maade i Roost Nørreby, oppe paa „Svinblok“ Vest for Roostgaard. Bl. a. skød de til Maals med et gammelt Gevær, en forhenværende gammel Flintbøsse, der var bleven forandret til en Fænghættebøsse.

Saa kom Jens Hansen gaende med sin Kurv paa Armen, hen til de Piger og Dreng, der stod som Tilskuere. Han tog Laaget af Kurven og bød sine Varer til Fals. Man købte som altid noget af ham, og bagefter spurgte han om Geværret, „om det var en Skyder,“ om han maatte at skyde; jo, det maatte han nok. Med stor For-

sigtighed tog han Bøssen, men han vendte den galt med Løbet ned ad og bar sig i det hele ad, som om han aldrig havde set en Bøsse før, langt mindre haft den i Haanden eller brugt den. Der var ingen Fare ved at lade ham haandtere med den; for der var ingen Fænghætte paa. Omsider fik Karlene ham dog forklaret, hvorledes han skulde bære sig ad, og Jens skød saa efter Maalet, men, som man sagde, „en Hestelængde udenom“. „Maaske du bedre kunde træffe efter løst end efter fast Maal?“ spurgte man.

„De tror æ nok vaar bæ'r“, svarede Jens.

Saa var Spørgsmaalet, hvad man skulde kaste op i Luften. Imedens havde Jens glemmt, hvad han havde lært, og atter faaet Geværet baglæns vendt, dog ikke Hanen spændt, derimod Løbet lagt til Kinden i Stedet for Kolben. Det var ordentlig Hovro. Lange Laust Lydiksen, der tjente paa den nørreste „Roostgaard“, havde faaet en ny Straahat; den kastede han i Vejret; men i samme Øjeblik havde Jens Hansen Bøssen i Orden og ved Kinden, skød — ja skød Hatten i bare Stykker og Stumper. Bøssen smed han langt hen, skreg: „Av, av, den gik af, den grimme Skyder!“ greb sin Kurv og løb sin Vej. Det varede noget, inden han kom til Roost igen.

Jens Hansen var forøvrigt ikke ildeset, hvor han kom og færdes. Alle vidste, at han „frelste“ Træ fra Draved Skov og var Kryb-

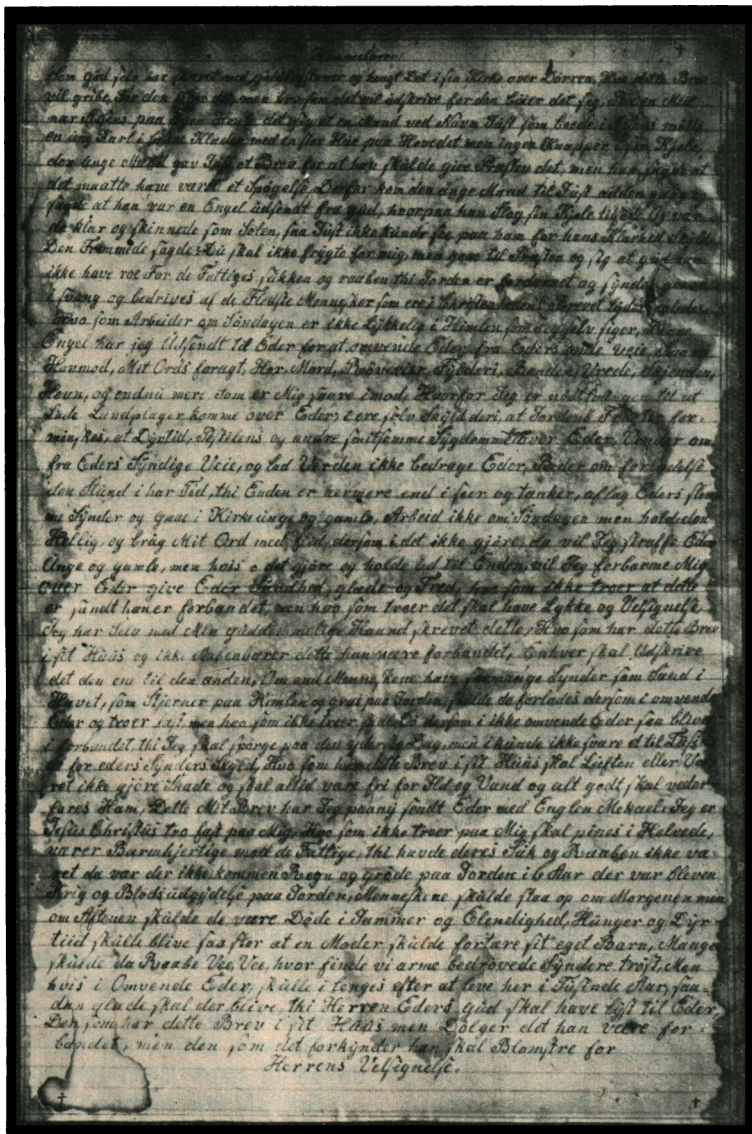
skytte i Skoven og i Kongens Mose; men det lagde man i den Tid ikke Smaafolk videre til Last, Derimod morede man sig over hans Skælmsstykker og hans Snarraadighed, og han gjorde intet Menneske Fortræd. Naar han havde udført en Gavtyvestreg rigtig godt og man pralede af hans Knøvhed, sagde han: „Æ har altid it oldjen væn let tilbens, men aasse granner; dæfor vild min Far aa æ Skolmester osse haj mæ te aa væ Løver ved Kongens Hof; men da æ Dokte saa sku tej æ Milt a mæ, tov han forkert aa tov æ Samvittehed, aa urren den maat æ it kom øvver aa den anden Si æ Vand“.

Jens var den Gang op mod de 60, men endnu let til Bens og rap paa Haanden. Rostes han for sin Hurtighed, vendte han Historien om og fortalte, at han skulde have været Advokat; men Doktoren tog fejl og tog Milten ud i Stedet for Samvittigheden; det hed sig altid om de kongelige Løbere, at Milten var taget ud af dem, og det var i den sidste Form, at Jens Hansen tiest fortalte Historien.

Det er ikke store Ting, der ligger i disse Fortællinger; men de har dog været gemt i Folkemindet i flere Slægtled, og har de ikke anden Betydning viser de alligevel en folkelig Sans for Humør og fortæller noget om, hvad man har syntes, det var værd at huske og fortælle.

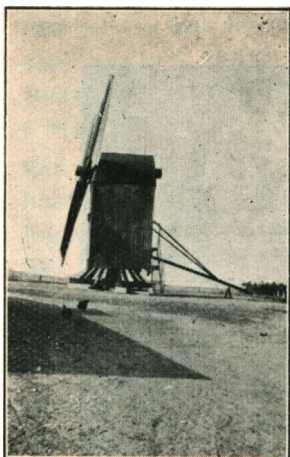
Th.

Himmelbrev fra Rejsby, skrevet med Guldbogstaver.

Hvor Himmelbreve endnu er i Brug. En gammel Kone i Aven-
toft faar hver Dag sin Avis bragt fra Naboens. Det er et Barn, der
gaar Bud med den; men Moderen forsømmer aldrig at give sit Barn
et Himmelbrev ind paa Brystet, før det tiltræder Vandringen over til
den gamle, for at det ikke skal blive forhekset af hende. —N.

SAMPLEREN.

Saksborg Mølle.

De gamle Møller. Stubmøllernes Tal i Sønderjylland svinder stadig; i Mølby paa Rømø staar kun Skroget, Vingerne er faldne. Den smukke Mølle i Saksborg forsvinder vist i nærmeste Tid; saa er kun Arnum og Sønder Tvismark tilbage i Tønder Amt. Landskabet op imod Danmarks Sydgrænse har mistet et af sine stolteste Vartegn, den hollandske Mølle paa Jejsing Banke. Kværs Mølle er ved at dele Skæbne med Søgaard; Vingerne er taget ned. I Sønderborg staar der kun en enkelt Mølle. Før var der elleve, saa mange, at Byen prægedes deraf.

Kan der ikke gøres noget for at hindre, at de sidste Vejrmøller forsvinder? Th.

Fra Danevirke. Valdemarsmuren lige ved Røde Kro ejes af Slesvig Kreds; men dens Skrænt imod Nord er i Privateje, og der er i de sidste Tider fjernet store Jordmasser af den. Det vil være meget beklageligt, om denne Ødelæggelse skulde fortsættes saa længe, at Indtrykket af Voldens hele Dybde skulde gaa tabt. Th.

Remser.

Har I høe novve nyt?
Nej, hvad da?
Sidsel ska gywtet!
Nej, hven ska hun ha'?
Hun ska ha' Per Smej!
Nej, hvor ska di bo?
Op i Kongens Lo!
Hvad ska di ha' te Dåver?
Svejn Vælling å Håver!
Hvad ska di ha' te Unnen?
Håver-Hakkels' å Hunnen!
Hvad ska di ha' te Na're?
Håver-Hakkels' å Tarre,
en Pot Lus, en Pot Loppe, en Pot Tarm,
ve do smag, så kom, law di æ varm!

(Kathrine Schmidt, Tønder).

Hejsa, fifa, vi har Potter å sæl,
vi har stor, vi har smaa,
vi har novve med Huller aa.

(Alma Christensen, Flensborg).

Klap en, klap en Kag,
i Morgen skal vi bag
en dejle Søsterkag.
Kyst en op a æ Væe,

put en ned i æ Mund
å smag en.

(Arnold Knudsen, Bylderup).

Ordsprog og Sæjer.

Søj å tej ved! det er Alsinger
Kraa.

Æ lidt Skidt i møje Mad skader
it, — men en Skovlfuld i æ Gryd'
æ da for møje.

For galt er for galt, — men å
træk æ Bælle a Præst å Deen, de
æ da møje for galt.

Kaal, det er et haardt Maal, hel-
ler bær' Sten end æd' dem. (Ste-
nene nemlig).

De kan æ lid', såj han æ Præst,
da gå di hans Børn Pæeng'.

So! såj han æ Mand, da rej han
å æ Galt. (Felsted).

Her ser et ud som i Pyrkus's
Baas. (Uordentlig. Hvem var Pyrkus?)
(N.-Løgum).

Vi ryvver i et som æ Politi i
æ Bejmand. (Tønder).

Han holder ved æ Pind å lar æ
Pøls gaa. (Tønder).

Sikken jen, såj han æ Dreng, da skrøv han en to. (Løgumkloster).

De æ læng Lafen, såj æ Kok, da keg han ned i æ Keeld'. (Sæd).

En kan letter' fortal' sæ som forøf' sæ i et tomt Fad. (Felsted).

Dæ var da møje, såj æ Bejmand, da gav di ham it novve. (Tønder). De skal nok trækk' sæ te Rett., såj æ Skrærre, da sy han æ Ærm fast ved æ Lomm'. (Tønder).

En skal hjælp' sæ, som en kan, såj æ Kælling, da visked' hun æ Bord a med æ Kat. (Tønder).

Saadan har det siddet, såj hun æ Pig', da sat hun æ Skaar sammel a æ Fad, som hun haj slovn i Stykker. (Tønder).

Hven æ it haj dæ å mit Tøj, såj æ Mand te æ Dreng, så skuld' æ gaa nagen. (Tønder).

No æ æ Spil gangen, såj han æ Mand, da vælt han med e Musikante. (Østerby).

De slirre, saj æ Mand, da slæft de. (Østerby).

Vi æ it færre enno, såj æ Dreng, da høj han slåset i tre Daw. (Tønder).

De skal novve te de væst, såj æ Dreng, da skuld' han med æ Pig te Kirk. (Sæd).

Høg øvver Høg, såj æ Kælling, da pisked' hun sin Kat. (Sæd).

De æ it ålt, en skal svar aa, såj æ Mand, da kåldt di ham en Tyv. (Sæd).

Sølvknappe - Johan. Engang levede der i Omegnen af Gram en Mand, som man kaldte Sølvknappe-Johan, fordi han havde to lange Rækker Sølvknapper paa sin Frakke. Da han døde, kunde han ikke faa Ro i sin Grav. Hver Nat gik han langs med et Markskel og rokkede ved Skelstenene. Endelig var der en Karl, der tog Mod til sig og gik hen og spurgte ham, hvorfor han gik der. Sølvknappe-Johan svarede, at han i levende Live havde flyttet Skelstenene en Fure ind paa en

anden Mands Mark og saaledes stjaalet Jordan. Men, hvis Karlen vilde flytte Stenene tilbage, kunde han faa Ro. Næste Dag flyttede Karlen Stenene, og siden har Sølvknappe-Johan ikke vist sig.

(Mette Bøgen, Østerby).

Klokkerne i Kejtum. To gamle Jomfruer, Ing og Dung, som boede paa Nordsiden af Kejtum Kirke, har bekostet det smukke Taarn paa Kirken. Klokkerne havde saa lys en Klang, at man ved godt Vejr kunde høre dem helt ovre paa Fastlandet ved Højer. Misundelsen var derfor meget stor, og Folkene i Højer prøvede paa at stjæle dem. Saa bandt de Kejtumer et Hestehaar om Klokkerhammernes, saa lød det, som om Klokkerne var sprungne. -- Efter en gammel Spaadom skulde den ene klokke falde ned paa den skønneste Yngling fra Sild og slaa ham ihjel. Dette er sket i Aaret 1739.

(Marie Nielson, Kejtum).

Søllingvraa. I Søllingvraa i Bylderup Sogn laa i gammel Tid to Gaarde, hvoraf nu kun en Del af den ene er tilbage. De stod under et Gods i Angel og havde visse Særrettigheder. I en af disse laa en „Bedekone“ en Nat over i Kostalden. Da hun tidlig om Morgenen stod op, gik hun hen og saa ud af Stalddøren. Hun saa da en gammel-dags klædt Mand med trekantet Hat og vide riflede Pufærmer gaa og maale op og skridte af paa den anden Side af Skellet. (Bedekoner og „Nordmænd“ kunde se lidt mere end andre).

Lige uden for Døren til en af Gaardene stod en Hyldebusk, der ikke maatte fjernes, saa gav det Ufred i Gaarden. Ved en Ombygning stod den i Vejen, men Manden vilde ikke have den ryddet. Arbejdsfolkene maatte nok hugge den af, men ikke røre Roden. Mens Manden nu var kørt efter et Læs Tømmer, gav Haand-

værkerne sig til at rydde Busken, men da de kom ned under den, hørte de et Bulder som af Torden, endda Luften var helt klar.

(Arnold Knudsen, Bylderup).

Rakkerne paa Als. Rakkeren for Nørreherred paa Als eller i det mindste for en Del af det boede i Hulen ved Landevejen i Svenstrup Sogn. Hans Bolig var ikke det nuværende Hus, der først er opført som et Parcelhus ved Hjortsprings Udparcellering, men dette Hus laa derimod paa den anden Side af Vejen tæt ved Bakken. I Nærheden af Vraaen i Ketting Sogn har ligget et Led mellem Adserballe og Ketting Mark, som kaldes Rakkerleddet, hvor ligeledes fordem skal have boet en Rakker. Der har vistnok været flere rundt omkring paa Als. Foruden at være Bøddel ved Henrettelser levede de af at begrave det døde Kvæg og trække Skindet af Heste og døde Kalve. De boede afsides i Nærheden af Rakkerkulen, da andre Mennesker skyede deres Selskab. Kom de ind i en Kro, maatte de gerne sidde tæt indenfor Døren paa deres egen Stol; thi ingen vilde have med dem at gøre. Da den sidste Rakker i Hulen i Svenstrup døde, efterlod han to uforsørgede Børn. Huset blev nedbrudt, og Præsten i Svenstrup tog det ene Barn til sig; men hans Folk nærede en hemmelig Afsky for dette Barn og søgte paa enhver Maade at undgaa det for ikke at blive urene. De vilde paa ingen Maade have det siddende ved samme Bord, og skønt Præsten nu satte sig ned og spiste af samme Fad som Barnet, skammede de sig dog, og det var først efter lang Tids Nølen, at de kunde finde sig i at spise sammen med Rakkerbarnet.

(C. Ludvigsen, Aabenraa.)

En Henrettelse ved Fægteborg.

Ellen Nisses af Lavensby fødte i Dølgmaal og aflivede sit Foster og nedgrov det i „Lundemai“ mellem Lavensby og Fægtenborg, hvorfor det altid spøger paa dette Sted. Hendes Forbrydelse blev opdaget, hun blev dømt til Døden og halshugget paa Retterstedet ved Fægtenborg. Hendes Lig blev dog begravet paa Kirkegaarden indenfor Laagen, hvor siden den meget høje Abild stod. Havnbjerg Kirkebog melder: Aar 1748 den 20. August blev en Enke af Lavensby med Navn Ellen Nisses efter overgangen Dom af Retten med Sværdet henrettet paa Lavensby Mark straks ved den Have, som ligger ved Fægtenborg, for det ved egen Bekendelse begangne Drab paa hendes eget Barn i Fødselen, som hun havde avlet med en Karl af Holm, navnlig Lauritz Lauritzen. Samme Kvinde gik med temmelig Frimodighed til hendes Død og hendes Legeme med Hoved blev begravet paa Hagenbjerg Kirkegaard.

Pastor C. Knudsen (1857)
ved C. Ludvigsen.

Røverne i Varnæstyk'. Paa Sydsiden af Aabenraa Fjord er der en stor Skov „Varnæstyk.“ For et Par 100 Aar siden var Skoven hjem-søgt af Røvere, som var den hele Omegn til stor Landeplage. I Ny Skovbøl laa en Gaard, hvorpaa der tjente en meget reserveret Pige, som ej ret lod sig kyse for nogen Mand. Karlen fortæller en Aften: „Hør, Astrid, du skal ej gaa hen og malke i Aften, for jeg har set en Løngang, som blev skjult af en stor Lind og hvorpaa der gik tvende Mand, vistnok Røvere, og Du, min Pige, kunde jo let blive overfaldet.“ Pigen svarede som sædvanlig: „Den som Gud vil bevare, er uden al Fare. Jeg gaar dog mit Ærinde.“ „Jo“, mente Manden, „man skal frygte en advaret Ulykke.“ Det hjalp ej, hun

gik, og det gik ogsaa godt flere Uger. Naar man spurgte, om hun havde set dem, sagde hun: „Jeg ser intet, men passer min Dont.“ Men en Aften udeblev hun, kun Malkespannden fandt de. En Angst gennemfor hele Egnen; hverken Politi eller Militær kunde udrette noget, og Sagen gik i Ro, men et halvt Aar efter kom Pigen udenfor Vinduet og raabte: „Luk op!“ og fortalte følgende: „Jeg sad og malkede, og inden jeg vidste noget af det, kom der en ganske fin Mand fra Bakken og sagde: Nu tilhører du mig. Pigen svarede: I gør vel ikke en stakkels Pige noget. Nej, men nu har du længe nok spillet os paa Næsen. I 10 Dage har jeg gaaet paa Lur efter dig uden noget Resultat, nu endelig fik jeg dig da. Du skal ingen Nød lide; og han tog hende med til en underjordisk Hule, hvor alting var herligt og godt, blot Friheden var hende berøvet. Manden sagde: Her skal du bo i Herlighed, ingen skal røre dig. Du skal koge Mad, naar vi er ude paa Strejftog, og naar vi er ude, laaser vi for dig. En Dag, da Manden kom hjem og havde glemt at lukke Lemmen, bad han mig om at trække Støvlerne af, og da jeg havde den ene Støvle, tog jeg den og gav ham et Slag med den paa Hovedet, saa han svimede, og som Følge deraf løb jeg bort.“ — Egnen blev eftersøgt af Militær fra Haderslev, og Hulen gennemsøgte, og der blev fundet store Skatte, men Røverne var borte, og Skatten blev solgt til København, hvorfor Kongen gav den Skov, som endnu den Dag i Dag hedder Varnæstyk, til Bønderne, fordi de havde udryddet Røverne.

(C. Ludvigsen).

Minder fra Lavensbymark.

Det længste, man kan huske tilbage her i Lavensby, er til Begyndelsen af det 18de Aarhundrede efter gamle Hans Nissens Fortællinger. Han

var født 1767. Min Fader har fortalt om de Hertugelige paa Nørborg og Østerholm. Naar de kom kørende fra Østerholm til Nørborg, kørte de gerne ad den gamle Vej langs Stranden, men paa Tilbagevejen kørte de gennem Lavensby op til Landevejen. De havde en Løber med. Naar saa Drengene saa dem komme, skyndte de sig altid med at aabne Byleddet, thi saa vankede der en Drikkeskilling. Naar Løberen saa Drengene komme, sprang han over Leddet og lod Drengene aabne det. Lakejen, som stod bag paa, smed saa en Skilling til dem.

Hans Nissen var Soldat i 8 Aar, han gik ogsaa Soldat for sin Broder for at faa Gaarden, da han var den ældste.

Under Krigen med Englænderne var her Strandvagt. Man lavede Kanoner af Træ, malede dem sorte og lagde dem paa en halv Vogn og stillede dem op paa en høj Bakke ved Stranden.

(Optegnet 1857 af Pastor C. Knudsen, Lys-holm efter Peder Smidt, Lavensbymark).

Herredsfogeden i Bæk.

Fhv. Lærer Nørgaard i Gabøl har optegnet følgende Sagn om en nedmanet Herredsfoged i Bæk:

Der boede i gamle Dage en Herredsfoged i Bæk paa den Gaard, som nu Peter Abkjer har. Gaarden ligger først paa venstre Haand, naar man gaar fra Nustrup til Bæk; den kaldes ogsaa Kraggaarden. Det var nok omtrent 1719, at Herredsfogeden døde. I Aaret 1717 var en Pastor Maarup kommen til Skrydstrup, og samme Mand var fattig. Da saa i 1719 Herredsfogeden i Bæk var død, skulde han bæres til Graven af Præster. Omegnens Præster var indbudte, kun ikke den fattige Pastor Maarup i Skrydstrup. Da nu Præsterne tog fat paa Ligkisten for at bære den ud af Huset, kunde de ikke rokke den. De sendte nu Bud

efter Præsten i Skrydstrup. Da han var kommen ind i Stuen, gik han tre Gange rundt om Kisten, kastede ogsaa en Seddel oven paa den, og nu kunde Præsterne bære den baade til Vognen og fra Vognen gennem Kirken til Graven. — Herredsfogeden havde en Søn, der studerede i Kiel. Han var ogsaa kommen for at følge Faderen til Jordan, men var ved et Tilfælde bleven sidst i Ligskaren. Maaske har han været ved Kirkegaardens østre Stente, mens Liget var ved Hovedporten i Syd. Nok, da Sønnen var ved den østre Stente med sin Hest, ser han sin Faders Genfærd komme ud af Stenten og gaa med Stien ud efter Bækvejen. Sønnen gik da ikke ind i Kirken, hvor Præsten nu holdt Ligtalen, medens Liget stod paa Gulvet ved Korbuens, men han drog efter Bæk. Da han kom til Hjemmet, var Faderen der allerede. Han sad ved Bordet og ordnede sine Papirer. Sønnen siger da: „Følg nu mig, dine Papirer kunde du have ordnet, mens du levede!“ Faderen sagde: „Hvad, vil du sætte dig op imod din Fader?“ Sønnen svarede: „Min Fader har du været, men du skal i Evighed ikke blive det mere.“ Derefter manede han Faderen ned i Laden, og en stor Pæl blev nedrammet paa Pladsen, hvor det var sket. — Meddelelsen siger, at Laden blev nedbrudt 1818 og Pælen med.

Efter daværende Lærer Møller i Avnbøl har Pastor C. Ludvigsen 1906 optegnet følgende Overlevering om den nedmanede Herredsfoged:

I Nustrupbæk ved Vojens er der en gammel Gaard, som hedder Krag. Den ejedes en Gang i det 14de Aarh. af en Herredsfoged, hvis Ligsten ligger foran Koret i Nustrup Kirke. Denne Herredsfoged gik igen. Han havde bedraget en Del Børn for deres Penge, og da han var død saa baade Konen og Sønnen ham sidde ved Bordet og skrive. De fik

Bud efter Præsten, og han blev nedmanet i et Korngulv i den østre Lade lidt udenfor Døren, der førte ind til Stalden, og en stærk Egepæl blev sat paa Skraas fra Manestedet op til en Hanebjælke. Den Pæl lod min Bedstefader save af, Stumpen staar endnu, den er jeg manges Gang falden over som Dreng. Han er ikke bleven godt nedmanet, men blev ved at gaa igen, men nu fik han sin Gang ind igennem den vestre Lade gennem Porten og ud af den vestre Mur og op efter Kirken. I den vestre Mur var der et Hul saa stort, at en mindre Mand kunde krybe igennem lidt ovenfor Grundstenen. Min Bedstefader og den følgende Ejer lod Muren tilmure med Teglsten og Ler, men i Løbet af faa Dage var Hullet oprudt igen. Senere blev den østre Lade nedbrudt og Pælen oprykket, men den vestre Lade med Hullet blev længe staaende, men tilsidst tilmuret med Cement; det kunde Genfærdet ikke magte.—

— —

De indmurede Kvægkranier.

Paa Mads Skovs gamle Gaard i Overjerstal laa der to Kranier af Kræhoveder. Da den nye Gaard blev bygget for et Par Menneskealder siden, blev de begravet; men der blev ikke til at være i den nye Gaard, før de blev taget op og muret ind i Skorstenen. Der sidder de endnu.

(H. L. Hansen.)

— —

Den kloge Røgter. Paa Trøjborg boede engang en Herremand, der gjorde meget ondt. Da han døde, kunde han ikke faa Ro i sin Grav, men gik hver Nat igen. Til sidst blev dette Spøgeri dog Røgteren for meget. En Nat tog han et hvidt Lagen om sig, gemte et Par Skilling under en Sten og ventede saa paa Spøgelset. Da det kom, gik Røgteren hen imod det og sagde: „Kom, saa skal jeg vise dig mine Skatte!“ og

viste saa Genfærdet Skillingerne under Stenen. Spøgelset slog en hul Latter op og sagde: „Er det noget? Nej kom, saa skal jeg vise dig, hvad jeg har at røre i!“ — Saa løftede Genfærdet en Flise i Gulvet og pegede ned paa en hel Mængde Guld, der laa gemt under Flisen. I det samme slog Klokkeren tolv, og Spøgelset maatte afsted.

Næste Morgen fortalte Røgteren, hvad han havde oplevet. Man søgte under Flisen og fandt Guldet, som man tog op. Siden den Tid havde Herremanden Ro i sin Grav.

(Mette Bøgen, Østerby).

Guldfund ved Gallehus. Forleden Aften hørte jeg følgende Historie:

En gammel frisisk Spaakvinde har spaaet, at der i 1634 skulde komme en stor Stormflod og ødelægge Landet. Nogle Aar derefter skulde der findes Guld, 100 Aar senere igen, og atter efter 200 Aar skulde der findes Guld. Dette maa altsaa blive i 1934.

(Christian Riggelsen, Toghale).

Guldtallerkenen. Fra Møgel-tønder Kirke og hen til Schackenburg er der en underjordisk Gang, og i den ligger der en Guldtallerken. Naar man rører ved den, skal Schackenburg brænde.

Imellem de to Stene, som er rejst i Gallehus, hvor Guldhornene fandtes, ligger der en Sølvplade.

(Frida Magneti, Gallehus)

Stenen, der ikke maatte flyttes. I en Skelgrøft mellem to Gaarde i Hajstrup laa der en stor Sten, der ikke maatte flyttes eller tages op, da der ellers vilde hænde en Ulykke i Gaardene. Naar Grøften skulde ryddes, stod lige til den nyere Tid begge Gaardejerne og passede paa, at Karlene ikke kom til at rokke ved Stenen og derved

slippe Forbandelsen løs, der var bundet under den. — Nu er Grøften tilkastet.

(Arnold Knudsen, Bylderup.)

De takker for Tarrehalm. Præsten i Bylderup fodrede hele Vinteren sine Køer med Tarrehalm. En Dag, da Køerne brølte lidt meget trods et rigeligt Gift, gik han over i Stalden for at undersøge Grunden. „Er de mon ikke blevet sat?“ spurgte han Drengen, Peter, der fodrede for ham. „Jow, men de takker for Tarrehalm, Hr. Paste?“ sa' Peter og lod Kosten gaa paa Baasegulvet lidt raskere endnu. — „De takke for Tarrehalm, Hr. Paste“, er siden blevet et Mundheld, man bruger, naar nogen ikke er tilfreds med, hvad der bydes.

(Arnold Knudsen, Bylderup)

Hensat Brand volder Brand. 1851 købte Jørgen Christensen — Jørgen Maj eller Majkromand som han ogsaa kaldtes — et Stykke Grund, der laa lige overfor Kroen i Lunden, og her byggede han samme Aar en stor og smuk Kro med Indkørselsport foran og indrettede den gamle Bygning til Lade og Brænderi. Faa Aar efter brændte det hele. En Formiddag opstod der Ild i Brænderiet, og i et Nu ompændte Ilden alle Bygninger. Det var første Pinsedag. Den gamle Pastor J. Knudsen stod i Sakristiet og vilde lige til at gaa ind i Kirken for at gaa op paa Prædikestolen, da han i det samme slog Øjnene op og saa Markerne staa i lys Lue. Han blev først forskrækket, men fattede sig hurtigt, gik ind i Kirken og underrettede Menigheden derom, hvorpaa Guds-tjenesten blev aflyst og alle forlod Kirken. Der kom nu en Del Hjælp, men det var for sent, det blæste for stærkt og Ilden havde formegen Magt. Kroen byggedes op paa samme Sted. Nogle snakkede om, at den atter

vilde brænde om et Par Aar, thi der laa en farlig Sten under Grunden.

Andre fortæller herom: Da man byggede Majkroen 1851, hentede man en Del Grundsten fra Elsmark. Deriblandt fandtes en Sten, som Johan Petersen i Elsmark fraraadede dem at tage, da han paastod, at der var Ild sat hen i den, og derfor var den farlig at tage med. Men de agtede ikke herpaa og lo blot ad ham, og Stenen blev lagt under Bygningen. Johan Petersen, som tit havde allagt Besøg i den gamle Majkro, holdt inde med sine Besøg i den ny Kro, da han paastod, at han ikke turde gaa derind, saalænge den Sten laa under Bygningen. 3 Aar efter brændte Kroen. Man talte da noget om, hvad Johan Petersen havde sagt, og man besluttede da, da man ryddede Grunden, at han skulde udpege den Sten. Det gjorde han og mærkeligt nok var den helt forvitret og fuld af Sprækker, medens de andre Sten var hele. Den blev da kastet bort, og en anden Grundsten lagt under den ny Bygning.

(Chr. Knudsen (1857) ved C. Ludvigsen.

Kosakkerne i Brunde. I

Brunde ejede en Mand en ung smuk Hest, som Kosakkerne røvede fra ham. Manden satte efter dem og vilde have sin Hest. Da de kom i Nærheden af Aabenraa, sagde de to Kosakker: „Du skal nok faa din Hest, men kom saa med herind paa Marken“. Manden troede virkelig, at han skulde have den, men i Stedet for trak de ham nøgen af og bankede ham baade gul og blaa og lod ham ligge, til en Vogn samlede ham op. Kort Tid efter døde han af sine Saar.

(C. C. H. ved C. Ludvigsen).

Kosakkerne i Felsted. Min Bedstefader fortalte: I 1814 da Kosakkerne var her, stjal de en Hest

fra *Skovbølgaard*. Det var en af de bedste Heste. Manden kom op til Jens Kr. Mau og klagede sin Nød og spurgte, hvad han skulde gøre. Mau spurgte ham, om han havde en god Ridehest, saa skulde han nok hjælpe ham. Jo, han fik da en Ridehest, som kunde strække ordentlig ud, og han indhentede Manden, som havde stjaalet Hesten, i Sønder Hostrup. Tyven var i Følge med flere Kosakker. Mau spurgte, om han ikke vilde sælge Hesten. Det vilde han slet ikke indlade sig paa. „Ja men vi kan jo tale om det,“ og han fulgte med ind til Aabenraa. Da de kom til Sønderbro, drog de ind i en Gæstgivergaard. Her lod han, som han var gode Venner med Kosakkerne og gav dem den ene Omgang efter den anden, indtil de var døddrukne. Da alt var roligt, gik Jens Kristian Mau ud i Stalden og i et Nu var han paa den ene Hest og havde den anden ved Siden af og jog afsted. Men der var en af Kosakkerne, der havde fattet Mistanke og derfor ikke var bleven rigtig drukken. Han satte efter ham og skød et Stykke af højre Øre af ham med en Kugle. Men Manden havde godt Forspring og naaede i Behold Skovbølgaard.

C. C. H. ved C. Ludvigsen.

Thomas Sture og Havfruen.

Om den ansete og mægtige Mand Thomas Sture paa Østerholm fortæller man, at han havde en Kærlighedsforbindelse med en Havfrue, med hvilken han plejede at komme sammen ved den saakaldte grønne Bro nede i Skoven. Frugten af denne Kærlighed var ikke blot flere Børn, som han avlede med hende, men ogsaa store Rigdomme, som hun skænkede ham. Derom skal der nu ogsaa i sin Tid være sunget en Vise, men jeg har endnu ikke kunnet faa fat paa den.

(Opt. 1857 af Pastor Chr. Knudsen, Lysholm)

Landstormen ved Brøns.

Et Øjenvidnes Beretning.

Som Deltager i Brøns-Affæren den 22. Januar 1849 er jeg bleven stærkt opfordret til at give en samlet Fremstilling af denne Begivenhed, idet man mener, at mange vilde glædes ved at faa opfrisket dette Minde, som staar uden Sidestykke i vor Historie. Jeg vil da skildre mine egne Oplevelser og lagttagelser, baade under selve Affæren og under mit derpaa følgende Fangenskab.

Men først vil jeg beskrive et Træk, som viser det friske danske Sind, som raadede derovre.

1. November 1848 blev jeg ansat som Hjælpelærer ved Rejsby Skole, en Mils Vej syd for Ribe, og der fik jeg flere Gange Lejlighed til at se en halv Snes slesvigholstenske Dragoner, som kom til en Kro i Nærheden af Skolen. Hvad Ærinde de havde, fik ingen at vide. En Søgnedag gik Præstefamilien til Alters, og i den Anledning var den gamle Lærer og jeg bedt til Middagsspisning i Præstegaarden. Mens vi spiste, kom Præstens Smaadrenge ind og fortalte: „Nu er der kommen Dragoner ovre hos Nis Peters!“ Dette blev der ikke agtet videre paa, men et Øjeblik efter kom de med ny Melding: „Nu rider Dragonerne efter Karlene!“ — „Aah“, sagde

Præsten, „det er vel kun nogen Børnesnak“, og han rejste sig ikke. Drengene for ud i Haven igen, men det varede ikke længe, før de hæsblæsende kom styrrende ind og raabte: „Nu skyder de omme i Byen!“ Saa kom vi paa Benene og ud i Haven, hvorfra man havde en vid Udsigt, og vi saa da Dragonerne sprænge afsted i strakt Galop ad Vejen, som fører ud af Byen i Øst.

Her maa vi gaa noget tilbage og se, hvad der havde vakt dette Røre. Naar Dragonerne kom, var der i Almindelighed nogle, som for Tidsfordriv kom hen til Kroen. Den Dag var der to Bønder: Kristian Luff og Kristen Pavs, tilligemed den sidstes to voksne Sønner Bertel og Hans, og da Drengene den Eftermiddag ikke var i Skole, var de mødt fuldtallig. Da Dragonerne vilde stige til Hest, henvendte en af dem sig til Kristen Pavs. Denne forstod ikke Tysk, men saa gav han sig til at vrøvle en lang Ramse op, som næppe havde Plads i noget Sprog, og Dragonen rystede paa Hovedet. Da sagde Kristian Luff: „Han kan nok ikke forstaa dit Tysk, Kristen!“ „Nej“, sagde Kristen Pavs, „det undrer mig slet ikke, for det kan jeg heller ikke selv.“ Et Øjeblik

efter tiltalte en anden Hans Pavs, og denne svarede: „Tal Dansk, saa vil jeg svare dig, jeg tænker, du kan bedre tale Dansk, end jeg kan tale Tysk.“ Men da blev Tyskeren vred. Han drev Hesten frem, saa den var ved at vælte Hans Pavs. Denne sprang hen over Vejgrøften og nogle Skridt ind paa Marken, men da han saa vendte sig om, var Dragonen lige i Hælene paa ham. En Snes Skridt længere henne laa et lille Hus, ved dettes Sydside var en Have, omkring denne et højt Jorddige, og dette svingede Hans Pavs sig over. Dragonen vilde følge bagefter, men Jorden løsnedes under Hestens Fødder, og imidlertid naaede Hans Pavs omkring den østre Gavl og hen til Indgangsdøren. Tyskeren gav sig saa paa Tilbagevejen, og der mødte han Kristen Pavs, som tiltalte ham: „Hvad er det for Drengestreger, du har for? Han har vel ikke fornærmet dig?“ Da bøjede Dragonen sig frem og greb fat i Kristens Skulder, men da sprang Bertel frem, tog et fast Tag om den andens Haand og sagde: „Ham ska' du la' gaa!“ Da rev Dragonen Sabelen op og gav Bertel et Slag over Armen. Nu blev Bertel varm for Alvor, hvad der ellers hørte til de store Sjældenheder, og idet han sagde: „Nu skal I komme ud af Byen, og det i en Fart!“ for han hjem efter sin toløbende Bøsse og med denne over til Smeden, som havde Kugler. — Ved denne Tid var det, vi kom ud i Haven. Skud hørtes fra

flere Sider, Kirkeklokken klemtede, og Dragonerne for af Sted. Men een af dem kunde i Længden ikke finde sig i de forfølgende Drenges skingrende Hurra; han svingede omkring og satte efter dem. Da tog Smeden sin Bøsse, løb ud i sin Have og sendte ham en Kugle, der, efter hvad der senere fortæltes, gik igennem hans Hjelm. Da han atter svingede og red tilbage, havde han straks igen sine Forfølgere efter sig, men nu blev det ham for meget, og nu mente han, at Jagten skulde føres til Ende. Drengene for fra Vejen ind paa den pløjede Jord, som var opblødt. Der løb de let hen over, mens Hesten ved hvert Spring sank igennem Pløjelaget. En Gaards Stalddør vendte ud imod dem. Der inden for stod en Karl, som netop var kommen hjem fra Jagten, med sin Bøsse, som var ladt med Rævehagl. Han raabte til Drengene: „Skynd Jer!“ Da rev Dragonen en Pistol op af Sadelhylstret, men Karlen tog Sigte, og da den anden saa Bøssesepiben, svingede han Hesten hurtigt om, men før han kom videre, gik Skudet, og siden blev fortalt, at to Hagl havde bidt sig fast, og at han 14 Dage maatte ligge i Gram under Lægebehandling.

I Vintermaanederne 1848—49 var der Vaabenstilstand, og under denne maatte hverken Danske eller Tyske opkræve Skatter i Sønderjylland, men omtrent straks paa det nye Aar 49 begyndte de sidste at kræve ind. Adskillige Steder kom Patroljer, andre Steder

blev der lagt Indkvartering, flere eller færre Soldater i Forhold til Ejendommens Størrelse, og den første Dag skulde hver Soldat have 12 Sk., den næste 24, den tredje 36 osv., indtil Ejeren bekvemmede sig til at betale Skatten. Da var der syv Sogne langs op med Vesterhavet syd for Ribe, som indgik den Overenskomst, at naar der til eet af dem kom saadant Besøg, skulde derfra sendes Bud til de andre om at samles og komme næste Dag. Allerede den 21. Januar kom der Bud fra Brøns (det midterste af de syv Sogne), at der til Byen var kommen 60 Dragoner. Fra de nordlige Sogne samledes altsaa Mandskab næste Dag og drog derover. Som det senere viste sig, var de sydligere Sogne undskyldt.

Da vi ikke var ret langt fra Byen, gik jeg rask til for at komme hen blandt de forreste, idet jeg antog, at der den Dag, som det med godt Udfald et Par Gange tidligere ved lignende Lejlighed var sket, vilde blive Forhandling. Et Par af Bønderne kunde nemlig godt tale Tysk, og de havde forestillet Officeren, hvad Fare han udsatte sig og sine Soldater for, hvis de vilde bruge Magt blandt en saa ivrig dansksindet Befolkning. Dermed havde det været endt, — men denne Dag blev der ingen Forhandling. Saa snart vi var kommen saa tæt ned til Byen, som Ritmesteren ønskede, sprængte han med Dragonerne, 30 ved Vest- og 30 ved Østsiden af Vejen, op og omringede os fra Øst, Nord

og Vest, saa der var kun aabent mod Syd, men der kom 200 Jægere, som havde holdt sig skjult Syd for Byen. De spredte sig omkring ved Gærder og hvor de bedst fandt Plads, med Bøssepiberne vendt op imod os. Man maa altsaa antage, at Dragonerne var sendt Dagen i Forvejen for at lokke os i Fælden, og at Jægerne var kommen den Dag, da Afgørelsen skulde ske. Nu saa vi, hvorledes vi var stedt. Vi sprang over paa Grøftvoldene, enhver til den Side, han var nærmest, og et Øjeblik iagttog vi hinanden. Som tidligere bemærket, var jeg kommen hen blandt de allerforreste, og saa vidt jeg kunde se, vilde jeg faa med tre Dragoner at bestille. Jeg havde heldigvis et Spyd, og nu gjaldt det om med fast og sikkert Blik at følge enhver af deres Bevægelser, for om muligt at slaa Hestene tilbage, og det varede ikke længe, før Kampen begyndte. Jeg mærkede snart, at Dragonerne stiledede efter at hugge Sabelen i Spydskaftet og saaledes gøre mig vaabenløs, og det kom derfor an paa, om jeg kunde bevæge mig saa hurtigt, at dette ikke skulde ske. Omsider fik jeg givet den ene Hest saa føleligt et Slag paa Siden af Hovedet, saa den stejlede tilbage og ikke mere vilde hen imod mig, og senere hen een af de andre ligesaa. Saa fjernede de sig alle tre. At det lykkedes mig at værges mig og slippe uskadt derfra, maa vist nærmest tilskrives Dragonernes Æresfølelse, idet de ikke vilde benytte

den Fordel, der dog laa saa nær: at anfalde mig fra forskellige Sider, da vilde Kampen hurtigt have været endt.

Da de var borte, var jeg i den Grad baade aandeligt og legemligt udaset, saa jeg aldeles bevidstløs blev staaende paa samme Plet, indtil en Kugle med klart fløjtende Tone for forbi mig. Den vakte mig til Bevidsthed, og jeg kunde da vide, den var sendt efter mig, da jeg stod ganske ene. I lang Frastand mod Nord saa jeg en Mængde, Forfulgte og Forfølgere, fare omkring imellem hverandre, og jeg løb over mod Øst, hvor der i vid Omkreds syntes at være frit. Det var der ogsaa, indtil jeg paa een Gang hørte en Geværhane blive spændt. Jeg drejede Hovedet lidt og saa en Jæger i en Snes Alens Frastand tage Sigte. Skudet lød, og jeg følte en voldsom Smerte i min venstre Albuë. Armen slog op imod Brystet, og jeg kunde ikke drage den tilbage, men jeg fortsatte Løbet, indtil en Dragon indhentede mig. Ham maatte jeg følge med hen til en Plads i Nærheden af Byen, hvor en Del Fanger allerede var samlede, og blandt disse var ogsaa min Broder, som havde et Kors-hug oven i Hovedet, og da han vilde værge for dette, havde han faaet et Hug mellem to Fingre paa højre Haand. Da de var færdige med at tage Fanger, blev vi ført ind i Brøns Skolestue, hvor vi saa overnattede, men vi fik naturligvis ingen Søvn.

Næste Morgen kom Ægtvogne,

som skulde føre os til Haderslev. Beboerne kom med Dyner, Sjaler og hvad der ellers kunde bidrage til at beskytte os noget mod Kulden, og dette kunde behøves: ingen Søvn om Natten, mange af os stort Blodtab, ikke paaklædt til en længere Vinterrejse, og saa skulde vi køre 8 Mil i stærk Blæst og bidende Frost. I Arrild gjorde vi Holdt, og der skyndte Beboerne sig ud til os med varme Drikkevarer, som gjorde overmaade godt. Men saa kan jeg ikke huske, at vi standsede før ved Skrydstrup Kro. Der vrimlede det af tyske Soldater. Jeg sagde til mine Rejsfæller paa samme Vogn, at jeg vilde ind og se, om jeg kunde faa noget varmt at drikke, da jeg ellers ikke vilde kunne udholde den øvrige Vej. De mente, at det fik jeg ikke Lov til, men jeg svarede: „Jo, hvis I vil hjælpe mig ned, saa vil jeg derind.“ De hjalp mig, og med Besvær kom jeg ned, men kunde næppe mærke, at jeg stod paa Jorden. Da jeg kom til Forstuen, stod der pakket fuldt, og en Soldat spurgte mig: „Hvor skal De hen?“ — „Jeg skal ind og se, om jeg kan faa noget varmt at drikke, for ellers holder jeg det næppe ud til Haderslev.“ — „Her er ingen Plads til Dem.“ — „Jo, hvis de er saa god at flytte Dem lidt, bliver der nok en lille Plads til mig.“ Døren til Skænkestuen stod aaben, og der inde midt i Mylderet stod en Officer. Han hørte vor Samtale og spurgte: „Hvad er der paa Færde?“ — „Jeg vilde bede om at faa noget

varmt, inden vi kører videre, jeg er saaret og har mistet en Masse Blod, og jeg er saa forkommen af Kulde.“ — „Her har jeg et Glas Puns, som er rigtig varmt, og jeg har ikke drukket af det. Tag De det, saa faar jeg mig et andet Glas.“ Saa trængte han sig frem, saa jeg kunde naa det. Jeg drak, og det havde en ypperlig Virkning.

Da vi kom til Haderslev, kom de saarede paa Lasarettet og de øvrige paa Arresthuset. Et Par Dage efter blev jeg tillige med min Seng bragt ind i et Sideværelse, og saa skulde jeg i Forhør. Der kom den *saakaldte* Amtmand Bruun med sin Skriver og stillede sig oprejst ved Siden af mit Hovedgærde, saa jeg kunde ligge og se ham op i Øjnene. Han begyndte: „Naa, Hr. Knudsen! De var jo med i den Affære, saa De vil kunne nævne os nogle af de andre, som var med, men jeg vil sige Dem, at Sandheden er det eneste, der kan frelse Dem!“ Jeg svarede: „Ja, men jeg vil sige Dem i Forvejen, at hvor jeg ikke er fuldkommen vis i min Sag, vil jeg ingen nævne.“ Dermed havde jeg ikke lovet, at jeg vilde fortælle ham alt, hvad jeg vidste i denne Sag. Jeg havde taget min Bestemmelse: „Nu har de *mig* i deres Magt, men det skal ikke være min Skyld, om de faar flere foruden dem, de har.“ Han fortsatte: „De maa jo kunne nævne nogle, som De har talt med paa Vejen.“ — „Ja, paa Vejen gik jeg rask til for at komme hen blandt

de forreste, saa jeg lagde ikke videre Mærke til, hvem der var med.“ — „Ja, nogle maa De kunne nævne.“ Efter at jeg tilsyneladende havde anstrengt min Hukommelse, nævnede jeg een af mine Medfanger. „Ja, ham behøver De ikke at nævne, for ham har vi.“ Saa igen een af de fangne. — „Ja, ham har vi ogsaa.“ Saa omsider nævnede jeg en ung Person, som hed Jannik, der er et meget almindeligt Navn paa den Egn, men hans Efternavn tog jeg ikke med, og heller ikke nævnede jeg Byen, han var fra, og det mærkeligste var, at Bruun slet ikke syntes at savne nogen Oplysning derom. Sagen var nemlig den, at han og jeg var stillet saaledes, at jeg hele Tiden kunde se ham op i Øjnene, og det gjorde jeg ogsaa, men da vor Samtale var skredet noget frem, blev hans Blik efterhaanden noget usikkert og skulende, og han kunde afbryde midt i en Sætning. Da dette var blevet mig rigtigt klart, gjorde jeg mit Blik endmere roligt og fast, og dette havde den Virkning, at til sidst stod han og mumlede nogle Ord, som der ikke var mindste Mening eller Sammenhæng i. Saa blev han staaende tavs nogle Øjeblikke, og da han havde fattet sig lidt, sagde han til Afslutning: „Ja, Hr. Knudsen! De har jo nu sagt os lidt, men De har ikke været saa aabenhjertet, som jeg havde ventet. Sandheden er det eneste, der kan frelse Dem!“ — Sandheden! Ja, der kunde man fristes til med de bekendte Ord

at spørge: „Hvad er Sandhed?“ I Bruuns Mund vilde det vist være kommet til at lyde: „Sandheden bestaar i, at De ved Angiveri hjælper mig til at slaa mine Klør i nogle flere.“ Det var den almindelige Mening der ovre, at han, før Oprøret brød ud, havde været Herredsfoged i Randers-Eggen, og hvis dette var Tilfældet, var det maaske Tanken derom, som bragte ham ud af Fatning. Da var det ogsaa en egen Sagernes Stilling, at han stillede sig som Dommer over dem, som havde vovet Liv og Blod for det samme Land, som han havde forraadt.

Da vi, som var saarede, men endnu ikke helbredte, var kommen saa vidt, at vi kunde være oven Senge, havde vi næsten daglig den Fornøjelse at se Arrestforvarer Niks spanke strunk omkring paa Pladsen foran Lasarettet mellem de tyske Soldater. Dette havde jo i og for sig ikke stort at sige, men han røg paa sin lange Pibe, hvis Hovede var af Porcellæn, og det havde efter de Tidens temmelig almindelige Skik enten Frederik den Syvendes Billede eller Dannebrog. Han skred frem med en Holdning, som om han endnu var i Sergeants-Uniform, og det saa ud, som om hvert af hans Skridt sagde: „Varsko!“ Der blev Plads, hvor han kom.

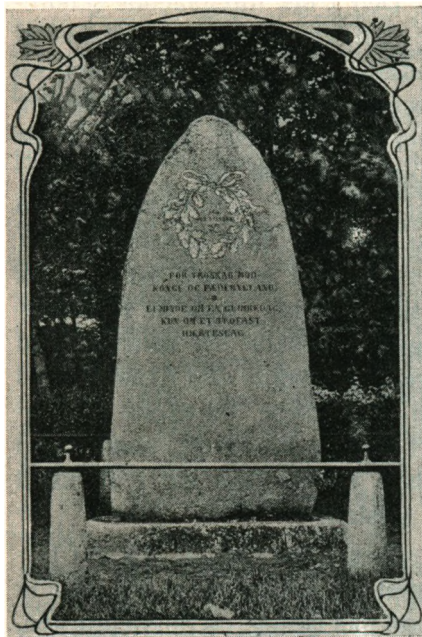
Da det lakkede hen mod Vaabenstilstandens Udløb, blev det bestemt, at vi skulde sendes bort. Men først blev vi sorterede: Vi var 24; de 12 var „farlige“, de

øvrige „ufarlige.“ Min Broder og jeg nød Æren at være blandt de første. Da Tiden kom, blev de ufarlige sluppen løs, og vi andre skulde til Rendsborg. Saa kom vi altsaa først til Aabenraa, men derfra har jeg slet ikke noget Minde. Men i Flensborg fik jeg Lejlighed til at iagttage et lille Oprin: Mens vi holdt paa Torvet og skulde have skiftet Køretøj, samlede en Klynge nysgerrige omkring os. Deriblandt var ogsaa en gammel Mand, som var kommen hen i Nærheden af Vognene, og da disse sattes i Gang, raabte han: „Naa Folkens! la' vos nu se, I holder Jer tappert!“ Dette fik ikke Lov til at gaa upaatakt hen, og blandt forskellige lidet venlige Tilraab skelnede jeg: „Hvad siger han, den gamle Æsel? Siger han, de skal holde dem tappert?“ Om han slap uskadt derfra, fik jeg ikke Lejlighed til at se, for imidlertid var vi kommen bort fra Skuepladsen.

Saa til Slesvig. Da vi kom i Nærheden af Byen, var Vejen spærret af forskelligt Krigsmateriel, saa vi maatte standse. Da kom en ældre Mand gaaende, og han spurgte den Soldat, der sad paa samme Vogn som jeg, hvem Fangerne var. „Aah, det er nogle Bønder fra Brøns.“ „Oh!“ udraabte Manden begejstret, „is dat de Landsturm! dann muss ik gratulieren!“ — Derefter omsider til Rendsborg. Under Kørselen der inde blev jeg opmærksom paa en større Dreng, som i Smaatrav, med ludende Hoved og krogede

Knæ, i inderlig Henrykkelse utrættelig vedblev: „Dat is de Landsturm! de Landsturm! de Landsturm! dat is de Landsturm! osv. osv.“ Tilsidst førtes vi hen ad et stort Torv, og det var helt fornøjeligt at se, hvor Folk kom strømmende fra alle Kanter hen mod den Plads, hvor vi skulde standse, og snart var der samlet en rigtig Klynge. Paa samme Vogn som jeg sad to Bønderkarle, og den ene af dem hed Peer. Han var lille og klejn samt gusten og bleg, og hans Tale var noget drævende, men trods hans ubetydelige Ydre kunde han undertiden være rigtig vittig, og da glimtede en stor Skælm i hans Øjne. En Officer kom ud fra Mylderet og spurgte: „Hvor er Skolelæreren? for der er jo en Skolelærer med.“ Jeg tav stille, men Peer tog Ordet: „Næ—ej, der er ingen Skolelærer med.“ — „Er der ingen Skolelærer med? Da har vi hørt, der skulde være een.“ — „Næ—ej, der er ej.“ — „Ja, nu ved I vel nok, at I allesammen skal skydes.“ — „He-jah, de' ka' vi vel nok tohl!“ — „Hva', hva' sier du? Kan I nok taale det, tror du?“ — „He—jah, de' ka' vi vel nok!“ — Vi, der sad nær nok til at følge Samtalen, brast i en hjertelig Latter, men Officeren trak sig forfjamsket tilbage i Klyngen.

I Rendsborg blev vi kun 11 Dage, og der havde vi det meget godt. Mærkeligt nok var Arrestforvareren der som i Haderslev en dansksindet Mand. Vor Afrejse derfra tilbage til Slesvig fo-

Mindestenen i Brøns.

regik netop den sørgelige Egernfjorddag, og hele Vejen maatte vi høre den stærke Kanonade, der ogsaa lød meget tydeligt til os, da vi blev indespærrede i Fængslet i Slesvig. I denne By blev vort Ophold betydeligt længere, men med Hensyn til vort Velbefindende stod det langt tilbage for Rendsborg, og det baade med Hensyn til Kost og Logi. Omsider kom vi til Haderslev igen, og der var sket den Forandring, at Arrestforvarer Niks var bleven fjernet og en ægte Tysker kommen i Stedet. Dagen efter Slaget ved Fredericia kom han ind til en Afdeling af vore med sin Beretning, som han afsluttede med de Ord: „Tænk engang, — de Danske tog næsten alle vore Kanoner og alt vort Skyts, men vore beholdt dog Valpladsen!“

Den i det foregaaende skildrede Affære er bleven forskelligt bedømt, og mange kaldte den en Dumhed, men her var det Hjertet, som tog til Mæle, og den kolde Fornuft maatte tie. I de Tider var der Blade, som fortalte, at nu var det ikke blot Sydslesvigerne, der ønskede at indlemmes i det tyske Forbund, men at Nordslesvigerne ønskede det samme. Ved Brøns fremlagde den danske Aand sin Bekendelse, og denne var tegnet med en Blodskrift, som al den falske Sværte ikke var i Stand til at udlette.

Nogle Aar efter at jeg var forflyttet fra Rejsby, kom jeg engang dertil paa Besøg, og Sognepræsten, Pastor Mørk, fortalte mig da, at flere af hans Venner i København havde bedt ham om at skaffe dem en samlet Beretning om Affæren ved Brøns, som de saa vilde lade indrykke i et københavnsk Blad. Nu havde han talt med flere af Deltagerne, men ikke kunnet faa noget sammenhængende og samstemmende. Jeg lovede da, at jeg skulde gøre et Forsøg, om jeg af mine egne Oplevelser og Iagttagelser kunde samle saa meget, at

det kunde blive som et sammenhængende Brudstykke af Affæren. Jeg tog senere fat paa Arbejdet og sendte min Beretning til Pastor Mørk, og saa vidt jeg husker, var det i Bladet „Dannebrog“, det blev optaget. Igen nogle Aar senere rejste een af mine tidligere Skole drenge til Amerika, og der fik han engang fat i et gammelt dansk-amerikansk Blad, hvori min Beretning var optaget i sin oprindelige Skikkelse. Han kendte efter min mundtlige Fortælling i hans Hjem Begivenheden og sendte Bladet hjem til sine Forældre, hos hvem jeg saa traf sammen med min gamle bekendt, som altsaa havde gjort Rejsen frem og tilbage over Atlanterhavet.

* * *

Forfatteren til ovenstaaende Beretning er den i Aaret 1916 afdøde pensionerede Lærer Thomas Knudsen, født i V.-Vedsted ved Ribe, mangeaarig Lærer ved Haarbølle Skole paa Møen. Manuskriptet opbevares i Dansk Folkemindesamling, hvortil det er sendt af Thomas Knudsens Søstersøn, pens. Lærer C. N. Klinge i Randers.

Haderslev og Ribe Katedralskoler efter Reformationen.

Af T. O. Achelis.

Lektor Valdemar Blochs fortrinlige Bog „Af Ribe Katedralskoles Historie“ naar frem til Aar 1909. I Tiden fra Reformationen

indtil 1909 har der virket 37 *Rektorer* ved Ribe Katedralskole, saaledes at hver Rektor gennemsnitlig har virket i 10 Aar. Ved Haders-

lev Latinskole har der i de 342 Aar fra 1567 til 1909 været 29 Rektorer, saa Gennemsnittet for hver er næsten 12 Aar. For Koldings Vedkommende ligger Gennemsnittet under 10 Aar, idet Skolen der indtil 1856 havde 35 Rektorer. Den korte Embedstid ved alle disse Skoler forklares derved, at Rektorstillingen i gamle Dage i Reglen kun betragtedes som noget foreløbigt; de fleste Rektorer søgte snart et Præstekald. Kun ti Rektorer i Ribe og 13 i Haderslev har virket over 10 Aar i deres Embeder. En Sammenstilling af disse viser, at Rektorerne i de senere Tider som Regel holdt længere ud end i det XVI. og XVII. Aarhundrede.

De fleste af Ribe Katedralskoles Rektorer er fødte i Nørrejylland, ti i Byen selv, tre i Hertugdømmet Slesvig: Jens Knudsen Holm (Rektor 1539—42) i Holm, Hygum Sogn, Hans Thomæsen, den kendte Salmedigter og Udgiver af Salmebogen (Rektor 1557—61) i Hygum og Hans Bendtsen Meier (Rektor 1640—47) i Haderslev, men de to første er udgaaet fra Ribe Skole, saa de fra deres Ungdom af havde været i Kongeriget. Af Haderslev Skoles Rektorer er kun tre fødte i Byen selv (Laurids Villadsen (Rektor 1570—1573), Jens Raben (Rektor 1631—50) og Peter Dreier (Rektor 1660—62), en er fra Kværs i Aabenraa Amt, to fra Flensborg, en fra Sønderborg, fem fra Syd-slesvig, ni fra Holsten og det øvrige Tyskland og en fra København, nemlig Søren Bloch Thrige,

som var Skolens Rektor i den korte Periode mellem Krigene, da Haderslev lærde Skole var en dansk Undervisningsanstalt.

Som Følge af den Særstilling, Hertugdømmet Slesvig indtog, har der ved Haderslev Latinskole ikke været ansat en eneste dansk *Lærer* før 1850; kun en Gang har der ved en Vakance meldt sig en dansk Lærer, nemlig Høxbroe. Han indsendte sin Ansøgning den 1. September 1828, men han fik ikke Pladsen. Han havde ikke taget Eksamen, men Hovedgrunden til at han blev vraget var dog en anden. „Men det værste er“ — hedder det i Conservatoratets Indberetning — „at han, som han har indrømmet ved et Besøg, hverken kan tale eller skrive tysk, hvorfor han ogsaa har været nødt til at affatte sin Ansøgning i det danske Sprog. Imidlertid er dog vel det første Krav, man stiller til en Lærer, at han fuldstændig behersker det Sprog, hvori han skal meddele Undervisningen. Af alle Competenter maa denne siges at være den mest ubrugelige.“ — Conservatorer havde naturligvis Ret, og Jürgen Friedrich Horn fra Flensborg, forøvrigt en af de dygtigste Lærere i Hertugdømmerne i det 19. Aarhundredes første Halvdel, fik Pladsen.

Om *Elevtallet* i Ribe ved vi temmelig god Besked, for Haderslevs Vedkommende findes derimod kun Oplysninger fra det 18. og 19. Aarhundrede. Følgende Liste, der bygger paa Oplysninger i V. Blochs Bog: Af Ribe Katedralskoles

Historie (1910) og min Bog: Aus der Geschichte des Haderslebener Johanneums (1921), giver en Oversigt over de to Skolers Elevtal:

Aar	Ribe	Haderslev
1542	40	
1591	250—260	
1592	315	
1610	88 fattige i den underste Klasse	
1635	95 fattige	
1657	ca. 135	
1712	14	
1724	50	
1735	89	ca. 20
1754	59	
1755	49	1757 6 i den øverste Klasse
1776	47	1777 11 i alle 3 Klasser
1781	29	1780 19 i I. og II.
1785	39	1787 28
1804	10	1792 26
1822—23	52	1827 48
		1832 77
1844	31	1844 43
		1847 38

Som denne Oversigt viser, har Ribe Katedralskole indtil det 19. Aarhundredes Begyndelse været størst, men efter denne Tid har Haderslev haft de fleste Elever.

Haderslev Skole blev næsten kun søgt af Børn fra Haderslev Provsti, medens Eleverne fra Tørringen i Reglen gik til Ribe. Lektor Bloch har i Ribe Katedralskoles Indbydelsesskrift 1920 givet en „Fortegnelse over Sønderjyder, dimitterede fra Ribe Katedralskole.“ Der er ialt 200 Navne, 3 i det 16. Aarhundrede, 39 i det 17., 68 i det 18., 80 i det 19. og 10 i det 20. Listen kan endnu suppleres lidt. Sikkert er de følgende Nord-slesvigere dimitteret fra Ribe Katedralskole:

1. Laurids Petersen fra Haderslev, stud. Wittenberg 1559 (Fra Arkiv og Museum III, 307).

2. Nicolaus Stuhr, Søn af Sognepræsten i Hammelev: „de tho Ripen thor Schole ginck“ (Kirke-regnskabsbog Hammelev 1567).

3. *Pet.*, Severin (= Søren Petersen) fra Rødding, stud. Kbhvn. VII. 1626, e schola Ripensi.

4. *Michaelius*, Andreas, Doestrupius, stud. Kbhvn I. IV. 1630, e schola Ripensi.

5. *Petri*, Andreas, Roedingius, stud. Kbhvn. 1. VI. 1637, e schola Ripensi. (Søn af Præsten i Rødding), ca. 1645 Præst i R., 1659 dræbt af Polakkerne.

6. *Caspari*, Crabbo Gram (= Krabbe Caspersen Gram), 1635

Student fra Ribe, 1652 Præst i Spandet, † 1658.

7. *Christierni*, Christianus Brøns, stud. Kbhvn. 13. XII. 1641, e schola Ripensi.

8. *Andreæ*, Canutus Aastrup (= Astrup), stud. Kbhvn. 24. VII. 1695, e schola Ripensi.

9. *Nicolai*, Severinus Astrup (= Søren Nielsen), stud. Kbhvn. 22. VII. 1699, e schola Ripensi.

10. *Nicolai*, Casparus Astrup, stud. Kbhvn. 16. VII. 1700, e schola Ripensi.

11. *Michaelides*, Olaus, Rødding, stud. Kbhvn. 16. VII. 1700, e schola Ripensi.

12. *Michaelides*, Michael Rødding (!), stud. Kbhvn. 16. VII. 1700, e schola Ripensi.

13. *Kline*, Peter Johan, dimit. Sept. 1829, Søn af afdøde Snedkermester A. Kline i Sønderborg (Indbydelsesskrift 1829, S. 31).

14. *Carstens*, Samuel Johannes, dimit. 1833, Søn af Landfoged Etatsraad C. i Ærøskjøbing, stud. Kiel 28. IV. 1833 (Indbydelsesskrift 1840, S. 3).

15. *Fabricius*, Ove, dimit. 1833, Søn af afdøde Kirkeinspektør F., Ejer af Søbygaard paa Ærø (Indbydelsesskrift 1840, S. 3).

16. Müller, Niels Viborg, dimit. 1840, født i Gram 22. V. 1823, 1851 Rektor i Tønder, 1856 Thisted Realskole, 1886 Undervisningsinspektør, jfr. Dansk biogr. Leks. XI. 594.

17. *Matzen*, Matthias Theodor, dimit. 1842, Søn af Provst M. i Hygum (Indbydelsesskrift 1842, S. 112).

Naar man gennemser den Fortegnelse, som Lektor Bloch har samlet, vil man lægge Mærke til, at de Sønderjyder, som er dimitteret fra Ribe Katedralskole, paa faa Undtagelser nær stammer fra Tørninglen eller fra Enklaverne. Saaledes er alle 3 Dimittender fra det 16. Aarhundrede fødte i Tørninglen; i det 17. Aarhundrede stammer 26 fra Tørninglen og 12 fra Enklaverne, dertil kommer fra vor Tillægsliste 9 fra Tørninglen og 1 fra Enklaverne, i det 18. Aarhundrede 36 fra Tørninglen og 26 fra Enklaverne, desuden 1 fra Ensted, 1 fra Als (hvor Sønderborg Latinskole var ophævet) og 4 fra holstenske Byer, i det 19. Aarhundrede indtil 1850 13 + 2 fra Tørninglen, 9 fra Enklaverne, 3 fra Als, 2 fra Tønder (hvor Skolen ligeledes var ophævet), 2 fra Ærø, 1 fra Flensborg og 1 fra Maugstrup. For de to sidstes Vedkommende har sandsynligvis Utilfredsheden med de tyske Latinskoler i Flensborg og Haderslev givet Anledning til, at de blev sendt til Ribe. Da Haderslev lærde Skole i 1850 blev omdannet til en dansk Undervisningsanstalt, kom mange Elever fra Tørninglen dertil, og 7 af dem blev dimitteret til Københavns Universitet. — I det hele taget er 89 Studenter fra Ribe fødte i Tørninglen, 48 i Enklaverne, 11 i det øvrige Slesvig og 4 i Holsten.

Man kunde nu tro, at Elever, som f. Eks. kom fra Hjortlund eller Hygum, af ydre praktiske Grunde hellere valgte det nær

liggende Ribe end Haderslev, men denne Erklæring passer ikke for Elever fra Uldal (1625), Nustrup (1638) osv., som søger til Ribe, omendskønt Haderslev ligger nærmest. V. Blochs Fortegnelse viser, at det ikke er den geografiske Beliggenhed, men den danske, henholdsvis slesvigske kirkelige Jurisdiktion, der var afgørende for Valget af Skolen. Det samme kan man iagttage i Haderslev Amts østlige Del. Landsbyer som Ødis, Vonsild, Stenderup ligger meget

16. Aarhundrede:	Ribe	3	Haderslev	—
17. "	"	35	"	4
18. "	"	36	"	5
19. "	(indt. 1850) "	13	"	10

I Reglen har altsaa Sammenhængen med Ribe Bispedømme været afgørende, i hvert Tilfælde indtil det 18. Aarhundrede. I næsten alle Tilfælde kan man eftervise, at Familietraditioner har været afgørende, naar Studenterne fra Tørninglen i gamle Dage undtagel-

tæt ved Kolding, men Ungdommen, som søgte en højere Uddannelse, kom til Haderslev, da disse Landsbyer hørte til Hertugdømmet og til Bispedømmet Slesvig.

Lidt anderledes ligger Forholdet for Tørninglens Vedkommende, som jo i verdslig Henseende hørte til Hertugdømmet, men i kirkelig til Ribe. En Undersøgelse viser, at de i Tørninglen fødte Studenter fordeler sig paa de to Skoler paa følgende Maade:

sesvis søgte til Haderslev; det er den Skole, deres Fædre selv har besøgt. Lidt anderledes ligger Forholdene længere ned i Tiden, da en Del Landmands- og Borger-sønner kommer til Haderslev, uden at man kan eftervise kirkelig eller anden Forbindelse.

En „Hærorm.“

Af A. Otterstrøm.

Den 30te Juni kunde man se et sjældent og mærkeligt Syn i det lille, kønne Anlæg ved Tønder. En „Hærorm“ drog over Gangstien ind under Elletræerne i Parkens østlige Ende. Særlig imponerende var Uhyret nu ikke, bare en god halv Meter lang og ca. 7 Centimeter paa det bredeste, men den bestod af en myldrende Mængde smaa „Orme“, der kriblede og krablede over og under

hinanden i en 10—15 Lag; jeg antog efter en løs Beregning Tallet til 20—30 000 Stykker. Nogle forsøgte at bryde ud og gaa den modsatte Vej, men de fortrød det og sluttede sig atter til Hovedstyrken. Professor Wesenberg-Lund skriver om „Hærormen“, at den bestaar af Larverne af en Myggeart. De lever af henraadnede Blade, og naar der bliver for knapt med Føden,

slaar de sig sammen og udvanderer til bedre Madsteder. Helt almindelige er saadanne Skovture dog ikke. „Hærormen“ skal ikke tidligere være iagttaget indenfor Danmarks Grænser, medens den derimod ikke er saa sjælden f. Eks. i Tyskland. Her troede man i gamle Dage, at den var et enkelt Dyr, der varslede om Krig, Pest, brækkede Ben og andre Ulykker af mere end almindeligt Omfang. Man lagde et eller andet Klædningsstykke foran den, og det blev betragtet som et heldigt Varsel, hvis den krøb over det, medens det modsatte absolut varslede Ulykke.

Det er ikke ualmindeligt, at Dyr, baade højere og laverestaaende, foretager samlede Vandringer, naar Føden bliver for knap, eller de bliver for mange paa samme Sted, saa de kan frygte for, at deres Yngel kan komme til at lide Nød.

Hvem har ikke læst om den lille Gnaver Lemmingens Massevandring og om Græshoppesværmenes Overfald paa dyrkede Marker. Man har ogsaa iagttaget vældige Sværme af Sommerfugle eller af Guldsmede, der alle fløj i samme Retning og tilbagelagde store Strækninger. I Tyskland skal en Hær af Kaalorme have standset et helt Jernbanetog; Lokomotivets Hjul knuste de smaa fede Larver i tusindvis og blev saa glatte, at de snurrede rundt uden at kunne bide sig fast i Skinnerne. Alle disse Dyr vandrer vel i Flok, men de danner ikke en kompakt Masse, Lag ovenpaa Lag, som de smaa Myggelarver, der danner „Hærormen“, og derfor har denne faaet større Ry i Folkemunde og er, som alt forunderligt og mærkeligt, bleven anset for noget overnaturligt og skæbnesvangert.

SAMPLEREN.

Remser.

Æ å dæ å vos to
sejler i en Træsko,
da vi kom te Langeland,
var den fuld a Vand,
da vi kom te Rom,
var den tom.

(H. Sandkamm, Stolbro)

Bro Bro Brille,
Klokken ringer elleve,
saa kommer vi mor'n-ale
med 12 tynde Ka'le

å to Guldsmej,
saa lukker vi op de nørre Lej,
saa vil vi der igømmel drej,
å den der kommer allersidst,
skal i den sorte Gryde.

(T. Sahl, Kværs).

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7,
hvor er no den slemme Tyv?
Han æ her, han æ der,
han æ i sin davle Klæer.

(H. Sandkamm, Stolbro.)

Ordsprog og Sæjer.

Lys op! såj æ Tyv te æ Maalen.
(Sæd).

Do skuld' gyvtes, din kræsen Rad,
såj æ Mand te æ Hund. (Sæd).

Vil I med, så hæng aa, såj æ
Dreng, da spist han Vælling med
æ Bagside a æ Ske. (Sæd).

No æ æ Skidt groj øvver æ
Skammel, no ska der skam fejes,
Maren. (Flensborg).

Min Søn hedder Hans, såj æ
Kuen, han æ opnævnt etter Hans
Majestet Kong Frederik den Syvvend.
(Flensborg).

Det æ æ Øvvels' der gør æ Me-
ster, såj han æ Mand, han smed
æ Kuen ue a æ Vinne. (Flensborg).

Gud fri os fra det onde, såj æ
Degn, da han hører, te æ Præst vild'
komm'. (Flensborg).

Een ad Gangen, sa' Frederik
den Syvende; en Ko brølede, mens
Byfogeden talte. (Flensborg).

De skilles ad, li'som æ Degns
Prædiken. (Flensborg).

No begynder vi å ny, li'som æ
Tyv å Nyesmor'n. (Flensborg).

Ungdommen er lystig, såj æ Kæl-
ling, da sprang hun øvver et Halm-
straa. (Flensborg).

De æ et Mesterstykk', såj æ
Tømmermand, han haj lave et Hund-
hus å glemt æ Hul. (Flensborg).

De æ godt, vi æ så vidt som
vi æ, såj æ Mand, da vidst han it,
hvo han var. (Flensborg).

Do dawsætter nok, li'som æ Kuen
med æ Græden. (Tirslund).

Aa, Herreguj, slaa Daaler, æ
Skillinger æ så smaa. (Tirslund).

Do æ nok li'så klog som en
syvaars Ræv'ung. (Tirslund).

Æ æ li'glaj, såj æ Dreng, han
gik å græd. (Tirslund).

Jet Barn i æ Aar æ it møj, men
de tæll' dog. (Tirslund).

Do har en Lykk' som en jenøjet
Hund. (Tirslund).

Der er Høg øvver Høg å Hier
øvver Kraglund Faar. (Tirslund).

Fluesmækkeren. Naar én var
bleven bag efter med sin Tærskning,
— Plejlene skulde gerne blive kolde,
naar Lærken begynder at synge, --
kunde han vente sig en Foræring
med flere nyttige Smaating: En Flue-
smækker (et Stykke Læder paa et
Skraft), et Stykke Flæskesvær til at
gnide Plejlens Hælde i, en Lomme-
dug og en levende Mus.

Gaven kunde være ledsaget af
en Hilsen, f. Eks.:

Denne Smække til dig kommer,
for du tærsker helst om Sommer,
medens andre om Vinteren gad,
da du i Kakkellovnskrogen sad.
Rotter og Mus de spiller Herre,
Hakkelse og Mel de laver,
det er nogle rare Sager,
men det er jo egen Skyld.

(Hans Volff, Solderup,
ved Lærer N. P. Jensen

Paask'høtte i Jels. I gamle
Dage fejredes i Jels en Børnefest,
der kaldtes „Paask'høtte.“ Lands-
byens Børn drog 1. Paaskedag rundt
i Gaardene. Et Par var Brud og
Brudgom. To af de største Dreng
bar en Kurv med Hakkelse — til
at samle Æg i — en Dreng bar en
Pung til at samle Skillinger i, han
kaldtes Judas. I hver Gaard dan-
sede Brudeparret en Dans, medens
den øvrige Flok sang Melodien til
„Ser I, hvem der kommer her.“ —

Anden Paaskedag fejredes et
Gilde. Det fejredes skiftevis paa
Gaardene. Da sad Brudeparret øverst
til Bords, derefter sad Drengene ved
den ene Side, Pigerne paa den an-
den Side Bordet. Ved Middagstid
spistes der Pandekager og Sødsuppe,
og derefter dansede Børnene, hen
paa Eftermiddagen fik de Kaffe og
Kavringer. I Mørkningen gik Bør-
nene hjem. Bagefter fik Landsbyens
voksne Ungdom sig saa i Regelen
en Svingom.

I Midten af Firserne holdt man
op med at fejre denne Fest.

(Ellen Petersen, Haderslev).

Jyllands-Tysk. Der kom en Jyllands-Svinedriver drivende med Svin hertil, hvoraf der blev et borte. Da han gik hen for at finde det, mente han, at han skulde tale Tysk: „Haaben si nigt sen ane klejne Person med en langagtig Angesigt undt fire Fus und spræg: „Øf — øf — øf.“

(J. Bogh, Døstrup).

Sagn fra Burkal Kirke. Engang var der kommen to Blytækkere til Burkal Kirke for at lægge Bly paa den. Det var en ung og en gammel Mand, og de laa i æ Karnhus om Natten og havde deres Seng staaende der. Men hver Nat, naar Klokken slog 12, kom der een og gik ind i Kirken, og han sagde til dem: „Kender I Rolland?“ De var jo kede af den Uro hver Nat, og saa siger den unge: „Næste Nat skal æ nok stoppe ham.“ Han havde da smeltet Bly staaende og var til rede, saa da Skikkelsen kom, tager han en Skefuld og kaster ham i Hovedet. Han giver et Braal, som Kirken skulde falde, og saa gaar han ind i Kirken. Da siger den unge til den gamle: „Nu vil jeg ikke være her længere.“ Ja, saa vilde den gamle ogsaa gaa. Men om Morgenens, da de kom igen, da var deres Seng som den var møllemalet.

(Fortalt af Mathias Petersen i Ribe, D. F. S.).

For rigeligt 40 Aar siden byggede min Fader et nyt Karnhus (Forstue), og til Vinduesrudernes Indfatning benyttede han Bly, som var kasseret ved en Reparation af Burkal Kirke. Da Arbejdet var færdigt, skete det en Nat, at alle Dørene i hele Huset sprang op, trods det, at de var godt lukkede, og der hørtes en tudende og hvinende Lyd igennem hele Huset, som om det skulde vælte. Min Broder stod op og lukkede alle Dørene forsvarligt igen, men kort efter gentog det

samme sig ganske paa samme Maade. En Rædsel greb nu os alle. Men min Moder var nu ikke i Tvivl om, at det var, fordi Blyet stammede fra Kirken.

Til Burkal Kirke skal der en Gang komme en Brud, klædt i en grøn Dragt. Idet hun gaar op ad Kirkegulvet, vil hun faa Øje paa en Hare, som har født sine Unger paa det bare Kirkegulv. Naar dette sker, vil der komme en voldsom Overømmelse, der skal blive saa stor, at Vandet vil naa op til Nøglehullet i Kirkens Dør. Dette betyder saa meget des mere, som Burkal Kirke ligger højt.

Sagnet fortalte, at naar der kom en Ravn og byggede sin Rede helt oppe paa den øverste Spids af Burkal Kirkes Spir, da vilde der komme en ondartet Sygdom, som skulde bortrive Halvdelen af Omegnens Befolkning. I Aaret 1885 kom der en Ravn og byggede sin Rede paa Jernspidsen, der endte i et Bæger. Nogen Tid efter hjemsøgte en meget ondartet Halsstygge Egnen, og henimod Halvdelen af Sognets Beboere døde.

En Gang skal der komme tre hvide Køer med røde Ben og vade ud i Vesterhavet og gaa i Land paa en lille Ø. Naar dette sker, vil der komme en voldsom Krig, hvori de 17-aarige unge Mænd skal komme til at deltage. Den vil blive saa blodig, at man skal vade i Blod til Knæerne. Men Landets Sønner skal vinde Krigen.

(Enkefru K. Toudt, Frederiksberg, D. F. S.)

Ulrik Brandt. En Moders onde Drøm. I Begyndelsen af det 18. Aarhundrede boede oppe i det høje Hus paa Deirehøj i Ketting, som har tilhørt en Væver Nielsen, en Brandt, der formodentlig var Kammerskriver paa Augustenborg og hed Christian

Brandt. Da hans Kone en Gang laa i Barselseng med en lille Søn, som siden fik Navnet Ulrik, kom en Morgenstund Ingeborg Wrang i Ketting op til hende for at se til hende. Hun fandt Fruen grædende og spurgte hende, hvad hun fejlede, og nu fortalte denne hende, at hun om Natten havde haft en fæl Drøm, at Ravnene var fløjne med hendes lille Barn og havde hakket i dets Hoved. Ingeborg Wrang trøstede hende saa godt hun kunde og bad hende dog ikke lade sig forstyrre af den taabelige Drøm, men derimod takke vor Herre, fordi han havde velsignet hende med et sundt og velskabt Drengbarn. Men da denne Ulrik Brandt voksede op, blev han tilsidst en sand Døgenigt, der ingen Ting tog sig for, men drev omkring fra det ene Sted til det andet. Engang var han saaledes kommen ind i Ensted Kro og saa her, at en lille Hyrdedreng fik en 10 Skilling tilbage. Han fulgte nu med ham ud paa Heden, hvor han myrdede ham blot for at komme i Besiddelse af de faa Skilling og et smukt Tørklæde, han havde om Halsen. Kort efter blev han greben og den 8 de April 1750 henrettet paa Galgebakken ved Ensted. Ingeborgs Søn Johan Johansen, der kom tilbage fra Odense, hvor han var bleven udnævnt til Degn i Hagenbjerg, overværede Henrettelsen og

med Gru hørte hans Moder, hvorledes hin Drøm var bleven til Virkelighed.

(Ulrik Brandt var en meget berøgtet Vagabond og til megen Skræk for den hele Egn i Sundeved og ved Aabenraa. Ingen turde gaa om Aften fra By. Han begik mange Forbrydelser og tilsidst hint Mord. Man kunde i lang Tid ikke faa fat paa ham. Da det endelig lykkedes, var han ikke til at faa til Bekendelse. Man bad om Tegn fra Himlen, men det hjalp intet. Tilsidst slog Gud ham i Samvittigheden).

Pastor Chr. Knudsen (1857)
ved C Ludvigson).

— —

Heksebrænding paa Arnebjerg. Paa Nørre Jarup Mark, Østerløgum Sogn, ligger en Bakke, som kaldes Arnebjerg. I det 16. Aarhundrede blev en Heks stævnet for Ribe Ret paa Grund af, at en Kvinde havde ladet sig spaa, og hun blev spaaet saaledes, at hun og hendes Mand skulde drukne i en Mose, som endnu kaldes for den store Mose. Denne Spaadom gik desværre alt for godt i Opfyldelse. De druknede sig begge to, Side om Side. Som Følge deraf stævnedes Konen for Retten og blev dømt til at brændes, og dette skete i Aar 1580 paa Arnebjerg.

C. C. Haugaard ved C Ludvigson.

Sønderjydske Tælleremser.

Deres Forbindelse med andre danske og med udenlandske.

Af Cl. Eskildsen.

Mange af vore Læsere har maaske slet ikke lagt Mærke til den lille Gaade om Sneen i Juninumret, indsendt fra Als af Lærer Sandkamm. Og dog er det meget interessant, at denne Gaade i Dag kan nedskrives efter Folkemunde ovre paa Als, thi det er lige 1000 Aar siden, at en Munk i Klostret Reichenau i Bodensøen optegnede den efter Folkemunde! En tysk Samler af Folkeminder betegner derfor denne Gaade som „den ældste tyske Gaade“, saavidt man kan se med Urette, da den kendes fra Middelhavet til Nordkap og vel næppe er af speciel tysk Oprindelse.

Den er i Dag kendt over hele Tyskland i følgende Form:

Es kam ein Vogel federlos,
setzt sich auf den Baum blattlos.
Da kam die Jungfrau mundlos
und fraß den Vogel federlos,
von dem Baume blattlos.

En Optegnelse fra Vestjylland har denne Form, der temmelig nøje stemmer overens med den tyske:

Der kom en Fugl fjerløs,
og satte sig i Træet bladløs.
Da kom en Jomfru benløs
og aad den Fugl fjerløs.

Som det er med denne Gaade, er det med saa mange andre. Naar vore Børn siger:

Trille lille op å Tag,
fålder do nee, så slæ do Gaf,
ingen Mand i dette Land
Trille lille hjælpe kan,

saa staar der samtidig Børn nede i Tyrol og siger til hverandre:

Trille Trölle uf'm Bank,
wenn's Trille Trölle na fallt,
ka ihm kein Doktor me helfe.

Og naar vore Børn søger at narre hverandre med at spørge:

Kejser Karolius havde en Hund,
den gav han Navn af sin egen Mund.
Altsaa hed Karolius's Hund?

eller møder med den gamle Gaade:

Toben
tog Treben,
slog Firben ved Øret,

saa morer de smaa Tyrolere sig med at sige:

Kaiser Karolus hatt' einen Hund,
er gab ihm den Namen mit eignem Mund.
Also hieß Kaiser Karolus sein Hund?

og

Zweibein
sitzt auf dem Dreibein
und melkt Vierbein.

Disse Eksempler paa Overensstemmelse i Gaaderne kan øges næsten i det utallige. Men hvordan forklares dette? Ja, hvordan gaar det til, at „Bro Bro Brille“ og saa mange andre Lege, at vore Vuggesange, Kæleremser og alle andre Remser næsten er fælles hos alle europæiske Folk og delvis kendes langt ud over Europa? Naar vore Børn sætter „Vorherres Kylling“ (Mariehønen) paa Fingeren og lader den bringe godt Vejr i Morgen med disse Ord:

Flyv, flyv, Vorherres Kylling,
kom mor'n igen med Solskinsvejr!

saa bruger de smaa nede i Vestfalen følgende Ord til det samme:

Herrgottskürnken, Ileg wech,
bring mi morgen god Wäder.

Vi lader Gøgen spaa os, naar vi spørger:

Kukmand, Kukmand, Kløw,
hvo manne Aar skal æ løw?

og den lille Græker siger det samme:

Kuko mu, Kukaki mu,
ki argyro-Kukaki mu,
posus chronus thena zēsò.

Der kan en anden Gang fortælles om, hvorledes de fleste af de Remser, vi optegner her i Sønderjylland, har deres Paralleler i det øvrige danske Land og ude i den store Verden. Denne Gang skal der blot dvæles ved vore Tælleremser.

Da „Sønderjydsk Maanedsskrift“ i sin Tid begyndte med at bringe Tælleremser, mødtes disse med den største Interesse. Der strømmede Remser ind, men Udgiverne afsluttede foreløbig Samlingen under Henvisning til, „at det i Hovedtrækkene er de samme, der bruges, ikke blot af Børnene i Sønderjylland, men med smaa Afvigelser i hele det

danske Sprogomraade.“ Et mere indgaaende Arbejde med dette Emne har ført mig ud til Samlinger fra Sverige, Tyskland, Østerrig, Ungarn, Svejts, Holland, Belgien, Frankrig, Spanien, England og Nord-Amerika, og de ovenstaaende Ord kan derefter udvides, idet der siges, at

- 1) *alle de Tælleremser, der bruges i Sønderjylland, er kendt og i Brug ogsaa i det gamle Land,*
- 2) *alle de fællesdanske gamle Tælleremser bruges med Afvigelser vidt omkring i Verden hos andre Folk.*

Er det ikke mærkeligt? Ja, hvor er Børne- og Folkeremsernes Omraade æventyrligt! Her er ikke blot det naive, det friske, uskyldige og hjertelige, her dukker saa meget gaadefuldt op, der viser tilbage til Tider, som ligger mere end et Aartusind bag os. Tænk derfor ikke, at det er uden Værdi, naar vort lille Blad i hvert Nummer bringer et Par smaa Remser. Støt os ved at samle videre! Det tilsyneladende ubetydelige kan bringe vigtige Oplysninger og kaste Lys over noget, der hidtil stod uopklaret.

Efter et Ferieophold hjemme hos min Bror bragte mine Børn for mange Aar siden en Remse med, hvis Begyndelse jeg her ikke vil nævne — de fleste Læsere kender den — men hvoraf et Brudstykke omtrent lød saadan:

den æ passend', soj Hans Madsen,
den æ frossen, soj Johan Rossen,
slaa en med æ Tæ'skild, soj Pær Eskild',
slaa en med æ Køll', soj Valsted å Felsbækmøll', osv.

Jeg nævnte det over for gamle Skovrøy, saa kunde han hele den gamle Remse fra Arrild fra sine Barneaar. Hvis vi i Dag kommer til Arrild, finder vi naturligvis Remsen endnu, Begyndelsen uforandret, men de enkelte Led vil ikke være til at kende mere, thi nu sidder andre Folk paa de enkelte Gaarde i Byen, og som der kommer nye Navne, kommer der ogsaa nye Led paa Remsen.

Her har vi et tydeligt Eksempel paa de to Hovedtræk ved vore Børneremser: paa den ene Side det konservative, der bevarer deres Emne og Form næsten uforandret gennem Aarhundreder, paa den anden Side det frit skabende, der lader Slægtled efter Slægtled digte videre paa dem. Begge Dele har vore Læsere sikkert ofte tænkt paa, naar de ser paa de Remser, vi bringer i hvert Nummer. De er alle kendt af alle, men hver enkelt har dem i lidt anden Ordlyd.

Tydeligst træder disse to Ejendommeligheder frem ved Tælleremserne. Her er Overensstemmelsen mellem de danske og de fremmede størst, thi de „meningsløse“ Ord kan være ens i de forskellige Sprog. Det er ikke som f. Eks. ved „Sov, Barn, sov“, at Rimet tvinger os til at fortsætte „Far er ue å plov“, medens Tyskeren maa sige „Schlaf,

Kindchen, schlaf, dein Vater hütet die Schaf'.“ Paa den anden Side kan det frit skabende her udfolde sig bedre end ved de øvrige Remser. Børnene spørger ikke efter Mening, de har nok i Klangen af Ordene, og derfor boltrer Fantasien sig her, saa det er en Lyst, og skaber stadig nye Alliterationer og Rim.

Saavidt jeg kan se, har endnu ingen grundigt undersøgt den ejendommelige Overensstemmelse, der findes mellem Tælleremserne hos de forskellige Folk, og ingen har hidtil kunnet give en tilfredsstillende Forklaring derpaa. Det første skal der begyndes paa her, rigtignok en meget beskeden Begyndelse, da der er standset, inden Vejen førte til Italien, de slaviske Folk og uden for Europa. Sproget har lagt mig for store Hindringer i Vejen. Det kunde lykkes, at dette Studium en Gang kunde føre til en bedre Forklaring paa de mærkelige Overensstemmelser, end man hidtil har kunnet give.

I. Enneke-penneke-Gruppen.

A. Enneke-penneke, Sukker til mig.

1. Branderup S.

Enneke penneke, Sukker til mig,
Aavel daavel, Donner i dig,
is as, julikas,
du er næst bedst fri.

2. Branderup.

Enneke penneke, Sukker til mig,
Aavel daavel, Donner i dig,
is as, fijolikas,
sunder i ni, sunder i ti,
du er næst bedst fri.

3. Malt Herred.

Is as, Fiolens Kas,
enneke ni, enneke ti,
du est fri.

4. Vedsted S.

Enneke venneke, Sokker i møj,
ørum dørum, Donner i døj,
is as, Ole fas,
stik om stak om sti,
du er fri.

5. Arrild S.

Enneke penneke, sokede mej,
aavel daavel, Donner i dej,

is as, ullefjas,

svaneke ni, svaneke ti,
oggede stoggede sti, fri.

6. Ribe

Enneke penneke, sokede mej,
aabel daabel, Donner i dej,
is as, Ole fas.
fanteni, fanteti,
stik om stak om sti,
du er fri.

7. Sneum S.

Ikkede nikkede, sukkede sø,
abel dabel, Donner i nø,
isvi asvi, olen bas,
Vandring ni, Vandring ti.
stikkerom stakkerom staaum
stri, fri.

8. V. Vamdrup.

Enneken penneken, Sukker til
mig,
aabel daabel, Donner i dej,
is as olje flas,
vanner der ni, aa vanner der ti,
stri straa stri,
gak du hen og være fri.

9. Lintrup S.

Enneke fenneke, sukkede mig,
ovel dovel, Donner i dig,

akede fakede Bunes Knas,
is as, Fiolens Kas,
vandre ni, vandre ti,
du er skøttefri.

10. Kolding.

Enneke benneke, sukkedemej,
ovel dovel, Donner i dej,
akkede fakkede, Bondens
Knap,
is as, Fiolens Kas,
fander ni, fander ti,
fander aalen stjaalen fri.

11. Udbjerg S. (og Sølsted).

Enneken, menneken, Sukker til mig,
abel dabel, dummel dig,
ise vase, Bunde knase,
illerum pillerum puf,
væk, fangen, gaa du af.

12. Daler S.

Enneke penneke, Sukker til mig,
aabel daabel, dommel dig,
alvorstro, sølvesno,
ige age, Bondemands Knage,
illerum pillerum puf.

13. Døstrup.

Ennege, pennege, soffe de mej,
aabel daabel, dummel dej,
æggeste Bror, sølveste Ror,
ige age, Bondemands Knage,
illerim pillerim puf.

14. Tjæreborg

Ennege vennege, Sukker til
mig,
aavel daavel, Donner i dig,
akke til fakke til Bondens Knap,
ivel pivet puf.

15. Burkal S.

Anneken dranneken, Sukker til mig,
aafel daafel, dummel dig,
drikke Kro, Sønnik sno,
iffelum biffelum siffelum buff.

16. Hjerpsted.

Enneke penneke, sukkede mej,
ovel dovel, donner i dej,
rækkede Bro, Tungen sno,
værk vejer, dyr daa daf.

17. Jels.

Ennike fennike, Sukker te mej,
ovel dovel, donner i dej.
enstre venstre, Jakob Sprut,
if af ut.

18. N. Løgum.

Enneke penneke, Sukker til mig,
aavel daavel, donner i dig,
slik en Bro, Fannike sno,
enn venn, til du er fri.

19. Ungarn

Eiketi Peiketi, Zucke ti me,
abri fabri, domine,
witzi wutzi Maus,
tu pist traust.

20. Svejts.

Einige beinige doppeldi,
dibel dabel dummel di

21. Ungarn.

Aninga staninga, suprache,
tingi tangi tamrane

22. Rhinland

Enneken enneken Dintenfass,
geh zur Schul' und lerne was

23. Rhinland.

Enken penken, Schorstenken,
tien mol honget es dusend.

24. Polen.

Ennken dennken, dittken, datt-
ken,
zeberde beberde, bittken batt-
ken,
zeberde beberde, bittken buh,
raus bist du.

25. Østerrig

Egati pegati, Tintenfass,
geh in die Schul' und lerne was.

26. Skotland.

Eenerty feenerty fiskerty fegg,
ell dell, domanns egg,
irky birky, starry rock,

ann tann, tousle jock,
easy osy, mannies nosej,
easy osy out.

27. Sverige.

Annika dannika sødermanne,
heckla veckla domare,
Kung Karl general
gick igen om silversal,
åtta dagar føre jul,
dansor Anna Brita brud,
ut med dig, din långe manns
våg.

28. Holsten.

— — — —
ennig mennig pennig,
piff puff paff,
af.

29. Holland.

Enne denne dip,
zevende kale kip,
zevende kale bookendemale,
enne denne dip.

B. Enneke venneke, Sukker sød.

30. Felsted (1860).

Enneke venneke, Sukker sød,
agum dagum, domme Nøe,
Lykkens Brot, Syndens Not,
L. S. T. tot.

31. Nørrejylland (E. T. K.)

Enneke penneke, sukkede nøj,
abel dabel, Dommer Nød,
— — — —

32. Egebjerg (Fyn).

Abel dabel, dumme Nøde,
is as, tullefas,
fantani fantati fanta alle,
roke stoke stude sti,
es pes fri.

33. Svejts.

Enneli benneli tubante,
divid david Domine,
åtti Brot hindert Not,
muislichedod.

34. Svejts.

Ennige bennige doppelde,
triffel traffel, trummerme,
Sündernot, schwarze Tod,
rüssige Pfanne dussegstande.

35. Svejts.

Einige beinige doppeldi,
dibel dabel dummeldi,
habedinot, zimnis Brot,
einige beinige dusse.

C. Enneke venneke trods.

36. Felsted S.

Enneke venneke trods,
skøtten fiben fos,
am vam, Ruder i Dam,
næs blæs pof.
(Ligelydende fra Brede).

37. Toftlund.

Enneke venneke trods,
skøtte mode fiben fos,
im bam, ruri dam,
æs slæs pæs pof, ud.

37a. Burkal S.

Anniker drannike dros,
skøtte pibe pos,
æs pæs Rotter i Dam,
av.

38. Skærbæk.

Enneke penneke pæs,
ifli fifli fæs,
am bam, Rotter i Dam,
es knes knas knussel dæ.

39. Nørrejylland (E. T. K.)

Enneke benneke trods,
Skytte vibe fos,
bom bam, Ruder Dam,
knus knas knussel dej.

40. Rhinland.

Ammer wammer Rotterdam-
mer
piff paff puff,
schlag aff.

41. Aarøsund.

Ennegén fennegén trods,
det skøttele vøttele vods,
det haads. det knaads,
det hirrede pirrede puf.

42. Jels.

Ennikke fennikke trods,
etle vetle vos,
de hors, de knos,
de irrer, de birrer, de bof.

D. Aage baage.

43. Daler S.

Aage baage, Benneke vaage,
elve belve buf,
dikke dakke duf,
bom bam, Ruderdam, fri.

44. Nakskov.

Aage baage Bennekevaage,
elve belve buf,
dikke dakke duf,
bom bam, Ruderdam, fri.

45. Holland.

Ake bake notekrake,
elleke belleke boef.

E. Akke fakke Bunes knakke.

(Sidste Del af „Enneke penneke“ som selvstændig Remse? Se Nr. 9—13).

46. Rømø.

Akke fakke, Bunes knakke,
iflam siflam bundt,
ælle tælle ni ti,
du er æst næst bæst fri.

50. Præstø Amt.

Akle bakle Bondekarakle,
ekle mekle meriong,
sjong tong, titla bong,
isse bisse Bondeknold.

47. Malt Herred.

Akede fakede, Bunes Knap,
iffelen biffelen bof, ud.

51. København.

Arke barke, Bondekararke,
ekle mekle merinong,
sjong tong, titla bong,
isa bisa Bondetop.

48. Alslev (Varde).

Akkende bakkende, bunende
knakkende,
efren befren buf,
du er den, der er næst bedst fri.

52. Svejts.

Agge bagge, Bohne trappe,
igedi bigedi duss.

49. Aarhus.

Akle bakle, Bonde Karakle,
elle melle meri nong,
ong tjong, tylla bong,
issa bissa Bondetop,
Ole vik, Ole vak,
du slip, du slap.

53. Holland.

Ake bake notekrake,
ieneke mieneke muf.

54. Rhinland.

Aken baken Bohnenstaken,
ri ra rutsch.

F. Eisike deisike.

55. Døstrup.

Eisike deisike,
honten tonten,
fili mili maksí,
kuksi kaksí,
æstrum pyt.

56. København.

Eisike deisike,
london sondon,
tilli milli maksí,
kuksi kaksí,
vestrum pyt.

57. Odense

Eisike deisike,
london ton,
fulli fulli maksí,
kuksi kaksí,
Esrom pyt

58. Sverige.

Esiga desiga,
lundan tuntan,
semili maka,
kuckeli kaka,
vestan stilla,
atteli tatteli pæs.

59. Sverige.

Eseka deseka,
naka taka,

svenska maka,
kullri kaka,
elum belum ballum bai.

60. Holland.

lesie diesie doum,
V. R. Y.
vrij af zyt gy

61. Polen.

Ecie pecie
gdzie jadzicie,
ele wele na wesele,
endre wendry na olendry.

(sml. Nr. 17 „enstre venstre“
og 18 „enn venn.“)

II. Ele-mele- (elle-belle) Gruppen.

A. Ene mene ming mang.

62. Ladelund S.

Ene mene ming mang (Ele mele . .)

kling klang,

ose bose bakke dej,

eja veja væk.

(Ordret ligelydende fra alle Egne, bl.
a Burkal, Jynde vad, Løgumkloster,
Døstrup),

63. Esbjerg.

Ene mene ming mang,
kling klang,
ose bose bakke dej,
eje veje væk.

(Ligelydende fra Aarhus, Aal-
borg, Holstebro, Varde, Kol-
ding, Vejen, Skjern, Tjæreborg)

64. Ærø.

Enne menne ming mang,
kling klang,
usse busse vakker sin,
ejer vejer væk.

65. Posen.

Ene mene ming mang,
kling klang,
ose pose packe dich,
eia weia weg.

66. Rendsborg.

Eler meler ming mang,
ting tang,
oska boska beier di,
w-e-g, weg.

67. England.

Ena dena dina doe,
catch a nigger by the toe,

if he hollers let him go,
ene dena dina doe.

(Ligelydende fra Skotland).

68. N. Amerika.

Ini meini minie moe,
catch a nigger by the toe,
if te hollers let him go,
ini mini meinie moe.

69. Polen.

Ene mene meine muh,
nege bitze deine Kuh,
ifli halles ledangu,
ene mene meine muh.

70. Rhinland.

Iene wiene wessla,
titla zessla (se Nr. 50),
titla tei,
du bliss frei.

71. Sverige.

Ena bena buse back,
du slapp,
att sitte i din pappus hau,
før denna Gang.

72. Sverige.

Ene bene buse knapp,
du slap.

73. Steiermark.

Ene bene dunke munke
— — — —

74. Ungarn.

Ene bene tunke hunke
— — — —

B. Ele mele mem.

75. Ulkebøl S.

Ele mele mem,
klik klak klem,
stik stak væk.
(Ligelydende fra hele Als).

76. Bjolderup S.

Ele mele ment,
stik stak stent,
gaa du da nu væk.

77. Aabenraa.

Ele mele menne,
klek klak klemme,
stek stak gaa væk.

78. Bylderup S.

Ele mele mem,
tej do æ Klemm,
å gaa hjem i Seng,
din dum Dreng.
(Ligelydende fra Tønder og Burkal S.)

79. Jyndeved.

Stik stak stem,
tej do din Klemm,
å gaa i Seng,
din domme Dreng.

80. Tønder.

Elle melle moppe,
du har Loppe,
elle melle mus,
du har Lus.

81. Holsten.

Ele mele menn,
kliff klaff klenn,
— — — —

82 Svans.

Ele mele melln,
wer schal telln?
ele mele muff,
piff paff puff.

83. Holland

Iene miene melle,
wie zal telle,
ik of gy,
gy zyt vrij.

C. Ele mele mæs.

84. Ensted S.

Ele mele mæs,
Lundtoft, Tørsbøl, Kværs,
Snurom, bum.
(Ligelydende fra Kværs og Aabenraa).

85. Fjelstrup S.

— — — —
Æle mæle mæs,
sue due dæs,
— — — —

86. Holsten.

Ele mele mess,
schøle file fess,
ulen dulen dicken Sleef,
Peter Pater Pannendorf.

D. Ele mele Sukker sele.

87. Notmark S.

Ele mele Sukker sele,
inde kinde brode vinde,
du som lærer bogstefere,
es knes knus knas,
itte vil vitte vil komme til Dag,
elven tvelfen tvit,
pog pag væk.

88. Sundved.

Ele mele sukke sele,
indas kint bruse vint,
du kan læse bogstabere,
is knis knas,
itte til vitte velkommen i Dag,
elfen tvelfen tvit.

89. Hostrup S. (ca. 1860).
Ele mele Sukkete sele,
Herrens Kindt, Broderindt,
du skal æde Knost at fede,
es knes knas knust,
knap do din gammel raarren Vost.

90. Holsten.
Ele mele Zuckerseele,
Königskind, goll'n Ring,
du schass leern bokstabern,

ba be bu,
afgahn schass du.

91. Sønderløgum.
Ele mele dit fon dele,
Skipper i Skraa,
Rokke raa,
Rokke rend,
to Spænd,
snip snap snue,
no æ do ue.

E. Elle melle ni ti.

92. Jynde vad.
Elle tælle ni ti,
du est fri.
(Ligelydende fra Daler, Tønder o. a.).

93. Nakskov.
Elle tælle ni ti,
nu er du fri.

94. Ærø.
Elle tælle ni Kaniner,
bidsel badsel bom basiner.
95. Aalestrup. (Nørrejylland).
Elle melle ni ti,
du er es fri,
for at være den,
du slap ud,
som en vaad Karklud ud.

F. Elle belle mig fortælle.

96. Tønder.
Elle belle mig fortælle,
Skibet gaar til Aabenraa,
køber for en Skilling Skraa,
deler den i syv Dele,
1-2-3-4-5-6-7
Ræven er en Hønsetyv,
fra hans Næse til hans Mund,
vejer firsindstve Pund,
Ole vip, Ole vap, Ole Snustobak.
(Ligelydende bl. a. fra Visby, Daler,
Hostrup, Kliplev).

97. Ærø.
Elle melle mig fortælle,
Skibet gaar til Aabenraa,
køber for en Skilling Skraa,
deler den i syv Dele,
1-2-3-4-5-6-7
Katten (Fanden) er en Hønse-
tyv,
fra hans Næse til hans Mund,
vejer firsindstve Pund,
Ole vip, Ole vap, Ole Snus-
tobak.
(næsten ligelydende fra alle
Danmarks Egne.)

III. Elleri-selleri-Remsen.

(Ved denne Remse holdes begge Hænder knyttede frem; den Haand, der rammes af „knold“, tages ned, og Barnet er først fri, naar ogsaa den anden Haand er ramt. I England, Amerika osv. gælder samme Regel.)

98. Tønder.
Elleri selleri ribbede ra,
ribbede ræbbede knold.

99. Jynde vad.
Æbbere sæbbere sibber sa,
ræbbede knæppede knold.

100. Als.
Ebre sibre sabre sa,
knebre knibre knobre knold.

101. Tønder.
Efren knefren sifren si,
efren knefren knobde.

102. Aabenraa.

Æbre bebre sebre sej,
knebre knabre knold.

103. Holstebro.

Efferen knefferen sifferen sefferen,
efferen knefferen knold.

104. Aarhus.

Ektern knækkern siktern sækkern,
ekkeren knækkeren knold.

105. Korsør.

Ellera sellera supra sold,
rip rap Bondeknold.

106. København.

Elleri selleri sifri sold,
rif raf knold.

107. Odense.

Effern kneffern siffern si,
effern kneffern si.

108. Holsten.

Elleri selleri sipperie sarr,
knipper knapper knull.

109. Ungarn.

Ägedi säbedi sibedi saa,
ribedi rabedi knoll.

110. Svejts.

Ennerli bennerli siberli sa,
ribidi rabidi knoll.

111. Svejts.

Elledi selledi sibedi sa,
sibedi sabedi knoll.

112. Holland.

Olleke bolleke ruben solleke,
ollebe bollebe knoll.

113. England.

Olika bolika susie solika,
olika bolika knob.

114. N. Amerika.

Ibidy bibidy sibidy sab,
ibidy bibidy knab.

115. Sverige.

Alame palame sinkame so,
sebedei sabedo — — —.

IV. Olen dolen- (Ole bole) Gruppen.

116. Felsted S.

Olen dolen dof,
fingen fangen fof,
am vam, Rurre i Dam,
næs blæs pof.

117. Gramby.

Olen dolen dof,
fingen fangen fof,
es as ullefas,
fanneke ni, fanneke ti,
no maa do vær' fri.

118. Odense.

Ulen dulen dof,
fingen fangen fof,
fof for alle Mærkepander.

119. Sverige.

Ole dole doff,
kinkeli ane koff,
koffeli ane, birke bane,
ole dole doff.

120. Notmark S.

Olen dolen dot,
ogte de vogte,
kanari kokkehy vov vov.

121. Broager.

Olen dolen dot,
kvinkel kvankel kvot,
kwotsig aabend,
acht geschlagen,
olen dolen dot.

122. Helgoland.

Ulen dulen dut,
quinkel quankel quut,
god før alen,
dunkel dalen,
ulen dulen dut.

123. Holsten.

Ulen dulen dott,
pinkel pankel pott,
— — —

124. Hannover

Ulen dulen Diessel stich
— — — —

125. Ungarn.

Ule tule rost,
ipe ape aus.

126. Visby S.

Ole bole gik i Skole,
købte for en Skilling Skraa,
delte den i syv Dele,
1-2-3-4-5-6-7.

127. Rinkenæs.

Ole bole gik i Skole,
med sin Søsters røde Kjole,
kom hjem Klokken fem,
gik paa Hoved i sin Seng,
Ole vip, Ole vap, du slap.

128. Polen.

Bohle bohle Tintenfass,
geh in die Schul' und lerne was,
— — — —
schöne wipp, schöne wapp,
du bist ab.

129. Østerrig.

Ulle bulle Reiter Ross,
du bist jetzt los.

V. Klokken slog.

130. Tønder.

Jeg gik mig over Ribe Bro,
der hørte jeg en Klokke slog,
hvor mange Slag slog den?
(Svar f. Eks.: 7)

Syv Slag slog den,
1-2-3-4-5-6-7.

(Ligelydende fra Daler o. a., lignende
fra Aabenraa)

131. Døstrup.

Jeg gik mig under en Bro,
da hørte jeg Klokken slog,
Hvad slog den saa? (7)
1-2-3-4-5-6-7.

132. København.

Jeg gik mig over Nørrebro,
der hørte jeg en Klokke slog.

Hvor mange Slag slog den?
1-2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-12,
du er en Troid,
Nørrebro er beskidt,
det er ogsaa du saa tidt.

133. Holsten.

En oln Grossvadder wull maln
Rad beslan
un wüss ni, woveel Nageln
darto hör'n.
Watt seggs du? (7)
1-2-3-4-5-6-7

134. Svejts.

Es liess ein Jud ein Pferd be-
schlagen,
wieviel Nägel muss er haben?
1-2-3.

135. Svejts.

Es geit en Herr in Garte,
Wie mänge Vogel het er ge-
schossn?
1-2-3.

VI. Æk pæk Møllesæk.

136. Daler S.

Æk pæk Møllesæk,
nu maa du gaa væk.
(Ligelydende fra Visby, Døstrup o. a.)

137. Ærø.

Æk pæk Møllesæk,
nu maa du gaa væk.

138. Korsør.

Æk smæk, Møllerens Sæk,
du er væk.

139. Sverige.

Heck veck Vällingsäck,
ut med dig.

VII. Den lille Knap.

140. Bjolderup S.
To smaa Drengs sloges om en
lille hvid Knap,
du slap.

141. Als.
To smaa Drengs sloges om en
lille hvid Knap,
du slap, din Flap.

142. Aabenraa.
To smaa Drengs sloges om en Knap,
du slap.
(Ligelydende fra Døstrup.)

143. Visby.
Den lille gule Knap,
den slap.

144. Ærø.
To smaa Drengs sloges om
en Guldknap,
lykkelig var den, der slap.

145. Skjern.
To smaa Drengs sloges om
en Guldknap,
du slap.

146. Sverige.
Ene bene buse knapp
du slap.

VIII. Forskellige moderne Remser.

147. Døstrup.
Pigen gik med Ærter i et Fad,
alle Ærter trilled ud,
Pigen sagde det til Fruen,
Fruen sagde det til Herren,
Herren sagde: Pyt med det,
lad os jage Pigen væk.
(Lignende fra Als o. a.)

148. Varde.
Apotekerens Pige hungikforbi,
hun havde en Krukke med
Ærter i,
Pigen faldt, slog Krukken itu,
saa alle Ærter trimlede ud,
Pigen sagde det til Fruen,
Fruen sagde det Herren,
Herren sagde: Pyt med det,
vi kan jage Pigen væk.

149. Hostrup S.
Bedstefar og Bedstemor,
de skulde ud at rejse,
da de kom til Banegaard,
begyndte det at regne.
Ole vip, Ole vap, Ole Skraatobak.
(Ligelydende fra Døstrup.)

150. Tønder.
Stakkels Pagegøje
har et daarligt Øje,
smør det med Tjære,
saa bli'r det værre,
smør det med Blæk,
saa gaar det væk.

151. Ærø.
Pip Pagegøje
faldt ned fra det høje,
slog sit Øje,
smurte det med Tjære,
blev det meget værre,
smurte det med Blæk,
gik det hele væk.

152. Bylderup.
Hane pane pat,
Høne pøne put,
de to — gik i Lo,
fandt et Korn,
hu hej hi, — og du er fri.

153. Døstrup.
Naar du spiser Margarine
skal du ikke staa og grine,
maggadulle maggadille maggadej,
dit Kvej.

154. Daler.
Jeg har læst i en Avis,
at du var bleven fri.
(Ligelydende fra Døstrup.)

155. Brede S.
Vi vil ikke længe væle,
du skal det enfag være.

156. Døstrup.
Vi wolln nicht længe vælen,
sonnen du solls es sein.

157. Holsten.

Wi wüllt uns ni lang strien,
du schass dat sin.

158. Tønder.

Jeg skulde være en daarlig Tæller,
hvis jeg ikke selv skulde blive fri.
(Ligelydende fra Ærø)

Om den *Inddeling* af Tælleremserne, der her er forsøgt, er rigtig, kan jeg ikke sige. Det er muligt, at der i Virkelighed kun er Tale om helt faa oprindelige Grupper. „Olen dolen“-Gruppen er maaske ikke andet end en Gren af „Enneke-penneke“ (abel dabel), saadan som den kendte „lavede“ Tælleremse „Abel Spendabel“ vel ogsaa har sit Udspring der. En god Inddeling er ikke saa let at foretage, alene af den Grund, at mange Remser krydser hverandre (sml. f. Eks. Nr. 43 med 36—38 og 87—88, Nr. 116 med Nr. 36, Nr. 117 med Nr. 4—5).

I Nordtyskland betragter man „Ele mele“-Remserne som de vigtigste. „Wi wull'n utmel'n“, siger Børnene, og Tælleren kaldes „Utmeler.“ Det er tydeligt, at „Enneke penneke“-Gruppen hos os betragtes som Hovedgruppen. „Vi vil enneke“, siger Børnene, og alle Remser kaldes „*Ennekestykker*.“

Det er interessant at se, hvorledes omtrent hver By har sit „Ennekestykke“, forskelligt fra de andre. Afgivelserne er sikkert i mange Tilfælde opstaaet ved Misforstaaelser, i andre ved Børnenes Lyst til at lege med Ordene og opfinde noget nyt. Men endnu mere interessant og afgjort vigtigere er dog de paafaldende *Overensstemmelser*, der gaar endnu længere, end her er vist. En Samler af svejtsiske Remser meddeler mig saaledes, at særlig Varianter af „Enneke penneke“ og „Elleri selleri“ ikke alene findes i de her nævnte Lande, men ogsaa i Frankrig og Spanien, og fra London meddeler en Lærer, at nogle af de Remser, som vi bruger, ogsaa kendes af indiske Børn!

Bortset fra „Elleri selleri“ og „Ele mele ming mang“-Remserne, der jo overalt næsten ordret er de samme, gælder denne Overensstemmelse meget naturligt kun enkelte Dele af Remserne, og det er lige saa naturligt, at det er de for os meningsløse Ord, der er fælles. Ved Gennemlæsningen af foranstaaende Sammenstilling vil man navnlig lægge Mærke til følgende:

enneke penneke (Svejts: einige beinige — Sverrige: annika dannika osv.)
sukkede mej (Ungarn: Zucke ti me osv.),
abel dabel (Svejts: dibel dabel, Ungarn: abri fabri),
dumme Nøe (Svejts: domine),
enn venn (Polen: endre vendry),
eisike deisike (Sverige: esiga desiga, Holland: Iesie diesie, Polen: ecie pecie),
akke fakke Buneknakke (Svejts: agge bagge Bohne trappe, Holland: ake
bake notekrake, Rhinland: aken baken Bohnenstaken),
am vam ruder dam (Rhinland: ammer wammer Rotterdammer),
elve belve buf (Holland: elleke belleke boef),
ene mene eller ele mele (gaar igen i alle Lande),
elleri selleri (findes ligeledes overalt),
olen dolen eller ulen dulen (Sverige Tyskland, Polen, Østerrig, Ungarn).

Man kan kun søge en Forklaring paa disse mærkelige Overensstemmelser i Forbindelse med Spørgsmaalet om *Tælleremsernes Oprindelse og*

ældste Betydning. Dette Emne er endnu ikke behandlet med Grundighed. Spredt hist og her finder man forskellige Teorier, som jeg her vil nævne.

1) Den holstenske Samler af Folkeminder G. F. Meyer udtaler: „Det kommer ikke an paa Indholdet. Børnene har allerede Glæde og Velbehag ved den rene Ordklang. Man skal ikke formode alt muligt bag disse Ord. *Det er Leg med Ord, ikke andet.*“ De Remser, der her er sammenstillede, viser, at denne Opfattelse umuligt kan holdes. Børn kan ikke samtidig i saa mange forskellige Lande opfinde just de samme Ordføjninger; det vilde jo ligge lige saa nær at danne utallige andre, men det er jo altid de samme, der gaar igen. Der maa ligge mere bag ved vore Tælleremser, end G. F. Meyer formoder.

2) H. F. Fejlberg skriver i „Dania“ II (1892): „En amerikansk Forsker, Dr. H. Carrington Bolton, mener at finde her og der i Børnenes Tælleremser til Lege *Rester af gamle Trylleformler.* Hertil føjes af Charl. G. Leland den Bemærkning, at der gives mærkelige Sammentræk mellem Børnerim og Trylleformler.“ Den samme Opfattelse findes udtalt af tyske Folklorister, her dog begrænset til de kendte *orientalske Trylleformler*, der i Tiden omved Kristi Fødsel ved de østerlandske Religioners Sejersgang mod vest trængte ind overalt i Vesterled. I Ohrts store Samling af Danmarks Trylleformler søger man dog forgæves efter samstemmende Dele. Det eneste Resultat, jeg har faaet, er følgende Trylleord mod Ildsvaade, meddelt fra Fyn:

„Helligtrekongerskvældsnavder afbrydes, idet alle gaar udenfor Huset og raaber: „*Elte melte!*“ — Vi raaber for I Konger tre, om I, det ville høre!“

3) Fra anden Side har man i Tælleremserne, som i de fleste Børneremser, ment at finde *mytologiske Rester*, Minder om vore Forfædres gamle hedenske Tro. Ogsaa i denne Henseende har jeg kun mødt Teorierne og ikke udførlige Beviser for samme.

4) Fra engelsk Side hævdes, at Tælleremserne er fælles for saa mange Folk, fordi de gaar *helt tilbage til deres fælles Fortid.* Som Bevis nævnes, at man finder dem i Sanskrit, og at indiske Børn endnu i Dag delvis har de samme.

Det er muligt, at der er noget af alt dette i vore gamle Tælleremser. Maaske er Dele af dem dog ogsaa kommet ind ad anden Vej. Helt tilfældigt fik jeg i Sommer den Tælleremse, der er nævnt som Nr. 30, og jeg blev ikke saa lidt overrasket, da jeg paa samme Sted, som her staar „domme Nøe“ (= dumme Stud) i svejtsiske Remser fandt „Domine“, d. v. s. „Herre!“ Sandsynligvis er her et Stykke af Middelalderens *latinske Kirkeritual* gaaet ind i Tælleremserne og lever nu i misforstaaet Form videre. Mon „Dommel dej“, der i de sædvanlige „Enneke penneke“-Remser staar paa samme Sted, oprindeligt er et „Domine?“ Her er et Spor, der burde følges videre, maaske kunde det føre til Forklaring af nogle Udtryk.

En hel Del af Overensstemmelserne kan sikkert ogsaa forklares ved *Vandring af Remser* fra Egn til Egn og fra Land til Land. At Remsen Nr. 156, der for Øjeblikket er den mest benyttede i Døstrup, i nyere Tid er indvandret syd fra, kan straks ses, ligeledes, at de paa Als og i Sundeved benyttede Nr. 87 og 88 er komne samme Vej. Vanskeligere er det at tænke sig, men alligevel sandsynligt, at Overensstemmelsen i den vestslesvigske Nr. 136 og den svenske Nr. 139 bør forklares paa samme Maade, thi der er her ikke Tale om en gammel Remse med uforstaaelige Ord, og der har altid været Forbindelser nok mellem os og Sverige.

Naar vore Børn i Brede og Døstrup staar og bruger en tysk Tælleremse, er det ikke værre, end naar *nørrejydske* Børn bruger følgende plattyske, som E. T. K. ligeledes har optegnet:

Ullen dullen dissen dorn,
Escl mit de lange Horn,
blinde Koh kann nicht sehn,
Peter up de Schornsteen.

Lige foran staar saa følgende fra en anden Egn, der meget tydeligt viser, hvorledes Børn har nok i Ordklangen og derfor laver ganske meningsløse Ting:

Ulen dulen desen dosen,
nasen har pi lange loren,
flintekør kandiser,
pidri padri storsten (sml. Nr. 86),
ej pa pi puf.

Saadan vandrer Børneremser fra Svejts til Ungarn og Sjælland, fra England til Amerika og fra Amerika tilbage til Europa. Der er næppe Tvivl om, at polske Hjemvandrere ovre fra Amerika har bragt den Remse med, der her er medtaget som Nr. 69. Ordklangen er den samme som ved den kendte engelsk-amerikanske Nr. 67 og 68, men den er nu ganske meningsløs og vil staa som en Gaade for den, der ikke driver sammenlignende Studier.

Paa hvilken Maade vandrers Remserne, ofte i ejendommelig store Spring? Ved Udvandrere og Hjemvandrere, ved Feriebørn og i gamle Dage sikkert ogsaa ved Soldater i Krigene. Vi saa i Verdenskrigen Soldater lege med Smaabørn, naar de havde Ro dertil, og de gamle Lejetropper har i gamle Dage gjort det samme. Saa kan en enkelt Remse let have slaaet Rod et helt fremmed Sted som det Frø, Fuglen bringer til fremmed Land.

Jeg kan ikke forklare de ejendommelige Overensstemmelser og Tælleremsernes Oprindelse. Jeg haaber, at andre engang vil tage dette Studium grundigt op, saa Gaaden omsider løses. Saa vil ogsaa vore Tælleremser være med til „at røbe mig, hvad Vej jeg drog, og løfte mig en Flig af Livets Gaade.“

Dansk og tysk i Skolen.

Et gammelt Dokument.

I Aargangen 1788 af „Schleswig-Holsteinische Provinzialberichte“ udgivet under Tilsyn af „Schleswig-Holsteinische patriotische Gesellschaft“ findes Side 285 ff. under „Blandede Efterretninger“ følgende lille Artikel fra Stepping, der maa stamme fra en Præst med Sans for Modersmaalets Stilling i Skolen:

I vor Egn, henimod den danske Grænse, hersker den Sædvane, at man giver Børnene tyske Bøger med til Skolen, uagtet de ikke forstår et eneste tysk Ord. Dette gælder især med Hensyn til A-B-C-bøger, Katekismer og Regnebøger. Jeg har altid anset denne Skik for meget tosset, ja endog skadelig og ofte tænkt på at overbevise Forældrene derom lidt efter lidt for dermed at få dem bort herfra.

Det første Forsøg gjorde jeg med en langt fra dum, jeg tror tværtimod fornuftig Fader, som havde dygtige Børn. Han indså også det latterlige, og bad mig om at skaffe hans Søn en anerkendt Regnebog. Det skete, og den blev derefter brugt af ham til megen Lettelse og Oplysning i Regning. Noget senere kom en

lille Halvbroder til denne Søn for første Gang i Skole og medbragte en gammel iturevet, ja endog smudsig og derfor ubrugelig og tysk A-B-C-bog. Jeg sagde: Min Søn, af denne Bog kan Du ikke lære at kende et eneste ærligt Bogstav; her har Du derfor en ny dansk Bog, som jeg vil forære Dig. Den ældste Broder afbrød mig straks med: Jens skal lære Tysk og derfor bruge en tysk A-B-C-bog. „Det forstår Du Dig ikke paa“, svarede jeg. „Han skal først lære Dansk og derfor også bruge danske Bøger. Det øvrige vil senere komme af sig selv“. Dagen derefter kom den samme større Dreng meget dristig og sagde, at han skulde hilse mig fra sine Forældre, at Peter ikke måtte have nogen dansk A-B-C-bog. Jeg svarede: „Jo vist skal han. Jeg vil tale med Dine Forældre derom og selv forklare dem det.“ Men Forældrene var af en anden Mening, de traf andre Foranstaltninger og købte en ny tysk A-B-C-bog. Jeg forbød Læreren at bruge den indtil videre og lovede atter at tale med Forældrene derom. Men snart kom Faderen af sig selv og vilde have

Tilladelse til at bruge den tyske A-B-C-bog. Jeg udtalte min Forundring herover, da han havde indset det rigtige i mine Forestillinger med Hensyn til Regnebogen. Ham var det også lige-gyldigt, svarede han; men hans Kone anså det for en Skam, at hendes egen Søn ikke ligeså godt skulde bruge en tysk A-B-C-bog som hendes Stifsønner. Dog lod han sig tilfredsstille og lovede så at tilfredsstille Konen ved venskabelige Forestillinger. Nu kom Konen til mig og opførte sig, som om hun havde lidt den største Uret af Verden. Hun vilde på ingen Maade give sig tilfreds, trods de venligste Forestillinger. Og straks efter hendes Hjemkomst måtte Manden afsted for at anklage mig hos mine Foresatte. Først gik han nu til min Provst *B.* i *A.* Han billigede imidlertid, hvad jeg havde gjort, og afviste ham altså. Ikke tilfreds dermed gik han to Mil videre til min Biskop i *A.* Også denne billigede min Optræden og formanede ham netop derfor til at tage Hensyn til hans Lærer, som mente det godt og forstod det bedre. Endnu stadig utilfreds gjorde denne Stivnakke et tredje Forsøg. Han gik 6 Mil

videre til *H.* til Amtmanden og her havde han endnu noget mere på Hjærte; men det blev ham afslået som ubilligt og lovstridigt. Nu så A-B-C-bogen. Dermed har jeg, var Amtmandens Svar, intet at gøre; Præsterne har selv der at tilvejebringe alt, hvad der vedrører Undervisningen. Dog da jeg nu engang taler derom, må også jeg sige: Præsten har fuldstændig Ret. Nej, sagde Klageren, for at forstå tyske Forordninger er det godt, at Børnene lærer Tysk. De har ikke Uret i det Stykke, men i A-B-C-bogen lærer man ikke Tysk. Man må først lære det danske Modersmaal og modtage den første Undervisning i det Sprog, man forstår osv. Gå hjem, vær fornuftig og følg eders Præsts Raad; han mener det hjærlig godt med eder og eders Børn. Hvor han kom, fik han altså Uret.

Måske tænker man, at jeg skulde have givet efter. Imidlertid syntes jeg, at det var godt at være standhaftig. Nu er denne Uorden afskaffet; havde jeg givet efter, så havde den endnu eksisteret“.

(Anvist af H. P. Hanssen.)

Hvad vore Moser gemmer.

Af Peder Møller

I vore Moser, der for en stor Del er tidligere Søer og Kær, findes Levninger af den Skovbevoks-

ning, der har omgivet disse, saaledes i de fleste Moser paa Østkanten store, velbevarede Ege-

stammer, medens der midt i Landet findes en Mængde Fyrrestammer og Fyrreknolde, Stød og deslige, som i min Barndom var en meget søgt Artikel til at skære „Lyspinde“ af. Jeg ved saaledes, at Moserne i Nustrup Sogn var særdeles righoldige paa Fyrrestammer og -stykker, og at man i næsten hvert eneste Hus benyttede disse af Mosefyr tilskaarne „Lyspinde“, særlig ved Bagning til at lyse op inde i Bagerovnen, naar man satte Brødet ind i den. Moseeg findes blandt andet i Grevens Mose mellem Ensted og Kliplev. Det forbavsede mig i nogen Grad, da jeg forleden Sommer paa en Tur gennem Bodum Mose mellem Bodum og Genner saa, at der overalt næsten kun fandtes Birkebark i Mosegravene, men jeg har ikke haft Lejlighed til at undersøge, om der muligvis ogsaa findes andre Træsarter der. De tre nævnte Træsarter i Moserne viser hen til de tre forskellige Tilblivelsestider; medens Bodum Mose saaledes især stammer fra den Tid, da Birkeskovene var fremherskende her, stammer Moserne ved Nustrup og Bæk fra Tiden, da Naaleskovene havde Overtaget, og Mosen ved Kliplev, saavel som de fleste Moser ved Østkysten og navnlig da paa Als og Kajnæs, stammer fra en endnu senere Periode, da Egen var Danmarks fremherskende Skovtræ.

Af andre Planterester findes mange Steder Hasselnødder i stor Mængde, saaledes i Vasemosen paa Kajnæs, men den er ogsaa

fra en saa sen Tidsperiode, at dens Tilblivelse kan kaldes historisk, idet der fortælles, at Hertug Hans, som lod Halvøen Kajnæs bebygge, idet han oprettede tre Landsbyer, Østerby, Sønderby og Vesterby, hver paa 20 Smaagaarde, og to større Gaarde, Hjortholm og Nygaard, som han befølkede, idet han tvang sine Undergivne dels fra Als og dels fra Sundeved til at overtage disse Ejendomme, lod Skovene paa Kajnæs fælde for Fode og de fældede Stammer kaste fra Nord siden og fra Sydsiden ud i den Havarm, der delte Øen i flere Holme fra Vest i en Bue mod Nordøst, den nuværende Vasemose (at vase er et gammelt Udtryk for at kaste Træ ned i et Morads for paa denne Maade at skabe fast Bund; i mit Hjem fører flere „Vaser“, det vil sige Veje, der er anlagte ved Hjælp af Risbundter eller paa anden Maade ophøjede, over Moser). I Vasemosen paa Kajnæs findes der saaledes ikke alene Eg, El, Ask og andre Træsarter, men ogsaa Pil og en Mængde Hasselnødder ved Tørvestrygningen, ligesom der ogsaa findes baade Hjortegevire og Raadyrtakker saavel som Vildsvinetænder, et Vidnesbyrd om, at Mosen er forholdt ny.

Men overalt i de øvrige Moser, der stammer fra langt ældre Dato, findes der ogsaa Vidnesbyrd om andre Dyrearter, som nu slet ikke mere forefindes indenfor Landets Grænser. Saaledes har Museet

i Aabenraa faaet foræret en Kindtand af højre Overkæbe af en *Mammut*. Tandens er funden for 20-30 Aar siden ved Reguleringen af Hjarup Aa mellem Brunde og Ris-Hjarup; den er temmelig velbevaret og hel og vejer 1,6 kg. Denne Tand, der er fundet dybt nede i Engens Bund, vidner altsaa tydeligt om, at der til en Tid ogsaa har levet *Mammutter* her i Landet; nu findes der jo ikke saa sjælden velbevarede Rester under Isen i Sibiriens Tundra. Har disse Kæmpe-dyr levet her paa vore Egne, saa maa der paa denne Tid have været et Klima her, svarende til det sibiriske Klima paa disse Kæmpe-dyrs Tid, og Dyrenes stærke Haarvækst tyder paa, at de har tilpasset sig til et arktisk Klima, altsaa tør man vel nok af nævnte Fund slutte sig til, at vi har haft en Tid, da der her var meget koldt, et godt Bevis for de ogsaa paa anden Maade paaviste Istider i Norden.

Et andet meget interessant Fund, som ogsaa er bleven skænket til Aabenraa Museum, er en *Elsdyrskovl*, funden i en Mose ved Ørslev. Altsaa ogsaa *Elsdyret* har levet under vore Himmelstrøg; men saa maa det jo ogsaa dengang have været lige saa koldt, som det nutildags er i det nordlige Sverrig eller i Kanada, hvor dette store og klodsede Dyr endnu lever. En anden og meget velbevaret og ubeskadiget *Elsdyrskovl* er funden i en Mose i Øster-Løgum Sogn og vil

forhaabentlig om kort Tid blive indlemmet i Museets Samlinger. Begge de omtalte Skovle er meget store og hidrører altsaa fra store og gamle *Elstyre*. Dette turde sikkert være et Bevis for, at *Elsdyret* har levet i længere Tid i vort Land, og at de ikke har været faatallige her.

Rensdyrtakker er ingen Sjældenhed i vore Moser; vort Museum er saaledes i Besiddelse af en meget smuk Rensdyrstang, hvoraf dog Rosen og Øjensprydet mangler; den er funden i Skovby Mose paa Løjtland. En Stump af en Rensdyrstang med to Sprosser har længe været indlemmet i Museets Samling, ogsaa denne stammer fra et Mosefund, men hvorfra har det ikke været mig muligt at bringe i Erfaring. Den smukkeste Rensdyrstang, jeg har set, og som ligeledes stammer fra et Mosefund Vester ude fra, er fuldstændig velbevaret og hel, saa der ikke mangler saa meget som en Stump af en Tak, og dertil er den af uhyre Størrelse, vel næsten en Meter lang og forsynet med et Utal af Ender, et rent Pragteksempplar, som jeg ligeledes haaber at kunne erhverve til vort Museum.

Fra Reguleringen af Lundbækken har jeg faaet Underkæben af et Vildsvin; den fandtes 1 Meter under Overfladen i Tørvejord og er altsaa heller ikke fra nyere Tid, men sikkert fra en Tid, der ligger i det mindste flere Aarhundreder tilbage i Tiden, da Vildsvin ikke var noget sjældent Vildt i vore Skove og Sumpe.

Disse Mosefund er et talende og tillige et interessant Vidnesbyrd om det Dyreliv, der fandtes i vore Forfædres, og jeg tør vel nok sige i vore allerældste Forgængeres Dage her i Landet. De giver tillige et klart Billede af, hvorledes Landet maa have set ud til de forskellige Tider; thi Mammuten har sikkert ikke været noget særligt Skovdyr; dens vældige Krop med de uhyre Stødtænder vilde have gjort det til en ret ubehjælpssom Skovgangsmand; den har snarere været et Slettedyr, der maaske holdt til i Sumpe og ved siv- og rørbevoksede Flod- og Søbredder. Rensdyret er jo nutildags baade et Skovdyr og et Slettedyr, dog af Natur helst et Slettedyr. Dets store Horn er til ingen Nytte i Skovene, tværtimod til Gêne for det, hvorimod de paa Sletterne er vidunderlige Redskaber til at skrabe Hul i Sneen med, saa Dyret kan finde sin Føde. Og Elsdyret, ja det elsker jo sumpede, vidtstrakte Skove og maa altsaa ogsaa have fundet saadanne her i vort Hjemland, dengang det havde valgt dette Land til sit Opholdssted. Vildsvinet elsker udstrakte Skove med tæt Underkov og dejlige sumpede Steder,

hvor det rigtig kan søle sig, naar Solen brænder eller Fluor og Myg bliver altfor nærgaaende; det maa have Skove, hvor der er nok af Olden og Bog til dets Næring, og hvor der findes lækre Svampe til Dessert, helst endog Trøfler. I saadanne Skove, hvor Menneskene hverken havde hugget Veje eller Stier endsige Spadseregange, har de kunnet trives uforstyrret og i Fred, og de endeløse Sletter mellem Sumpe og Kær har været Tumleplads for det Dyreliv, hvis faa Rester vi nu finder i vore Moser. Saaledes har altsaa vort Hjemland engang set ud, men det er jo — meget længe siden!

Mit Formaal med dette lille Stykke skulde gerne være at henvende Folks Opmærksomhed paa saadanne Fund, saa de ikke kastes upaaagtet til Side, men afleveres enten uden eller mod et passende Vederlag til det paagældende Amtsmuseum, thi nu har hvert Amt her i Sønderjylland sit eget Amtsmuseum, og det bør være enhver Beboers kære og interessante Pligt at støtte sit Amts Museum efter bedste Evne. Men selv Ting, der i manges Øjne synes ringe og ubetydelige, kan være af stor Interesse for Museet.

Fra Østerfjolde Sogn.

Af H. Lausten-Thomsen.

To mil lige vest for Husum, syd for sognene Svesing og Treja

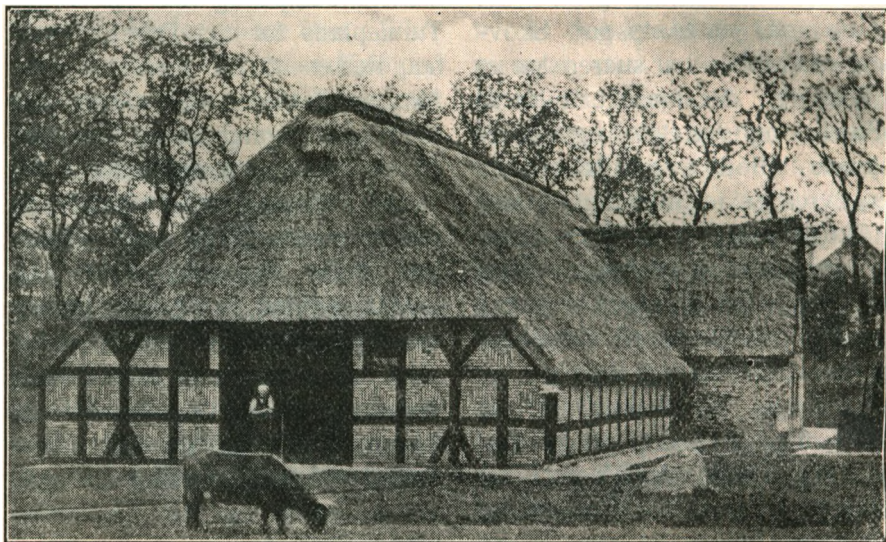
ligger Østerfjolde eller Ostenfeld, hvis navn vil være mange danske

kendt fra Ostenfeldhuset i Lyngby, Ostenfeldmuseet i Husum eller fra Ostenfeldskabet i Flensborgs museum og især fra F. C. Lunds billeder af sognets folkedragter.

En fra Holsten indvandret lærer *Magnus Voss* har i året 1905 udgivet en ypperlig sognekrønike fra Ostenfeld; han siger selv, at den lille bog har kostet ham megen flid og megen møje. „Som fuldkommen fremmed, som født hol-

stener, har forfatteren lidt efter lidt måttet leve sig ind i Ostenfeld sogns forhold.“ Han har gjort det smukt og hæderligt; men en ting har holsteneren ikke kunnet magte i Slesvig: de danske minder.

Vi ved kun fra en meddelelse af *Ulrik* i Sønd. Årbøger 1894 om dansk tale i dette sogn. Koner fra Østerfjolde talte hen imod 1830 indbyrdes et sprog på Husum

Ostenfeldmuseet i Husum.

(Medens marknavnene i Østerfjolde sogn viser dansk oprindelse, er bygningsskikken saksisk præget).

torv, som børnene i Husum kaldte dansk. Voss siger, at dette er umuligt, skønt han citerer Georg Hanssens formodning om, at der i denne egn har været talt dansk i de ældste tider; „dog må denne danske befolkning være trængt tilbage fra Holsten af.“

Alligevel bringer Voss's bog et afgørende bevis for, at sproget

i Østerfjolde en gang har været dansk. Han meddeler nemlig sognets stednavne, som her skal gengives efter hans bog.

Sognet består af Østerfjolde med byerne Rott, Winnert og Wittbeck. Hvad Øster-Fjolde betyder er nok uvist. Kok vilde bringe det i forbindelse med ordet „fjæld“, Voss mener, at det er tysk „Feld“.

I virkelighed er det næppe nogen af delene.

Rott er utvivlsomt samme ord som råd eller røj, det ryddede sted.

Winnert, gammel form Vindern (Liste over overskat i Gottorp len 1542) eller Vinderuth er vel sammensat af et mandsnavn Wini, der findes hos Saxo i formen Vinus i 12. hundredår, medens Suhm 1318 nævner Thuco Wini-son, og af samme stavelse, der betyder rydning, som også findes i *Rott*.

Wittbeck er let gennemskueligt; det er samme navn som Vedbæk i Østerhøjst sogn og Vedbæk i Nordsjælland.

Der er ingen tvivl om, at de mennesker, der har givet landsbyerne i Østerfjolde sogn navne, har talt dansk.

I nabosognet Svesing var der endnu ved 1870 ikke få gamle folk, der indbyrdes talte dansk, og selv om man turde påstå, at det var fremmede, der gav landsbyerne navne, kan der ikke rejses tvivl om, at det er landsbyens egne folk, der har givet deres egne marker navne, i Østerfjolde sogn i overmåde mange tilfælde navne så danske, at vi med letthed genkender dem, selv efter at de i menneskealdre er afslebne af plattysk tale.

Fra Øster-Fjolde bringer Voss navnene *Rixby*, *Autrumskamp*, *Bebrensbrook*, *Hamannsbusch*, *Hackstedtkamp*, *Kellingwahn* (Kærlingevad), *Brecklau*, *Bollen-
thun*, (Tyremark), *Hingstfennen*,

Perhag, *Jettlau*, *Jetters*, *Bogholt*, *Dörnkamp*, *Hagedorn*, *Reitsschiften*, (-skifter) *Hölskamp*, *Schauskamp*, (Skovs-), *Sorhag*, *Roosbrook*, *Gleyhorn*, *Melkstedt* (Malkested), *Melk-
stedtrimm*, *Röhren* eller *Rödden*, (af at rydde), *Norder-* og *Süderwahr*, *Ostergaard*, *Brohl*, *Brohlsbrook*, *Bornbrook*, *Bünder*, *Dryberge*, *Drellburg*, *Haleweg*, *Wahdsack*, (Vad-), *Femhau* (tidligere Femhogh), *Frankhöved*, (-hoved), *Frankbrook*, *Franketrimm*, *Gilhau*, (Gildehøj), *Gammelland*, *Gammeltoft*, *Krauel* eller *Grael*, *Guhl-* eller *Kuhlacker*, *Holmsbek*, *Holmsee*, *Kielschiften*, *Klint*, *Lehklint*, *Herrenwisch*, *Herrenweg*, *Herrengoth*, *Lattbrüg*, *Fresenweg*, *Nünehau* eller *Nurdehau* eller *Narrehau* (oprindeligt *Nyedinghoge*), *Rook*, *Siecken*, (Sig), *Steinhaukenkamp*, *Sarum*, *Twigap*, (-gab), *Vollershof*, *Vollershof*, *Vollsacker*, *Janhau*, *Svenhau*, *Gussinbarg*, *Maibohm*.

Fra *Winnert* fremføres videre: *Autrumsbrook*, *Bartelskoppeln*, *Jermkamp*, *Jermick* (-sig), *Juhlskoppel*, *Grevelehau* (d. e. Grævelingehøj), *Brehmhöft* *Brendheide*, (Brænd-), *Brenthorn*, *Brentland*, (Brændtland), *Brohlsheide*, *Eespel*, *Espeloh*, *Eckernkoppel*, *Döbbel*, *Döbbelbeck*, *Westertiär*. Fra *Wittbeck* nævnes: *Bentzenskamp*, *Haneburger Wiesen*, *Ingwerssick*, *Wahdsack*, *Vollershooop*, *Hesthöved*, *Katersbusch*, *Falkenboe*, (-bo), *Wulfrimm*, *Schwinschnaf*, *Gras-
kiär*, (-Kjær), *Lischkiär* eller *Lies-
tiär*, *Ohlmählenkamp*, *Baued* eller *Baud*, *Matten*, *Mattsick*, *Mattweg* (Made) *Höfler*, *Lund*.

Selv om en del af de fremhævede navne sproglig set også kunde være frisiske, f. eks. -sick, -toft og -thun, så er de, når de fremkommer sammen med -vad, -høj, -skifter, -klint, -gab, -hoved, -bo og -kjær (til dels i den morsomme form -tjær, der må sammenstilles med dette ords svenske udtale), og når de ikke ledsages af andre frisiske navne, når der desuden ikke kan ses frisisk påvirkning på marknavnene i nabosognene mod vest, i Svesing og Mildsted, ganske utvivlsomt danske. Det er marknavnene i Østerfjolde sogn, frasat ganske få undtagelser, som må være af yngre alder; thi hvor udholdende marknavnene end kan være, selv hvor

sproget er gået tabt, dannes der i hvert slægtled enkelte nye, medens nogle gamle forsvinder.

De marknavne, her er tale om, er optegnede af tyske matrikelførere, er her gengivne efter en holstensk skolelærer og er alligevel et ganske uimodsigeligt vidnesbyrd om, at sproget i Østerfjolde en gang har været dansk og som former som „Westertiär“ med dets svenskliggende præg og „wung“, som lyder rent vestjydsk, viser det, dansk netop af den form, som vi efter alt vort kendskab til gammeldansk i Sønderjylland må vente, der har været talt, hvor det en gang længst mod syd mødtes med Saksernes sprog.

Sønderjyllands eneste Skibssætning.

En glemt Vandalisme.

Af Hans Hejselbjerg-Paulsen, stud. phil.

Hvordan er der handlet mod vore Mindesmærker, vore Runestene? Vore Runestenes Historie er et Sørgepil. Man har fundet Stumper og Stykker i Kirkegaardsmure og i Stenkister. — Hvor mange ligger ikke paa vore Landeveje eller begravede i den danske Muld?

Jeg skal her fremdrage et Eksempel paa, hvordan man har handlet med et Mindesmærke, som maalt i Dimensioner har været Slesvigs største.

Hvad Betydning det kunde have haft i vore Dage; — ja derom

kan der kun være Gisninger, thi vi ved saare lidet om det.

Sønderjylland har ingen Skibssætninger at fremvise som det øvrige Land. Men det har haft en. Et Runemonument, som forlængst er forsvundet; men om hvilket vi med Bestemthed ved, at det har eksisteret.

Det er Skibssætningen fra Genner, de saakaldte Danebrogsskibe. Enhver nogenlunde fyldig Topografi omtaler denne Skibssætning. Meddelelserne om den stemmer ikke alle overens, idet nogle senere (bl. a. Oldekop) paa Grund

af Schröders sikkert fejlagtige Opgivelser i hans Topografi fantaserer om, at Resterne af Monumentet skal findes i en nærliggende kongelig Skov, og at de skal være bleven bragt derhen ved Aar 1800.

Jeg skal senere vise, at det ikke kan forholde sig saaledes.

Alle har som Kilde Arnkiels Beskrivelse af det, (Trogillus Arnkiel: Cimbrische Heidenbekehrung Lib. 6 pag. 640) som lyder saaledes: In diesem Amt Brunlund stehen am Genner Hafen die sogenannten Dannebrogsschiffe mit Steinen abgebildet: Es ist ein Monument von lauter Steinen in gewisser Ordnung creutzlänglich abgesetzt, nach der Art und in der Gestalt der Schiffe. In der Mitte weit und an beiden Enden zugespitzt, das Ende eines Schiffes ist des andern Anfang, mit einem grossen Stein unterschieden, der höher ist als die andern. — Es ist zu bedauern, dass verschiedene Steine von den Bauern weggenommen, und zu ihren Privatnutzen angewandt, und also die Ordnung der Steinen in Confusion geraten. Es sind an der Zahl ungefähr 20 grosse und kleine Schiffe durcheinander mit Steinen abgebildet, welche in allgemein Dannebrog-Schiffe genannt werden.

Dernæst tilføjer Arnkiel den Formodning, at Valdemar Sejr efter Lyndanis-Slaget er gaaet i Land ved Genner, og til Minde om Slaget og det nye Flag skal han have rejst dette Monument.

Her har vi den eneste Beretning fra en Mand, som har set Skibssætningen. At den nu er bleven tydet og udlagt paa forskellig Maade og gaar igen i flere Varianter i vore Topografier, kommer egentlig ikke Sagen ved. A. nævner jo, at Bønderne allerede den Gang (altsaa omkring ved Aar 1690) begyndte at fjerne Stenene for at benytte dem til Privatbrug, og Skibssætningens Orden derved forstyrredes.

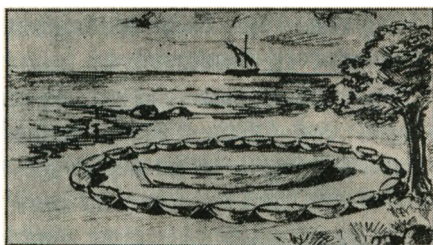
Paa den Maade er Skibssætningen ved Genner Fjord altsaa bleven ødelagt. Hvad der er bleven af den, kan desværre nu være os ret ligegyldigt, den sidder maa-ske som Syldestene i gamle Huse eller ligger som Skærver paa Vejene. Nu findes der imidlertid en Kilde til, som Forfatterne til vore Topografier ikke har kendt; men som kan give os nogle Oplysninger om det forsvundne Mindesmærke. Ved Hjælp af den faar vi dog noget at vide om vor eneste Skibssætning.

II.

I Begyndelsen af det attende Aarhundrede var der dør i Sognet en Præst, som, — da han var født i selve Sognet, — interesserede sig meget for dets Fortid og dets Minder. Præsten, hvis Navn er Peter Kier, har efterladt sig mange haandskrevne Bøger om Sognet, saa Ø. Løgum Sogn vel nok er det Sogn, som har den fyldigste og nøjagtigste Sognebeskrivelse i Nordslesvig. Paa det Tidspunkt, han skrev en Topo-

grafi og en Sognehistorie, — ca. 1812 — var Skibssætningen efter hans eget Udsagn forlængst forsvunden, han vidste ikke, om der fandtes Runer paa den, men derimod hvor den omtrent laa, og hvordan den i det hele og store har set ud.

Her er Tegningen af denne Skibssætning.

Alen   10   20   30

Der levede nemlig endnu i 1812 en Del gamle Folk, som havde set Danebrogsskibene, og som kunde huske, hvordan de havde set ud. Pastor Kier fik dem til at fortælle om Skibssætningen og efter deres Fortælling lavede han Tegningen af den. Denne har jeg fundet i et Udkast til den egentlige Topografi. Desuden skrev han følgende Sagn: „En Konge i Danmark havde oprejst Stene, som han kaldte Skibe, og han lod bekendtgøre, at han havde Skibe, der lig Skibet Skydblodmir i Fabelen og i Prams Stærkodder jævnt paa Landet som paa Bølgerne svævede“.

Om Skibssætningens Udseende fortæller Kier følgende: „Der stod

20 i Skikkelse af Skibe i en langagtig Kreds; det ene Skibs Ende var Begyndelsen til det andet. De vare fra en stor Sten forskellige, som var højere end de andre“.

Her har vi en Beretning, som sammen med Provst Arnkiels giver os nogenlunde fyldige Oplysninger om denne vor eneste længst forsvundne Skibssætning, selv om vi er lige uvidende om, hvad den egentlig er rejst for.

Ca. 5 km. Nord for det omtalte Mindesmærke stod Runestenen „Hejrlufr“ el. Hovslund-Stenen efter Byen, paa hvis Bymark den stod. Ogsaa denne Runesten er forsvunden, idet Prins Friedrich Karl i 1864 slæbte den med sig.

Som Kuriositet kan her nævnes, at paa Provst A. Tid stod Runestenen midt paa Vejen (Lib. 4 pag. 331 seq.) Pastor Kier skriver, at den stod i Diget Vest for Vejen, medens den i 1864 stod et Stykke inde paa Marken. Heraf kan man jo se, hvilken Bredde den gamle Oksevej har haft.

Da den tyske Prins i 1864 slæbte Hejrlufr bort, burde han have kendt Rudolf Agricolaes Gravskrift i Heidelberg: „Deponenti anathema, Reliquendi benedictio“, som Arnkiel meget passende oversætter „Verflucht sei der Wegschaffer, gesegnet der Dalasser“. Dette Ord gælder ikke blot dem, der ødelagde Danebrogsskibene, men det gælder hver den, som hensynsløst skalter og valter med Fædrenes Minder.

Den 6. September 1914.

En Minnd.

Af Chr. Seeberg.

A haj så møj en dejle Dreng,
han vår så ung, så ung,
men alle blæw æ Arbej tung;
no hwill han i så kold en Seng
en Stej ved Mulæng su Tuvang.*

No sirre a å tænke tit:
Hvordan mon de haj venn,
hvøn han vår kommen hjem igjen,
istejfor te æ Dø han lidt
en Stej ved Mulæng su Tuvang.

* Moulin sous Touvent.

Han var den jennest te a haj,
for tille Enk a blæw,
de vår en Kammerat, dæ skræw
te Kresten han vår no begraj
en Stej ved Mulæng su Tuvang.

A knorret, law min Dreng di taw,
men a ha lær å tii,
men kund a læg mæ ved hans Sii,
a ønsket kuns å få min Graw
en Stej ved Mulæng su Tuvang.

SAMLEREN.

Afvanding og Naturfredning.

I sidste Nummer af „Die Heimat“ fremsættes lignende Tanker, som gennem Professor Wesenberg-Lund er kommet til Orde i vort Maanedsskrift (II. S. 40 ff.). Forfatteren, Heinrich Grabke, Wandsbek, skriver bl. a.:

„Det kan ikke være ligegyldigt for en Naturven, naar man af en Bæk, der malerisk slynger sig gennem en Engdal, gør et Par lige Vandløb. Man forstaar godt, at Landmanden tilsigter en intensiv Udnyttelse af sin Jord. Men denne lader sig meget vel forene med Æstetikens og Naturfredningens Krav. Det bør ikke alene hedde: Hvorledes sparer jeg Tid, Penge og Kraft? Hvor denne Parole alene gælder, kan Naturen ikke mere være et Tempel. Den bliver nedværdiget til et Udbytningsobjekt. For det økonomiske Principss Skyld glemmes

meget let de indre Rigdomme, disse Værdier, der ikke er til at maale, der er indgroet i Følelseslivet og kommer i Fare for at blive ødelagte ved en ren intellektuel Indstilling. Naturforarmelse som Følge af overdreven „Økonomi“ betyder her som paa ethvert andet Omraade af menneskeligt Virken Forarmelse af Sindet og en Forraaelse af det sjælelige“.

Der nævnes derefter Eksempler paa smukke Landskabsbilleder, som i Løbet af det sidste Slægtled er ødelagte paa denne Maade, og Forfatteren slutter:

„Man burde ved den Slags Reguleringer gaa frem med Maade og kun fjerne de groveste Flodkrumninger, hvor det ubetinget ligger i den økonomiske Interesse, derimod lade saadanne bestaa, som udmærker sig ved særlig Skønhed eller giver Landskabet et karakteristisk Præg eller særlig kommer i Betragt-

ning for Opretholdelsen af den hjemlige Dyre- og Planteverden“. —

— —
Pyrkus's Baas. I Juliheftet af „Sønderjydske Månedsskrift“ findes der side 10 under „Ordsprog og Sæjer“ anført følgende: „Her ser et ud som i *Pyrkus's Baas*. (Uordentlig. Hvem var Pyrkus?)“

Da dette spørgsmål „Hvem er Pyrkus“ formodentlig er tilføjet af de herrer udgivere, har et forsøg på at forklare dette „Pyrkus“ måske interessere:

Ved at læse ordsproget om denne stald, der står som betegnelse for uordentlighed, kom jeg uvilkårlig til at tænke på kong Augeias' stald i den græske mytologi. Som bekendt fortælles om Kong Augeias i Elis, at han havde 3000 okser, hvis stald ikke var blevet rensset i lang tid. Herakles udførte dette mægtige arbejde ved at lede floden Alpheios ind igennem stalden.

At denne Augeias-stald er gået ind i ordsprog til at betegne urenlighed og uordentlighed er bekendt. Uden tvivl er denne stald identisk med den mystiske „Pyrkus's“ stald.

Tilbage er det vanskeligste: At forklare navnet „Pyrkus“ som rimeligt i en betegnelse for *Augeias* stald.

Augeias var, som nævnt, konge i den del af Pelopones, der hedder Elis, og hvor igennem floden Alpheios løber. Den største by i denne landsdel hedder *Pyrgos* og ligger tæt ved Alpheios' munding. I dette navn Pyrgos, mener jeg, må man søge oprindelsen til Pyrkus. I stedet for at betegne stalden ved navnet på den *konge*, den tilhørte [Augeiasstald] har man givet den navn efter *stedet*, hvor den efter sagnet (omtrent) må have ligget og kaldt den *Pyrgos' stald*. (Den af optegneren anvendte skrivemåde: Pyrkus vanskeliggør ikke min forklaring,

da begge navne på sønderjydske vilde udtales så godt som ens).

Peter Jørgensen, Regensen, København.

— —
Om synske Mennesker og Varsler.

Fortalt af P. Møller, Aabenraa.

— —
„Æ Trindmo's“. Et Par Hundrede Meter Vest for Østergaard i Nustrup Sogn ved Vejen til Bæk var en lille Mose eller vel nærmest et Vandingssted, „æ Trindmo's“ kaldet. Den ligger lige Nord for Vejen paa det Sted, hvor Vejen fra Uldal munder ud ved Vejen til Bæk. Paa Vejens Sydside lige overfor Mosehullet voksede et meget højt Tjørnehegn, der kastede Skygge ud over Vejen og helt ud over Mosen. Ved Mosen „spøgte“ det, og flere Børn, der ved Aftenstid maatte passere Mosen, gjorde hellere en lang Omvej ned om Skolen for at undgaa at komme forbi „Trindmosen“.

Blandt de mange Fortællinger, der gik om Spøgeriet ved Trindmosen var følgende:

Paa mørke Aftener viste der sig ofte en sort Pudelhund paa Vejen ved Mosen; mange Folk havde set den, enkelte havde endogsaa forsøgt at lokke den hen til sig, men den forsvandt altid som en Taage, naar man kom nær hen til den.

En Mand, der ellers ikke var mørkeræd, kom en Aften ind paa Østergaard, han var kridhvid i Ansigtet af Angst og fortalte, at han havde set en „Stadsvogn“ staa nede ved Trindmosen, og da han forundret over, at Folk havde forladt Vognen der, gik nærmere og strakte sin Haand udfor at tage fat i Bagsmækken, forsvandt Vognen med et, og han greb i Luften. Han ansaa det for et Varsel om en Ulykke, som vilde ske der.

Nogle Drengene kom rædselsslagen løbende hjem til Kærgaard, ca. $\frac{1}{2}$ Mils Vej fra Trindmosen, og for-

talte, at de havde set en hovedløs Mand komme ridende ned over Marken og forsvinde ved Trindmosen. — Nu er det gyselige Spøgeri forbi; Vandhullet er udtørret, og op til Mosen ligger nu et Høkeri, medens et Mejeri ligger lige overfor ved Syd-siden af Vejen. —

— — —
„Synske“ Mennesker. I min Barndom var gamle Kaspar Schultz Graver ved Nustrup Kirke og gik altid under Navnet „Kasper Dødgraver“. Han var „synsk“ og kunde fortælle de mest haarrejsende Historier om Varsler, særlig om „Ligskarer“. Om ham fortælles, at han i sine unge Dage tjente som Karl hos en Gaardmand Lund i Kolsnap. En Aften fortalte han de gysende Karle og Piger, at han havde set en „Ligskare“, og at han havde kendt sin Husbonds Vogn i Følget, da den var forspændt med de to Skimler. Gaardejeren, der ogsaa hørte Fortællingen, sagde: „Det skal min-sandten blive Løgn!“ Nogen Tid efter døde en Mand i Byen, og da Lund ogsaa skulde med til „Henfølgen“, beordrede han Kasper til at spænde en Skimmel og en brun Hest for Vognen. Men da Kasper kom hjem med Hestene, der var paa Marken, var den brune saa „forfangen“ (den havde Kolik) at den ikke kunde spændes for, og saa maatte Lund, som Kaspar havde forudsagt, køre i Følget med de to Skimler.

En anden Gang kom Kasper ind til sin Husbond en Aften og fortalte med hemmelighedsfuld Mine, at det var galt fat, der var Lys i Vaskehuset. Husbonden gik med ud og kiggede ind gennem Vinduet og saa en død Mand ligge derinde paa en Baare. Nogen Tid derefter fandt man en Vagabond liggende død i Vejgrøften nær ved Gaarden. Liget blev baaret ind i Vaskerummet.

Skønt disse Fortællinger jo tilsyneladende lød meget troværdige,

rystede Folk dog paa Hovedet ad Kaspers Fortællinger, og det var ham en stor Tort.

— — —
Morbror Hans. Mærkeligere er, hvad min Morbroder Hans fortalte. Han var Hjulmager i Øster Lindet og var ogsaa synsk, men yderst troværdig og samvittighedsfuld.

Han saa en Aften en Mængde Folk ligesom slaas Syd for hans Havedige. Han var vaagnet ved et vældigt Brag i Huset og mente, at en Kanonkugle var gaaet igennem Væggen og havde ramt Bjælken. Han troede fuldt og fast paa, at det var et Slag, han havde set i „Forvarsel“, og da han nogle Aar senere solgte Ejendommen, fortalte han Køberen sit Syn, inden Handelen blev afsluttet. — Huset er senere nedbrændt ved Lynnedslag, og den daværende Ejer fortalte, at det lød som et Kanonskud og knagede i Sparreværket, da Lynet slog ned. —

Morbror Hans fortalte, at han havde set et Lys brænde paa et mærkeligt Sted i Skoven Vest for Ankersminde, og han kunde dog „ikke tænke sig, at der paa dette Sted vilde blive bygget et Hus“. — Morbror rejste senere til Amerika og fik ikke at se, at Banen til Gram nu gaar gennem Skoven netop paa dette Sted. —

Et mærkeligt Syn saa hans Hustru, Dorthe, en Gang lige efter Mid-dag. Hun hørte sin Mand arbejde inde i Værkstedet, men paa samme Tid saa hun sin Mand komme ga-ende op ad Vejen nede fra Marken med en Spand i Haanden. Hun raabte ind i Værkstedet: „Hans, kom lige her ind!“ Han svarede: „Ja“; men kom ikke straks, hvorfor hun raabte: „Skynd dig!“ Men lige i det Øjeblik, da han kom ind i Køkkenet, forsvandt hans Skikkelse om bag Laden, saa han fik ikke sig selv at se.

— — —

Han kendte ikke sig selv. Og saa min Bedstefader skal have været „synsk“. En Aften saa han et Ligfølge. Det var i Hjerting ved Rødning, og han kendte ikke alene alle Køreløjerne i Følget, men ogsaa Folkene paa Vognene. Blandt disse saa han ogsaa sin Broder, der den Gang var i Australien. Kun Manden, der kørte Ligvognen, kendte han ikke. Først flere Aar efter gik Varslet i Opfyldelse, og da var hans Broder kommen hjem og var med i Følget, men Manden, der kørte med Liget, og som han ikke havde kendt, var Bedstefader selv.

Bedstefader var Blytækker om Sommeren og Snedker om Vinteren og lavede ogsaa Ligkister, og baade Far og Farbror har fortalt, at de ofte om Aftenen hørte, at der blev høvlet og hamret ude i Værkstedet, skønt de vidste, at der ingen var derude. De vilde engang se, hvad der var paa færde; men Bedstefader sagde helt højtideligt: „Lad „dem“ arbejde i Fred og forstyr „dem“ ikke!“ — Han troede fuldt og fast paa Varsler, skønt han var en meget oplyst Mand.

— —

„Nattens Lyde“. En Nat, min Moder sad og vaagede ved min syge Søsters Seng, hørte hun en tung Vogn komme kørende inde paa Nabogaarden og ned ad Vejen, og hun kunde længe høre dens Rumlen, som om det var en tung Vogn, der kørte helt langsomt, og hun var ikke lidt forbavset, da hun næste Dag lik at høre, at der slet ingen Vogn var kørt bort fra Nabogaarden om Aftenen. Flere Aar efter døde Nabokonen, Ligvognen fra Styding blev hentet; det var en flot Begravelse. — Min Moder var da død, men min Fader var fuldt overbevist om, at det var denne Vogns tunge og hule Rumlen, hun hin Nat havde hørt. —

Efter dette skal Varslernes Betydning jo først blive klar, naar den

varslede Begivenhed fuldbyrdes, og synske Folk fortalte da ogsaa, at de aldrig blev bange ved at se Varsler.

Om „Forbrand“ har jeg hørt meget fortælle baade af Løgnhalse og af troværdige Folk. — —

— —

Den sorte Pudel. Da jeg fra 1902 til 1906 var Lærer i Avnbøl, var en af mine Omgangsvener Gæstgiver S., en intelligent Mand, der aldeles ikke var fyldt med Fordomme eller Overtro. Han fortalte engang ved Lejlighed, da Talen faldt paa Varsler, at han et Par Gange havde mødt en mærkelig Skygge som en sort Pudel, og at den hver Gang havde varslet om Død. En Dag i Høsten 1905 eller 1906 kom han ned til mig paa Skolen for at slaa en lille Passiar. Han var i en noget nedtrykt Sindsstemning, og da jeg spurgte ham om Grunden, fortalte han: Jeg saa i Morgenstunden helt tidlig den „sorte Pudel“; da jeg kom ind i Skænkestuen, løb den ind mellem Benene paa mig om bag Skænken, jeg udbrød: „Naa, er du der igen, dit sorte Asen“! Min Kone, der er syg, hørte det, og jeg maatte fortælle hende, hvad jeg havde set, og nu tror hun, at hun skal dø“. — Mens vi endnu sad og talede, kom et af Børnene løbende for at hente S., da Staldkarlen Hinrik, der havde tjæret Taget, var falden ned. S. løb hjem, men kort efter kom der Bud efter mig og jeg løb derom. Karlen laa paa Køkkenbordet, og S. arbejdede med ham, for vi skulde have ham til Bedvidsthed igen. Men Hinrik var død, hvad Dr. Becker fra Graasten, som kort efter ankom, konstaterede. — Et yderst mærkeligt Tilfælde.

— —

Var det et Varsel? Og nu til Slut vil jeg fortælle, hvad der engang er passeret mig selv. — Jeg var Seminarist i Haderslev og var

hjemme i Juleferien 1894. Min Seng stod i Stuen ind til Storstuen ved Væggen lige ved Døren. En Nat blev jeg vækket ved, at jeg ikke kunde faa Plads i Sengen, det var som om der laa noget og trykkede mine Ben. Jeg forsøgte at strække Benene ud, men kunde ikke. I den Tro, at jeg havde faaet Krampe i Benene forsøgte jeg at stryge ned ad Læggene, men det kunde jeg heller ikke, og saa sov jeg ind igen. Den 5. Januar om Morgenen døde min Fader, og da jeg vilde rydde ud i Storstuen, hvor han skulde lægges paa „Straa“, greb jeg en Bylt Tøj, der laa paa Bordet der inde, og vilde bære det bort. Da jeg ikke hurtigt kunde finde en passende Plads til det, kastede jeg det ned ved Fodenden af min Seng, og i samme Øjeblik slog det mig, at det var denne Bylt, jeg nogle Nætter i Forvejen ikke havde kunnet faa Plads for.

Jeg tillægger ikke dette Tilfælde nogen Betydning og vil paa ingen Maade konstatere et Varsel, men det, at den Tanke slog mig, synes mig at give et Fingerpeg paa, hvorledes Forestillinger om „Varsler“ opstaar, bortset selvfølgelig fra rent opdagede Krøniker.

De førnævnte Tildragelser kaster et ejendommeligt Lys over Fortidens Overtro, for hvilken selv intelligente Mennesker ikke formaaede at frigøre sig. De mange Fortællinger satte deres Præg paa deres Tænkemaade og gjorde dem modtagelige for Indtryk, som vor Tids Mennesker er mindre modtagelige for, fordi Grunden dertil — de mange Fortællinger om „overnaturlige“ Tildragelser mangler — heldigvis! Jeg har fremdraget disse Barndoms minder, for at de gamle Sagn og Fortællinger, der var Samtaleemner i hine svundne Dage, ikke skal gaa helt i Glemme. Naar vi ældre gaar bort, forsvinder disse Minder jo med os.

P. Møller Aabenraa.

Aalenes Vandring. Slusevogter og Gæstgiver Pørksen ved Højer Sluse har i flere Aartier haft en stor Eksport af „Glasaal“ til Tyskland. Naar de smaa, fine Glasaal om Foraaret kommer ind ad Slusen for at vandre op ad Vidaaen og alle dens Tilløb, fanges de, kommer paa Is og sendes paa denne Maade i levende Tilstand langt bort til alle mulige Egne, hvor de udsættes i Aar og Søer. For første Gang i mange, mange Aar udeblev Aalene i Aar næsten fuldstændigt, saa det slet ikke lønnede sig at fange dem. Pørksen forklarer dette ved, at den nye Dæmning til Sild i Løbet af det sidste Aar er blevet lukket, og de unge Aal maa altsaa hidtil være kommet ind fra Sydvest samme Vej som Tidevandet og Stormflodsbølgerne.

Hvis dette er rigtigt, vilde der dermed blevet leveret et meget interessant og vigtigt Bidrag til Spørgsmaalet om Aalenes Vandringer. Redaktionen af „Sdj. Maanedsskr.“ har derfor forelagt Sagen for flere af vort Lands betydeligste Naturforskere, bl. a. Prof. Wesenberg-Lund og mag. scient. C. V. Otterstrøm. Alle synes at være enige om, at det er umuligt, at Yngelen fra de udgaaede Aal søger Forældrenes Vej tilbage til vore Vandløb, da de mange Millioner af unge Aal kommer hertil helt ovre fra den vestlige Del af Atlanterhavet. Derimod kan det ikke kaldes udelukket, at Aalene har bestemte Veje for deres Vandring og at Dæmningen derfor det første Aar kan være en Hindring. Et afgørende Svar paa det interessante Spørgsmaal kan næppe gives paa Grundlag af et Aars lagttagelser, men Opmærksomheden er nu rettet mod det ejendommelige Fænomen. E.

— —

Den første Kop Kaffe. I September Maaned 1826, altsaa for

100 Aar siden, kørte Gaardejer Søren Fisker med sin Hustru Petrine fra Branderup til Flensborg. Dette Aar havde givet en usædvanlig god Høst i Danmark, og Søren havde 6 Sække Rug paa Vognen, som skulde sælges i Flensborg. Turen gik over Bedsted, Ravsted, Tinglev til Flensborg; Vejen fra Ravsted til Tinglev gik dengang over Horns og ikke som nu lige ned til Bredevad. Der startedes fra Branderup om Natten Kl. 12, og da Søren Fisker altid havde gode kraftige Heste, kunde han til Trods for de sandede og krogede Veje holde sit Indtog i Flensborg Kl. 10 Form. Denne Tur foretog han med sin Hustru engang hvert Aar og foretog saa alle nødvendige Indkøb. Ovennævnte Aar tillod han sig den Flothed at købe en sølvbeslaet Pibe, som enhver bedre Landmand paa den Tid fik, og da det var paa den Tid, at Kaffe begyndte at blive omtalt, købte Petrine 2 Pund brune Bønner.

Den sølvbeslaede Pibe og de 2 Pund Kaffe bønner gik lige op med de 5 Tønder Rug, den ene Tønde blev brugt til nødvendige Brugsgenstande. Afrejsen fra Flensborg fandt Sted Kl. 5 om Eftermiddagen, altsaa efter 7 Timers Ophold i Byen, og Kl. 12 om Natten var Søren og Petrine igen paa deres Gaard i Branderup. Dagen efter gik der Bud til Venner og Naboer, at de skulde indfinde sig paa Gaarden næste Søndag Eftermiddag og smage en *ny* Drik, som kaldtes Kaffe. — Hvorledes den smagte dem,

meldes ikke, men der paastaas, at Fruentimmerne havde været meget lystige.

Thomas Thomsen, „Villa Ravsted“, Tønder.

— — —
Heksen fra Hygom. I længst henrundne Tider skal der i Hygom have boet en „Heks“, der kunde forvandle sig selv til en Hare. En Mand saa en Dag Haren paa Vejen, han tog en Sølvknap (det var det eneste, der kunde saare Dyret) og kastede den mod Haren. Han ramte det ene Bagben, og Haren forsvandt skyndsomst. Næste Dag var „Heksen“ lam og blev ved med at være det, saa længe hun levede.

Jeg har ogsaa hørt fortælle, at Haren kunde lægge Æg, men Historien om den husker jeg ikke, maaske en anden kan den.

Chr. Seeborg, Skrydstrup.

— — —
Rasselbæk. Mellem Brændstrup og Rødding gennem Røddinggaards Enge flyder en lille Bæk, der er meget gruset i Bunden og derfor frembringer en raslende Lyd, af den Grund har den faaet Navnet Rasselbæk. Ældre Mennesker fortæller, at naar man ved Midnatstid gik over denne Bæk (Hovedlandevejen fører over den), kunde man gaa og gaa uden at komme videre. Men Folk siger jo saa meget. Sandt at sige var jeg personlig aldrig glad for at komme for sent hjem fra Rødding ved Aftenstid, naar jeg var alene som Dreng. Andre er det gaaet ligesaa. Opdragende Betydning har Sagnet altsaa haft.

Chr. Seeborg, Skrydstrup.

Nye Bøger:

Sprogforeningens Almanak 1927.

Det danske Folks Historie, skrevet af danske Historikere. Redigeret af Aage Friis, Axel Linvald og M. Mackeprang. Chr. Eriksen's Forlag. 1. Hæfte.

Nordens Gudeverden af Axel Olrik og Hans Ellekilde. Gads Forlag. 1. Hæfte.

Grundtvig og Vestslesvig.

3 breve — og et stykke historie.

På Sønderjyllands vestkyst lå indtil 1864 landsbyer og dele af landsbyer imellem hverandre, der hørte under forskelligt styre; dele af landet hørte under Ribe stift og under kongeriget, medens nabo-byer og dele af de samme landsbyer var hertugelige. Der er givet en udførlig fremstilling af forholdenes brogethed i „Fra Ribe Amt 5“ af M. H. Nielsen, og til denne støtter nærværende lille skildring sig på flere punkter. I århundreder var der prøvet på at ordne sagerne; imellem krigene i forrige århundrede gjordes det sidste forsøg. En kommission nedsattes i 1856 for at give udkast til en eller flere love til ordning af landboforholdene i „de blandede distrikter“; den vovede dog kun delvis at skære igennem vanskelighederne. Ganske vist foreslog den i betænkningen, at enkelte sogne i en række sager skulde lægges helt ind under kongeriget, andre under hertugdømmet; men på andre områder vilde den ikke røre ved de tidligere forhold, især ikke vedrørende skatte-, ejendoms- og privatretslige sager. I efteråret 1856 fremsatte regeringen et lovforslag, der i hovedsagen svarede til kommissionens betænkning. Det blev først forelagt den slesvigske stænderforsamling, behandlet d. 22., 24. og 28. jan. 1856 efter referat af Laurids Skau og enstemmigt vedtaget sidstnævnte dag. Det kom den 19. december 1856 til behandling i landstinget, hvor det anbefalede af Orla Lehmann. Lovforslagets § 1, forelagt d. 17. dec. 1856 lød:

„Med Hensyn til de i det Følgende nærmere betegnede Anliggender blive efternævnte til det blandede Distrikt Syd for Kongeaaen hørende Sogne, i hvilke de jyske Beboere ifølge den 1. Febr. 1855 foretagne Folketælling udgjøre det overveiende Antal, at henlægge under Kongeriget Danmarks Lovgivning og Bestyrelse, nemlig:

Vilslev	Randrup
Nør-Fardrup	Visby
Seem	Brede
Vester-Vedsted	Dahler
Ribe Landsogn	Møgeltønder
Døstrup	Rømø
Medolden	Vamdrup

Derimod skulle efternævnte Sogne, i hvilke de jydsk Beboere ifølge Folketællingen for 1855 udgjøre Mindretallet, i samme Anliggender udgaae fra Kongerigets Lovgivning og Bestyrelse, nemlig:

Hjortlund	Spandet
Kalslund	Vodder
Lintrup	Høirup
Øster-Hjerting	Arrild
Hygum	Skjerbek
Rødding	Øddis
Skodborg	Gram
Foel	Emmerlev
Toftlund	Høier
Hvidding	Jerpsted
Rejsby	Skads
Brøns	Abild
Roager	— — “

Om et par gårde og huse i Seest og i Bjert sogne træffes særlig bestemmelse, og i en hel række paragraffer fastsættes, for hvilke sager den nye lovbestemmelse tænkes gældende.

Lovforslaget ledsagedes af en udførlig motivering, der især anførte de praktiske ubehageligheder ved den bestående tilstand. I folketinget kom forslaget til første behandling d. 23. januar 1857 og anbefaledes bl. a. ifg. „Den vestsl. Tidende“ 12—1857 af folketingsmand, gårdejer *Niels Andersen Hansen* fra Forballum. Folketingsmand *Hasle* udtalte derefter, at „der var en væsentlig Fejl ved Forslaget, nemlig den, at man ikke havde hørt Stemmer fra disse Distrikter, der lige svagt vare repræsenterede paa Kongerigets Rigsdag og i Slesvigs Stænderforsamling“. Indenrigsministeren meddelte, at Ribe amtsråd var hørt. „100 Mænd fra et Sogn havde vel gjort Indsigelse“. — Derefter vilde *Grundtvig* vide, „om de Indvaanere, som henlagdes under slesvigsk Ret, beholdt deres Valgret; thi i dette Spørgsmaal havde Kongeriget en Ret“.

Den 31. jan. 1857 foretoges anden behandling i folketinget (Den vestsl. Tidende Nr. 16—1857), og da talte *Grundtvig* stærkt imod lovforslaget ud fra den betragtning, at „skulde da nu et saadant Mæglæg bringes i Stand, og Kongerigets Borgere bringes ind under Slesvigs Lov, Ret og Politi, da var det Pligt her at sammenligne Tilstanden i Kongeriget med Tilstanden i Slesvig; uagtet han ikke var blind for vore egne Brøst, saa vilde han dog aldrig bytte med en Præst i Slesvig — og han maatte være en Daare, om han vilde det“. *Grundtvig* fremhævede stærkt, hvor uheldigt det vilde være, om højskolen i Rødding, der lå på kongerigsk grund, nu skulde komme under hertugdømmet. Ministeren fremhævede dertil, at der skulde gives fuldt

vederlag; men Grundtvig afbrød: „Hvad vederlag er der for en sjæl?“ Han havde sans for, at det var levende mennesker, det drejede sig om, og lod sig ikke drage fra sit standpunkt i denne sag af ministerens ellers såre rigtige bemærkning om, at det da heller ikke måtte glemmes, at der også var danske Slesvigere.

Grundtvig støttedes i sin opfattelse stærkt af et brev, som han fik inden lovforslagets tredje behandling fra fire sognefogeder i Hvidding herred, N. Thygesen i Skærbæk, Hansen i Rejsby, Christensen i Råhede og Krog i Søndernæs. Brevet var dateret 29. januar 1857 og lød:

„Velærværdige Hr. Pastor!

Vi undertegnede Sognefogder tillader os at meddele Dem følgende: Ved at læse Folketingets Behandling om Forandring i Lovgivningen i det blandede Distrikt Syd for Kongeaaen, glædede det os, at De med flere yttrede: at om nogen dansk Borger ved denne Forandring kom til at miste sine borgerlige og politiske Rettigheder, da havde vi ingen Ret til at skille ham derved, og haaber vi derfor, at den danske Rigsdag ej vil tillade den tilsigtede Forandring, hvorved vi, som forhen havde hørt aldeles under Kongeriget, fremtidig vilde miste en Del af vores gamle Rettigheder saavel i borgerlig som i politisk Henseende.

Et Bevis paa, at dette Ønske er det almindelige her paa Egnen er, at Kammerherre Sponneck i Aaret 1840 i ethvert Sogn lod spørge, om de ønskede nogen Forandring, hvortil der overalt blev svaret benægtende.

Hvis det var muligt, at den endelige Afgørelse opsættes til næste Diæt, vilde det være os let at bevise, at *enhver dansk* Beboer helst vil leve under de gamle Forhold.

Vi haver den Tillid, at De, med Deres lyse Aand og kraftige Vilje, vil i den danske Rigsdag paa vore Vegne, paatale vor Ret“.

Dette brev kom netop, da Grundtvig kunde bruge det. Han motiverede med det et forslag til dagsorden ved lovudkastets tredje behandling:

„Da ovennævnte lovforslag vil skille over 12000 danske borgere ved de friheder og rettigheder, som grundloven hjemler dem, så udsætter folketinget at tage beslutning herom, indtil de pågældende har fået lejlighed til at ytre sig om en forandring i deres grundlovsmæssige borgerstilling“.

Grundtvigs forslag støttedes af Niels A. Hansen, Hammerich, I. A. Hansen, Tscherning og Schiern. Iblandt dem er nogle af folketingets indflydelsesrigeste politikere; Grundtvigs forslag vedtoges med 73 stemmer mod 17. Grundtvig berettede den 14. febr. 1857 til sognefoged Thygesen i Skærbæk i et brev, hvoraf en afskrift (ligesom af

de to følgende) venligst er overladt os af dennes søns dattersøn Christen Thygesen Petersen i Døstrup:

København, d. 14. Februar 1857.

De har vel nu set af Bladene, at Deres og de andre Sognefogders Anmodning netop kom til rette Tid, saa at jeg og N. A. Hansen ved Hjælp deraf fik Sagen *udsat* til næste Rigsdag.

Nu maa der da *i Tide* sørges for et stort eller flere mindre Andragender til Rigsdagen om, at de Danske, som i visse Henseender skulde henlægges under Slesvigsk Lovgivning og Bestyrelse, ikke derved maatte berøves den Adgang enten til den danske Rigsdag, eller til de Friheder og Rettigheder, som Danmarks Riges Grundlov hjemler alle danske Borgere.

Vel har jeg nemlig idag modtaget to smaa Andragender fra det blandede Distrikt, men dem kan jeg ikke bruge, dels fordi der kun er faa Underskrifter og dels fordi de ikke skriver rent ud, at de *ikke* vil miste nogen af deres grundlovlige Friheder og Rettigheder, thi saasnart man har opgivet det allermindste er det hele tabt.

Jeg skal nu nærmere aftale det fornødne med N. A. Hansen og venter da, at saasnart han kommer hjem, Sagen da bliver sat i Bevægelse i alle de 25 Sogne, og at Papirerne saasnart som muligt bringes i Orden, saa der ikke skal komme nogen Forhindring, men alt kan være paa rede Haand til at bruges i rette Tid.

Jeg skal bede Dem ogsaa at vise de andre Sognefogder dette og takke dem fra mig for den hæderlige Tillid, de viste mig ved i den vigtige Sag at henvende dem til mig.

Deres

N. F. S Grundtvig.

Bladet „Dannevirke“ i Haderslev redigeredes på denne tid af Godske Nielsen. Han var bitter over resultatet og især bitter på Niels A. Hansen, „der udmærker sig ved at løbe i hælene paa Grundtvig“. „Den vestsl. Tidende“ mente dog, at hans forandring af stilling fra forslagetets første til dets tredje behandling meget naturligere lod sig forklare „af Hr. N. A. Hansens bekjendte Retfærdighedsfølelse“. Chr. Sigfr. Ley, hans nabo, deler i hvert fald ganske Grundtvigs og N. A. Hansens mening i sagen. Han udtrykker sig frejdigt om sagen i en artikel i „Den vestsl. Tidende“ Nr. 37, der slutter: „Jeg haaber, at det netop nu, da vor konstitutionelle Indenrigs-Minister har gjort et Forsøg paa at berøve Sønderjyder her paa Egnen i Tusindtal Sikkerheden for deres Persons, deres Boligs, deres Breves Ukrænkelighed, for Talefrihed, Læsefrihed, Forsamlingsfrihed og Trykkefrihed og gjøre Slesvigsk Politi eneraadigt i 25 Sogne, hvor hidtil Sønderjyden med Nørrejyden har nydt godt af Dansk Frihed — netop nu tænker jeg, det skal vise sig, at Borgerlig Frihed er en Skat, som den Kongelig-

sindede Vesterboer i dette, saakaldte Blandede, men dog eneste ublandt Danske Distrikt i Sønderjylland, ikke bytter bort for gode Veje og Vandløb og Hegn, og hvad andet man lover ham i Erstatning“.

Det var rene ord, og således så man i vide kredse i Vestslesvig; men alligevel vedtoges en udtalelse den 7. april 1857 i „Det blandede Distrikts Landboforening“ ved et møde på Mjolden færgegård, hvori det beklages, at en ordning af forholdene ikke havde kunnet gennemføres. „Idet man anerkjendte den Dygtighed, med hvilken den nedsatte Kommission havde virket for Sagen, kunde man paa den anden Side ikke andet end anerkjende Vægten og Betydningen af de Goder for en meget stor Del af Kongerigets Beboere, Loven ophævede. Man var enig om, at en Ordning af Forholdene var fornøden“. —

I „Den vests. Tidende“ Nr. 107 for 7. Aug. 1857 fandtes en „Indbydelse“, udstedt af en forsamling, der var indkaldt af den samme landboforening på Mjolden færgegård 1. aug. 1857. Den var underskrevet af egnens ledende landmænd, deribl. landstingsmand Aug. Beck i Visby, N. A. Hansen i Forballum, P. Jensen i Lovrup, Knud Knudsen på Hedegården, Bunde Refslund i Bovlund, N. Thygesen i Skærbæk og Ferdinand Wulff i Brede. Som eneste Ikke-landmands fandtes Leys navn i denne række. Der blev af dem stillet forslag om en ordning af sagerne og indbudt til et „Distrikts-Grande“ i Gram d. 31. aug.

Allerede inden dette „Grandes“ afholdelse blev der af sognefoged Thygesen i Skærbæk oversendt en protest til Grundtvig mod den af regeringen foreslåede ordning. Den var underskreven af de under kongeriget henhørende beboere i 21 sogne; denne protest lød i hovedsagen (efter „Den vests. Tidende“ Nr. 109, f. 10. aug. 1857) (man vil genkende Leys ord og udtryk i den): „Endnu er det da heller hverken os eller nogen klart, *hvor* megen Ret og Frihed, vi ved den paatænkte Lov vilde komme til at miste; men det er os nu klart, at *meget* vilde vi miste. Paa Sikkerhed for vor Persons, vor Boligs, vore Breves Ukrænkelighed, for Talefrihed, Læsefrihed, Forsamlingsfrihed og Trykkefrihed maatte vi give Afkald; vor Næringsfrihed skulde indskrænkes; vort Skole- og Fattigvæsen indrettes efter Slesvigsk Skik, og vi ombytte vore egne Sognefogeder med Hertugdømmets, mens Slesvigsk Politi og Gensdarmeri fik helt og holdent Raaderum i alle de Sogne, hvor dog hidtil vore Huse var sikrede mod det. Mener man, at saadanne Bønder som vi ingen Pris sætter paa Dansk Ret og Frihed, da maa dog vel vort eget „Jo“ gælde mere end Andres „Nei“, og endogsaa med Hensyn til den Frihed, som kanske snarest kunde anses for en Overdaadigheds-Vare, nemlig Trykkefriheden, vil vi gjøre opmærksom paa, at et Bogtrykkeri nylig er anlagt og en „Vestslesvigsk Tidende“ grundet her i vort Distrikt, hvor det paa Kon-

gerigets Grund er sikret mod de Processer og andre Ulemper, som gjorde „Dannevirkes“ forrige Udgiver led og kjed ad det, og heller ikke har ladet den nærværende gaa Ram forbi.

Og ikke blot vor egen Frihed vilde komme til at lide under den paatænkte Ordning, men ogsaa vore Slesvigske Bysbørns. Kan man nu ikke samles frit i sit eget Sønderjydske Hus, saa kan man gjøre det i sin Nabos det Nørrejydske, og da „Fædrelandet“ og „Dagbladet“ var forbudt paa de Slesvigske Gaarde, saa læste man dem paa de Kongerigske. Talen om Gjensidighed i Afgang og Tilgang fra Frihed til Tvang, og fra Tvang til Frihed er altsaa kun et bedragerisk Skin, da jo f. Eks. de faa Slesvigere i Møgeltønder allerede nu nyder godt af dette Steds danske Frihed, mens de 135 Friheds-Berettigede i Høier vilde ved Ordningen lide et reelt Tab. Det er i det hele taget uberegneligt, hvor meget den Følelse af Tvang, som er uadskillelig fra den nærværende Slesvigske Tilstand, er blevet mildnet mellem Ribe og Tønder netop derved, at i enhver By findes der Berettigelse for Dansk Frihed. Og vil man nu kalde dette en Uorden, da kan det jo ikke nægtes, og vi vil med vor Folkethingsmand tilføie, at det især er Embedsmændene, der føle Ulæmpene af denne Uorden; men hvor gjerne end baade han og vi unde Embedsmændene det beqvemt, saa kan vi dog ikke (hvis vi maa raade med i Handelen), sælge Dansk Frihed i fem og tyve Kirkesogne for Slesvigske Orden.

Det maa maaske endnu være os tilladt, at gjøre opmærksom paa, at Beboerne i denne Egn af Slesvig hverken har miskjendt, eller misbrugt, og endnu mindre forbrudt den Part af Dansk Frihed, som opliver denne fremfor nogen anden Slesvigsk Egn. Og saasandt den Danske Frihed staar i inderlig Forbindelse med den Danske Fædernelands-Kjærlighed under Trears-Krigen, saa har ogsaa Vesterboeren mellem Kongeaa og Hvidaa lovlig Adkomst til Deeltagelse i den. Thi man vil desværre forgjæves lede om et lignende Strøg i Slesvig, hvor saaledes Alle som Een holdt med de Danske, hvor folkevalgte Danske Embedsmænd sattes mod de Tydske, hvor en Landstorm oprettedes, der ikke blev uvirksom, og hvor vi nu efter otte Aars Forløb, rejser et Mindes-Mærke ved Brøns til Ihukommelser for Børnene om deres Fædres Danske Holdning.

Slutningen bliver da, at vi indstændig beder det Danske Folkething fremdeles at værne om vor Frihed, og at vi i al Fald ikke kan tro, vor gode Konge, Folke-Frihedens Skytsherre vil tillade, at den berøves os; men enten lader Alt blive ved det Gamle eller ordner det Ny saaledes, at vi Intet mister, men vore Slesvigske Medborgere i det blandede Distrikt ad administrativ Vei blive deelagtige i den Frihed vi har Ret til ifølge Grundloven.“

„Den vests. Tidende“ bragte et par dage senere en ledende artikel om sagen, hvori den bl. a. siger:

„At det i vor Tid slet ikke vilde gaae at indkorporere alle nørrejydske Beboere under Sønderjylland, det har man dog følt; saa højt turde man ikke gabe, men saa skulde det da gaae efter Folketal, saaledes at de 99 uden Knur skulde følge de 100. At man i Slesvigs Stænderforsamlings Majoritet var overmaade godt tilfreds med saadant, var en Selvfølge; men det er forbavsende, at man ogsaa i Rigsdagen i Kjøbenhavn kunde finde saadant antageligt indtil den Gamle (Grundtvig) da stod op og protesterede imod at frie Mænd overleverede een eneste af deres frie Brødre til Ufriheden eller til Uvisheden“.

Det er øjensynligt, hvor stærkt Grundtvig er blevet den naturlige talsmand for de danske vestslesvigere, og han skuffer ikke deres tillid; han retleder og råder i sit næste brev til sognefoged Thygesen:

København, 15. August 1857.

Herr Sognefoged Thygesen!

Deres ærede Brev af 11te dennes har jeg modtaget, og skal med Tak for Deres Tillid, baade besørge Adressen og gjøre mit Bedste for Vedholdelsen af de Friheder og Rettigheder som Grundloven hjemler alle Kongerigets Indbyggere.

Det gjør mig imidlertid ondt, at de har underskrevet en Indbydelse, hvori Grændseforholdenes Ordning erklæres for en *paatrængende Nødvendighed*, thi hvem der protesterer imod den Ordning af Forholdene, som Regeringen kalder den eneste mulige, de maa vel vogte sig for at kalde Ordningen „paatrængende nødvendig“, da de derved svækker og næsten tilintetgjør Virkningen af den rejste Protest, da jo Regeringen baade kan og vil sige: eftersom de, der protesterer, selv tilstaaer, at Grændseforholdenes Ordning er en paatrængende, følgelig uopsættelig Nødvendighed, saa kan vi naturligvis ikke ændse deres ufornuftige Protest imod den eneste virkelige og fornuftige Ordning af Forholdene, som vi kjender.

De maa derfor endelig i Sagens Interesse fraraade alle dem, der protesterer mod den af Regeringen foreslaaede Ordning paa nogen Maade at tage Del i saadanne Beslutninger ved Mødet i *Gram*, som skulde drive paa snart at faa de Forhold ordnede, som for Øjeblikket ikke kan eller vil blive ordnede uden med største Tab og Skade for alle dem af Kongerigets Indbyggere, som henlægges under den Slesvigske Myndighed. Det forundrer mig ogsaa meget, at N. A. Hansen har ladet sig overtale til at underskrive, da han selv, baade paa Rigsdagen og udenfor har erklæret, at om end Embedsmændene ansaa Ordningen af Grændseforholdene for paatrængende nødvendig, saa gjorde Folket det dog ingenlunde.

Gjør da endelig hvad De kan til at forhindre den *Selvmodsigelse*, hvorved den vundne Sejr vilde forvandles til et skammeligt Nederlag.

Venligst

N. F. S. Grundtvig.

Fra Emmerlev sogn indsendtes en „*Indsigelse til Rigsdagen*“ i de samme dage, underskrevet af så godt som samtlige nørrejydske beboere i sognet; den gik ud paa, „at vi maa underdanigen begjere, at vor Stilling som danske Borgere under Nydelsen og Udøvelsen af vore grundlovhjemlede Rettigheder og Pligter baade med Hensyn til Kultus-, Eiendoms- og personlige Forholde i Et og Alt for Fremtiden maa forblive uforrykket som hidindtil, uden at vi i nogetsomhelst Tilfælde komme til nogensinde at sortere under eller adlyde slesvigsk Lov og Forvaltning!“ Imidlertid rykkede mødet i Gram nærmere. Der syntes ikke helt at være klarhed over, hvad der skulde nås ved alt. Ved et forberedende møde i Høikro i Emmerlev sogn fandt man, at det især var vejvæsenet og skadeligt vands afledning, der trængte til at vorde ordnede og besluttede ikke at sende nogen deputation til mødet. Alligevel mødte repræsentanter for 39 sogne. Aug. Bech fra Visby åbnede mødet — folketingsmand Niels A. Hansen var forhindret ved sygdom — og foreslog at *Sofus Høgsbrø* skulde lede det. Så holdt Bech og Ley de indledende foredrag. *Hans Krüger* beklagede forslagets skæbne på tinge, og herredsfoged *Friederichsen* fra Toftlund talte i samme retning. Man enedes om at ville ønske kommunale råd i de blandede distrikter, men sluttede sig dog i mange måder til regeringens forslag.

Høgsbrø's protokol fra mødet offentliggjordes i aviserne; men den var Grundtvig ikke glad ved. Han skrev:

København, den 4. September 1857.

Herr Sognefoged Thygesen,

Skjærbæk.

Det gjør mig meget ondt, at Herr Høgsbrø har befattet sig med Indstillingen, thi det vil jo skade Sagen, men han havde Ret i, at naar de fra Kongeriget mødte ved Granden og vilde blive ved deres Protest, skulde de ogsaa blevet tilstede ved Afstemningen. Nu er det vistnok nødvendigt, at de fra Kongeriget, som mødte ved Granden, i en Erklæring til Rigsdagen baade oplyser deres Misforstand af „den paatrængende Nødvendighed“ og oplyser, hvor ubetydelig Forsamlingen i Gram var, og fralægger sig al Del i denne Beslutning. Da Antallet var saa ringe, kan det vel heller ikke falde vanskeligt at faa deres Underskrift, og da skal jeg gjøre mit Bedste paa Rigsdagen.

Ærbødigst og venligst

N. F. S. Grundtvig.

Mere er der i grunden ikke at fortælle om denne sag. Alle var enige med Høgsbro om, at „en stadig større Overensstemmelse i Lovgivningen for Kongeriget og Hertugdømmet“ var ønskelig. Der kom de store forfatningsspørgsmål på dagsordenen, landets erobring — nu er spørgsmålet om nørre- og sønderjydsk i Vestslesvig kun historie, ikke mindst interessant ved at vise Grundtvigs *politiske* interesse for Sønderjylland og den danske befolknings tillid til ham, så den endogså søgte hans hjælp frem for dens egen folketingsmands, den støtte og retsindige Niels Andersen Hansens.

H. Lausten-Thomsen.

Lidt om Felsted Kirkes Klokker.

Af Michael Mikkelsen.

Hvad jeg her meddeler, har jeg fundet dels i Kirkens Dødsregister, dels i en gammel Regnskabsbog, formodentlig Kirkeforstanderskabets Kopibog, der begynder 1. Sept. 1637 og slutter 23. Juli 1855.

Af Regnskabet for 1766, der opgjordes 27. Juli 1767 fremgaar følgende: Forrige Aar blev til Omstøbning af Kirkeklokken taget 150 R. I Regnskabet for 1768, opgjort 8. August 1769, staar anført: I dette Aar er af Aarsindtægten optaget til Klokkerhuset 62 R.

Derefter har Klokkerne været i Brug til Sommeren 1847. I dette Aars Dødsregister anfører Præsten efter Begravelse Nr. 34, som angaar en lille Dreng fra Nørballø: NB. Ved Begravelsen af dette Lig blev de gamle Klokker brugt for sidste Gang og den derpaa følgende Torsdag d. 1. Juli af Juraterne og Ottemændene lykkelig og vel nedtagne for af Parcellist Christian Christiansen i Velkjær at køres til Rensborg til Omstøbning. Den

største Klokke var uden Indskrift og efter Sagnet støbt paa den herværende Kirkegaard. Paa Læderremmen, hvormed Knebelen var fastgjort, var Aarstallet 1737 udsyet (?) Den mindste Klokke bar Indskriften: Soli Deo gloria. Anno 1766. Hr. Andreas Petræus, Pastor. Hans Nissen, Peter Jürgensen, Juraten. Aus reinem Erz bin ich geflossen. Joh. Dav. Kriesic zu Eckernförde hat mich gegossen. Den største Klokke vejede 1082 $\mathcal{E}$, den lille 361 $\mathcal{E}$.

Saa gik Tiden til d. 22. August samme Aar. Da var der atter Begravelse. Det drejede sig denne Gang om en 82 Aar gammel Enkekone fra Skovbøl. Efter at have indført hendes Dødsfald i Registret skriver Præsten: NB. Ved Jordfæstelsen af fornævnte Lig blev de nye Klokker brugt for første Gang. Gaardejer Peter Petersen i Tombøl havde hentet dem i Rendsborg, og de var just Aftenen forud lykkelig og vel bleven ophængte i Klokkerhuset og

indviede, hvorved Klokkestøber Beseler selv var tilstede. Den største Klokke vejer 1085 $\mathfrak{R}$, den mindste 641 $\mathfrak{R}$. Beselers Regning androg 1038 R 8 Sk.; men det hele, Transport af Klokkerne, Smedearbejde osv. medregnet, har medtaget 1213 R 15 Sk. Den største Klokke bærer Indskriften: „Feldstedt. Umgegossen im Jahre 1847 von I. F. Beseler zu Rendsburg.“ Den lille: „Feldstedt. Gegossen im Jahre 1847 von I. F. Beseler zu Rendsburg“.

Af den gamle Regnskabsbog fremgaar, at Klokkestøber Beseler med det samme har faaet betalt 888 R 8 Sk. Det resterende Beløb med 3% Rente blev først udbetalt i August det følgende Aar med 161 R 8 Sk.

Den store Klokke bruges endnu, men den lille maatte i Krigsaarene nedtages og afleveres til Krigens Brug. „Nationalfondet af 1918 til Anskaffelse af Kirkeklokker til Sønderjylland“ har i 1922 ladet en ny Klokke ophænge til Erstatning for den borttagne. Gavebrevet, der fulgte med, oplyser følgende: Klokken har en Vægt af 339,5 Kilo, og Malmen bestaar af 3 Dele Kobber og 1 Del Tin. Dens Tone er Des, Svingningstallet 284. Dens kunstneriske Udsmykning er tegnet af Mørk-Hansen. Klokkeverset er skrevet af Kai Hoffmann og lyder saaledes:

„Jeg ringer Morgen rød,
Jeg ringer Hvilen sød,
Jeg ringer Liv og Død.“

Foroven bærer Klokken Indskriften: „De Smithske Støberier

i Aalborg gjorde mig, og det danske Folk gav mig til Felsted Kirke i Genforeningsaaret MCMXX.“

— — —

Til Sognepræst Mikkelsens Meddelelse om Felsted Kirkeklokker kan jeg tilføje et personligt Minde. En Broder til Gaardejer Peter Petersen i Tombøl, der i 1847 hentede de nye Klokker i Rendsborg, levede indtil sin Død i 1893 hjemme hos os i Felstedskov. (Han var en Broder til min Bedstemoder og kom som Bestyrer til min Fødegaard, da min Bedstemoder tidlig blev Enke). Han har flere Gange fortalt om den interessante Oplevelse, da han var med til at hente de nye Kirkeklokker i Rendsborg. Bl. a. husker jeg følgende lille Træk: „Vi var jo undervejs Dag og Nat, og Følgen var, at vi blev søvnige. Mens vi kørte gennem Flensborg By, sad N. N. bag paa den store Klokke og nikkede i sin Søvnighed saa dybt, at Hatten faldt af. I det samme vaagnede han, og da Blikket faldt paa Hatten, raabte han: „Holdt, prr, jeg fandt en Hat!“ Naturligvis blev han ikke saa lidt flov, da han opdagede, at det var hans egen Hat, han havde „fundet“. —

Iøvrigt kan tilføjes, at Arkitekt Mørk-Hansen, der har tegnet den nye Klokke, er en Søn af den tidligere Sognepræst M. Mørk-Hansen, der blev fængslet og afsat af Tyskerne 1864 og senere var Præst i Vonsild.

C. E.

Korresand.

Hvor Skumflager flyver, og Bølgerne buldrer
med dundrende Drøn over Revlernes Sand,
hvor Vragstumper driver, og Rundholter ruller
med Bølge og Strøm mod den riflede Strand,
der ligger den dejlige Eventyrø
— en Ørken af Sand i den larmende Sø —
og sover sin tusind Aars Søvn.

Det gulhvide Sand og den blaanende Himmel,
den synkende Sol og det vældige Hav,
de blinkende Vader og Maagernes Vrimmel
og Gæssenes Træk over Strandkanten lav,
den blæsende Vind og de rullende Drøn
fra Dybet, der lyder som kvalfulde Støn,
gi'r Eventyrøen sit Præg.

Og vader man over til Eventyrøen
en Dag, naar det blæser fra Øst over Strand,
og Solen forsølver hver Bølge i Søen,
mens Sælen sig soler paa Strandkantens Sand,
hvad møder ej Øjet af Eventyr her,
man lokkes og narres snart her og snart der;
men aldrig man kedes deraf.

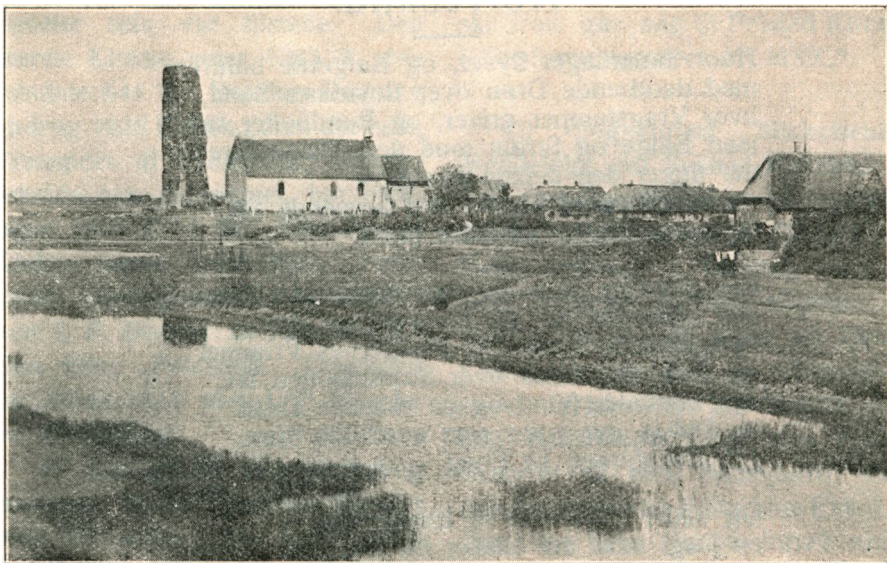
For her er det ret som i Eventyr-Landet,
hvor Billeder dannes, forvandles i Hast;
en Tønde, som ligger og skulper i Vandet,
kan ligne paa Afstand et Skib uden Mast;
en Kirke, som spejles i Sandhavets Dis,
kan findes at være et afbrækket Ris. —
En Varsel maaske for en By.

Thi her har der ligget for mange Aar siden
en By med en Kirke og Klitter mod Vest;
men Byen er sunket, forsvundet med Tiden,
og der er kun levnet en Sandgrund som Rest.
Men Sagnet fortæller: om tusinde Aar
da bygges her atter, og Byen opstaar
paa ny over Korresandsgrund.

Hvor Skumflager flyver, og Bølgerne buldrer
med dundrende Drøn over Revlernes Sand,
hvor Vragstumper driver, og Rundholter ruller
med Bølge og Strøm mod den riflede Strand,
der ligger den ældgamle Korreby gemt
med Ryggen mod Gyden* og Vaderne stemt
og sover sin tusind Aars Søvn.

Jens Mandøe.

*) Navnet paa en Vandrende gennem Vaderne.

Fra Pelvorm.

Den saakaldte gamle Kirke paa Pelvorm har i mange Aar ikke mere været til. Stormfloden har en Gang taget den; men Taarnet har igennem Aarhundreder tjent som Sømærke. Man er nu i Færd med at istandsætte det, da det i de sidste Tider har truet med at falde helt sammen.

En ejendommelig Salmebog.

En Mand fra Solderup, der var Soldat i Altona mellem Krigene, har i sin Dagbog optegnet følgende, som Lærer Jensen, Solderup, har sendt „Sdj. Mdsskr.“:

24. Okt. 1853.

Ved en Kirkeparade sad en Menig og bredte et Spil Kort ud for sig. Adjutanten sendte en Sergent hen til ham og bød ham pakke Kortene sammen for ikke at forstyrre Gudstjenesten. Soldaten lod som ingenting og sad stille og saa paa Kortene.

Da de forlod Kirken, førte Sergenten den Menige til Majoren og anklagede ham. „Hvis du nu ikke kan forsvare dig“, sagde Majoren strengt, „saa skal du løbe Spidsrod“.

„Hr. Major“, sagde Soldaten, „jeg troede, der var Frihed i Kirken til Andagt, og jeg har jo ikke forstyrret nogen med min Maade.“

„Det er godt,“ vedblev Majoren, „forsvar dig! Du ryger ellers paa Hovedet i Fængslet.“

Soldaten satte sig ved Bordet og lagde Kortene ud som i Kirken, og saa sagde han:

„Naar jeg ser et *Es*, *Eneren*, saa tænker jeg paa, at der kun er een Gud i Himlen. *Toeren* viser mig de to Veje et Menneske har at vælge imellem. *Treeren* minder mig om de tre Personer i Guddommen. *Fireren* om de fire Evangelister. *Femmeren* om Kristi Saar i Hænder, Fødder og Side. *Sekseren* fortæller mig, at der er seks Dage i Ugen, hvori vi skulle arbejde, men vi gør det desværre ikke. *Syveren*, at den syvende Dag er Hviledag, men den holder vi heller ikke. *Otteeren* siger mig, at der var kun otte Sjæle, der blev frelst i Arken. *Nieren* advarer mig mod at ligne de utaknemlige ni spedalske. *Tieren* minder mig om de ti Bud, der blev givet ved Moses under frygtelig Torden. *Kongerne* faar mig til at tænke paa de vise, der kom for at tilbede den højeste. *Damerne* fører Tanken til de trofaste Kvinder ved Jesu Grav.“

Nu tog Soldaten og gemte Klør Knægt, idet han sagde: „Ham skal man vare sig for, han er ikke at stole paa.“

„De andre tre *Knægter* er de Bødler, der naglede Jesus til Korset. — *Ruderne* minder mig om Kirkens Hovedhjørnesten, *Hjertterne* om, at vi skal møde med Hjerte og Andagt i Kirken, *Spaderne* minder mig om Spydet, der stak Jesus i Siden. *Kløverne* om Jesu Kors. — Kortenes *Øjne* er for mig Aarets Dage, de 52 *Kort-*

blade er Aarets Uger, og de 12 *Billeder* er Maanederne. — Saaledes har Spillekortene fortalt mig mere end Salmebogen, jeg ikke forstaar.“

Majoren nikkede, men spurgte saa: „Hvad var det med *Klør-Knægt*, ham maa jeg have mere at vide om?“

„Ja,“ Hr. Major, „jeg vil nok sige det, men kun mod det Løfte, at jeg ikke bliver straffet derfor.“

„Sig du kun frit ud, du skal ikke lide noget derfor.“

„Klør-Knægt er ham, der staar der og vil anklage mig,“ han pegede paa Sergenten.

Majoren lo, tog sin Pung frem og gav Soldaten to Louisdors, idet han sagde: „Gaa hen, min Søn, og drik paa min Sundhed herfor. Du er den klogeste Vindbeutel, jeg har mødt. Der er mange, der studerer Kortene meget flittigt, men aldrig finder det i dem, som du her har fortalt!.,

Naar man møder denne morsomme Fortælling i en Soldats Dagbog, skulde man næsten tro, at det var noget selvoplevet, der er fortalt. I Virkelighed har Soldaten fra Solderup her optegnet en ældgammel Skæmtehistorie, han har hørt. Sv.Grundtvig har den under Overskriften „Den fromme Tjener“ i sine Gl. danske Minder, II. 309, og Fejlberg meddeler en Variant i Dania II. 1892. Historien hører til den store Gruppe af Eventyr og Fortællinger om Tal- lenes Betydning, der kendes fra næsten alle Folk i Evropa og en

stor Del af Asien. Fra den jødiske Paaskeliturgi stammer en ældgammel Remse om Tallenes forskellige Betydning. Den er i Middelalderen trængt ind i Kristenheden, ligesom „Her er det Hus som Jakob byggede“, der ogsaa er af jødisk Oprindelse. Man kender den og lignende indvævet i Noveller og Eventyr, bl. a. fra Tyrkiet, Rumænien, Rusland og Kirgiserstammer.

En Remse af denne Art, der er kendt over hele Danmark, optegnede jeg forleden i Udbjerg: Staa op, Sankte Simon, og sig mig, hvad 12 er!
12 er de 12 Apostle,

11 er de 11 Disciple,
10 er de 10 Guds Bud,
9 udi Englekor,
8 Sjæle frelste Gud i Arken,
7 Bønner i Fadervor,
6 var de Stenkar, som blev sat
i Kana i Galilæa,
5 Mosebøger,
4 Evangelier,
3 Patriarker (Abraham, Isak og
Jakob),
2 Stentavler,
1 er Jesus Kristus, som regerer
udi Himlen og Jorden.
Det er ret interessant at faa
den gamle Historie sendt fra vor
Landsdel, her indføjet i en Soldats
Dagbog. .

E.

SAMPLEREN.

En ABC-Vise.

A B C
se, hvilke Skræddere!
De sidder og lapper Klud paa Klud
og mener, det ser dejligt ud.

A B C
se, hvilke Skræddere!

D E F
vor Skrædder han skær' paa Træf.
Han skærer ej, saa godt han kan,
han mener, det kan nok gaa an.

D E F
vor Skrædder han skær' paa Træf.

G H I
vor Skrædder han er ej rig.
Han har ej Klæder at ligge paa,
han ligger paa det bare Straa.

G H I
vor Skrædder han er ej rig.

K L M
nu skal vor Skrædder hjem.
Nu taler han til Drengen sin,
at han skal børste ham Frakken fin.
K L M
nu skal vor Skrædder hjem.

N O P
nu skal I bare se;
naar Skrædderen faar Frakken paa,
hvor stolt den Skrædder da kan gaa!
N O P
nu skal I bare se.

Q R S
nu har vi faa't lidt Græs.
Nu er det bleven flinkt i Aar,
at Skrædderen paa Græs kan gaa.
Q R S
nu har vi faa't lidt Græs.

T U V

nu er der falden Sne.

Nu kan han ej længer paa Græsset
gaa,

nu maa han ind' i Stalden staa.

T U V

nu er der falden Sne.

X Y Z

der staar han pænt og net.

Han staar i Stalden ved vor Stud,
han mener, det ser dejligt ud.

X Y Z

der staar han pænt og net.

Aa Æ Ø

nu er vor Skrædder død.

Nu har han drukket sin Afskeds-
skaal,

og nu har han sagt vor Stud Farvel,

Aa Æ Ø

nu er vor Skrædder død.

(Meddelt og sunget af Johannes Klindt, Søl-
sted. — Visen blev altid sunget af en for-
længst afdød gammel Skrædder i Sølsted)

— —

Ordsprog og Sæjer. 1) Hva
ska en med de møj, såj æ Mand,
da fek hans Fåæ to Laam; så slow
han de jen ihjel, så dö æ andt, så
haj han slet ingen.

(Brøndstrup).

2) Dæ ligger et, de Skidt, såj æ
Dreng, da taft han hans Mellma.

(Brøndstrup).

3) Vestenvind og Kvindsind
lægge sæ kuns med Vand.

(Chr. Seeberg, Skrydstrup).

— —

Alsisk Indbydelse til Bryllup.

Naar en „Bryllupsmand“ bliver
udsendt, er han udrustet med hvide
Bukser, blaa Trøje og Hat, en Buket
for Brystet og en „Knalderpisk“,
Skaftet er omtrent en Alen lang.
Paa Piskeskraftet er der en Ring,
hvori der er bundet en lang rød
Silkesløjfe. Han er til Hest og rider
fra Gaard til Gaard. Et Knald fra
Pisken kalder Huset's Folk ud, og

han beder dem derpaa komme ind
og høre Bryllupstalen. Han selv
er den sidste, der gaar ind, og han
bliver staaende straks inden for
Døren, som han maa lade staa aaben.
Med Hatten i den venstre Haand
og Pisken i den højre begynder
han saa som følger:

„God Dag! God Dag! Saa vil
jeg da bestille mit Ærinde for Eder,
som her ere forsamlede. Saa er
jeg udsendt fra de tvende Personer,
som er Brudgom N. N., desligest
ogsaa hans Brud N. N. Saa er
det vel Eder vitterligt, at de for
nogen Tid siden have holdt Trolo-
velse med hinanden og agte nu paa
næstkommende Fredag, som er den
(Dato) at lade deres Bryllups Høj-
tids- og Æresdag anstaa, hvortil
Gud give dem sin Naade, Lykke
og Velsignelse. Saa er jeg deres
Bud og Begjæring til Eder som
deres tilforladelige Venner, at I paa
forbenævnte Dag om Morgen Kl.
9 ville indfinde Eder i deres Brude-
hus eller Bryllupsgaard, hvor N. N.
bor, for at pryde deres Brudeskare
til (E.) Kirke, for der at høre deres
Kopulation af den ærede og høj-
lærde Hr. Pastor N. N., og naar
saadan Ceremoni i Kirken er for-
rettet, at I da igjen ville forføje
Eder med dem til deres Bryllups-
gaard, hvor forbenævnte Mand bor,
for der at bepryde deres Borde og
Lader og tage til Takke de Trakte-
menter (eller: et Maaltid Mad, en
Pibe Tobak, en Dans og saa lidt,
hvad det kan være), som skal blive
frembaarne og iskjænket, og at I
da ville forhale Tiden hos dem og
andre gode Venner et Par Timers
Tid, 3—4, 6 eller 9, alt efter enhvers
Tid og Lejlighed, hvilket skulde
være dem meget kjært. For saadan
Eders store Umage og Æresbevis-
ning tilbyder de sig at tjene Eder
enten i sligt eller andre Tilfælde,
om det af Eder vorder begjæret.
Christus give, at det maatte ske udi

Glæde og Velstand, ligesom det udi Herren er begyndt maatte kristeligen fremdrages og udi sin Tid saligen endes. — Og saa skulde jeg hilse fra Brud og Brudgom og Forældrene paa begge Sider, om I vilde komme til Brudeseng paa Torsdag og tage Far og Børnene med“.

Saa bliver der ham skænket en Forfriskning, men han maa vogte sig for, ikke at sige Farvel eller anden Hilsen, men maa modtage en Mønt til Bruden til Naalepenge. Af alt det indkomne tilhører den største Mønt Bryllupsmanden.

For flere Aar tilbage fulgte en Pige af den nærmeste Slægt med til Hest og forrettede Brudesengsindbydelsen. Det bemærkes, at Talen kan være lidt forskellig, og der kan blive Indvendinger gjort til Bryllupsmanden i hans Tale. Han maa da straks være til Rede med et Svar, helst et vittigt. Der spørges f. Eks.: „Hvor mange Huse skal Du byde“, og han svarer: „Jeg byder ingen Huse, men Folk“. Han kan ogsaa godt holde op midt i Talen og spørge om andet, f. Eks. „Jeg er tør i Halsen, I kan nok skjænke mig“, men i hvert Tilfælde maa han nøje huske, hvor han holdt op, for der at begynde igen.

(Optegnet ca. 1880 af H. P. Hanssen efter en gammel Mand i Helved paa Als).

Henrettelse ved Ketting. Den sidste, der blev henrettet paa Galgehøjen, mødte undervejs derhen Hertuginde fra Augustenborg, men da han ikke tog Hatten af for hende, blev hun saa vred derover, at hun straks gav Befaling til, at man skulde

hugge flere Søm ind i Hovedet paa ham, naar han blev henrettet.

(Chr. Knudsen (1857) ved C. Ludvigsen).

Oksbøl. Dette Sogn skal i gamle Dage have været en Ø, der var helt tilvokset med Skov. Eggen der blev først bebygget af Fiskere, der efterhaanden fældede Træerne, hvoraf Byen Oksbølle først menes at have faaet sit Navn, i det den oprindeligt skulde være kaldt Øksbølle, fordi man flittigt brugte Øksen ved Byens Anlæg. Det blev senere forandret til Oxbølle. Dette beretter en gammel Præst der paa Stedet efter Sagnet.

(Chr. Knudsen (1857) ved C. Ludvigsen).

Forvarsel. For godt 50 — halvtreds — Aar siden hørte Folkene paa en Gaard i Jels, da de i Skumringen sad i „æ Dørns“ (Dagligstuen), at der kom en gaende ind i Gaarden, og at denne lod sin Stok slæbe efter sig, saa den raslede mod Stenbroen.

De saa ogsaa en Skikkelse glide forbi Vinduet og mente at kunne kende en bestemt Mand fra Landsbyen. Der kom imidlertid ingen ind, og da Gaardens Beboere gik ud for at se, hvor Gæsten blev af, fandt de ingen.

Næste Dag kom den Mand, som de syntes at have set, gaende til Gaarden for at fortælle, at hans Far var død, og da han kom, lod han sin Stok slæbe langs med Stenbroen, saa de hørte den samme Lyd, som Aftenen i Forvejen.

(Ellen Petersen, Haderslev).

En Prinsesse med Spaadomsgaver.

Efterfølgende er bygget dels over Artikelrækker, Fru Marie Thomsen og Boghandler Frost efter udmærkede Kilder har skrevet i Dagbladet „Hejmdal“ for Februar og Marts 1919, dels efter mundtlige Beretninger fra nulevende Aabenraaborgere, der har kendt Fanny. Enkelte Træk er hentet fra Forfatteren Ravn Johnsens Bog „Prinsessen“.

Fannys virkelige Navn var: Franziska Caroline Elise Enge. Kirkebogen i Aabenraa siger, at hun er født 31. August 1805 og døbt 19. September. Som Faddere staar indskrevet saa fornemme Folk som Kammerjunker Friedrich Karl Ferdinand v. Qualen og Kammerjunkerinde Franziska Genoveva v. Qualen, samt Jomfru Elise Heise. I Kirkebogen meddeles tillige, at Franziska Caroline Elise Enge er et uægte Barn af Christine Heise fra Meklenborg, der efter Udsagn af Jorde-moder Elvers i Ritznitz Amt i Meklenborg er bleven besvangret af Skovrider F. Enge.

Den lille Franziskas Ankomst til Staden Aabenraa skete en sen Septembraften 1805, og den skete saa standsmæssig, som den Tid tillod det. — En kongelig Postvogn med Firspand holdt nemlig foran et lille Hus i Slotsgade — det nuværende Nr. 14 — og ud af Postvognen steg Jomfru Heise, Fannys Plejemor, med Spædbarnet og tog Bolig i det lille Hus for en Aarrække.

Ingen fik noget at vide om, hvorfra de to Kvinder kom. Det hele begyndte som et Eventyr. Den første lille Flig ind til Virkeligheden løftedes kort efter, da et Stykke Barnelinned af Vinden blev ført over i en Nabohave, og Naboerne opdagede, at Linnedet havde et fyrstelig Monogram. Men dette lille Kig ind i Virkeligheden gjorde bare Æventyret mere mystisk og mere gyldent.

Fannys Plejemor kaldte sig Madam Enge. Hun var tysk, og i Hjemmet taltes det tyske Sprog. Da Fanny naaede Skolealderen, kom hun til at gaa i Skole paa Brøndlund Slot nogle faa Hundrede Meter fra Huset i Slotsgade. Hun undervistes der paa Tysk sammen med Amtmand Blüchers Børn og fik saaledes hele sin Opdragelse i det tyske Sprog. Naar Fanny, da hun blev voksen, dog blev ægte dansk i Sind og Tale, kan det jo kun være sket under Paavirkning af den vaagnende Danskhed i Byen.

Man ved, at Madam Enge var en god Mor for Barnet, og at Fannys Hjem var jævnt uden Overflod. Fra København kom der regel-

mæssige Pengeunderstøttelser til de to Kvinders Underhold, og senere tjente Madam Enge noget ved at besøge Finvask for Folk.

1808 blev Amtmand Blücher forflyttet til Altona, og her besøgte Fanny og Christine Heise flere Gange Kammerherreinde Blücher. Paa Øen Før var Fanny ogsaa flere Gange, og her blev hun forestillet for Prins Christian. — Andet har Overleveringen ikke at berette om Fannys Barndom.

Efter at Madam Enge og hendes Plejedatter en Del Aar havde boet i Slotsgade, flyttede de om i Storegade i Rebslager Daniel Møllers Hus, — hvor nu Købmand Hans Danielsens Ejendom ligger — og derfra til Ramsherred. Her beboede de i mange Aar Fronespicelejligheden hos en Bødker Thøgesen.

Paa dette Sted henlevede Fanny altsaa sin Ungdomstid; men det er kun faa Træk fra denne Tid, der er opbevaret. — Om hun har haft nogen Omgangskreds og da hvem, om hun har haft nogen Ungdomskærlighed, som de fleste Mennesker, faar vi ikke noget at vide om. To Træk, der hver for sig kendetegner det mærkelige og mystiske ved denne Kvinde, har Overleveringen dog gemt.

Christine Heise blev engang meget syg og troede vel, det bar mod Døden. Hun befalede da Fanny at hente et lille, aflaaet Skrin. Skrinet viste sig at indeholde et stort Dokument med Baand og Segl, og dette Dokument bød Plejemoderen hende brænde, mens hun saa derpaa. Da Fanny havde udført Befalingen, sagde Madam Enge: „Dette Dokument indeholdt Oplysninger om din Herkomst; men det gavnede dig dog ikke, om du havde faaet at vide, hvem du er.“

Helt grundigt har Jomfru Fanny dog ikke efterkommet sin Plejemors Befaling om at brænde Herkomstdokumentet; der fandtes nemlig forkullede Rester af det mange Aar efter ved hendes Død. Og det fremgaar af adskilligt, at Fanny fra tidlig Tid nok vidste, hvem hun var.

Da Fanny var omkring tyve Aar, blev hun heftig syg, og baade Legeme og Sjæl var angrebet af Sygdommen. Den unge Pige talte i flere Dage saa vildt, at hendes Plejemoder troede, hun var bleven vanvittig, og henvendte sig til Naboerne om Hjælp og Trøst. Fanny kom sig dog omsider; men ud af Sjølekrisen fødtes hendes Seerevne.

Det fremgaar af Beretningerne, at Samtiden snart har lagt Mærke til denne mærkelige Evne hos Fanny. Den kendte danske Skribent Frederik Fischer i Aabenraa, der i Trediverne begyndte at udgive et Ugeblad, omtaler den og kalder den en sjette Sans. Og i et Flyveblad udsendt i Maj 1849 lader Forfatteren Momme Boysen Fanny fortælle om et Syn, hun under sin Sygdom havde om de kommende Begivenheder i Trearskrigen.

Til Fannys Ungdomshistorie hører ogsaa et Træk, hun selv har fortalt. Prins Christian og hans anden Hustru Prinsesse Caroline Ama-

lie af Augustenborg boede i lang Tid paa Graasten Slot, og herfra sendte Prinsen Opfordring til Fanny og hendes Plejemoder om at besøge ham og Prinsessen. — Besøget gik dog ikke særlig heldigt, da Fanny ikke var tilstrækkelig ærbødig over for Caroline Amalie. Hun nægtede at kysse Prinsessen paa Haanden og motiverede senere denne usædvanlige Vægtring med, at hun vidste, hun var Prinsessens jævnbyrdige. Baade Prinsesse Caroline Amalie og Madam Enge blev meget fortørnede over Fannys Optræden.

I Barndomstiden nævnede Fanny sin Plejemoder ved det tyske Navn Mutter; men da hun var bleven voksen, kaldte hun hende ofte Christine. — — Maaske fordi hun da var bleven sig sit Sindelag og sin Herkomst bevidst. Fanny hævdede stærkt, at Christine Heise ikke var hendes Mor. Hun sagde, hun var født paa et Slot og var et ægtefødt Barn. Ved Lejlighed talte hun i en irriteret Tone til sin Plejemor.

De Understøttelser, Fanny modtog fra København, maa en Tid have været rigelige; hun var nemlig saa velhavende, at hun, mens hun boede i Ramsherred, kunde indsætte en Hypothek i en Barber Speckhahns Hus. Dette gav Anledning til, at han senere hjalp hende i Pengesager og til at købe et lille Hus i Persillegade.

Det foregaaende viser, at Prins Christian altid havde interesseret sig stærkt for Fanny. Interessen blev ikke mindre, efter at Prinsen var bleven Konge. En Dag kort efter Tronbestigelsen holdt saaledes en kongelig Postvogn uden for Huset i Ramsherred. Den var kommen for at hente Fanny til København. Efter Samraad med Christine Heise afslog Fanny dog at tage med.

Da Christian den Ottende var død, søgte Enkedronning Caroline Amalie at komme i Forbindelse med Fanny. — Fra Departementschef Kock modtog Frederik Fischer et Brev, hvori udtaltes, at Enkedronningen ønskede Oplysninger om Fanny og de Forhold, hvorunder hun levede. Frederik Fischer sendte Bud efter hende; men til at begynde med vilde hun end ikke gaa hen og høre paa Fischer. — Det var dengang, Fanny udtalte: „Jeg ved godt, hvad det drejer sig om. Dronningen blev fornærmet, fordi jeg ikke vilde kysse hende paa Haanden, sidst vi saas paa Graasten Slot.“

Fannys Venner fik hende dog til at gaa hen til Frederik Fischer; men den Samtale, hun havde med ham, førte intet til. Det er vel sandsynligt, at denne afvisende Holdning mod Kongehuset har været Grunden til, at Understøttelserne fra København efterhaanden flød mere sparsomt og til sidst helt hørte op.

Oprøret 1848, der bragte saa store Forstyrrelser alle Vegne i Danmark, greb ogsaa ind i Fannys Livsforhold. Fannys Seerevne var kendt. Oprørshæren følte sig imidlertid foruroliget af hendes Spaadomme; og da det var forbudt at spaa, lod Borgmester Schouw, Aaben-

raa hende fængsle og føre frem for den kommanderende General. Han sendte Fanny til Fængslet i Rendsborg; men hun kom dog løs igen efter nogen Tids Forløb.

Efter at Madam Enge og Fanny i en lang Aarrække havde boet i Ramsherred, flyttede de om i Persillegade i det lille Hus, der var bleven Fannys Ejendom. Her døde Christine Heise den 30. Januar 1853, og Fanny boede da alene i Huset til sin Død 28 Aar senere.

Alene var Fanny dog ikke, da hun havde mange Venner, især blandt den danske Befolkning, men ogsaa blandt de tyske. Af kendte danske Kvinder fra Aabenraa kan nævnes Frk. Marie Fischer, Datter af Frederik Fischer, Fru Junggreen, J. P. Junggreens Hustru, Fru Cornett og Fru Michelsen, Kolstrup. Af Mænd kan nævnes Ingeniør Majbøll fra Sønderborg, der i Aarene 1867—68 var med til at anlægge Jernbanen til Aabenraa. — Fru Marie Thomsen bruger det Udtryk om ham, at han „vandt Indgang i Fannys Hjem og Hjerte.“

Midler til at leve for fik Fanny dels ved at vadske Finvadsk som i Plejemoderens Tid, dels ved Understøttelserne fra København. Med Aarene kom hun dog til at sidde meget smaat i det. Det ses af Beretningerne, at Venner baade fra By og Land har bragt hende Fødevarer. Naturligvis for at bøde paa de magre Indkomster. Naar det rigtig kneb, solgte hun af sine kostbare Værdigenstande. Fru Direktør Have, Aabenraa, Datter af Fru Junggreen, ejer en stor Guldfiligrannaal, Christian den Ottende har baaret i sit Kalvekrøs, og en Potageske. Hun mener, at hendes Moder har købt disse Ting af Fanny. Tilsidst modtog Fanny Understøttelse af Ingeniør Majbøll.

Af Udseende var Fanny lille og sirlig med et fint, regelmæssigt Ansigt. Fru Marie Thomsen siger, at hun havde glat, sort Haar med en Skilning i Midten og en Lok ned i Panden. Kaptajn Fischer, der endnu lever i Aabenraa og har besøgt Fanny og talt med hende, beskriver hende som lille, smuk og intelligent. Hun maa have haft en betydelig Lighed med Prinsesse Charlotte, Christian den Ottendes første Hustru. Engang besøgte Fru Marie Lassen fra Sdr. Hostrup ved Aabenraa sammen med Slægtninge Rosenborg Slot. I Frederik den Syvendes Afdeling faldt hendes Blik paa et Maleri, hun ikke kendte, og hun udbrød da uvilkaarligt: „Nej, — Fanny!“ — Assistent Faaborg, der viste Selskabet rundt, oplyste, at Maleriet var af Prinsesse Charlotte (altsaa efter al Sandsynlighed Fannys Mor), og at det tidligere havde hængt paa Lyksborg.

Fanny talte Aabenraa Dialekt. Hun nævnede sig selv Jomfru Fanny og nægtede energisk, at hun havde noget Stammenavn. I Bardoms- og Ungdomstiden havde hun som oplyst gjort Smaarejser; da hun blev ældre, kom hun kun sjældent uden for Huset i Persillegade, og kom hun ud paa Gaden, vakte hun Opsigt ved sin gammel-

dags Klædedragt. Alt tyder dog paa, at hendes Venner ikke har lådet hende være ene i hendes Alderdom, men flittigt har besøgt hende.

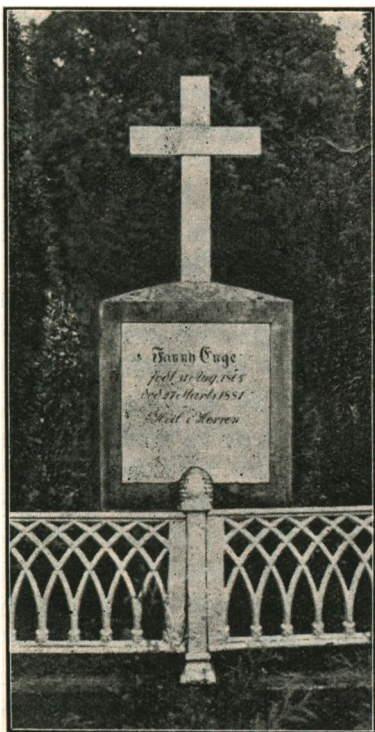
Den 26. Marts 1881 kom der Bud til Fru Junggreen, at Fanny var syg og vilde tale med hende. Fru Junggreen var forhindret og troede heller ikke, Sygdommen var alvorlig. Da hun kom næste Formiddag, kunde Fanny ikke tale. Den syge gjorde ved Tegn forstaaeligt, at hun vilde skrive; men da Fru Junggreen fik fat i Skrivematerialer, var det forsent. Fanny døde samme Dag.

Blandt den afdødes Efterladenskaber fandtes de forkullede Rester af det vigtige Dokument, Plejemoderen mange Aar i Forvejen havde givet hende Befaling til at brænde. Vennerne lagde det under hendes Hovedpude uden at undersøge det. Af andet mærkeligt fandtes en Del Sølv-tøj, der var forsynet med Krone. Det blev ved Auktionen beslaglagt af Landraad v. Levetzau.

Fanny blev begravet paa Aabenraa Kirkegaard den 1. April 1881. Ved et Tilfælde kom Begravelsen til at foregaa paa Tysk. Provst Gøttig begyndte sin Tale saaledes: „Sie war wie das Mädchen aus der Fremde, niemand wusste, woher sie kam.“ (Hun var som Pigen fra det fremmede, ingen vidste, hvorfra hun kom).

Da Fanny ikke havde Arvinger, blev de Penge, der indkom ved Salget af hendes Ejendele, anvendt til et Legat. Aabenraa Kommune købte Huset; senere blev det lagt ind under den Günderothske Stiftelse. Det staar endnu i sin oprindelige Skikkelse Persillegade Nr. 3.

Paa Fannys Grav er rejst en beskeden Mindesten, hvor der staar: — „Fanny Enge, født den 31. August 1805, død den 27. Marts 1881. Hvil i Herren.“

Var Fanny en Prinsesse?

Gaar man uden for det i Beretningerne om Fannys Liv, der med Sikkerhed kan betragtes som Historie, spørger man allerførst: Var Franziska Enge en Datter af Prins Christian af Danmark og Prinsesse Charlotte af Meklenborg?

Noget uomstødeligt Bevis er ikke Offentligheden bekendt. Det Dokument, der indeholdt Beviset, mente Fannys Plejemor, som alt omtalt, at hun burde overgive til Ilden, engang hun laa og ventede Døden. Og af Pietetshensyn forsøgte Fannys Venner ikke at forske i de forkullede Rester af Dokumentet, der fandtes efter hendes Død. Men Sandsynlighedsbeviserne er saa mange og betydelige, at de taler deres eget tydelige Sprog.

Først af disse maa nævnes de Dagbogsoptegnelser, Forfatteren Ravn Johnsen anfører i sin historiske Roman „Prinsessen“ og anfører saaledes, at de maa anses for sikker Beretning. Optegnelserne er forfattede af Kammerjunkerinde v. Qualen fra Hoffet i Meklenborg — den samme, som i Kirkebogen i Aabenraa er indskrevet mellem Fannys Faddere.

Prinsesse Charlotte var sendt til Slottet i Pløn og gik der i Høsten 1805 og ventede sin Nedkomst. Kammerjunkerinden gik Prinsessen til Haande og nedskrev de mærkelige Begivenheder faa Timer efter, at de var foregaaet.

I første Optegnelse fortæller Kammerjunkerinden om, hvorledes forskellige Damer — deriblandt Skovriderdatteren Christine Heise — vaager over Hds. Durchlaughtighed Dag og Nat. Ligeledes fortæller hun om, at den danske Greve Conrad Daniel Blücher, Hs. Majestæts Amtmand i Aabenraa, er ankommen til Slottet. Grev Blücher er velkendt ved det hertugelige Hof; og „efter Sigende skal han have Hs. kgl. Højheds Kronprinsregentens fulde Fortrolighed, og giver da ogsaa Møde som dennes Befuldmægtigede.“

Den næste Optegnelse er skrevet sent Natten mellem 31. August og 1. September og lyder saaledes: „Ved 2 Tiden i Eftermiddag har Hds. Durchlaughtighed Prinsesse Charlotte født et sundt og i alle Maader velskabt Pigebarn til Verden. Fødselen foregik meget let; og saavel Hds. Durchlaughtighed som Barnet befinder sig vel.“

To Dage senere skriver Kammerjunkerinden: „I Gaar blev Grev Blücher min Gemal og jeg forestillet for Hds. Durchlaughtighed, der laa smilende i sin Seng med det nyfødte Barn i sin venstre Arm. Grev Blücher bragte Prinsessen en Hilsen fra Hoffet i København, og Friedrich Karl havde det samme Hverv fra Hs. Durchlaughtighed i Ludwigslust. Det lod til, at disse Hilsener bekom Hds. Durchlaughtighed vel; men da Grev Blücher derefter omend i nænsomme Ord omtalte Hs. kgl. Højhed Kronprinsregentens trufne Bestemmelse angaaende Barnet, geraadede Prinsessen i den største Fortvivelse. Jeg formaar langtfra at nedskrive det Indtryk, Hds. Durchlaughtigheds Sorg gjorde paa mig, og selv Greven kunde ej sige sig fri for at have Taa-
rer i Øjnene. Det hele Oprin var til sidst saa pinligt, at Friedrich Karl og jeg maatte trække os tilbage. — En Times Tid efter opsøgte

Greven os, og han var yderst bevæget, da han fortalte os, hvad der var foregaaet til sidst. Hds. Durchlaughtighed havde udi Begyndelsen ganske nægtet at give Barnet fra sig. Hellere vilde hun vandre fra Dør til Dør som Tiggerske end forlade det Barn, hun havde baaret under sit Hjerte.

Først da Greven havde betroet hende, at en Forbindelse med Hs. Højhed Prins Christian var afhængig heraf, gik hun jamrende og klagende ind paa Hs. kgl. Højheds Forlangende. En Guds Lykke var det, at Jomfru Heise derefter var traadt hen til Hds. Durchlaughtighed og havde lovet hende at være Barnet i Moders Sted. Hds. D. havde favnet den unge Skovriderdatter med megen Inderlighed, hvorpaa Greven havde forladt Værelset, da han ej kunde bære over sit Hjerte at høre paa deres Graad“.

Den 10. September skriver Kammerjunkeren bl. a. følgende: „For fire Dage siden afrejste Grev Blücher og Jomfru Heise med Barnet. Saavidt jeg kunde forstaa af Grevens Udsagn, vil han skaffe dem Bopæl udi Aabenraa, der ligger tilpas langt fra Ludwigslust og København.

Dagen før deres Afrejse fra Pløn blev der paa Hds. Durchlaughtigheds indstændige Forlangende — og herfra var hun ej til at rokke, hverken med godt eller ondt, — opsat et Dokument udi tvende Eksemplarer indeholdende en ganske kort Beretning angaaende Barnets rette Herkomst. Af de tvende Eksemplarer, som var undertegnede af Grev Blücher saavel som af Friedrich Karl, fik Jomfru Heise det ene overleveret, dog med det absolute Paabud ej at underrette Barnet om dets Indhold, saafremt ej andre Forhold tvang hende dertil. Det andet Eksemplar blev i forseglet Tilstand indlemmet i Slottets Bibliotek for hemmelige Dokumenter, og her skal det forblive uaabnet, til Hs. Majestæt Kongen af Danmark skulde have andet at befale. — Jomfru Heise har betroet mig en lang Skrivelse, som jeg skal overantvorde hendes Fader. — Hvilket Offer bringer ikke denne unge Kvinde. Gud lønne hende mangefold derfor.“

Disse rørende Meddelelser fra en fornem Dame, der indtog en højst betroet Stilling ved det Meklenborg-Schwerinske Hof, vidner ikke blot om, hvor sjæleraa Statskløgt kan være, men, saa nær Visheden som muligt, om, at Fanny var Datter af Prinsesse Charlotte af Meklenborg. Det fyrstelige Monogram paa Barnets Udstyr og den voksne Fannys paafaldende Lighed med Maleriet paa Rosenborg understreger Beviset. — Om Prins Christians Paternitet giver Oplysningerne ikke saa tydelige Beviser.

Prinsesse Charlotte viste senere ved Hoffet i København og under sin Forvisning i Horsens, at hun var meget letsindig og ikke bange for at støde an mod gængse Moralbegreber. Hendes Letsind

kan have kastet hende hen til en anden Mand end Prinsen; men det er yderst usandsynligt, at han da senere vilde have giftet sig med hende.

Forholdet mellem Fætter og Kusine havde udviklet sig saaledes: I Efteraaret 1804 besøgte Arveprins Frederik af Danmark — Halvbroder til Christian den Syvende — med sine Børn Svogeren Hertug Friedrich Frands i Meklenborg. Her forelskede Prins Christian sig i Prinsesse Charlotte, der var 10 Aar ældre. Medens den øvrige arveprinselige Familie rejste tilbage til Danmark efter faa Dages Forløb, blev Prinsen ved Hoffet paa Ludwigslust i længere Tid. Og her glemte, efter alt hvad man kan forstaa, den ildfulde Prinsesse Kongelighed og Moral og hengav sig til sin smukke Fætter. Et Aar og to Maaneder senere, i December 1805, da Arveprinsen var død, blev Forlovelsen mellem Prins Christian og Prinsesse Charlotte deklareret. At Hofferne i København og Meklenborg længe før var klar over det virkelige Forhold mellem de to unge, ses formentlig af Grev Blüchers Ord til Prinsessen, da hun vægrede sig ved at udlevere sit nyfødte Barn.

I Juni 1806 fandt Formælingen Sted, og de nygifte fik anvist Bolig paa det Slot i Pløn, hvor Fanny var kommen til Verden. Hvorvidt Prinsesse Charlotte nogen Sinde har hørt fra det Barn, Statsmandskløgt havde røvet fra hende, faar vi intet at vide om. Sandsynligheden taler dog for, at den Kvinde, der som Prinsessens Hjertensveninde tog sig paa at være Mor for Barnet, ogsaa har bragt dets rigtige Mor Underretning — især i Barnets første Aar.

Forsøget paa at skjule Fannys Herkomst er meget kluntet gjort. Man angiver i Kirkebogen, at hun er et uægte Barn af Christine Heise og en Skovrider Enge; men man indskriver Hds. Naade Kammerjunkerinde v. Qualen og hendes Gemal Friedrich Karl Ferdinand v. Qualen som Faddere. — Et saare sjældent Tilfælde — bemærker Forfatteren Ravn Johnsen.

Man sender „Elskovsbarnet“ og dets Moder den lange Vej fra Pløn og til Aabenraa under Amtmand Grev Blüchers Tilsyn. Det ankommer i kongelig Vogn med Firspand og med et kongeligt Udstyr. — Ravn Johnsen bemærker hertil: Næppe skulde det synes, at saa stort et Apparat var nødvendigt for at skjule en jævn Bondepiges Skam.

Ved man intet om, hvorvidt Prinsesse Charlotte har bevaret nogen Interesse for sin Førstefødte, er der til Gengæld en lang Række Vidnesbyrd om, at Prins Christian altid havde baade Interesse og Omsorg for den Pige, der som spæd kom fra Pløn og i Aabenraa kaldtes „vor Fanny“. Og disse Vidnesbyrd fik baade Fanny og hendes Samtid til at tro, at hun var Datter af den senere Kong Christian den Ottende.

Hun kommer til Bys paa kongelig Vis assisteret af en fornem Ven af det københavnske Hof. Hun kommer til at bo i et efter Forholdene der i Byen ret anseligt Hus — og bor forøvrigt anseligt, indtil hun paa sine ældre Dage køber et lille Hus i en Sidegade. Hun undervises sammen med Grevebørn. Hun inviteres til Før i Barndommen, naar Prinsen opholder sig der, og senere til Graasten Slot. Hun underholdes fra København i en lang Aarrække, og da Prins Christian er kommen paa Tronen og har Magt, som han har Agt, sender han Bud efter Fanny. Hun har i sit Eje en hel Del Ting, som er mærket med Krone, og Ting, som har tilhørt Kongen. Hendes Veninde, den førømtalte Fru Marie Lassen opdager ovre paa Rosenborg i Fredrik den Syvendes Afdeling en hel Del Sager, som har været i Fannys Eje, og faar at vide fra kyndig Haand, at alt i denne Afdeling havde tilhørt Kong Fredriks Slægt. —

Hvorledes vil man dog forlige alt dette med Opskriften i Kirkebogen i Aabenraa?

Seersken Fanny.

Medens strenge Historikere dog vel nok fremdeles vil forlange et Spørgsmaalstegn sat efter Prinsesse Fanny, vil ingen, der har kendt Fanny eller har hørt Sønderjydernes mange troværdige Vidnesbyrd om hende, sætte dette Tegn efter Seersken Fanny. — Men man skal være troende for at kunne bedømme en Profet rettelig.

Fru Marie Thomsen siger om Fanny, at hun var „en klog og from Kvinde“, og Kaptajn Fischer siger: „Hun var jo ikke en Spaa-kone, man kunde gaa hen til og blive spaaet. Hendes Syner fortalte hun kun til sine intimeste Venner.“ — Disse Udtalelser maa man lægge vel Mærke til ved Omtale og Bedømmelse af Fannys Forudsigelser. —

Fanny troede selv fuldt og sikkert paa sin Evne til at se ind i Fremtiden, troede sikkert ogsaa, at denne Evne var givet hende af Gud. Hun sjakrede ikke med denne overnaturlige Evne eller udstillede den til Godtfolks Nyfigenhed; men hun vidnede om det, hun saa, og vandt Danskernes Kærlighed og Tyskernes Agtelse. At hendes Vidnesbyrd har været givet, som det kom til hende, og ikke var Vennetale, ser man i Boghandler Frosts Artikel, hvor de danske Venner et Sted siger: „Fanny er ved at blive tysk.“

Det danske Folks Kamp mod Tyskeriet i Sønderjylland og mod den mægtige tyske Nabo havde ligesom fortættet sig i Fannys Sjæl; derfor kom saa mange af hendes Forudsigelser til at handle om Krigene mellem de to Folk og det undertrykte Sønderjyllands Længsel og Haab mod Frigørelse. Men ogsaa mere borgerlige private Begivenheder forudsaa Fanny.

Ingeniør Majbøll siger i et Brev til Fru Junggreen — dateret Almonaster, Spanien 21/8 1908, — at Fanny saa Synerne paa den Maade, at hun læste dem i Tankerne af Aviser, som senere blev trykt, — „d. v. s. hun saa i Aaret 1868 trykte Efterretninger i Aviser om Tildragelser i senere Aar, som f. Eks. 1870.“

Her skal nævnes nogle af de mærkeligste Syner.

Medens Fanny 1825(?) var heftig syg hørte hun om Natten Klokken 12 syv Nætter i Træk en stærk Røst, der raabte: Fanny! Fanny! — „Jeg slog Øjnene op og saa, hvorledes Borgerne i vor By løb med hvide Bind om Armen og al Slags Vaaben, alt var i fuldt Oprør. Disse Borgere greb Bønderne og Søfolkene for at hindre, at de rejste til Danmark. Siden efter kom der vilde Skarer fra Tyskland med langt Skæg og flagrende Haar. — De sang tyske Sange, og Borgerne stemte i med, saa det syntes, at Jubelen aldrig vilde holde op.“ —

Saae ligt dette Syn artede Begivenhederne sig ved Oprørets Udbrud 1848.

Den tyske Dr. Neuber besøgte Fanny en Dag i Begyndelsen af 1848. Til ham fortalte hun, at Christian den Ottende snart vilde dø; hun havde set hans Ligfærd til Roskilde. — Den 20. Januar 1848 døde, som bekendt, Kongen.

Da Tyskerne i Begyndelsen af Maj 1849 begyndte Belejringen af Fredericia, kørte de en Mængde Belejringsskyts bl. a. fra Rendsborg Nord paa gennem Aabenraa. Fanny saa det og sagde, at nu fik Danskerne Skytset hjem uden Ulejlighed, for Tyskerne vilde aldrig komme ind i Fredericia.

Den 6. Juli, da Danskernes berømte Udfald fra den omringede Fæstning fandt Sted, mistede Tyskerne 31 Stykker Skyts og 2000 Geværer.

Ogsaa Istedslaget forudsagde Fanny. — Om 1864 udtalte hun længe før Krigen kom: „Prøjserne kommer og tager det hele, og Slesvig kommer til at sukke under et strengt Regimente.“

Da Efterretningerne om § 5 i Pragfreden i 1866 naaede Aabenraa, gik en dansk Borger op og fortalte Fanny det. — „Ak nej, min bedste,“ svarede hun; „I kommer aldrig til at stemme.“

Antagelig var det disse Forudsigelser, der fik en Del af de danske i Aabenraa til at mene, at Fanny var ved at blive tysk. Men Tiden under Prøjseregimentet viste, at Fannys Hjerte var dansk. Hun saa nye Syner, der talte om Frihed engang, og — „de danske Venner, som havde trukket sig tilbage fra hende, søgte atter hendes Selskab.“

Om den kommende store Krig talte Fanny saaledes til sin Veninde Fru Cornett: „I skal ikke bryde jer om § 5 eller Valgresultater; thi de betyder intet. I bliver afstaaede efter en stor Krig. Danmark

holder sig uden for Krigen. — Der vil komme til at staa en Kamp i Vesterhavet, der vil blive rødt af Blod. — Her igennem Byen vil der komme mørke Tropper, hvis Sprog I ikke forstaar. — Als, Sønderborg og Tønder kommer med tilbage. Aabenraa bliver Toldsted. Der vil blive gjort alt muligt, for at Flensborg kan komme med under Danmark; men jeg ser ikke, at det kommer med tilbage.“

Disse Udtalelser, der jo ikke behøver nogen Kommentar, er gengivet af Fru Cornett til Fru M. Thomsen i 1909.

Endnu skal gengives nogle Forudsigelser, der ikke har med Krig eller Sønderjydernes Genforeningshaab at gøre.

Kong Vilhelm af Prøjsen havde engang i Slutningen af Tredserne besluttet at besøge Aabenraa. En tysk Dame, som Fanny dengang stod i Venskabsforhold til, sendte Bud til hende, at hun skulde komme og se Kongen drage gennem Gaden. Fanny svarede tilbage, at det var ikke til nogen Nytte, da Kongen ikke kom. — Og Prøjserkongen kom ikke. Ved Lundsbjerg Kro 2—3 Kilometer uden for Aabenraa vendte han om. Tyskerne har senere rejst en Sten paa Stedet til Minde om „Begivenheden.“

Sydøst for Raadhuset og den nuværende Raadhusgade i Aabenraa By laa i Fannys Tid en flad Engstrækning, der kaldtes Maden. Her vil der blive rejst et Slot eller i hvert Fald en Bygning med mange Taarne paa, sagde Fanny. Dengang lo man nærmest ad denne Forudsigelse. Nu ligger den store Amtsbygning med taarnlignende Gavle og Sønderjyllands mægtige Højspændingsværk dernede.

Fru Junggreen fortæller om, hvorledes hun i sit første Ægteskab med Kaptajn Callesen havde en lille Pige. Denne lille Pige mistede hun, og da hun sørgede længe, sagde Fanny: „De skal faa en lille lys Pige og en lille mørk Pige.“

Fru Junggreen vidste ikke, hvorledes det skulde gaa til. 6—7 Aar efter fødtes den lyse Pige — nuværende Fru Jakobsen — og 10 Aar efter, da Fruen havde indgaaet Ægteskab med Rigsdagsmand Junggreen, fødtes den mørke Pige — nuværende Fru Direktør Have.

Mange, mange flere Beretninger om Fannys Spaadomme foreligger paa Tryk og i mundtlige Overleveringer. — Naar Mennesker fortæller hinanden om Spaadomme, der bevislig synes at være gaaet i Opfyldelse, gyser de ofte, som om de stod over for noget ondt og trolddomsagtigt og saa ind i en forbudt Verden. Naar Sønderjyder fortæller om Fannys Spaadomme, smiler de varmt og stille. I dette Smil ligger deres dybe Anerkendelse af Fanny og dybe Taknemlighed mod den Kvinde, der tilsyneladende af en grum Skæbne blev kastet op paa deres Strand, men blev deres Trøst i Stormtiderne, saa de gav hende Hædersnavnet „Vor Fanny.“

M. Møller.

1917.

4 Digte.

---

1. Forventning.

Vi ventede i Uger, i Maaneder lange,
vi ventede ved Dag, vi længtes hver Nat,
vi ventede at høre den sejrendes Sange,
vi ventede og længtes, i Hjerterne bange,
i Grave, i Moser, i Skovbryn og Krat.

Og Dagene gik, som i Muldvarpers Hul
vi roded og ventede og gjorde vor Pligt,
og Haabet henleved ved fattigste Smuler.
Trods Lyset, som Natten i Mørke det skjuler,
hver Slesvigers Færd blev om Troskab et Digt.

Og Dagene led, og de voksede til Uger;
af Uger blev Maaned, af Maaneder blev Aar,
og Solen kun skinned ad Jordhulens Luger.
Mens Landene sitrede i tusinde Fuger,
af Vintren ej vokser i Krigen en Daar.

Vi ventede i Tider, vi længtes og venter,
vi søger i Kulden at nære vort Haab;
vi drømmer om Heden, om Strande og Skrænter,
om Skovenes Fugle, om Viber og Gletter,
mod Hjemmet og Freden vi løfter vort Raab.

Vi ventede og haabede og længtes saa saare,
vi voved for Haabet hver Dag vore Liv,
vi venter paa Freden, som tørrer hver Taare,
vi venter, den standser, forinden ad Hare,
for evig og altid af Folkenes Kiv.

Selligtrekonger 1917.

2. Flandern.

Du Flanderns frodigfede, flade Land
med stærke Bønder og med store Byer,
du stiger op fra Vesterhavets Strand
og dølger dig i lyse Taageskyer.

Du stærke Land med Fortids rige Pragt
og Nutids haarde, arbejdsvante Næver,
Kanalers Sølv i Stettens grønne Dragt
din lyse Skønhed yndeligt fremhæver,

Platan og Poppel hæver sig mod Sky,
og langsomt glider Baade gennem Enge;
de gyldne Taarne rager over By,
og Kvæget fedes paa de brede Vænge

Du Flanderns støvte, gammelstolte Land,
nu stedt i Krigens værste Ve og Vaade,
du frie Flandern staar paa Afgrunds Rand,
omkring dig Dybets mørke Vande fraade.

Men Sol en Gang vil stige op i Øst,
en bedre Tid gaar Flanderns Folk i Møde,
og gennem Graad skal ses til Folketrust:
Din stolte Skønhed ingen Krig kan øde!

2. 4. 1917.

3. Roser.

Der gror Roser i Klosterets Have
og blaa Cymbelaria,
røde Roser paa Kæmpernes Grave
om en grøn Araucaria.

De Grave mig ligger paa Sinde,
jeg ser dem ved Dag og ved Nat,
omsuste af Foraarets Vinde,
søm leger blandt Ranker Tagfat.

Der gror Roser i Klosterets Have
og rundt paa den hele Egn;
de gror paa de døde Mænds Grave
og blomstrer i Markernes Ægn.

Pas de Calais, Maj 1917.

4. 9 Belgien.

Regnen den siver, den falder i Strømme
Døgn efter Døgn.
Kanonerne dønner ved Dag og i Drømme
hellig og søgn
under Kampen paa Belgiens Sletter.

Og Luften den skælver i Lys Og i Luer,
skæres af Lyn,
Lyskuglerne tegner i brogede Buer
vældige Syn.

Jeg lukker mit Øje. O, kunde jeg bare
lukke mit Sind,
saa skulde ej Tanker om Nød eller Fare
slippe derind.

Men Regnen den siver, og Mændene segner
i tusindevis,
og Sindet, hvori sig Kampen indtegner,
bliver som Js
under Kampen paa Belgiens Sletter.

3. 8 1917.

Th.

SAMPLEREN.

Sønderjydsk Maanedsskrift vil bringe en længere Række Artikler om sønderjydske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkets Overlevering af Overgartner ved botanisk Have Axel Lange og Førstelærer Chr. Seeberg. Den første vil komme i Nummeret for Januar. Endvidere vil det gengive den meget omstridte Artikel af J. N. Schmidt i Antiquarisk Tidsskrift 1849 om Urnehoved. Maanedsskriftet vil ogsaa fremdrage Minder fra Revolutionstiden i Nordslesvig. Bladets Læsere bedes sende os saadanne.

En gammel Bøn fra Als.

Helle Krist, helle Krist,
gi' mæ Brød te min Fisk,
gi' mæ Øl i min Kand,
så vil æ alle lær' å band'.

Fra Nordborg ved
Thorvald Petersen, Tønder.

Kaution for Kaalen. Naar man var færdig med at meje Kornet af, gik alle Karle og Piger hjem fra Marken. Saa søgte man at liste sig om til Kaalen. Saa strøg Karlene Leen, og Pigerne stod med Halmbaand om Livet, parat til at tage Kaalen op og binde den i Neg. Men saa kom Husbonden ud med Brændevinsflasken og raabte: „Kaution for Kaalen“! Saa fik baade Karle og Piger en Snaps. Men hvis det varede for længe inden Brændevinsflasken kom, maatte man hugge Kaalen af.

Mette Bøgen, Østerby.

Konebarsel i Lund. Markmanden fortæller: Der var Konebarsel her engang i mine unge Dage.

Jeg var hos en Mand, der var syg, derfor kunde Konen ikke godt komme med.

Det var i Høstens Tid, jeg skulde høste Byg, og Konen skulde tage op. Men hun klagede sin Nød. „Se du at faa Tøjet med dig i Marken, sagde jeg, saa kan du endda gøre, hvad du vil“!

Naa, vi gik, og jeg tænkte: Hun har vel forsaaget.

Vi høstede, men saa lige med et siger Konen: „Nu er der gaaet 14 til Barsel, nu gaar jeg ogsaa!“ Og hun havde Søndagstøjet med sig, og hun fik det ogsaa paa, hvordan det nu gik til.

„Du maa hellere følge med“, sagde hun til mig, „Du kan jo ikke blive ene her alligevel“! Og saa gik vi. Men det var en værre Høtte med Øfen og Skranner. De drak 21 Kopper Kaffe hver; men da de var naaede til 14, begyndte de at blive urolige, de løb ud og ind.

Jeg kunde ikke følge med længere og begyndte at minde Konen om Bygmarken, og langt om længe kom vi afsted.

Men det blev ikke til meget. Det varede ikke længe før hun helt opgivende raabte: „Æ ka it mée! Nej, æ kan it længe!“ Saa holdt vi Helleaften.

N. P. Jensen, Solderup.

Hvorledes Schleppegrell faldt.

Gamle Asmus Callesen i Løjt-Vestermark i Angel har fortalt: På Rasks Gård i Øvre-Stolk sad der, den Dag Slaget ved Isted stod, to Slesvigholstenere, der havde skjult sig i et Baghus. Da så de en Stab af danske Generaler holde på Gårdspladsen. Så siger den ene: „Se, der holder en høj General, skyd ham!“

„Hvor skal jeg holde hen?“, spørger den anden.

„Sigt efter Hovedet!“ svarer den første, og så skyder den anden, og Generalen falder.

Han, der skød, hed Sejer, og Generalen var Schleppegrell. — Fortællingen er ganske uhistorisk. Schleppegrell faldt, da han red igennem Øvre-Stolk, han blev ganske vist skudt igennem Hovedet; men Navnet Sejr er sikkert lånt fra Rinckenæs. Alligevel er det morsomt at se, at Schleppegrells Død har kunnet mindes på Stedet i en sådan Sagdannelse.

(Efter J. Bogensee).

Degnens Pult. Degn Lauridsen i Jels, der var Degn i nævnte Landsby i Halvfjerdserne og Firserne, havde en Pult, hvor han gemte Kirkebogen. Degn Lauridsen paa-stod, at det knagede i Pulten kort Tid før, hvergang der kom en og meldte Lig.

(Ellen Petersen, Haderslev).

Kirkegaarden drog. En ung Pige i Konfirmationsalderen skulde en Aften et Ærinde til Købmanden i Jels. Ligeoverfor Købmandsbutikken laa Kirken og Kirkegaarden, og det var ikke den unge Pige muligt at gaa ind til Købmanden, der var ligesom en Magt, der drev hende til at gaa op paa Kirkegaarden, først da hun havde været der, kunde hun gaa ind til Købmanden.

Kort Tid efter døde den unge Pige. Begivenheden ligger en 50 Aar tilbage.

(Ellen Petersen, Haderslev).

Forvarster. En ældre Mand i Harreby (Fole Sogn) havde set tyske Soldater hjælpe til i Rughø-

sten. Han tog det for Varsel om Krig og solgte Gaarden, hvorefter han flyttede over paa den anden Side Grænsen. Ikke længe derefter kom Verdenskrigen.

I Skrydstrup Sogn boede for Aar tilbage en ældre Kone, der længe før 1898 havde set oplyste Vogne, der kørte tværs over Markerne. Det var Amtsbanen, der i førnævnte Aar blev indviet.

En ældre Mand fra Brændstrup (Rødding Sogn) fortæller følgende:

Som ung tjente jeg som Karl paa min Faders Gaard. Jeg sov ovre i Karlekammeret, der som alle andre Steder var i Stalden. Da jeg en Aften lige var falden i Søvn, sprang jeg pludselig op og for ud i Stalden. Jeg saa da gennem Vinduerne mod Nordvest en mægtig Ildebrand og raabte: „Gid det maa vare 20 Aar“. Dermed blev jeg vaagen, og Synet var borte. Kort efter Aarhundredeskiftet brændte en stor Gaard Vest i Hjerting Sogn. Jeg er vis paa, at det er den, jeg har set i Forbrand.

Chr. Seeberg, Skrydstrup.

Et Varsel. Det var i Slutningen af det sidste Aarhundrede, da man kørte Mergel paa Marken. En Aften havde en Gaardejer fra Bovrupmark set et Lys staaende i en Mergelgrav Østen for J. P. Toff's Gaard — den første, der er flyttet ud i Bovrup —.

Otte Dage senere, da man kørte Mergel fra den Grav, begyndte Jorden at skride i den vestre Side. En Arbejder fra Blans blev revet ned og faldt ind mod Vognen. Her for-slog han sit Hoved, og 5 Minutter efter var han død.

Christian Nielsen, Bovrup.

Nogle sønderjydske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren.

Af Axel Lange og Chr. Seeberg.

Fra Arilds Tid har Planterne ligesaavel som Dyrene spillet en Rolle for Menneskene paa mangfoldige Maader. Man har tidligt paa forskellig Vis draget Nytte af Planterne, spist deres Frø og Frugtkød, Rødder og Mellemstokke, brugt forskellige Dele af dem som Lægemidler og glædet sig ved deres smukke Blomster. Oldtidens Dekorationskunst viser os tydeligt dette ved sin rige Brug af Planter, Frugter og Blomster, Kornaks og Blade.

Naturligvis har der dog været Forskel paa, hvilken Nytte man har kunnet drage af Planterne, eller hvilket Indtryk de har gjort paa Menneskene. Mange af Væksterne var kun „Græs“ eller „Træer“, men andre betød saa uhyre meget for Befolkningen i de forskellige Lande, saa at der ligefrem opstod Myther om dem. Den nærmere Tilknytning, Planterne fik til Menneskene, gav sig ogsaa Udslag i, at Planterne fik Navne. Nogle af disse dannede Befolkningen selv, andre kom ud til dem fra Munke og Boglærde, Læger og Apotekere, og saadanne Navne blev efterhaanden almindelig udbredte; ved fremmed Paavirkning fremstod ogsaa Navne, som lidt efter lidt omformedes paa vort Sprog eller straks direkte oversattes. Disse Forhold førte ofte til, at samme Plante havde forskellig Betegnelse i Vest og Øst.

Her i Sønderjylland, ligesom i Landets øvrige Egne, findes nedarvet en Del Sagn og Overtro om Planter, ligesom man kan finde talrige Folkenavne eller Tiltro til denne eller hin Planter Nytte som Lægemedel.

Ud fra den Betragtning, at slige folkloristiske Data er udsat for at forsvinde mere og mere i vor travle, udjævnende og nøgterne Tid, har vi ment det vel anbragt her i Maanedsskriftet at samle forskellige Optegnelser om et Udvalg af Planter i det Haab, at dette lille Arbejde vil finde interesserede Læsere.

Vi havde fra først af tænkt os at forme det som en Oversigt over alle i Sønderjylland vildtvoksende Planter, — vel ca. 1200 Arter — men har maattet gaa bort fra denne Plan og kun holde os til en Del af de bedst kendte Planter.

Af praktiske Hensyn ordnes Stoffet i 7 Grupper, hver opstillet alfabetisk efter de latinske Plantenavne. I Slutningen af Artikelserien vil der saa følge et alfabetisk Register over de danske botaniske Navne og Folkenavnene, saaledes at selv de Læsere, der ikke er fortrolige med latinske Navne, kan finde sig til Rette i Arbejdet.

Med Hensyn til Udtalen af Navnene i Folkemaal skal blot bemærkes, at „å“ svarer til „aa“ i Rigsmaal; Dobbeltvokal f. Eks. „aa“ betegner Glidetonen (langt „a“); Fordobling af Konsonanten f. Eks. „Pækk“ betegner Stød.

1. Paa Markerne og ved Digerne.

Agrostemma githago - Klinte. Denne saa almindelige Ukrudtsplante har næppe noget særligt sønderjydske Navn udover Maaludtalen Klint. Naar der i gamle Værker, f. Eks. i Bibelen, tales om Klinte som Kornukrudt, er det formentlig en helt anden Plante, der tænkes paa, ja, antagelig er flere forskellige Planter blevet opfattet som „Klinten blandt Hveden.“ Den nye Bibeloversættelse bruger forøvrigt et mere neutralt Ord som „Ugræs blandt Hveden.“ Der antages iøvrigt af nogle, at med dette Ugræs skal *Lolium temulentum*, Giftig Rajgræs være ment, da denne i Jødeland, som ogsaa hos os, voksende Plante ikke er let at skelne fra Hvede i den første Voksetid, men med Bestemthed kan der ikke siges noget i saa Henseende.

De sorte Frøkorn af Klinten brugtes før i Tiden i Medicinen.

Agrostis — Hvene. Navnet udtales sædvanligvis som Enstavelsesord: Hveen eller Veen. En Formodning om, at Hvene oprindelig skulde have med Vind at gøre, holder næppe Stik. Som Støtte for en saadan Afledning af Navnet kunde de tyske Betegnelser for Slægten saavel som for Arten *A. spica venti*: Windhalm og Windfahne ganske vist tjene, men dels er disse Navne vistnok ikke særlig gamle, dels synes Udtalen af Hvene altid at have været blød i Dansk, ikke haard som Ordet Vind. Vi har saa langt tilbage som hos Kylling, 1688, Stavemaaden: Hwine Græsz. Kyllings Samtidige, Sprogmanden Moth, siger: „Der ligesom hviner, naar man rykker det over i Leddene,“ medens Molbechs Ordbog 1859 siger: „Maaske af Lyden, det giver, naar Vinden blæser.“ Ordet kendes ogsaa i Norsk i Formerne Kvein, Gvein, Vein, Veinstrå, hvilke Navne forøvrigt til Dels kan betegne andre Græsarter; den Mulighed, at Ordet har at gøre med Ordet kvein i norsk Landsmaal, der betyder tynd, stillet, kan saaledes ogsaa foreligge.

A. spica venti — Langstakket Hvene. — Bedre er det kortere Vindaks, ensbetydende med det latinske Artsnavn. I Sønderjylland har man Betegnelsen Messinghveen, der tydelig nok hidrører fra Aksenes Farve, og Jordbærstrooj, der fortæller, at Børnene bruger de lange,

tynde Straa til at trække Jordbær paa, for ikke unødigt at kvase de bløde Bær mellem Fingrene.

A. alba — Fioringræs eller Krybende Hvene. Navnet Fioringræs kommer af et irsk Ord, der i den store danske Ordbog skrives Fiorthan (langt, groft Græs), men som i andre Kilder opføres som Feoreen og forklares som „Smørgræs“. Navnet nævnes vistnok første Gang paa Dansk i 1816, da det anbefaledes stærkt som Fodergræs.

A. canina — Hunde-Hvene. (Dette overordentlig finbladede Græs vokser meget almindeligt i Moser)

A. tenuis — Almindelige Hvene. Er et almindelig udbredt Græs, der ligner krybende Hvene meget, og som ogsaa kaldes Fioringræs.

Alchimilla — Løvefod. Af denne Plante har vi to Hovedarter:

A. arvensis — Liden Løvefod og

A. vulgaris — Almindelig Løvefod.

Den første er et ret almindeligt Markukrudt baade i Kornmarker og i magre Græsmarker. Den hed i gamle Dage Jomfrukam eller hos Kylling: Fru Veneris liden Kam.

Den anden Art anses nu for at være en Række af Smaarter, som videnskabelig-botanisk ret let kan skelnes fra hinanden, men som man ellers i Almindelighed kun vil anse for en enkelt Art. Planten har to internationale Navne, som dog naturligvis ændres efter de forskellige Landes Sprog, nemlig Fruekaabe eller Mariekaabe og Synau. Det første hentyder til det brede, noget foldede Blad, medens det andet har sin Oprindelse fra det Forhold, at Duggen ikke væder Bladet, men samler sig i en stor, klar Perle, som bliver liggende til langt op ad Dagen; Navnet betyder da ogsaa „den stadigt duggede“. Vi har samme Stavelse „Sin“ i Navnet Singrøn (Vinca).

Baade Roden og Bladene blev før i Tiden brugt i Folkemedicinen.

Anagallis arvensis — Rød Arve. Fra Sønderjylland kendes Formerne Aril', Arriler og antagelig flere Varianter af Navnet Arve, der jo er knyttet til talrige smaa Urter af forskellige Familier. Mere kendt end Arve-Navnet er dog maaske det ejendommelige Grine til Middag (varieret Grine ved Middag, Grine ad Middag, Grine ved Dag osv.); Navne, der betegner, at Planten aabner sine Blomster midt paa Dagen. Almuen har gjort denne Plante særlig meteorologisk, — skønt der jo er saa mange andre Blomster, hvis Aabnen og Lukken paavirkes af Sol og mørkt Vejr, — idet man har betegnet den som Bondens Vejr-glas, Bondens Barometer og Bondens Thermometer. Et Navn, som ogsaa kendes i Sønderjylland, er Gåsehæl eller Gåshæl, der er Omformninger af det tyske Gauchheil; hertil hører vel ogsaa det fra Als opgivne Gallanne, der anføres hos Hans Petersen: Beitrag zur Flora von Alsen 1891.

Det kan her indskudt bemærkes, at det er Rød Arve, der har givet Navnet til den berømte Roman: „Den røde Pimpernel“.

Anagallis coerulea — Blaa Arve gjaldt før i Tiden for et probat Middel mod Hundegalskab.

Anthemis — Gaaseurt. Denne Slægt blev i gamle Dage ogsaa kaldet Kamille, hvilket sidste Navn i nyere Tid er overført til Slægten *Matricaria*. Der findes 4 Arter her i Danmark, hvoraf den ene *A. ruthenica* først i senere Aar er paavist et enkelt Sted, tilfældigt indslæbt med fremmed Frø. En anden Art *A. cotula*, Stinkende Gaaseurt, ogsaa kaldet Sodild, Hundedild, Hundeurter og Hundekamille er ret almindelig paa Danmarks sydligste Øer, men derimod sjælden i Sønderjylland. Den tredje Art, *A. arvensis*, Ager-Gaaseurt, sine Steder kaldet Gåseleger og Hvidurt, er derimod meget almindelig over hele Landet. Af sønderjydske Navne skal nævnes Gåsblomm, Gråblomm, Storkskie og Præstkrav.

De tre Arter ligner hverandre indbyrdes, de har gul Midte i Blomsten omgivet af hvide Randkroner, og de minder derved om Hvid Okseøje, Kamillearterne og til Dels ogsaa om *Bellis*. De skelnes derfor næppe heller fra hverandre af Almuen, selv om der i botaniske Værker angives særskilte Folkenavne for hver af dem.

Et meget gammelt og dertil meget smukt Folkenavn er knyttet til denne Plante, nemlig Baldersbrå d. v. s. Balders-Bryn (paa Bornholm forvansket til Barbro). Man har villet sammenligne de hvide Randkroner med den bløde Guds Øjenbryn, og da man ikke kan formode, at et saadant Navn vilde opstaa efter Kristendommens Indførelse, kan man sikkert regne med, at Navnet mindst er 1000 Aar gammelt.

Den fjerde Art *A. tinctoria* — Farve Gaaseurt eller Farve Kamille kendes let fra de øvrige ved, at Blomsterne (ogsaa Randkronerne) er helt gule. Den har før været anvendt til Hjemmefarvning.

Til Gaaseurten, saavel som til andre Arter af de kurvblomstrede, knytter sig adskillig Overtro. Man skal, ved at plukke Randkronerne af en for en, kunne faa sin tilkommendes Livsstilling at vide. Dette gælder især for Pigernes Vedkommende, Verset lyder: „Ejemand, Bejemand, Bukemand, Rytter, Soldat, König, Kejser, Advokat“. (Læg Mærke til det ene tyske Ord). Der findes flere Variationer af denne Remse.

Ogsaa selve Kærligheden kan loddess ved Hjælp af Blomsten: „Han elsker — af Hjerter — med Smerte — en lille bette Kons — slet ett“.

Om et Ønske gaar i Opfyldelse eller ej, kan ogsaa paavises, man river bare Kronbladene af, idet man afvekslende siger — Ja — Nej — Ja — Nej osv.

H. C. Andersens smukke, lille Fortælling om Gaaseurten er velkendt, men paa dette Sted er sikkert ment *Bellis* og ikke *Anthemis*.

Avena — Havre. Foruden den dyrkede Havre *A. sativa*, finder man 3 vildtvoksende Arter *A. elatior* — Høj Havre, sine Steder mærkelig nok kaldet Fransk Rajgræs, *A. pubescens* Dunet Havre og *A. pratensis* — Eng Havre. De to første træffes ofte ved Vejkanter, Eng Havren sjældnere og kun paa tørre Diger og Bakker. I Agre paa mager Jord kan man af og til finde *A. strigosa* — Pur Havre dyrket; den optræder ogsaa undertiden som Ukrudt mellem almindelig Havre, ligesaa vel som *A. fatua* — Flyve Havre. Dyrket kan tillige findes *A. orientalis* — Sværd Havre. Havretoppen kaldes i Angel Rosme eller Rysme; Sorhawre eller Sårhawre kaldes Havren i Grønjord og Fallehawr kaldes den saadet i den pløjede Rugstub. Med Jenforhawr betegnes den Havre, der er saadet igen efter Havre. Mængfor eller Blændkorn er Betegnelsen for Blandsæd.

Pur-Havre, som maaske skal forstaas som Fattig-Havre (engelsk poor-fattig) hedder i Holsten Purr-Havre og i Angel Porhaver.

Flyve-Havre er sandsynligvis Omdannelse af Flue-Havre, den kaldes nemlig ogsaa Flueben, og der er ved disse Navne antageligt tænkt paa den sorte Stak, som godt kunde minde om Flueben.

Havren skal saas, naar Skoven er halvvejs grøn og under følgende Omstændigheder:

„Plow mæ dyft,
så mæ tykt,
harre mæ slæt,
så kömmer æ ret å tæt“. (Valsbøl)

Bagefter „kan en godt trømmel æ Hawe, om den så osse æ så lång, te den svirre sæ om æ Trømmelbom, få den ska nok ret sæ ægjen“. Havren gror langsomt „den begynder først regte å gro, hven en hørr æ Le søng“. (Sundevad) Dermed menes, naar Græsmejningen begynder. „Æ Hawe trækker æ Læs“, siges med Henblik paa, at Hestene bliver kraftige, naar de fodres med dette Korn.

Ligesaa mange Korn, der bliver hængende i ens Klæder, naar en anden kaster en Haandfuld Havre mod en, ligesaa mange Kærester faar man. Enkelte Steder i vort Land skulde Lig lægges paa Havrehalm, noget skulde gives den døde med i Kisten, Resten skulde man kaste i Ilden, da der ellers snart igen kom Lig i Gaarde.

Det sidste Havreneg vil ingen gerne binde, det kaldes „Enke“. Kommentar er jo overflødig.

I gamle Dage brugtes Havremalt sammen med Bygmalt til Fremstilling af Øl. Man har derimod næppe da brugt Havren som Menneskeføde, i den Udstrækning som nu, dog kendtes Betegnelsen „Havrekaag“.

Brassica — Kaal. Den eneste vildtvoksende Art her i Landet er *Br. campestris* — Ager- Kaal, men *Br. napus* — Raps forekommer dyrket i flere Former, ligesom *Br. oleracea* — Have Kaal.

Ager-Kaal blandes af Befolkningen gerne sammen med Ager-Sennop og Kiddik, og af sidstnævnte Navn har vi saa Formerne Kirrik, Kirrk og Kirk, hvorimod Sennop bliver til Sinep.

Til Ager-Kaal hører de dyrkede Former Turnips og de forskellige Have-Roer: Maj Roe, Teltower-Roe samt Bortfelder-Roe m. fl. Roer kaldes i Sønderjylland Roe, Rue, Røer, Rørre. Raps kaldes ogsaa Rapsæd, i Sønderjylland udtalt Rapsvat og Rapsort. Havekaalen dyrkes i mange Former, som det vil føre for vidt at komme ind paa her. Kaalen kaldes i Flensborg-Eggen simpelthen Plant, den tykke Stengel, særlig paa Grønkaal kaldes Kålstrunk og Kålskrinnel.

Grønkaalssuppe har alle Dage været yndet Mad, Smaabørn skal efter sigende kunne faa Madlyst ved at spise den. „Man skal koge Kaal, som man jager Fanden af By, man skal koge Suppe, som man fører Fruer til Kirke“. (Aabenraa). „De er en skidt Kvind, som laste si ejen Kål“. „Dem Kål en spøtte i, skal en sjæll spis“, siger man, naar man har rodet sig i en eller anden Handel. Om den skeløjede siges: „Han ser ætte æ Flæsk, hven han spis æ Kål“. „Varm Kål, dem blejs vi å“ er et gammelt Ordspil. (blejs betyder nemlig ogsaa puster). Naar man har ophøstet, stryges der for Kaalen, saa skal Madmor give en Snaps, hvis hun vil redde sine Grønkaalsplanter i Haven, for hvis Karlene ikke faar Snapsen. mejer de alle Kaalstokkene af. „Kål er en hård Mål (Måltid), en må helle sammel Steen end ær em“. (Dermed mener man selvfølgelig, end at æde Stenene“, men det kan jo, sagt paa denne Maade, misforstaas, hvad der ogsaa er Meningen).

Før i Tiden satte man en udhulet Roe, formet som et Menneskehoved med Lys i ud paa Møddingen Jule- eller Nytaarsaften, sandsynligvis for at jage onde Aander paa Flugt.

Fra Trearskrigens Dage.

Af Nicolai Svendsen.

Da Borgere fra Ribe og Bønder fra Skærbæk under Sognepræstens Anførsel vilde arrestere Embedsmændene i Løgumkloster og Tønder.

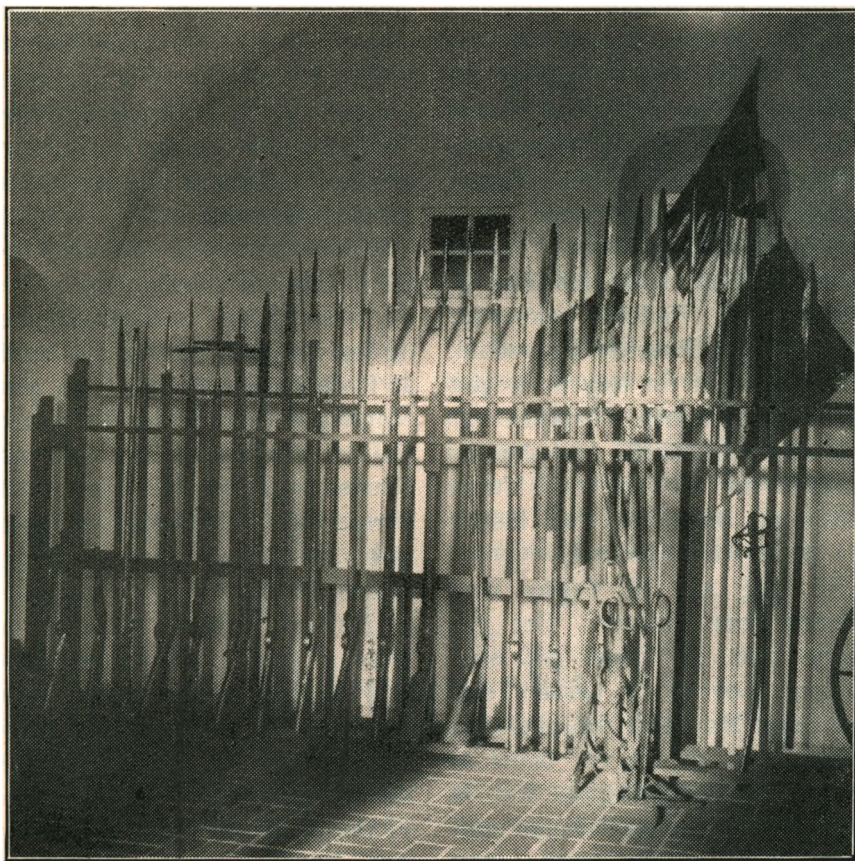
I Folkemunde lever endnu Overleveringer om den Tildragelse, der her skal fortælles lidt om, og i Museet for Tønder Amt og By staar der en Del hjemmelavede Spyd, som har spillet en Rolle under disse Begivenheder. Nedenstaaende Skildring er bleven til

paa Grundlag af nogle paa Tysk nedskrevne Optegnelser af nu afdøde Lærer J. A. Jensen i Skærbæk. Han nævner som sin Hjemmelsmand en 85-aarig Mand i Skærbæk, der har fortalt disse Oplevelser omkring 1911-12. For øvrigt er der i følgende Gengivelse

ændret saa lidt som muligt i Fremstillingen:

I Aaret 1843 blev Pastor J. P. B. Koch, der tidligere havde haft Ansættelse i Højrup, Præst i Skærbæk. Han tog ivrig Del i de politiske Bevægelser og oplevede her Trearskrigen. En Søndag under

de omskiftende Begivenheder i 1848 eller 1849 var vi som sædvanlig gaaet i Kirke. Bagefter var der Barnedaab, og jeg skulde staa Fadder og holde den Lille over Daaben. Midt under Prædikenen traadte nogle Mænd ind i Kirken. Da Præsten saa dem,

Landstorms-Vaaben fra Trearskrigen i Tønder Museum.

sagde han straks Amen, steg ned af Prædikestolen og gik Mændene i Møde. Der skete derefter almindelig Opløsning af Gudstjenesten. De fremmede vendte om og stillede sig op paa Kirkegaarden. Præsten fulgte bagefter dem og Menigheden ligeledes.

Det viste sig at være Folk fra Ribe, alle bevæbnede med Bøsser, Pigkæppe eller Hørforker. De fortalte, at de vilde til Løgumkloster for at arrestere tre Embedsmænd. Præsten sagde, at han var rede til at gaa med. Forhandlingen førtes ude paa Kirkegaarden. Jeg

nærmede mig da Præsten og gjorde ham opmærksom paa, at der var et Barn, som skulde døbes. Jeg var jo bedt til at staa Fadder og skulde bære den Lille. Præsten svarede: „Det kan en Kvinde ogsaa gøre. Nu gaar De med til Løgumkloster!“

Barnet blev imidlertid døbt, og det gik i en Fart. Derpaa sendte Pastor Koch Bud omkring til Beboerne i Sognet, at de skulde møde med Vogne og Mandskab. Folk adlød villigt, og der indfandt sig en hel Mængde baade Unge og Gamle. En Mand i Byen havde en Søn, som kun var 17 Aar gammel. Faderen henvendte sig derfor til Præsten og mente, at Drengen var for ung til at gaa med i Landstormen. Præsten var imidlertid ubønhørlig og skældte Manden ud for en fejj Hund. Den unge Mand fik dog tilsidst Lov til at blive hjemme.

Vi steg saa til Vogns med Præsten som Anfører. Der var Vogne nok, og Toget gik over Døstrup, Lovrup til Vester Terp. Ved Sogn Kro faldt det pludselig Præsten ind, at det var bedst at foretage en Afspærring, for at Embedsmændene ikke skulde undslippe. Seks Vogne sendtes derfor over Kaalkaad, Landeby til Alslev Kro, og til denne Afdeling sluttede Pastor Koch sig. De andre fik Ordre til at køre lige løs paa Løgumkloster og at bemærke sig Embedsmændene. Jeg fulgte med Præstens Trop.

Da vi imidlertid naaede Alslev Kro, kom Præsten i Tanker om,

at det var bedst helt at omringe Byen. Derfor sendtes Halvdelen af vort Mandskab i tre Vogne til Damhus-Kroen syd for Løgumkloster. Landstormen beherskede saaledes alle Adgange til Byen. Jeg blev tilbage i Alslev. Men Embedsmændene lod sig ikke se. Henimod Aften kørte vi til Løgumkloster, hvor vi traf vore Kammerater. Her fik vi Mad og Drikke i Overflod. Det kostede ingenting. Men der blev sagt, at Værterne sendte Regningen til den provisoriske Regering.

Embedsmændene fik man ikke fat i. De var undsluppen i Tide. Vi overnattede i Løgumkloster, og jeg var oven i Købet saa heldig at finde en Seng for Natten. Om Mandagen holdtes der Krigsraad: En Del af Mandskabet vilde mod Tønder og indtage Byen. De øvrige, og til dem hørte jeg, kørte hjem og naaede op ad Dagen Skærbæk.

Natten mellem Mandag og Tirsdag kom imidlertid en Stafet til Byen, som meldte, at den Afdeling af vore Folk, som var draget syd paa for at indtage Tønder, var bleven overfalden af Friserne. Vi skulde derfor ufortøvet komme dem til Hjælp. Der var ingen Tid at spille, og der gik straks Ombud til alle Mand med Anmodning om at møde frem. Pastor Koch satte sig atter i Spidsen for Toget, og dette gik igen ad Lovrup til Løgumkloster og derfra til Abild. Hvorfor vi ikke drog den lige Vej over Bredebro, mindes jeg ikke. I Abild erfarede vi, at det

hele var Opspind. Afdelingen havde ingen Fortræd lidt, og om Friserne vidste man intet. Mandskabet havde allerede passeret Abild paa Vejen nord paa i god Behold.

Der var altsaa ingen Mening i at fortsætte til Tønder; men da vi nu engang var undervejs, blev det foreslaaet, at vi fra Abild skulde drage over Heden til Gallehus og derfra til Møgeltønder. Rygtet om denne Beslutning naaede Tønder-Afdelingens Bagtrop i Sølsted. Adskillige af Mandskabet, der fandt Behag i Eventyret, vendte derpaa om og sluttede sig til os i Gallehus.

De var til Hest, og jeg husker grant en Rytter fra Skærbæk ved Navn Peter Lund, som levede af at være Lappeskomager. Han havde i sin Tid været Soldat og tjent som Underofficer. Peter Lund raabte til os: „Nu overtager jeg Kommandoen, og under min

Anførsel gaar det saa til Møgeltønder!“ Men Folkene begyndte at mukke og sagde: „Skal han føre an, vil vi ikke røre en Fod mere. Vi vil have vor prøvede Fører Pastor Koch!“ Præsten var villig, og under hans Ledelse holdt vi saa vort Indtog i Møgeltønder. Beboerne derfra Byen kom ud imod os og trakterede os paa bedste Maade med Brød, Øl og Brændevin, og da vi havde styrket os, vendte vi om og drog tilbage til Skærbæk. Saaledes endte dette ublodige Landstormstogt, ganske vist uden Resultat, men ogsaa uden Tab.

— — —
Saavidt den gamle Mands Fortælling mange Aar efter. Der lever sikkert endnu Folk paa Egnen, som kunde tilføje et eller andet til yderligere Belysning af denne Bondevæbning og Landstormens Bedrifter i hin Tid.

Det gamle Als.

Af H. Lausten Thomsen.

(Henrik Ussing: Det gamle Als. I. H. Schultz Forlag). Lektor Ussing er født i Nørrejylland, hans daglige gerning ligger på Sjælland, og han er kun kommen til Als i sine skoleferier; men ganske vist også i sytten år. Han er på denne måde trængt dybt ind i øens overlevering. Det er beundring værd, hvad han har kunnet finde af fortællinger fra gammel tid og om gammel skik. Han har derved i

stort mon gjort brug af C. Ludvigsens uddrag af præsten Knudsens optegnelser, som dette månedsskrifts læsere tit har set prøver af. Det er bleven en smuk og fornøjelig bog med en mængde gode billeder og enkeltskildringer. Det er den største sammenhængende landsbyskildring, vi endnu har fra Sønderjylland. Det er ikke let at fremhæve enkelte dele af bogen; noget af det fyldigste er

afsnittet om „Hør og uld“ og det om „Årets højtider“. Det sidste er så fyldigt, at der endogså ofres en hel side på ringriderfesten i Sønderborg, der vel næppe har stort med virkelig folkeoverlevering at gøre. Det er forbavsende, hvor meget Ussing har kunnet få med af rim og småfortællinger. Ved en enkelt studser man: „En hjemvendt amerikaner fortalte: „I Amerika hæ vi biæ så stux som ænder“. „Hvordan stokke I dem?“ (fanger dem i Kube, når de sværmer) — „De la. vi dæm om!“ sagde Amerikaneren uden at blinke“. — Man mindes slutningsfortællingen i Gøsta Berlings saga. Lille Ruster kan samme historie. Er den virkelig så udbredt, at den kan optegnes lige ægte fra folkemunde af Selma Lagerlöf i Värmland og af Ussing på Als. Det er endda meget sandsynligt, selv om man ikke på forhånd tør udelukke, at Ussings meddelelser på en eller ander måde har Selma Lagerlöf til kilde. Det vrimler af den slags gode historier i Ussings bog, som herved anbefales varmt til månedsskriftets læsere.

Dens indhold er nok præget af, at forfatteren ikke er Alsinger;

man synes undertiden, at han burde og kunde være nået endnu dybere, fået endnu mere med. Der er sikkert enkelte af hans små kapitler, der kunde udvides til tykke bøger; alligevel er der mange udmærkede enkeltheder. En Alsing kan næppe få smukkere eller for ham interessantere bog i hænde, når han har aller mindste sans for sin øs særpræg. Det er en glæde at møde så god en sønderjydske skildring, og Ussing fortjener al ære for den.

Endda turde også på den passe en lille fortælling af den slags, Ussing kan så mange af fra Als; denne er imidlertid fransk:

En maler skulde male et billede af de 11000 engle på en kirkedør. Da billedet skulde afleveres, var der kun malet en engel på døren. Den var meget smuk; men kirkeværgen var ikke tilfreds og spurgte, hvor de andre 10999 engle var. „De er på den anden side“, svarede maleren. — Trods al fylde og rigdom i Ussings bog, er det kun lykkedes ham at drage en del frem af, hvad folkesindet gemmer.

Grusgravenes tavse Vidnesbyrd.

Af P. Møller.

Hvorfra stammer vore Grusgrave? Østen Aabenraa har jeg undersøgt Skrænterne ved Fjorden og Grusgraven ved Stentoft saavel som „Lerbjerget“ bag Jør-

gensgaard Skov, og alle Steder har jeg fundet større eller mindre Stykker Rhombeporfyr og Kugleflint foruden mange andre Stenarter, baade Smeltesten og Lagsten

og en Mængde Forsteninger. Rhombeporfyr findes kun ved Kristiania eller Oslo, som Byen nu hedder, som Grundfjæld og ved Kilima Ndjaro i Afrikas Indre. Fra sidstnævnte Sted kan det her fundne Rhombeporfyr jo ikke være kommen; det maa altsaa være ført hertil fra Norge, nemlig med Isen; Grusgravene og Leraflejringerne østfor Aabenraa hidrører fra den store eller sydgaaende Istid.

Ikke langt fra Grusgraven i Stentoft, hvorfra jeg har et stort og smukt Stykke Rhombeporfyr, findes en Konglomeratklippe saa stor som en lille Borgruin og mest af alt mindende om et Par uhyre Cementblokke. Denne Dannelse er temmelig sjælden her i Landet. Ved Fredningsnævnets og Lods-ejernes Velvilje er Konglomeratklippen ved Stentoft bleven fredlyst. Konglomerat er en Dannelse fra den saakaldte Interglacial eller Mellem-Istid. Da Isen var smeltet og Landet var fuldt af rivende Gletsherstrømme og dybe Gletshersøer, lejrede de faste Bestanddele, som Isen havde ført med sig Sand, Ler, Muslingskaller, mindre og større Sten, sig paa Bunden af Søerne og dannede et Lag, som kiledes fastere sammen af Kalk og Kiselsyre og dannede Konglomeratet. Derfor findes Konglomerat paa Bunden af de dybe Gletshersøer, men det er sjældent, at et saa smukt Stykke Konglomerat som det ved Stentoft findes over Jordens Overflade.

Kugleflint er rundt afslebne Flintesten, der ved stadig at være rullet i Gletsherbækkene og bleven slebne af Isen har mistet alle Kanter og kan være bleven aldeles kuglerunde, men som ikke maa forveksles med almindelige Rullesten, der er bleven glatslebne af Vandet.

I Grusgravene paa de sandede Strøg i Aabenraa Amt har jeg, skønt jeg har undersøgt en halv Snes Stykker, ikke kunnet finde Rhombeporfyr, derimod store og smaa Stykker Paaskallavik- eller Kalmarporfyr og Granit med Grønsten i Massevis. Disse Stenarter danner Grundfjeld ved Kalmarsund og paa Bornholm, saa de her fundne Stykker maa altsaa stamme fra disse Egne. Ogsaa de er komne herover med Isen, men ikke under den sydgaaende eller store Istid, Kalmar og Bornholm ligger jo mod Øst. Stenene maa altsaa hidrøre fra en vestgaaende Istid, og det er den saakaldte lille Istid.

Medens den store eller sydgaaende Istid strakte sig over hele Norden fra Sibirien og over til England og helt ned til Egnen ved Halle i Tyskland, har den lille eller vestgaaende Istid næppe sendt sine Isbræer længere end til omtrent Midten af vort Land. Højderyggen med dens mange Udløbere er Endemorænerne fra den lille Istid, medens de dybe Lerlag med enkelte Grusbakker paa Landets Østkyst maa være Grundmorænerne fra den store eller sydgaa-

ende Istid. Da den store Istid har strakt sig over hele Danmark og langt ud over dets Grænser, har vi overalt i Landet Morænedannelser fra denne Tid, og der vil ogsaa overalt i Landet og ved begge Haves Kyster findes Rhombeporfyrrer (som sikre Tegn paa, at Istiden har hærget disse Egne. Paaskallavikporfyrrer derimod kan kun findes i Morænedannelser fra den vestgaaende Istid, altsaa kun til denne Istids Endemoræner midt i Jylland og Sønderjylland. Naar jeg i disse Endemoræner ikke har fundet Spor paa den sydgaaende Istid, er dette en Følge af mine som nævnt overfladiske Undersø-

gelsler. Den vestgaaende Istids Endemoræner er af en betydelig Tykkelse eller Dybde, og først naar man kommer saa langt ned, at man er under disse Lag, vil man finde Sporene af den sydgaaende Istid.

At denne eller hin typiske Stenart ikke findes er jo ikke noget Bevis for, at denne eller hin Istid ikke har dækket vort Land med et arktisk Isdække af mange Favnes Tykkelse, men hvor de typiske Stenarter findes, giver de et fuldyldigt Bevis for, at den tilsvarende Istid har strakt sig ud over de paagældende Egne.

En Studehandel.

Brev fra Peder Kjær i Arrild til Peter Ries i Stenderup. (1892).

Min gode Ven, Du har Dit Valg,
jeg skriver kun fordi,
når pæne Dyr man har til Salg,
da intet Kniberi!

Men falder Studene i Pris,
så den for højt er sat,
og skal den sælges med Forlis,
fås to pro Cent Rabat.

Med Prisen er jeg ej tilfreds,
jeg synes ej, det går:
To hundrede fem og halvfjerds,
og straks Du Studen får.

Nu håber jeg, den Handel går
i Orden uden Snak;
i modsat Fald du den ej får:
jeg sender Bud til Skak. ¹⁾

¹⁾ Skak Jensen, Handelsmand og Gaardejer i Ballum.

SAMLEREN.

Fra Krigen og Revolutionstiden.

„Sønderjydske Maanedsskrift“ maa gentage Opfordringen fra sidste Nummer om at tilsende Redaktionen Optegnelser fra Krigen og Revolutionstiden i Nordslesvig. Der er mange Spørgsmaal, der er værd at samle

bestemte Oplysninger om. Deriblandt er: Hvorledes agiteredes der for Tegning af Krigsplan? Kunde man blive fri for at komme med i Krigen ved Bestikkelse? Hvorledes slap man ellers fra Krigstjeneste? Hvad Fællesskab var der mellem Sønderjyder

ved Fronterne? Er der Fortællinger om særlig Optræden af enkelte Sønderjyder i de fremmede Lande? Hvorledes foregik Revolutionen i den sønderjyske Landsby, og hvorledes i Købstæderne?

Send Redaktionen Meddelelser og Fortællinger om disse og andre Forhold i Krigstiden, inden der er gaaet saa lang Tid, at Minderne bleges og Sagdannelsen tager Overhaand.

— —

Remse.

Der kom Bud fra Bispens Gaard:
Hvor blev den Krage, du skød i Gaar?
Ja, Kragen var nyttig til mange Slags Ting.

Af Fjerene tækker jeg tolv Fag Hus,
saa det kunde holde tæt for baade Regn og Rus.

Af Dunene fyldte jeg mig en Seng,
af Vingerne gjorde jeg mig Omhæng.
Af Huden, der syede jeg 12 Par Sko
foruden et Par Tøfler, jeg sendte min Mor.

Og Kødet blev saltet i Tønder og Kar,
foruden et Par Fjerdinger, jeg sendte min Far.

Af Ribben der gjorde jeg Kongen
en Brig,
og det var den bedste, som i Søn gik.

Af Tarmene jeg sno'de Takkel og Tov,
saa meget til Skibet, som gjordes behov.

Af Øjnene gjorde jeg Skibets Kompas,
af Benene gjorde jeg Sengestok.

Af Halen gjorde jeg Vifter i Vejr,
af Næbbet gjorde jeg mig selv et Krus.

Kommer hid Kammerater, og faa jer en Rus.

J. Bøgh. Døstrup.

— —

Bedstemoders første Petroleumslampe. Min gamle Bedstemoder var født i Aaret 1800. Hun var en gammel Kone, da jeg var Barn, og

jeg mindes hende kun som en mild, gammel Kone med „Højlæde“. Naar hun i Julen bagte Æbleskiver paa den aabne Arne, benyttede hun som Lys en Tranlampe, men naar hun spandt eller vævede, havde hun et Talglys, som hun selv havde støbt.

Da hun fyldte 70 Aar, forærede min Fader hende en Petroleumslampe, og den husker jeg saa tydeligt, som om den endnu stod foran mig. Den havde en Messingfod som en Lysestage, en blaa Petroleumsbeholder med runde, klare Pletter og en Kuppel, der var forsynet med fremstaaende Roser. Det var en smuk Lampe, men med en lille flad Væge, som man endnu undertiden ser en Køkkenlampe. Nu kunde Mormor se at læse om Aftenen.

P. Møller, Aabenraa.

— —

Overtro fra Solderup. I Sødrav i Solderup gaar en So med 11 Grise, i Fuglvedel en So uden Hoved, ved den ene og den anden Side af Vejen sidder en Kone og spinder, og hun vil fange Folk i Garnet. — Ved N. Volffs Sil var der et Garnnøgle, som de Folk fik om Fødderne, der gik der forbi i Mørke. — Kirkegaarden var ikke heldig at færdes forbi ved Nattetide, den gemte jo baade onde og gode, og ved Midnat forsøgte de onde at blive friet for det, de angrede, eller at føre andre i det samme.

Lærer N. P. Jensen, Solderup.

— —

Da Jyderne stjal Havre. I gamle Dage skete det ikke saa sjældent, at Nørrejyderne kom herved for at sælge Jydepotter. Det var endda ikke saa galt, men de stjal Havre fra Bøndernes Marker, det var værre.

En Dag, da de igen var i Havren, tog nogle Karle et Hjul og bandt det ind i Halm og Tjære, satte en Stang gennem Navet, stak Ild paa og løb saa ned mellem Jyderne.

Disse blev bange, og den ene begyndte at bede: „Vor Gud han er saa fast en Borg“. Men en anden sagde: „Lad ham være, hvad han være vil, men nu vil jeg F. . . ta' mig ad Skoven til!“

Aago Matthieson, Bylderup.

Den uhyggelige Hest. De unge Folk fra Kassø vilde en Søndag Aften til Dans i Hydevad. Da de skulde over Bækken, som løber mellen de to Byer, kunde de ikke komme over, fordi den var opsvulmet af Regnen. De saa da i Nærheden en gammel Hest og besluttede at ride gennem Vandet. De satte sig paa Hesten, hvor der var Plads til alle. Da de var midt i Strømmen, saa een af de forreste tilbage, og da han saa saa mange sidde paa Hesten, raabte han forbavset: „Jesu Kristi Kors! hvilken lang Mare!“ Straks brækkede Hestens Ryg. Rytterne faldt i Vandet, og Hesten forsvandt med et Hyl. Folkene gik forskrækket hjem; de dansede ikke den Søndag.

J. Abild, Høllevad.

Lysetagen i Ribe Domkirke. I Ribe Domkirke hænger der paa den 2. eller 3. Pille til højre for Hoveddøren en toarmet Lyseholder af Messing med en latinsk Indskrift, indeholdende en Forbandelse over den, der flytter den fra dens Plads. Paa Pillen ligeoverfor ses (eller saas i alt Fald endnu 1909) tre Sømhuller, hvor Lyseholderen før har siddet. Den er altsaa engang bleven flyttet. Om denne Flytning og dens tragiske Følger har min Fader fortalt følgende:

Det var i Halvtredserne i det henrundne Aarhundrede, at min Bedstefader, gamle Blytækker Peder Møller fra Hjerting med sine 3 Sønner og nogle Arbejdsfolk havde paataget sig et Restaurationsarbejde ved Domkirken. Blandt andet skulde

ogsaa Murværket i Kirkens Indre efterses. Arbejdet ved Udfugning af Pillerne nødvendiggjorde, at den nævnte Lyseholder blev flyttet, men Bedstefader forbød at røre ved den. En Murer mente, at det var noget Vrøvl med den Forbandelse, og flyttede Lyseholderen over paa den modsatte Pille, hvorefter han gik til sit Arbejde paa et Stillads under Korbuen. Da der nogen Tid efter blev kaldt til Frokost, kom den nævnte Murer ikke, man søgte efter ham og fandt ham liggende død under Stilladsen; han var under Arbejdet faldet ned og havde slaaget sig ihjel. Efter denne Tildragelse turde ingen flytte Lyseholderen tilbage paa dens gamle Plads, og den blev derfor hængende paa sin nye Plads paa Vestsiden af den 2. eller 3. Pille i Stedet for paa Østsiden af den 1. eller 2. Pille.

(P. Møller, Aabenraa)

En Lygtemand som Vejviser. I Midten af det 19. Aarhundrede boede der i Gallehus en Vognmand, Niels Mathiesen. Han var kørende i Abild, og det blev sent, og Natten var saa mørk, at han næsten ikke kunde se. Da han kom tæt til det Vejsving, som kaldtes Blik, saa han en stor Lygtemand paa Vejen. Han sagde da spottende til den: „Kan du lyse mig hjem, skal du faa 4 Skilling“; Lygtemanden sprang da straks op paa Enden af Stjerten og blev rolig der, til han kom hjem til sit Hus, hvor den saa stillede sig paa Diget ved Huset. Vognmanden gav sig til at spænde Hestene fra Vognen og trak dem ind i Stalden, mens Lygtemanden roligt ventede. Da Manden saa det, tænkte han: „Du maa da hellere kaste en 4 Skilling hen til den, da det var Akkorden, jeg kan jo samle den op imorgen“. Som sagt, saa gjort, han kastede de 4 Skilling til Lyset, som saa straks forsvandt, men med det

samme stod det atter oppe ved æ Blik, hvor Vognmanden tiltalte Lyset. Om Morgenen vilde han ud og samle 4-Skillingsstykket op, men det var ikke til at finde, og han paastod derfor, at en Lygtemand var en Genganger.

(I. C. Gregerson, Møgeltønder).

Dyremøder.

Til Gøgen.

Kukmand, Kukmand kløv,
hvo manne Aar skal æ løv?

(Almindelig).

Gøgen sidder i Bøg å Bøv,
hvo manne Aar skal æ løv?

Marie Mangelsen, Østerby Mark (Medelby).

Til Vorherres Kylling.

Vorherres Kylling, fløj øster å vester,
fløj synder å nør,
fløj op te Vorherres den nærmest

Dør

å bej om godt Vær te mor'n.

(Marie Nielsen, Augustenborg).

Fly, fly, Vorherres Kylling,
kom mor'n igen med Solskinsvær.

(Følsted).

Til Sneglen.

Snegl, Snegl, kom herut
med de lange Horne,
dæ æ en Mand, dæ vil køf dit Hus,
for hunde tusind Daale.

(Maren Jensen, Daler).

Snegl, Snegl, kom herut
med din stoe Horn,
kommer do it straks herut
så æ dit Hus forlor'n.

(Marie Nielsen, Augustenborg).

Til Kragen.

Kra, kra, fløj vesten i By,
tej Ællinger try,
tej ingen åv min,
for di æ så smaa,
det kån it gaa
for lumpen to.

(H Sandkamm, Stolbro)

Røveren blev bundet. I Søvang boede en Bonde ved Navn Momsen. En Fredag red han til Marked i Tønder og blev da ved Emmerske overfaldet af en Mand, der røvede baade hans Penge og hans Ur. Da Manden var færdig med det, sagde Momsen: „Staa!“ Saa red Momsen videre, men Røveren stod manet til Stedet. — Om Aftenen, da Momsen kom tilbage fra Markedet, stod Manden endnu paa samme Sted. „Lad mig nu faa mine Penge og mit Ur igen!“ sagde Momsen, og Røveren afleverede dem hurtigt. Saa lod Momsen ham gaa og red selv hjem.

(Christian Hansen, Tønder)

Varsel. „Sampi“ (Gaardens Hund) stod og hylede en Aften. Hvad mon det er for? tænkte vi og saa ud efter den. — Dagen efter døde gamle Marie Feddersen.

En anden Dag var det galt igen. „Nu spørger vi nyt!“ — Et Par Dage efter faldt Henriksens mindste Barn i en Balje Sæbelud, og havde æ Lærer ikke kommen til at tumle med det, saa havde de mistet det.

(L. J. ved N. P. Jensen, Solderup).

Muldvarpefødderne. I Aven-toft, hvor jeg boede som Dreng, var der en klog Kone, som kunde give Midler for Sygdomme. Engang var min Moder syg, og hun fik et Mid-del af den kloge Kone. Det maatte jeg ikke se eller høre noget om. Men saa var min Moder engang ude, og jeg skulde rede Sengen. Da jeg tog min Moders Hovedpude bort, laa derunder en lille bitte Pude. Jeg vidste, det var Midlet fra den kloge Kone, og jeg kunde ikke dy mig for at se, hvad Pudens indeholdt. Det var ikke andet end Fødderne af en Mulvarp. Jeg lo ordentlig og skyndte mig med at sy den sammen igen, inden min Moder kom.

Ved Ingeborg Wind, Sæd,
øfter en gammel Mand.

Konen ved Abild. Min Bedstefader i Abild havde solgt Tørv til Østerby og var henne for at hente Pengene. Det var ved Fire-Femtiden, at han gik fra Østerby, og det var et dejligt Frostvejr. Da han var kommet over Jernbaneoverskæringen Vest for Abild, saa han en Kvinde gaaende paa samme Side som han. Hun havde et rødt Dug svøbt op i en Snegl paa Hovedet. Min Bedstefader vilde vige for hende, men hun gik til den samme Side. Saadan krydsedes de nogle Gange, men saa blev det dog Bedstefader for meget. Han slog med Stokken og bandede. Det skulde han imidlertid ikke have gjort, for det blev som en Sværm Bier om ham, og han kunde slet ikke se mere. Nu maatte han kravle paa alle fire, men endelig mærkede han en Tjørnehæk og vidste saa, at han var ved Abild. Da han kom hjem, var Klokken imellem 9 og 10, og alle Kortspillere sad og ventede paa ham. Han saa frygtelig ud og var helt syg af Rædsel. Han fortalte dem saa, hvad han havde oplevet, og alle blev sært til Mode.

Jeg har hørt ham fortælle om dette Møde mange Gange, og man siger, at der er flere, der har mødt denne Kone.

Ingeborg Wind, Sød.

Varsel. Gamle Tille Børger i Felstedskov var synsk. En Dag kom hun ind ude fra Gaardspladsen og saa helt forvirret ud. Hun havde set, at der blev en Ligkiste ladet paa Vognen, men mærkeligt nok henne ved Vognporten. Kort Tid efter døde hendes Mand; han druknede i Dammen, da han vilde hente Vand. Da Ligkisten skulde løftes paa Vognen, blev Hestene bange og trak Vognen saa langt tilbage i Gaardspladsen, at man først fik Kisten løftet paa henne ved Vognporten.

P Lock, Stenneskær.

Lygtemanden som Følgesvend. En ung Mand gik en mørk Vinteraften fra Kravlund til Gaaskær. Da han gik over Engene, saa han et Stykke borte et Lys skinne. Han troede, det var en bekendt, der skulde samme Vej, og tog derfor sin Lommelygte op og vinkede med den. Lyset kom ogsaa nærmere, men da det kom helt hen til ham, opdagede han, at der intet Menneske var ved Lyset. Det blev ved med at hoppe omkring ham, og til sidst blev han bange og gav sig til at løbe. Lyset forlod ham ikke. I sin Angst kastede han sig ned i en Grøft, men ogsaa her blev Lyset ved med at hoppe omkring ham. Der var intet at gøre, han stod op og gik hjem, stadig med Lyset hoppende omkring sig.

Først da han stod ved Døren til sit Hjem, forlod det ham.

(Elly Straagaard, Torkelsbøl).

Forvarsel. Da min Onkel var Dreng, var han „Kirkedreng“ i Højer. Naar der døde een i Byen, skulde han synge ved Begravelsen. Hver Gang, Kommodeskuffen knagede, hvor hans Salmebog og andre Ting laa, vidste han altid, at der vilde dø een. Det passede hver Gang.

(Kathrine Jensen, Tønder).

Da Præsten glemte Skærtorsdag. Pastor Schmidt i Udbjerg var en meget ivrig Landmand, der interesserede sig mere for Præstegaardsjorderne end for Prædikestolen. Det kunde nok hænde, at han ved en Skriftemaalsgudstjeneste gik hen og hviskende forespurgte hos en af Altergæsterne, hvad Ulden kostede.

En Foraarsmorgen gik han ud til Karlen og beordrede ham til Marks for at harve. „Ja men, det er jo Skærtorsdag i Dag“, indvendte Karlen. „Det er s'gu sandt“, sagde Præsten, „saa faar vi jo ikke noget bestilt i Dag“.

S. i U.

Fra Kongeaaegnen.

(Nogle spredte, populære Antegnelser).

Af August F. Schmidt.

Det har været erkendt af danske Forskere i mange Aar, at Kongeaaen aldrig har dannet noget Skel mellem Nørrejyder og Sønderjyder. Selvom Kongeaaen (oprindelig Skodborg Aa) fra de ældste Tider af har været Syssel- og Herredsskel¹⁾, saa spores dette Skel ikke i Folkemaal. Der er rigtignok en sproglig Grænse mellem Nørrejylland og Sønderjylland, men der er meget, som tyder paa, at den ikke er saa forfærdelig gammel, vistnok tidligst fra Tiden efter Vikingetogene. Dette Sprogskel følger ikke Kongeaaen, men omtrent den nordligste gamle Vej fra Ribe til Haderslev Fjord og Gennerbugten Sønden om de store Skove. Efter dette at dømme er da Skoveggen væsentlig opdyrket nordfra, og har der været noget Skel i Østen, er dette altsaa blevet slettet ved, at Skoven er blevet til Bygd. Kongeaaen er da heller ikke her nogen Grænse. Den største sproglige Forskel mellem Nørrejydsk og Sønderjydsk er den, at Sønderjydsk har bevaret de samme Selvlyde som det danske Rigssprog, medens Nørrejydsk har fordunklet dem eller kløvet dem til Tvelyd. Norden for Sprogskellet siger Folk „a“ om sig selv, sønden for „æ“²⁾. Sproget danner altsaa ikke Skel ved Kongeaaen.

Hvad dannede da Skel i ældre Tider mellem Nørrejylland og Sønderjylland, kunde man spørge? Det gjorde imod Øst den udstrakte Farrisskov; imod Vest har der derimod aldrig været noget Skel, der kunde give Anledning til at udstikke en Grænse mellem Nørrejyder og Sønderjyder. Det er uigendriveligt godtgjort af danske Oldforskere, at der i Bronzealderen har været store, næsten sammenhængende Bebyggelser med lange Veje igennem paa Strækninger, som i Vest naar omtrent fra Skads til Brøns, og i Øst fra Gennerbugten til Flensborg Fjord. Ved Jerstal, hvor der, som paavist af Marius Kristensen i „Namn och Bygd“ 1920, har været en Helighed viet til Gudinden Eir, ligger Højene i saadanne Masser, at her maa have været en ualmindelig stor Bygd; fra denne fører bl. a. to store Veje mod Nordvest, og især den nordligste af disse tegner sig meget tydeligt. Den fører over Skrydstrup, Nustrup, Gram,

1) Se Johs. Steenstrups Kort over Danmarks ældste Inddeling (findes f. Ex. i Erik Arups Danmarks Historie I 1925, 80—81).

2) Jfr. Marius Kristensen: Nydansk (1906), 55,57 f., 71 og V. Bennikes og Marius Kristensens Kort over danske Folkemaal.

Fole, Fæsted til Villebøl Bro, men inden den gaar over Aaen, sender den en stor Sidevej mod Øst. Denne gaar ned til Aaen lige ved Tobøl. Hovedovergangen er dog ligesom endnu ved Foldingbro, hvorfra en Vej gaar mod Nord, og ved Skodborghus, hvorfra en Vej gaar mod Nordøst ind i Anst Herred hen til den mægtige Oldtidsbebyggelse ved Lejrskov, og en anden hen til den mærkelige Bronzealdersbygd ved Haftrup-Vamdrup, der har givet os nogle af de rigeste Fund fra den ældre Bronzealder. — Fra Villebøl Bro og Gredstedbro fortsætter Vejene ud til Hjertingbugten, hvor de støder sammen med den store Vej nordpaa og møder en stor Bosættelse, der endnu den Dag i Dag giver sig til Kende ved en Mængde Høje. Mod Vesten er der altsaa afgjort slet ikke Tale om noget Skel. Vejkortet¹⁾ viser os tværtimod den saakaldte Grænse som en aaben Port. En Række stærkt benyttede Overgange fører over Kongeaaen, og den store Færdsel, der har været mod Sydøst, knytter Jerstal-Bygden næsten nærmere til Ribe-Hjerting end til Østerstranden, selv om Afstanden til denne er langt ringere. Saa tidligt som i Bronzealderen kan man sige, at Nordslesvig med Hensyn til Samfærdsel danner et Samfund med den vestlige Del af Nørrejylland. At tale om en Grænse ved Kongeaaen er meningsløst, i alt Fald for Vestens Vedkommende. Og i Oldtiden var den det da heller ikke²⁾.

Vilhelm la Cour er ved sine Studier over Sønderjyllands Oldtidsbebyggelse kommet til det Resultat, at der i Folkevandringstidens Begyndelse (3—400 Aarh. e. Kr.) fandtes tre Stor-Bosættelser i Sønderjylland, hvoraf den nordligste strakte sig paa begge Sider af Kongeaaen og over den største Del af de nuværende Ribe, Haderslev og Nordtønder Amter³⁾. Denne den nordligste Bosættelse, formoder la Cour, er den jydskes Stammes Hjemstavn. Her i Kongeaaegnen med den betydningsfulde Havn ved Hjerting, havde en talrig Befolkning Aarhundreder igennem samlet sig Rigdomme ved den gode Handel med Rav o. a. ved Hjerting Havn. (De mange Gravhøje langs Kysten ved Hjerting og Esbjerg tyder paa, at her var den ældgamle Landingsplads, og Esbjerg Havn betegner altsaa kun en Nutids Renaissance af den Skibsfart, der har været paa denne Kyst i Bronzealderen⁴⁾).

En Stamme, der baade var stor og rig, maatte tidlig blive politisk mægtig, og vi forstaar da ogsaa, at paa Folkevandringstiden var denne

- 1) Se Kortet i Sophus Müllers Afh.: Sønderjyllands Bronzealder i Aarb. f. nord. Oldkyndighed 1914; endvidere Kortskitser i Fra Ribe Amt 1920, 280 (M. Kristensen: Grænser og Grænseveje); smsts. 1923, 64—65 (J. T. Lundbye: Studier over Vejenes Udvikling); Vilh. la Cour: Geschichte des schleswigschen Volkes I (1923), 16.
- 2) Marius Kristensen i Fra Ribe Amt 1920, 279—284; Vilh. la Cour: Geschichte I, 17f.
- 3) Geschichte I, 21; jfr. Trap⁴ IX 1925 (De sønderjydske Landsdele), 3.
- 4) Jfr. Fra Ribe Amt 1923, 56; Poul Bjerges Aarbog 1894, 54; Dania III (1894), 144.

Stamme bleven den herskende paa hele Halvøen, hvilket foraarsagede, at de øvrige jydskke Stammer blev trængt tilbage og glemte, saa kun deres Navne er os overleverede i gamle Syssel- eller Landskabsnavne¹⁾. Vilh. la Cour giver — foruden sine betydelige arkæologiske Bidrag — sproglige Tolkninger af Navnene paa de tre Stammer, der i Oldtiden beherskede Sønderjylland, nemlig Angler, Silringer og Jyder. Han tolker det efter Nordmanden Ottars Beretning nævnte Land Sillende som „Landet, der til bestemte Tider overrisles af Vand“, og dette Land er Vestslesvig, og Ønavnet Sylt (Sild) er det sidste Minde om det gamle Sillende, der hos Grækeren Ptolemæus nævnes i den latiniserede Form Sigulones. Ptolemæus' Kort er fra det 2. Aarh. e. Kr., og Formen Sinlendi hos Einhard Aar 815 er altsaa ikke den ældste Form, som den tyske Historiker Sach har troet²⁾ og som A. D. Jørgensen ligeledes har ment³⁾, hvorfor han tolker „Sinlændi“ som „det store Len“, en Betydning, som A. D. Jørgensen sætter i Forbindelse med de tre sydligste Sysler i Jylland, Landet „for sønden Aa“, nemlig Barwith, Ellum og Istathssyssel, der maa have udgjort det sønderjydske Jarledømme.

Af det foranstaaende har vi altsaa set, at Kongeaaen i de ældste Tider ikke har dannet nogensomhelst Grænse. Det er de dybe Skove i Egnen mellem Kolding og Haderslev, fra Lillebælt Vest paa helt ud til Fole og Hygum, der i Forening med Kongeaaen har bestemt den gamle Herreds- og Sysselgrænse, der i Øst fulgte Kolding Fjord og et Stykke af Kolding Aa til Seest Mølleaa, langs den sidste ind gennem Hylkedalen, i nogle Bugter igennem dybe Skove over „Riglandseg“ og „Staved Led“ til Kongeaaen, som den fulgte den lange Vej til Vesterhavet⁴⁾. De store Skove, der har dannet et uigennemtrængeligt Bælte i de nordøstlige og midterste Herreder af Sønderjylland kaldes den Dag i Dag ved et Fællesord: „Farrisskovene“, selvom der findes mange andre Betegnelser paa de forskellige enkeltvis liggende Smaaskove. Landsbyen Farris (med Holdeplads) i Jels Sogn og flere Gaard- og Marknavne er afledte af det gamle Farris-kov, der (ifølge velvillig Medd. fra Kr. Hald, Stednavneudvalget) i 1649 skreves Farrisholt (Meiers Kort) og 1652: Farreschow (Danckwerts Kort). Endelsen —holt betyder „lille Skov“; —schow-skov. Endelsen —ris i Farris (fa'ris) betyder „Busk“ (vestj.); „al Slags Træ- og Buskvækst“ (Lild, Vends.); „Kratskov“ (norsk), er almindelig i nordiske og tyske Stednavne⁵⁾. Rodstavelsen Far— har

1) la Cour I, 31.

2) Jfr. la Cour I, 33.

3) Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling I—II (1874—76), 292f.; ligesaa P. Eliassen: Kongeaaen I (1925), 12. Jfr. Zeitschr. f. Schlsw. — H. L. 26; Bd. (Kiel 1896), 288.

4) P. Eliassen: Kongeaaen I, 14.

5) Samsøs Stednavne 1922, X.

muligvis samme Betydning som den Række danske Stednavne (Farum, Faare, Farbro o. s. v.) Vilhelm la Cour har tolket¹⁾, hvor han tillægger Far Betydningen af „Overfartssted“, idet Far i Oldtiden har betegnet „et Vejspor eller et Overgangssted over et Vandløb, og det er meget hyppigt benyttet, hvor Overgangen staar i Forbindelse med gamle, vigtige Færdselsveje, som endnu kan paavises ved Hjælp af Sten- og Bronzealdershøje“. Denne Betydning synes ogsaa at kunne passe paa Farris, idet Farrisskoven har strakt sig saa langt mod Vest som til den foran omtalte gamle Oldtidsvej, der gik fra Hjertingegnen Syd paa over Kongeaaen ned til den store Jerstal-Bygd. Eller maaske de gamle Overfartssteder ved Foldingbro og Skodborg har givet den i Oldtiden saa vidtstrakte Skov sit Navn, der efter det ovenstaaende altsaa maa kunne tolkes som „Skoven nær Overgangsstederne over Skodborg Aa“. Betydningen „Faare-Ris“ (Faar-ovis) synes mig mindre sandsynlig²⁾. Johs. Steenstrup formoder dog, at Stednavne som Favrskov, Favrholt, Favrby og Farris indeholder et Navneord *Fawr*, „hvis Betydning vi nu ikke kende“³⁾.

Farrisskoven kan man endnu høre omtalt i Kongeaaegnene som en Skov, der i gamle Dage strakte sig over et uhyre Areal tværs over den jyske Halvø i Egnene Syd for den slettede Kongeaaegrænse. Saa stor, som Folkefantasiens har ment den var, var den vel ikke, men helt lille i Udstrækning har den dog ejheller været⁴⁾, efter hvad de nyeste Oplysninger om Skoven fortæller os. (Sluttes).

Nogle sønderjydske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren.

Af Axel Lange og Chr. Seeberg.

Bromus — *Hejre*. Af denne store Græs-Slægt har vi i Danmark en halv Snes vildtvoksende Arter, samt nogle faa i de senere Aartier indslæbte og sjældent forekommende Arter. De findes dels i Skove, dels i Enge, Græsmarker og Agre. Bedst kendt og størst Betydning har de tre følgende Arter. *Bromus arvensis*, Ager Hejre, et almindeligt Fodergræs, som man ogsaa tit finder dyrket med Frøavl for Øje. Det kaldes ogsaa Silkegræs, Kæmpegræs og Blaatoop, men synes ikke at have særlige sdj. Navne. *Bromus mollis*, Blød Hejre, vokser hyppigt ved Vejkanter, paa

1) Fortid og Nutid IV 1921 (udk. 1923), 38ff.

2) Jfr. Johs. Steenstrup: De ældste danske Stednavnes Bygning 1909, 262 (18) Note 3.

3) smsts.

4) Kold. Fikbl. 2. 12. 1926.

Diger og i Græsmarker, medens *Br. sesalinus*, Almindelig Hejre eller bedre Rug-Hejre er et saare almindeligt Ukrudt i Vintersæden. Det er særlig denne Plante, Navnet Hejre er knyttet til, hvilket Navn i Sønderjylland udtales Hejr, i Angel ogsaa He. Dens Frø er omtrent saa store som Rugkærnerne, og de er derfor til en vis Grad vanskelige at afrense fra Kornet og var det i højere Grad i gamle Dage, da man ikke besad saa gode tekniske Hjælpemidler ved Kornrensningen som nu. Rughejrens Forekomst som Ukrudt har derfor tidligere været større end nu, og en gammel „Øconomisk Urte-Bog“ fra 1761 skriver saaledes: „Paa mangan Ager voxer den undertiden i en saadan Mængde, at ikke alene Landmanden har Føye at tænke, men ogsaa lærde og erfarne Mænd selv ere faldne paa den Meening, at Sæden bliver ved vaadt Vejrligt til Heyre, og denne kan igien i et godt Aar forandres til god Sæd“. Samme Forfatter siger, at Melet af Hejren iblandet Kornmelet gør Brødet tungere i Bagningen, mørkt og bittert. Det gamle tyske Navn til denne Plante Gauchhaber er just heller ikke smigrende.

Fra Sønderjylland kendes følgende Talemaader om Hejre: „Hejr å Klint, de skajer æ Bund int, men Rassel å Køjs gør æ Bund brødløjs“, og „Hejr å Klint er bejer end int“.

Carduus — Tidsel; *Cirsium*, Bladhoved; *Carlina*, Bakketidsel og *Silybum*, Marietidsel kommer alle ind under det store Fællesbegreb Tidsler.

Bedst kendt og mest frygtet er Ager-Tidsel, *Cirsium arvense*, som er et overordentlig besværligt Ukrudt i vore Kornmarker, maaske det værste af alle de fleraarige Ukrudt-Arter vi har, idet hver lille løsreven Stump af den underjordiske Stængel er i Stand til at vokse videre.

Særlig godt kendt er ogsaa den mest stikkende af alle danske Tidsler *Cirsium lanceolatum*, Tornet Tidsel, hvilket har givet sig Udslag i, at den i Landets forskellige Egne har faaet talrige Folkenavne: Galt, Torntidsel, Skovbasse, Horsetidsel. Her i Sønderjylland kaldes den enkelte Steder Krontidsel.

Er de vilde Tidsler i særlig Grad hadede, nyder den smukke *Silybum Marianum*, Mariatidsel, ogsaa kaldet Fruetidsel en vis Anseelse, dels paa Grund af sine skønne, hvidplettede Blade — det er i Folketroen Jomfru Marias Mælk, som er dryppet ned paa den og har efterladt de hvide Mærker, derfor kaldes den ogsaa Mælketidsel — og dels fordi dens Blade og Frø har fundet Anvendelse i Medicinen. Frøene kendtes under Navn af Sempertinekorn, Stingkorn, Stenkorn, Maria-korn o. m. a.

Selv om Tidslen er et besværligt Ukrudt, betragtes den af Landmanden som et godt Foder, hvad følgende Talemaader giver Vidne om: „Tissel i æ Hø, de gir Smør å æ Brød“. — „Gir do mæ Tissel i mint Hø, så gir a dæ Smør i din Grør, sejer di gammel Kør“. (Agerskov). Korn

med Tidsler i er ikke godt at binde op, men en Trøst er det, at „æ Tisel stikke ett ætte Midsomme“. (Brendstrup).

Centaurea — *Knopurt*. Ved Veje og paa Marker finder vi meget ofte to Arter *C. jacea*, Almindelig Knopurt og *C. scabiosa*, Stor Knopurt, begge er kraftige og meget iøjnefaldende Planter med violet-røde Kroner. Sidstnævnte hed i gamle Dage Jærnurt, hvilket kendes fra Als i Formen Jænyvder. En tredje Art *C. pseudophrygia*, Fjeret Knopurt vokser under lignende Forhold, maaske dog mest ved levende Hegn. Den er en typisk sydøstjydsk og vestfynsk Plante, som forgæves søges i Landets øvrige Egne. Den bedst kendte af alle Knopurt Arter er imidlertid *Centaurea cyanus*, Kornblomst. Selv om den er en Ukrudtsplante, elskes den for sine skønne Blomsters Skyld. Sammen med Valmuen liver den op mellem Rugen fra denne drær, til den er moden. Pigerne flætter Kranse af Kornblomsten og sætterdem i Haaret, og Cyklisten betænker sig ikke paa at springe af Hjulet for at plukke en Buket. Der findes heller næppe nogen anden vild Plante, — det skulde da være Mælkebøtten — der er saa vel forsynet med Folkenavne som denne. I gamle Dage blandede man den med Røgtobak og kaldte den derfor Tobaksurt, Tobaksblomst og Tobaksmænd. Denne Anvendelse har Oehenschläger foreviget i „Langelandsrejsen“ i følgende Vers:

„Den største Naade, han vist os har
i dette Liv,
er det, at han stundom af Lommen ta'r
sin Foldekniv
og skær sig en Haandfuld, stor og tung
under vranten Snak
og blander os i en Sælhunds Pung
blandt Røgtobak“.

Den hedder ellers Blaaklinter, Blaanelik, Blåkrandse, Blåurt, Blåkorn, specielt for S. V. Jylland og Sønderjylland kendes Blåmand og Blåmænd samt Blå-Leger. Kornblomst er her i Landsdelen bleven til Kvornblomst, Kvånblomm og Kornblomm, og endvidere finder vi her et Navn, som ikke findes i det øvrige Land, Ærø dog undtagen, nemlig Rugblomst, udtalt Rowblomm og paa Ærø Rugurt og Råwurt. Her er Forbindelse med det tyske Roggenblume. Navnet Køskendes fra Slesvig og under andre Former fra det øvrige Land, det er sandsynligvis en Omformning af det latinske *cyanus*. Det Køsk, som er anført foroven under Hejre, kan næppe være Kornblomst, men er snarere Vindaks, *Agrostis spica venti*, der ogsaa hedder Køsk.

Chrysanthemum — *Okseøje*. De to Arter, vi har af denne Slægt, er almindelig udbredte; den ene *Chr. leucanthemum*, Hvid Okseøje, eller almindeligere kaldet Præstekrave, findes paa Græsmarker, den

anden *Chr. segetum*, Gul Okseøje, bedre kendt som Onde Urter, er et besværligt Ukrudt i Sæden. Hvid Okseøje sammenblandes ude i Folket med andre Kurvblomster, der har gul Skive og hvide Randkroner. Af sønderjydske Navne skal nævnes: Koblomm (Sundeved), Gåseurt udt. Gåseyvder (Als), Gåsblomm eller Gåseblommer (Toftlund) og endelig Gåsblomst (Als og Broager). Enkelte Steder i Sønderjylland hedder den ogsaa Storkblomm. Et i andre Enge af Landet kendt Navn Spårose, findes maaske ikke her i Landet, men det leder Tanken hen paa, at man af denne Blomst, som af Gaaseurt (se under *Anthemis*) kan faa at vide, om den eller den elsker en. I samme Retning peger Navnet A elsker dø fra Tørning Lehn.

Onde Urter hedder paa Als Undywyder eller Unywyder, andre Steder Unyrt. Opmærksomheden henledes let paa Planten, da den næsten altid optræder i store Mængder, et Forhold, der har bidraget til, at man har opkaldt den efter de Egne, hvor den optraadte særlig talrig, eller hvorfra man mente, den muligen var indslæbt med forurenede Sædekorn. Saadanne Navne er: Brandenborger, Svendborgurt, Køgeurt, Stadilboleger, Holmboleger, Tirstrupurt. Endnu maa nævnes *Chr. parthenium* — Matrem, som dyrkes i Haver, hvorfra den af og til forvildes. Navnet har Forbindelse dermed, at den i gamle Dage havde Anseelse som Lægeurt for Kvinder, eller som Simon Paulli siger 1648: „den er endoc-saa Quindekiønnet, baade Quinder, Piger oc Jomfruer gandske vel bekiendt, oc derfor icke uden Aarsag kaldis af samme Parthenium, det er, Jomfru- eller Pige Urt“. Matrem omformes paa forskellig Maade. Fra Toftlund-Eggen nævnes Madam fra Ærø Majtrumf og fra Sundeved Martin.

Man har i Sønderjylland en Talemaade, der varieres lidt de forskellige Steder: „Hvor Madam vil gro, kan man bygge og bo“. (Toftlund) „Hvor Madam vil gro, er godt at bo“. (Nustrup) „Hvor Matrem og Regnfær vil gro, der er godt at bo“. (Branderup)

Daucus carota — *Gulerod*. Den vilde Plante kaldes ofte Fuglerede paa Grund af, at Blomsterstanden efter A blomstringen former sig skaalformigt som en lille Fuglerede. Den dyrkede kaldes i Sønderjylland Gulerørrer, Gulroe, Rørre eller Carotter (en Omformning af carota). Navnet Morrod kendes ogsaa og har Forbindelse med det tyske Mohrrübe.

Hvor man dyrker Gulerod med Frøavl for Øje, bør man sørge for at faa afmejet de vilde Gulerodsstængler i Nærheden af Ageren, inden de blomstrer, for at hindre Krydsbefrugtning, der vilde give sig Udslag i uægte Frø.

Kogte Gulerødder bruges i Folkemedicinen som Middel mod træg Afføring. Den inderste Rodstok kaldes „æ Kal“ (Kalven). Naar denne skræbes ud og blandes med Sukker, har man et udmærket hostelindrende Middel.

Fagopyrum — *Boghvede*. Den dyrkede Art hedder *F. esculentum*, den har hvide eller lyserøde Blomster, medens den anden Art, der findes som Ukrudt i Boghvedeagre og andre Steder og har gullige Blomster, hedder *F. tataricum*.

Boghveden dyrkes mest i magre, sandede Egne, derfra Benævnelsen „do er fra æ Bogetegn“. I Sønderjylland kaldes Planten Bovédè, Boget og Båget. Et andet Navn er Tadder, hvilket i Landets forskellige Dialekter bliver udtalt Tader, Tar, Tare, Tarr, Tarre. Dette Navn kan muligvis være en Omformning af Tartarisk Hvede eller Taterhvede, henpegende paa Hjemstavnen eller betegnende en tarveligere Kornsort end den rigtige Hvede. Schübeler mener, at Boghveden er kommet med Zigeunere, hvorpaa Navnene Heidekorn og Taterkorn i Tyskland kunde tyde.

Ved Boghvedesaaningens skal følgende Regler iagttages: „Æ Boget ska sås i en Åskmørring“, (det skal være tørt). „En ska rend i æ Trav å så B.“, (den skal saas tyndt). Boghveden skal høstes „nær æ Ager ser ue som en skjimle Hest“. Boghveden taaler ikke Nattefrost: „æ B. har et som æ Pige, den ka få Skaj å jen Nat“. En hel Del andre „Sejer“ skal nævnes i Flæng: „Hven de spis manne Tarregrøe, blive luse“. „De er en goj Bogetår, vi få manne Brållupper“. „Han er ett blejst te By i en Klapning Tarrehalm“. „Du tror du baker, å da hær du kun Tadder i æ Ovn“. „Manne Føhn i æ Mohs, gi Tarre i æ Pohs“. (Føhn er Kæruld). Til Slut en ondskafuld Byremse: „Hven Nybøl vær horløs, og Årslev vær forløs, og Kassø vær tadderløs, og Hjordkjær vær sladderløs, — så ska Verden forgå“.

Hordeum — *Byg*. Der dyrkes her i Landet to forskellige Arter *H. distichum* toradet Byg og *H. vulgare* Almindelig Byg eller seksradet Byg. Den førstnævnte er den mest anvendte i Landbruget, især paa mere frugtbar Jord, hvorimod *H. vulgare* hovedsagelig dyrkes paa lettere Jorder. Den bliver først moden af alle Kornarter og høstes ikke sjældent før Rugen. En meget almindelig Græsart *Hordeum murinum*, Gold-Byg findes især omkring vore Landsbyer.

„Hven di sår den sidst Skjæp, ska di se den føst Wipp“. Dermed menes, at naar Bygen saas, har Rugen begyndt at skride. Byg skal høstes, naar Kornet har røde Rande. Stakkene kaldes Bykskægg, og de er meget ubehagelige at omgaas. „Han er syk for Byk, få de han ett ka få Have å pekk“, siger man om en, der bliver ærgerlig, naar han ikke faar sin Vilje. „Syv Byk gør ett en Lus syk“.

Byg er meget anvendt i Husholdningen. Man kender Byggrød, Bygvælling, Bygmelsbudding, Bygklump, Bygmelspandekager o. s. v. Men den største og vigtigste Anvendelse tinder Byggen dog i Form af Malt ved Brygningen af Øl.

En tynd Byggrynsgrød lagt paa Bylder skal virke trækkende.

I vore Dage bruges Byggen i Særdeleshed i Form af „Skørt“ til Fedning af Svinene.

Jasione montana — Blaamunke. Denne lille Plante er almindelig i Landets magre Egne paa tørre, sandede Marker, paa Diger og Bakker, sparsommere forekommer den derimod i de frugtbare Egne, som f. Eks. paa Als. I Sdj. hedder den Blåknop og Blåknop, hvilke Navne let forklares med Henblik paa Blomsterstandenes Form og Farve. Vanskeligere er Navnene Blå-Wolle eller Blå Woll samt Wolle, Wolle vend dig om at forstaa. Børnene holder Blomsten fast med Tommel- og Pegefingre paa venstre Haand lige under Kronen, derefter drejes Stænglen flere Omgange med højre Haand, naar man saa løsner Taget lidt under Kronen og i Stedet for holder fast ved Enden af Stilken, drejer Blomsten sig ganske selvfølgelig, altilens siger Børnene: „Wolle, Wolle vend dig om. (Hvorfor Navnet „Wolle“ er valgt, skal ikke kunne siges.) Lignende Navne er knyttet til den følgende og andre Planter.

Gemte danske Folkeminder i Mellemslesvig.

Af Cl. Eskildsen.

Foran mig sidder en gammel Kone paa 80 Aar. Rynkerne har furet hendes Ansigt dybt i de 54 Aar, hun nu har slidt paa den lille Gaard i Medelby Sogn. Ved Siden af hende sidder hendes Datter, paa den anden Side hendes Datterdatter, der taler plattysk med sin unge Ægtefælle. Han kan ikke forstaa et Ord Dansk.

Jeg spørger efter gamle Remser, og der farer et lyst Skær hen over den gamles Aasyn. Der kommer en Remse, saa nok een, og snart strømmer de frem, saa den ene næsten stopper Vejen for den anden. Nu faar jeg en Vuggeviser, saa en Drilleremse, nu en Gaade, og saa synger den gamle en gammel Sang, som „Far lærte os til Legen“. Alt imens ler den gamle Kone: „Nu har jeg boet her i over

50 Aar, har næppe set en dansk Avis og en dansk Bogen, mine Børn har kun lært tysk, og jeg troede, jeg havde glemt alle disse gamle Ting“.

Troede hun det? Naar det engang er ved at knibe med at komme til Enden, hjælper Datteren til, og den unge Datterdatter kender dem tilsyneladende ogsaa alle. Ubevidst og ubemærket er der gaaet en rig Strøm af gammelt dansk Folkeeje fra Moder til Barn og Barnebarn. Medens det tyske Sprog sad i Højsædet trindt omkring, har gammel, smuk, dansk Folkedigtning levet videre inden for Hjemmets fire Vægge.

Skal den nu forstumme i dette Hjem som i saa mange andre? Hvad skal Barnebarnet, den unge Moder, synges med sine Børn? De

tyske Folkeremser og Folkeviser kan hun ikke, og hendes Mand kan ikke hjælpe, thi han paastaar, at han ikke kender en eneste tysk Remse, der svarer til vore danske. En rig Kilde af varmt Folkestof vil tørre ud, og det Hjem, der skal bygges op, vil ikke kunne blive saa rigt, som det gamle var. Det er Sprogskiftets Følge.

Hvis jeg her vilde gengive alle de gamle Remser, Gaader og Viser, som denne gamle Kone Syd for Grænsen i Løbet af de Par korte Timer meddelte mig, kunde jeg vist fylde et helt Hefte af vort Maanedsskrift. Det kunde have sin Værdi for at vise, hvor stor Mængden af dansk folkeligt Stof er, der endnu lever i disse Egne. Men Pladsen og Hensynet til de Læsere, der ikke særligt interesserer sig for denne Side af vor Opgave, tillader det ikke. Af de kendte Remser m. m. skal jeg derfor kun nævne Begyndelsen og iøvrigt begrænse mig til kun at meddele sjældnere Varianter og saadant Stof, som jeg under mit Samlerarbejde endnu ikke er stødt paa og som derfor kan betegnes som sjældent.

1. Vuggeviser.

Sov, Barn, sov. — Visse visse vovring. — Hejdelit a hej.

Ag å ro å rolde,
nu vil Skoven fålde,
føst å mæ å så å dig,
og siden paa os alle.

2. Kæleremser.

Pandeben. — Dikke dik, min Far. — Dæ løf en Har' å Tynder

Gae. — Dippe dippe Due. — Tommeltot. — Sko, sko, Hest. — Klap en Kag i Søde. — Drej æ Saw. — Ride ride ranke. — Herremand rie te Kirk'. — Rid å rid te Mærkend. — Vidde vidde vit, min Mand æ kommen. — Ag å ro te Synderborre Bro. — Fra æ Møll' te æ Køll. —

Nikke nikke nik,
med æ Boddel i æ Fik,
li' som han gik,
så fek han et Slik.

— — — — —
Ride ride rappe,
mor'n kommer Pappe
med Sølvspænd' sko å Knapper,
med fie fede Gålte,
lægger vi i Sålte,
dem teje vi op å røge,
teje em nee å stege.
Å ride ride rappe,
mor'n kommer Pappe.

— — — — —
Dans dans dejle,
for vor Kat den hæ en Fejle,
dans, dans, Dokke smaa,
Silkesko med Roser aa,
dem skal lille vette Anna ha aa,
hvønn hun skal hen å dans.

3. Opdragende Remser.

Starrepot å Fløeskæg. — Veed do hvad?

4. ABC-Remser,

Staveremser, Lydgrupper.
ABC, vor Kat den løf i Sne.
— A b, ab. — ABC-Visen som meddelt i S. M. III. S. 78. Der fløj 12 tam' Tran'. —

5. Talremser.

1, 2, kys æ So.

6. Dyre- og Planteremser.

Stork Stork Stene. — Kukmand,

Kukmand Kløw. — Mussekatte pippe. — Mus, Mus, gi' mæ en Bemand. — Edelmand, Bedelmand, Bov. —

Svalens Sang:

Da æ ue fløj,
da var ålle Hus' å Laje fuld,
da æ igen kom,
da haj den lille Kone fra Timmerland

et ålt uesvittet
å uesvattet,
svit svat, svit svat svirre.

Stork å Pajt:

Stork: Goddaw, Jomfru Dingel-dangel!

Pajt: Tak, Pæ Spruddeløs!

Stork: Væ do med op a Højjerre te Dowwe?

Pajt: Nej, væ do gøe mæ den Hjartsorre,

så vil æ helle nee i æ Dig' te ål min ande Vandlig'.

7. Remser

til forskellige Tider af Aar og Uge.

Fru, Fru, luk æ Dør op. —

Aa æ Månda slæ vi slint,

aa æ Tiesda gø vi slet int,

aa æ Vonsda løffer vi rundt omkring,

aa æ Tosda gø vi slet inne Ting,

aa æ Freda æ de inne Arbesdaw,

aa æ Løwda skal der Regning gøres for æ hele Ug'.

8. Spot med Navne.

Hans ve do vans. — Pæer å æ Læer. — Andres han f. — Mareh å Karen di såd å æ Arn'.

9. Remser til forskellige Erhverv. Skrærre, Skrærre, Skrinkelben. —

Hyrdedrengenes Sang:

Det regner å det suser,

det ser så gråt i Sky,
Guj nåj di arme Hiere,
der æ så lant fra By,
men di fordamte Skrærre,
di sirrer der hjem å syer,
tej dem i de venstre Ben
å kyt dem urren æ By,
der kan di sit å sy.

Markmanden:

Hov å hov å Harketand,
her kan I se vor Markemand,
han meen, han var en hy Kommandeer,

da var han kun en Underofficer,
en Fiddelapper,
en Brænd'vinsslapper,
en Søslingstyv,
en Skillingstyv.

10. Byremser.

En kendt gammel Remse om Beboerne inden for en Landsby. —

Di Hørup Herrer,
di Brig' Fordærrer,
di Linnaa' Stagger,
di Hakstej Kragger,
di Skavlund Duer,
di Valsbøl Fluor,
di Mejn' Myg.

Mikkel Røw,
han skrøw et Brev,
han drow te Rief
å køjt sæ en Pief,
han drow te Affenraa
å ladt den beslaa,
han drow te Tynder
å slow en synder,
han drow te Læk,
å ladt en flækk',
så drow han te Bov
å ståk æ Røw i lys Low.

11. Forskellige Remser.

Snip, Snap, Snude. — Røer å
røer i Old'mors Grøe. — Æ Præst'-
propper. — Gud ske Lov å Takke.
— Far å Mor di gik i Seng. —
Pryllemænd aad å Pryllemænd dråk.
— Æ skal helsen fra Far aa æ
Månda.

12. Tælleremser.

Ene pene Gabriel,
Josef war ein Christenmann,
han stak,
Soen sprak,
æk væk,
kvill i Sæk,
gaa du Mand nu væk.

— — —
Aage daage Bene knaage,
øvle bøvle buf,
ikke de vikke de Sukke de sø,
abel dabel dumme Nøe,
is as Ole fas,
fante ni, fante ti,
stik om stak om sti.

13. Gamle Lege og Danselege.

Hjort te, Hund spre. — Mit Svin
æ te Skovs. — Bro Bro bryde. —
Denne Søsling den skal vandre. —
Æ hæ hør, de skuld vær' Legs.

Munken gaar i Enge, i føl-
gende Variation:

Munken gaar i Enge
de lange Sommerdage,
Hvad gør han der saa længe?
Aa ja, aa ja, aa ja!
Han plukker af de Roser
og sanker af de Bær
og af de Krusemynter,
alt til sin Hjertenskær.
Munken spre'er ud sin Kappe
saa blaa
og beder skøn Jomfru at træde
derpaa.

Munken beder Nonnen
at give sig et Kys.

Ja, sagde Nonnen,
det er jo en Lyst.

Munken beder Nonnen
at give sig et Klap,

Ja, sagde Nonnen,
det er jo tilladt.

Op sprang den unge
saa let som en Fugl,
baggerter kom den gammel,
saa svar som en Ko.

— — —
Springer I høt å springer I lavt
å springer I op te Bjælken,
den som der kan Bjælken naa,
den skal Kongens Datter faa.

I Piger og I Dreng,
hvi danser I saa længe?

Sigro Mej, hun vil ej,
hun vil ikke danse,
da skal Trommen for hind slaa,
Pifer å Skalmeyer gaa,
Fioler å Brumbaser,
vi danser i Korasser.

Se, hvor æ Fører di gær
å se, hvor æ Arm' di slær,
di vrie å vrikker med Rump å
Stjært,

di prål med Sølvspænder i dæ Særk,
skøn Pigger, di holder dem blanke.

— — —
1 2 3 4 5 6 7

åll vor' Pigger er tyk om æ Lyw,

1 2 3

kom å se,
kommer å drik et lille Kop Te.

1 2 3 et lille vette Hop,

4 5 6 i fuld Galop,

ingen maa

stille staa,

saadan skal en Hamborre gaa.

— — —

14. Gaader.

Min Krop bestaar af fire Led,
mit Hoved 1000 tegner,
min Hale, som enhver vel veed,
man for 500 regner,
men naar mit Hoved tages af,
jeg kan paa Vandet flyde,
naar næst ved Halen tages fra,
kan Folkene mig æde,
men naar jeg hel og holden er,
som Guld di Kvindfolk har mig kær,
thi jeg kan med dem tale.
(Mand - M - D - And - Mad).

Vi ere to. Skilles vi ad, ifører den første af os Jorden i en varm Klædning, og den anden er en ypperlig Skabning paa Jorden, der udfører store og berømmelige Gerninger. Lever vi sammen, er jeg den usleste Skabning paa Jorden, thi jeg taaler ingen Solstraale, ingen Regndraabe, de udsletter mig ganske af Jorden.

(Snemand).

Det var det, den gamle rare Kone meddelte mig i et Par korte Timer. Det laa gemt dybt i Hjertet, upaaagtet af Danske og Tyske, men det er et tydeligt Bevis for, hvorhen de Folk hører. De fleste af de Traade, der forbandt dem med deres Folkefæller imod Nord, er skaaret over, men her fandtes en stærk Forbindelsestraad, en af de stærkeste, fordi den ligger saa dybt.

I Løbet af næste Sommer agter jeg at undersøge, hvor meget af denne Folkedigtning der lever i et Sogn betydeligt sydligere, hvor det plattyske nu er eneherkende. Det kan være interessant at se, hvorledes det plattyske har indvirket paa de gamle danske Remser og omvendt. Hvis det interesserer vore Læsere, skal jeg gerne til den Tid meddele Resultatet.

SAMPLEREN.

Skafterrim.

Første Bryllupsdag.

Under Maaltidet:

De kære Gæster, en og hver,
som her i Dag forsamlet er
til dette Bryllupsgilde,
af Brudehusets Folk ved mig
ærbødigst, skyldigst, hjertelig
betakkes, for de vilde
først Brudeparret følge frem
til Herrens Hus, og der med dem
oprigtigt bedet haver;
dernæst, fordi de taget har
til Takke med, hvad man frembar
af Herrens gode Gaver. —
Nu bedes alle, at de vil

fornøje sig med Dans og Spil
og blive her til Stede
saa længe, som de har Behag;
ja, og i Morgen som i Dag
hver søge vil sit Sæde.
Saa kan de vente sig igen
det samme Skel af hver en Ven,
som dette Hus paarører;
ja og til anden Tjeneste
vil lade sig velvillig se
med alt, hvad dem tilhører. —
For dette Steds ærværdig Præst,
og Degnen med, til hver en Gæst
samt Brud og Brudgom begge
jeg nu for deres Offer, de
i Kirken have ladet se,
vil herved Tak aflægge;

men findes nogen heriblandt,
som sig i Kirken ej indfandt,
men findes dog til Gilde,
ham faa vi vel af Kærlighed
for denne Gang undskyldte med,
at han vel kom for silde. —
Til Slutning for vort Brudepar,
som sig i Dag forenet har,
et Ønske vi opsende:
„Gid Vuggen maa
for Sengen staa,
før Aaret gaar til Ende!“
Det ønskes nu af hver en Gæst,
som sidder her tilsammen;
det samme ønsker og vor Præst,
og Degnen siger „Amen!“

Efter Maaltidet.

Med Velbehag i Vennelag
vi sadde her saa glade
og spiste Mad af fulde Fad
saa længe, som vi gade.
Nu Værten ta'r i sit Forvar
det, som vi ej fortær'de,
at han igen kan hver en Ven
i Morgen og beværte.
Er Klokken ni (nu hører I),
saa skal jeg Eder bede,
at een og hver vil atter her
optage Plads og Sæde.
Saa vil derfor vort Brudepar
sig høist forpligtet mene
til villigen enhver igen
ved Lejlighed at tjene.

Sidste Bryllupsdag.

Med største Velbehag og Glæde
saa Værten Gæsterne til Stede
ved Bordet atter her i Dag.
Hvis nogen Maden har forgættet
og ej sig selv til Nødtørft mættet,
saa bliver det hans egen Sag.
Til Morgen tør jeg ingen bede,
thi saa fik jeg jo Værtens Vrede,
om det ej skulde være saa.
Thi vil det Raad jeg Eder give,
at I imorgen hjemme blive,
hvis I ej anden Ordre faa!

N. A. Jepsen, Tombøl. (1858).

Troens Vandsted. En Mand
paa Als havde paa Apoteket hentet

et Glas Medicin til sin syge Kone.
Undervejs hjem gik Glasset itu, og
da han ikke havde Lyst og Raad
til at købe en ny Medicin, besør-
gede han sig et tomt Glas, som
han i et Vandsted fyldte med Vand.
— „Mon det nu skal hjælpe, lille
Far“, sagde Konen, da han kom
med „Medicinen“. — „Ja, lille
Mor“, sagde Manden, „Troen skal
gøre det.“ — Han gav hende der-
paa ifølge Brugsanvisningen en Spi-
seskefuld hveranden Time, og hun
blev rask.

Men siden den Tid og endnu i
Dag kaldes det Sted, hvor Manden
tog „Medicinen“, Troens Vandsted.

N. A. Jepsen, Tombøl. (1858)

Gravskrifter. Paa Arrild Kir-
kegaard læser man paa en Sten
følgende Gravskrift:

„Herre, Du er min Pottemager og
jeg Dit Leer,
Dan Du mit Hjerte efter Din Begjær.“

Paa Bevtoft Kirkegaard fandtes
for Aar tilbage en Sten, hvorpaa
blandt andet stod:

„Gud tog min Sjæl,
Du Jord min Krop,
og saa fløj jeg mod Himlen op
Halleluja — Amen!“

P. Skovrøy, Tønder

En Ligprædiken. I gamle Dage
havde Jordkær Sogn en Præst, som,
naar han skulde holde en Ligpræ-
diken, plejede at digte et til den
afdødes Stand og Kaar eller andre
særegne Omstændigheder svarende
Vers, hvormed han indledede sin
Prædiken. Navnlig mindes man end-
nu følgende Vers:

Gamle Jeppe, Jordkær Skrædder,
som har syet saa mange Klæder,
snart til store, snart til smaa,
han maa nu i Graven gaa,
Naal og Pers'jern bort han slænger
og sig ind i Himlen trænger.

N. A. Jepsen, Tombøl. (1858).

Hr. Peer. I Brøns Sogn manglede man ved Reformationens Indførelse en Præst, og af Mangel paa bedre ansattes Hr. Peer. Udarbejde en Prædiken kunde Hr. Peer ikke, men han kunde læse, og det betød lidt mere dengang end nu. Der maa imidlertid have været meget knap Tid paa skrevne og trykte Prædikener, thi Hr. Peer ejede kun een, og den læste han op for Menigheden den ene Søndag efter den anden. Menigheden ønskede lidt Forandring, og da Ribe Bisp kom til Visitats i Brøns, klagede man til ham over, at Hr. Peer ikke kunde prædike. „Nu skal vi høre det“, sagde Bisp. Hr. Peer gik som sædvanlig op paa Prædikestolen, og som sædvanlig læste han den gamle Prædiken. „Det var jo godt nok,“ sagde Bisp. „Ja“, blev der svar, „men vi faar altid den samme Prædiken“. „Saa kald I den vel udenad,“ spurgte Bisp, „kom hid, lad mig høre!“ --- Men enten maa Hr. Peer have læst for daarligt eller ogsaa Menigheden have hørt for daarligt, thi der var ingen, der kunde Prædiken udenad. — „Ja, lær den først,“ sagde Bisp, „saa faar I nok en ny!“

(Efter en gammel Alimnak).

Brudehøj i Blans. Brudehøj ligger lidt Nord for Vejen Bovrup-Blans. Til Højen knytter sig følgende Sagn:

I Bovrup boede en Ungmø, der havde to Bejlere, en i Bovrup og en i Blans. Den sidste var den rigeste, hvorfor det blev ham, der skulde have hende til Ægtemage. Dette var hun meget imod. Hun sagde: „Hellere maa Trolde tage mig, end jeg vil ned til ham i Blans.“

Bruden blev hentet. Bagefter kørte et langt Følge. Lige paa Byskellet skete der et Uheld, hvorfor alle maatte standse. Da man

atter var rede til at køre, var Bruden forsvunden. Man begyndte nu at søge efter hende. Hendes Spor var at følge langs Stien forbi Højen. De viste, at hun var gaaet op paa Højen. Saa kunde man ikke følge dem længere. Hun var forsvundet ned i Bakken.

(Christian Nielsen, Bovrup).

Godt tænkt. Skolelærer K. i A. katekiserede en Morgen med sine Elever over den Sætning: Mennesket bestaar af Sjæl og Legeme. Til Slutning henvendte han sig til en Dreng, der syntes at være noget adspredt, med det Spørgsmaal: „Kan du saa sige mig, af hvilke to Dele Mennesket bestaar; den ene Del er synlig, den anden usynlig?“ — „Skind og Indvold“, svarede Drengen. (N. A. Jepsen, Tombøl (1858)).

Bindebrev.

Om Du end var studert til Præst og ti Gang' kloger, end du est, skal du dog blive bunden. Den Snare, Du skal fanges i, kan Du umuligt gaa forbi, af Bast er den ej spunden; nej, blot det Brev, Du ta'r i Haand, det vistnok blive skal det Baand, som Du kan ej undløbe. Og hvis Du vil Din Frihed faa, saa maa Du ej fortryde paa, at Du den dyrt skal købe; det idetmindste koste vil saa meget, som kan bruges til et lidet Barselgilde. Thi her maa ikke blive spar't; tøv ej forlænge, gør det snart, imens vi findes milde! Hvis ikke, du maa tro os til, det ikke saa afløbe vil, men Du derved skal tabe Din Navnedag, saa smukt den staar, i Almanakken Aar for Aar: den vil vil rent udskrabe!

N. A. Jepsen, Tombøl (1858)

Folketro. Naar en Kvinde af Vanvare kommer til at tage en The-

ske, skønt hun allerede har een liggende paa Underkoppen, faar hun Tvillinger inden Aaret er omme.

Naar et Billede ramler ned af Væggen, dør der en i Huset.

Naar en Myrthe blomstrer, dør der een.

Chr. Seeberg, Skydstrup.

Sæjer.

Hejer å Klint
de skader en Mand int
men Rassel å Køes,
di gør en Mand brødløs.

(Rassel - Skjaller, Køes - Kartebolle(?))

Naar Hanen varsler fremmede
siger man:

Er det en Ven,
saa gal igen,
er det en Fiend,
saa hold kun ind'.

En staaende Skrædder og en
siddende Smed duer ikke.

(N. P. Jensen, Solderup).

Gammel Skik i Solderup. Før var det en fast Regel, at naar der døde een i Nørregade, saa blev Liget „baaret ud“ og til Graven af Nørregades Folk. I Vestergade skulde Vestergades Folk og i Østergade Østergades bære. Smedegaden havde ingen bestemte Regler.

Da Solderup er en lille Landsby med ialt kun 9 Gaarde og 14 Huse, er „Gaderne“ naturligvis kun Veje.

(N. P. Jensen, Solderup).

Kraftigt Foder. I gamle Dage var Hestene ikke i den Foderstand som nu. Der fortælles om en Mand i Solderup, at hans ene Hest engang faldt for Ploven. Da udbrod han forundret, idet han smækkede med Tungen: „Saa — —! Den fik endda 3 Kartoffler til hvert Foder!“

(H. Volf, Solderup).

Forvarsel. En gammel Kone, som arbejdede paa Schackenborg,

fortalte en Dag til Greven, at hun havde set en Ligskaer komme fra Tønder og køre ned gennem Slots-gade, og foran tredje Vogn var der en hvid Hest. Greven mente, at Konen var beruset. Kort Tid efter viste det sig, at hun havde Ret. Ejeren af Gaarden „Brink“ døde i Tønder og blev begravet i Møgel-tønder, og i Ligskaeren var der en hvid Hest foran den tredje Vogn.

Andreas Abild, Møgeltønder.

Guldfund ved Gallehus. Forleden Aften hørte jeg følgende Historie: En gammel frisisk Spaakvinde har spaæet, at der i 1634 skulde komme en stor Stormflod og ødelægge Landet. Nogle Aar derefter skulde der findes Guld, og 100 Aar efter skulde der atter findes Guld, og 200 Aar senere skulde man igen finde Guld. — Det maa altsaa blive 1934.

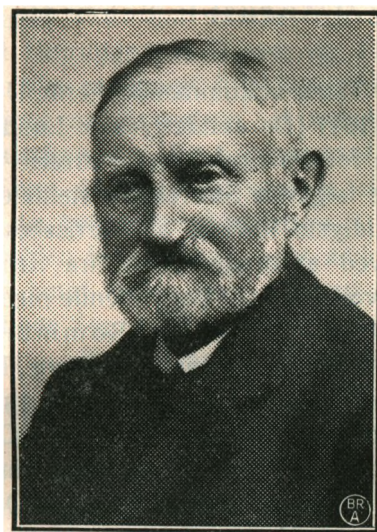
Christian Riggelsen, Toghaie

Kobbervold. Ude paa Engene ved Daler laa engang et Slot, og det Sted, det laa paa, hedder endnu Kobbervold. Her boede engang en rig og mægtig Adelsmand. Da Herremanden og hans Hustru engang vilde køre til Abild, blev de overfaldet af Røvere og dræbte. Dette skete paa en lille Vej, som gik over Heden lidt Nord for Østerby. Vejen er at se endnu. Men jeg skal nok vogte mig for at gaa med den, naar det bliver mørkt, thi det spøger. Det er Herremanden og hans Hustru, som viser sig.

Mette Bøgen, Østerby

Tingdalen. Ved Tingdalen støder de fire Sogne Hjerpested, Emmerlev, Ballum og Skast sammen. Der kan fire Mand sidde og spise af et Fad Grød, hver Mand i Hjørnet af sin Mark, og hver Mark i sit Sogn.

Ingeborg Møller, Visby

Lydik Jacobsen

22. September 1835 — 1. Februar 1927.

Mølleren i Brøns.

*Som vi ser en Mølle gaa,
drevet af den stille Aa,
rundt og rundt i Larm og Trods,
vælter Tiden gennem os.*

*Snart for halv, og snart for hel,
Værket er vor egen Del;
fint og groft og Spild og Svind
styres af vort eget Sind.*

*Mølleren i Brøns-Aa Dal
var og er en Kernekarl,
skiftet hver Mand Ret og Skel
og fik nok alligevel.*

*Tysken kom med Brask og Bram,
fik dog aldrig Has paa ham;
stille stod han, fast og tro,
Vagt for hjemlig Vej og Bro.*

*Strid var Strømmen, Uvejr kom,
mangt et Hus rev Stormen om;
Lydik med sin Hjertensven
tav og led, saae Dag igen.*

*Graa i nye Tidens Gry
ser han Skov med Fuglely,
Fuglefløjt og Blomsterløg,
sat af ham, hvor Landet fæg.*

*Frimandsliv og Glæde gror
i den stille Planter's Spor,
Fremtids Lys og Sang gaar frem
fra det gamle Møllerhjem.*

*Denslags Mænd gir Folkevægt,
Mølle, mal, og Løv, sus kækt!
Har vi kun den rette Mand,
gror det, selv af Flyvesand.*

(Ved Lydik Jacobsens 90 Aars Fødselsdag).

Valdemar Rørdam.

Fra Kongeaaegnen.

(Nogle spredte, populære Antegnelser).

Af August F. Schmidt.

Det er i den for Tiden udkommende fjerde Udgave af Traps Danmark (IX. Bd. 1925, 137) [De sønderjydske Landsdele], at den første virkelige Redegørelse for Farrisskovens Størrelse er fremkommen, og det er fra Trap, at de følgende Størrelsesbestemmelser er tagne. Man faar saaledes det fyldigste Indtryk af Farrisskovens Størrelse i den tidlige Middelalder ved at drage Linier fra Kirke til Nabokirke og videre rundt om Skovomraadet. Begyndende med Hejls er der Vejstrup, Taps, Frørup, Stepping, Sommersted, Oksenvad, Ø.-Lindet, Gram, Fole, Hygum, Rødding, Hjerting, Skrave, Skodborg, Vamdrup, Hjarup, Seest, Vonsild, Dalby, Bjært og Stenderup. Fra Kirke til Kirke i denne Omkreds er der ikke langt; men fra Kirke over Skoven til Kirke hinsides Skoven er der store Afstande. Ind i dette saaledes afgrænsede Omraade er der skudt tre Kirker frem: Jels, Ødis og den nu forsvundne Højrup Kirke. Men selv om man drager Cirkler udenom disse som uden om de andre Kirker for at afgrænse det nærmeste Opland, bliver der en vidtstrakt Egn tilbage, som har meget langt til Kirke og altsaa vistnok sent er bleven opdyrket. Fra Jels Kirke er der i lige Linie til Oksenvad Kirke kun 5200 Meter; men til Højrup har der været 8000 Meter, til Vamdrup 9200, til Skodborg 7300, til Ø.-Lindet 6700 og i vestlig Retning til Rødding 9700. Og en stor Del af disse Kirker ligger udpræget i den Del af deres Sogn, som vender bort fra Skovlandet. Det iagttages meget tydeligt ved Vonsild og Taps, ved Stepping, Sommersted, Oksenvad og Jels, hvis yderste nordlige Dele mødes med Skodborg, Vamdrup og Ødis paa den korte Strækning af godt 4,7 km, netop hvor Farrisgaardene ligger; fra denne korte Linie gaar Sognene ud med større og større Gennemsnit, efterhaanden som man fjerner sig fra den; samme iagttagelse kan gøres ved Ø.-Lindet, Rødding og Fole. Dertil kommer, at inden for det afgrænsede Omraade har Stednavnene en ung Karakter; gamle er kun Jels selv og Ørsted. Selv -torpnavnene (fra ca. 800—1300 e. Kr.) er ikke hyppige: Vest for Jels er der Brendstrup, Brøstrup, Gastrup, Stenderup, Terp, mod Nord Bastrup, mod Øst Sottrup, Højrup, Taabdrup, Bramdrup, Drenderup. De fem sidste ligger hinanden nær og antyder maa ske et samlet Indhug i Skoven ligesom vestligere de fire sammenstødende -bøl (fra 12.—13. Aarh.): Møjbøl, Stursbøl, Røjbøl, Barsbøl. Ogsaa Marknavnenes Former tyder paa Skov; med selve Navnet

Farris kan jævnføres Marknavnet Farsmark i Revsø, Farristoft i S.-Vilstrup, St.- og L.-Farris i Torp (Ensted Sogn); endvidere Farresbæk, Farrisskov, Farrislund. Sagn og Beretninger om Skove og Ulvejagter viser det samme; for 50 Aar siden rugede Kongeørnen endnu i Højrupgaards Skove, og i gamle Dage fandtes der i Stepping Sogn ikke saa langt fra Højrup nu forsvundne Kirke, der laa imellem Højrup og Bramdrup, et mægtigt gammelt Egetræ, o. 1780 kaldet „Farrekongens Eg,“¹⁾ benævnt „Farriskonge“ ved Farrisgaard i Jels Sogn 1852²⁾. Og som et sidste Vidnesbyrd om den store Skov er de betydelige Skovrester i alle de ovennævnte Sogne, for 100 Aar siden langt større, som ældre Kort viser, og for 250 Aar siden endnu langt større, som det kan ses paa Meiers Kort. Skovene i de omhandlede Sogne i Frøs Herred samt i Sommersted-Oksenvad er endnu — ifølge Trap — tilsammen ca. 2400 Hektarer.

Efter den foranstaaende Redegørelse er der kun liden Sandsynlighed for, at P. A. Munchs Udredning³⁾ af det berømmelige Slag paa Lyrskov Hede Mikkelsdag 1043 kan passe, idet den i Aaret 1043 hartad uigennemtrængelige Farrisskov afgjort maatte have været en Hindring for, at Slagets Slutning kunde være bleven udkæmpet ved Skodborg Aa. P. A. Munchs Undersøgelse vedrørende Lyrskovslaget resulterer i dette, at Kampen mellem den dansk-norske Hær og Venderhæren i det mindste maatte have været et Par Dage og have strakt sig i lige Linie fra Slesvig (Hedeby) til Skodborg Aa. Slaget begyndte paa Lyrskov Hede ca. 5 km Nordvest for Slesvig, hvortil Magnus den Gode kom sejlene. Venderne blev straks slaet paa Flugt nordpaa, hvorfra de var komne. De havde nemlig plyndret Ribe, meddeler Adam af Bremen. Kong Magnus forfulgte — ifølge P. A. Munch — med sin lille Hær den overmægtige Venderskare helt op til Skodborg Aa, hvor Resten af Hæren blev tilintetgjort⁴⁾; men da Farrisskoven mødte for den flygtende Hær, kan der næppe være Tale om, at Slaget er blevet endeligt udkæmpet ved Skodborg Aa Nord for Skoven (det er alt for usandsynligt at tænke sig, at Venderhæren er flygtet Vest om Skoven og først blevet indhentet et Sted ved Skodborg Aa). Udtrykket hos Snorre om Slaget: „En er Magnus konungr lá vid Skotborgará a Hlyrskogsheidi“ o. s. v. maa opfattes som et Udtryk for Snorres geografiske Ukendskab, ligesom Snorre vistnok har modtaget en fejl Oplysning fra Skjalden Arnors Vers, der paa Grund af Ukendskab til Stedet har misforstaaet Udtryk, som

1) Danske Atlas VII, 147; jfr. Trap⁴ IX, 93.

2) Otto Kier: Mitth. über das Amt Hadersleben, Altona 1852, 12; jfr. Eliassen: Kongeaen I, 14.

3) Det norske Folks Historie II, 23 ff.

4) Se Sønderjydske Maanedsskrift 1925, 181 ff. (med mange Henvisninger).

f. Eks., at Slaget stod „Syd for Skodborg Aa“¹⁾. Det gamle Udtryk: „fyrir sunnan à“ hentyder til hele Landet „Sønden for Aaen“, og da Skodborg Aa nævnes i Knytlingasaga (forfattet o. 1270) og hos Snorre (død 1241), er det forstaaeligt, at Islænderne i hin Tid let har kunnet gøre sig skyldige i en geografisk Unøjagtighed og troet, at Lyrskov Hede fandtes tæt ved Skodborg Aa. At man i sin Tid har ment, at det var Lejrskov Vest for Kolding, der var Lyrskovslagets Aasted, er udfra Snorres Stedsbetegnelse ikke uforstaaeligt²⁾.

Navnet Kongeaa er et sent forekommende Navn, det nævnes første Gang Aar 1698 i en Tingbog for Gjørding og Malt Herreder. Det opstaar i Folkemunde som et naturligt Navn paa den Aa, hvor Kongens Told skulde betales. Det nævntes ikke i nogen Forordning dengang. Det anvendes nu altid i Stedet for det gamle Navn Skodborg Aa³⁾.

Navnet Skodborg har Aaen faaet efter et i Middelalderen ved Aaen beliggende værnet Udkigssted eller Vagttaarn, der senere blev til Slottet Skodborghus, der har givet Sognet Skodborg Navn. Skodborg Slot vides at være blevet belejret Aar 1368 af Hertug Henrik af Sønderjylland⁴⁾.

Den sproglige Tolkning af Ordet Skodborg er givet af Johs. Steenstrup⁵⁾, der forklarer Ordet Skod- af et gammeldansk Ord skaade, der betyder „at betragte, overskue, bedømme“, hvorefter Skodborg altsaa har været et værnet Udkigssted eller Vagttaarn ved „Aaen“, som Skodborg Aa ofte slet og ret kaldes i Sagaerne. Den allernærmeste Parallel til Skodborg naar vi ved at oversætte skaade til det tilsvarende tyske Ord schauen. Her vil talrige Schauenburge og Schaumburge falde enhver i Erindringen. Alle Forskere er enige om, at disse tyske Borgnavne — saavel som Schauenberg og Schauenstein — maa udledes af det til vort skaade svarende tyske Udsagnsord eller af et tilsvarende Navneord (oldhøjtysk scouwa, Udkigssted)⁶⁾. Flere slesvigholstenske og tyske Forfattere har i sin Tid udmalet, hvorledes „en Havbugt“ oprindeligt har skilt Slesvig fra Jylland og hvorledes Skodborg Aa ogsaa i Middelalderen var en bred Strøm helt til Københoved, hvor Købmændenes Skibe kunde finde Læbag et „Hoved“, hvilket altsaa skulde have givet Københoved dets Navn⁶⁾. En Del af disse Paastande er gendrevet af Johs. Steenstrup⁷⁾,

1) Jfr. Finnur Jonsson: Knytlingasaga, dens Kilder og historiske Værd (Vdsk. Selsk. Skr. 6 R., hist. fil. Afd. VI. 1), 20.

2) Jfr. mine Redegørelser i Sønderjydsk Maanedsskrift 1925, 181 ff. og i Danske Studier 1926, 77 ff.

3) P. Eliassen: Kongeaaen I, 47.

4) P. Eliassen: Historiske Strejftog 1923, 275.

5) Nordiska Ortnamn (Uppsala 1914), 133 f.

6) P. Eliassen: Kongeaaen I, 12 (med Henviisninger).

7) „Jylland og Jyder“ i Histor. Tidsskr. 8 R. 3, S. 31 og i „Quelques recherches sur la rivièrre de Kongeaa“ i Videnskab. Selskabs Oversigt 1911, 39.

men døde er de dog ikke endnu, idet de især bliver nærede af Navnet Skibelund, der dog intet har med Skibe at gøre, hvad alene de forskellige Landsbyer inde midt i Landet, som Skibelund i Agerskov og Skibelund i Nustrup viser.

Skibelund indeholder afgjort Ordet Skive, hvad Folkemaalsudtale med w ['sgiw'lund] godtgør. Skive betyder Tømmerstok, og Skibelund er da i Familie med Navne som Stavlund og Stokkelund. Ordet Skive betød oprindeligt en Pæl, en Tømmerstok, siden en Indhegning med Pæle, et Pæleværk, et Palisadeværk, altsaa en gammeldags, primitiv Fæstning. (Denne Betydning findes saaledes i Købstadnavnet Skive og med andre — men ensbetydende — Ord i Køge og Stege). Den romerske Feltherre P. C. Scipios Navn havde samme Betydning, idet det latinske Ord scipio betyder „en Stav, Stok“; fra Græsk kendes Ordet skipon, der betyder Stav, Støtte, og skoipos, en „Pottemagerskive“. Disse Ord er sikkert beslægtede med det oldtyske Ord sciba og det oldnordiske skifa, hvorefter Ordet „Skive“ kommer. Rodstavelsen ski betyder „spalte, udskille“ og findes i Ord som Ski, Skigaard, Ske, Skifer (de „udspaltede“) og saa i det unævnelige Udsagnsord, der betyder „udskille“. Stok og Stav betyder noget, der er spaltet ud af Træ, skilt fra med en Økse eller en Spalte. Arkæologerne benævner jo ogsaa en bestemt Slags Stenalderredskaber for Skivespalter. Ordet Skive betød oprindeligt ikke noget rundt og fladt som nu, men blot „et Træstykke, der er skilt ud fra Træet med en Økse“; altsaa lige saa godt en Pæl, en Stage, en Stolpe som en Skive¹⁾. Skibelund skal efter det her fremførte altsaa betyde „en Lund, hvor man kløvede Træ“ („spaltede Skiver“) eller en „Stavlund“, hvor man huggede Staver. — En anden Tolkning er fremsat af Oluf Nielsen²⁾, der tolker Navnet som „en indhegnet Skov“ (af et oprindeligt Skifthælund). J. F. R. Astrup og J. Grauslund tolker³⁾ Skibelund som „en Lund, hvor man tager Brædder eller Planker, eller som er gærdet af Planker“. Forskellige andre Tolkninger, der ogsaa kan fremføres, synes mig ikke saa umiddelbart overbevisende, som den overfor fremsatte, hvorefter Skibelund altsaa maa have været en lille Skov eller Lund, hvor Bønderne huggede deres Gærdestave, spaltede Lægter ud, eller hvad nu ellers Træerne og Buskene bedst egnede sig til i dette Krat.

Skibelund har altsaa intet med Skibe at gøre; kun udhulede Træstammer og — senere — Baade af ringe Størrelse har kunnet bugseres frem ad Aaløbet. De hist og her helt ud til Vandløbet beliggende

1) Jfr. Svend Aakjær i Danske Studier 1922, 34 og min Artikel i Kolding Folkeblad 11. Marts 1926.

2) Universitetsjub. Bland. II, 33.

3) Turistvejleder over Malt Herred 1925, 11.

Oldtidshøje viser ogsaa, at Aaen ikke i Oldtiden har været stort større end i vore Dage¹⁾, saa Snakken om, at den gamle Toldgrænse og det nu slettede Statsskel engang i Fortiden skulde have udgjort et virkeligt Skel tværs igennem Jylland, ogsaa paa dette Punkt er uden noget som helst Grundlag.

Ovenstaaende Afhandling bringer ikke noget Nyt for de kyndige. Den søger kun i største Korthed at samle paa et Sted nogle spredte og faa Resultater vedrørende den gamle uretfærdige Grænse; den Grænse, hvis Historie lige er blevet skrevet i et stateligt Værk af Sydjyllands ansete Historiker, P. Eliassen i Kolding, der, som nærv. Forfatter ogsaa havde sit Barndomshjem nær Kongeaaen og Farrisskovene.

1) P. Eliassen: Kongeaaen I, 13.

Nogle sønderjydske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren.

Af Axel Lange og Chr. Seeberg.

Knautia arvensis — Blaahat. Planten er almindelig hele Landet over ved Veje, paa Diger og i Kornmarker. Den kaldes i Sønderjylland ved lignende Navne som foregaaende: Wolle, Wolle vend dig om, og Rø Wolle. Endvidere hedder den Flueøje og enkelte Steder Hundblomm.

Lolium — Rajgræs. Denne vigtige Græsslægt har fire Repræsentanter her i Landet, hvoraf to er Græsmarksplanter. *L. perenne*, Almindelig Rajgræs er ikke alene bekendt derigennem, at det er en af de vigtigste Bestanddele i vore Græsmarker, men tillige derved, at den udgør Hovedbestanddelen af Havens Græsplæner. *L. multiflorum*, Italiensk Rajgræs er ogsaa almindelig dyrket, mest dog i enaarige Græsmarker. Man har ikke kendt denne Græsart her i Landet mere end 80 Aar, thi først i Fyrterne i forrige Aarhundrede blev den indført i Agerbruget. Man nærrede store Forventninger til den efter de Erfaringer man havde fra andre Lande — Franskændene kaldte den saaledes „Engenes Dronning“ — men disse Forventninger er til en vis Grad blevet skuffede, idet den i strenge Vintre staar i Fare for at fryse bort. *L. remotum*, Hør Rajgræs, der vokser som Ukrudt i Hørmarkerne — derfor ogsaa kaldt *L. linicolum*, d. v. s. „den der bor mellem Hør“ — bliver sjældnere og sjældnere, eftersom Hør dyrkning forsvinder. *L. temulentum*, Giftig

Rajgræs. Fra et historisk-sprogligt Synspunkt maa denne betragtes som den interessanteste af de fire Arter. Dens Frø er giftige — Rostrup udtaler forøvrigt, at dette Forhold maaske skyldes en Svamp, som næsten altid findes paa Planten — og da den i ældre Tid, mens Frørensning-midlerne var ufuldkomne, var et fremtrædende Ukrudt i Sæden, var den med Rette frygtet, fordi den let kom i Foderet til Kreaturerne, saavelsom i Brødkornet. Mange mener, at Giftig Rajgræs har været Bibelens Klinte, dette har i al Fald nok været et Græs, som var skadeligt, hvis Ordet ikke blot har betydet Ukrudt i al Almindelighed. Dens ældre og nugældende Navne tyder dels paa Sammenblanding i Folkebevidstheden af Klinte og Hejre, dels paa Landboernes Kendskab til dens giftige Egenskaber. Den kaldes Hejre, Dude, Svimling, Svingel, Klinte, Klinteaks og Rajgræs. Fra Sønderjylland kendes Navnet Svengelgrejs. Hvad Navnet Rajgræs angaar, skal det anføres, at vi vistnok har faaet det fra engelsk Ray-grass (for *Lolium perenne*) hvornaar vides dog ikke bestemt, Kylling anvender det ikke i 1688, men i 1775 finder vi det for *L. perenne*. Før 1796 har det næppe været brugt som Fællesnavn for Slægten. Interessant er Navnet Rajgræs derigennem, at det udlægges paa saa mange Maader. Efter Smaaaksenes Stilling i to Rader op langs Straaets Akse er det blevet opfattet som Radgræs (Falster), man kunde jo ogsaa formene, at det havde Tilknytning til det tyske Raden; det forklares videre som en Forvanskning af Graygrass, der skulde være Opkaldelse efter en Botaniker Gray og endelig som Omændring af det engelske Ryegrass — oversat Rug-Græs, alle sammen Forklaringer, der maa forkastes; navnlig er Opkaldelsen efter Gray umulig. Franske og engelske Sprogforskere anfører, at det engelske Raygrass stammer fra Plantens franske Navn Ivrai, hvilket er beslægtet med ivre, der betyder beruset, altsaa et Navn, der modsvarer vort gamle Svimling og er givet, fordi man efter Nydelsen af den faar Svimmelhedsanfald. Sikker er denne Forklaring dog heller ikke.

Matricaria — Kamille. Et saare almindeligt Ukrudt, der optræder i store Mængder er *M. inodora*, Lugtløs Kamille. Den blandes af Almuen tit sammen med Gaaseurt (se Anthemis) og har flere Navne tilfælles med denne (f. Eks. Baldersbrå). Af sønderjydske Navne til Lugtløs Kamille skal anføres Hvideveje ogsaa udtalt Hvidehven, Navn, der vel egentlig bør knyttes til Skov-Anemonen. Endvidere kaldes den Hvidblomm, Kamelblomm og Storkblomm. *M. chamomilla*, Vellugtende Kamille er som Folkelægemiddel velkendt og højt skattet. The brygget af dens tørrede Blomster er et fortrinligt beroligende Middel mod Krampe, desforuden er den sveddrivende, saa Kamillethe, eller Kamelthe anvendes i udstrakt Grad i Forkølelsetilfælde. Planten kendes let fra den lugtløse Kamille ved sin sødlige, aromatiske Duft, samt derved, at Blomsterkurvene er meget mindre og

den gule Midte mere toppet. Gennemskærer man Blomsterstanden paa langs, vil man finde, at Blomsterlejet hos denne Art er hult, mens den hos *M. inodora* er fyldt.

Foruden Navnet Kamille, der i Sønderjylland ogsaa udtales *Kameller* og *Kamelblomm*, kaldes den paa Als *Sørywt* eller *Søryvder* d. v. s. *Sødurt*, et Navn der tydeligvis hentyder til Plantens Vellugt. Den er noget lunefuld i sin Udbredelse, optræder af og til i Mængde, for nogle Aar efter at være sparsom paa samme Sted.

Foruden disse to danske Arter har vi en oprindelig amerikansk Art *M. suaveolens* — Skive-Kamille, saaledes kaldt, fordi den ingen Randkroner har, men kun Skivekroner. Den optraadte for første Gang her i Danmark omkring 1852 og har siden bredt sig stærkt, saaledes at den, der først kun kendtes omkring København og Provinsbyerne, nu findes næsten i enhver Landsby og mange Steder er blevet et Agerkrudt.

De folkloristiske Data anført under *Anthemis* gælder ogsaa for Slægten *Matricaria*.

Papaver — Valmue. Denne let kendelige Slægt har tre Repræsentanter her i Landet, hvilke alle forekommer som Kornkrudt. Den kønneste af dem *P. rhoeas*, Korn Valmue, der ogsaa dyrkes i Haverne i forskellige Former, findes dog ikke vildtvoksende i Sønderjyllands vestligste Egne. Det er næppe muligt at fordele Almuens Navne paa de 3 Arter, og de følgende Navne maa derfor betragtes som gældende for hele Slægten, selv om de maaske væsentlig knyttes til Korn-Valmuen, der er den mest iøjnefaldende: *Mandekop*, *Mannekop*, *Mannekoppe* og *Monnekop*. Disse Navne findes baade i Sønderjylland og Jylland, men derimod næppe paa Øerne, eller dog i al Fald sjældnere der, de viser Slægtskab med Plantens tyske Navn *Mohn* og det hollandske *Maankop*. „*Mue*“ er efter B. T. Dahl og Hammer maaske Plantens oprindelige Navn. Tilnavnet „*Val*“ (egentlig *valen*), der betyder stiv, følelsesløs, vilde saa hænge sammen med Plantens Brug i Medicinen ved Fremkaldelse af Søvn, og derefter maatte Valmue være analogt med det tyske *Schlafmohn*. Svenske Forskere har en lignende Opfattelse. Hvis *Mue* eller *Mo* er det oprindelige Navn for de vilde Arter, analogt med tysk *Mohn*, vilde vi anse det for det sandsynligste, at Valmue fra først af kun var *Papaver somniferum*, og at denne derfor blev kaldet Valmue analogt med *Val-nød* og *Val-birk*, altsaa: den fremmede Nød, den fr. Birk, den fremmede *Mue* eller *Mo*.

Paa Als har man Betegnelsen *Blårrekoker* og *Blåreklokke*.

Den dyrkede *P. somniferum*, Opiat-Valmue kan af og til forekomme forvildet. Dens Frø Birkes bruges til at strø oven paa Franskbrød (Birkesbrød). Dette Ord er oprindelig et hebraisk Velsignelsesord: *berakot*, som udtaltes over Brødet af Jøderne.

Der kendes i Folkemunde adskillige Sagn om, at paa Steder, hvor der er forøvet et Mord eller der har staaet et Slag, blomstrer Valmuen særlig blodigrød. Saaledes er det en gammel Tro, at dens Udbredelse omkring Nyborg har Sammenhæng med, at Spaniolerne i 1808 dræbte deres Heste, for at disse ikke skulde falde i vore Hænder, naar Tropperne forlod Landet.

Raphanus raphanistrum — Kiddike. I Landets magre Egne er dette Ugræs almindeligt i Kornagrene. Planten kaldes Agerkål (se under *Brassica*), men vistnok mest Kiddik i forskellige Former: Kirk, Kirrk, Kirrik osv., Navnet Knopf o. l., der anføres i Hornemanns Flora 1806, er antagelig ogsaa sønderjyds. Dette sidste Navn hentyder til de ledelte Skulper, som knækker over i smaa knopformede Stykker, i Stedet for som hos andre Skulper at springe op paa langs.

Secale cereale -- Rug. Denne vor almindeligste Brødkorn-Sort dyrkes overalt i Sønderjylland, dog mindre paa Østkystens fede Agre, end paa Højderygens lettere Jordbund. Navnet udtales Råw, Row eller Rog.

Til Mikkelsdag skal Rugen være sauet, ellers skal man vente til November. Der maa ikke harves for meget paa Rugmarken „for „æ Row kan en harre fra sæ, men æ Hawe te sæ“. Rugen skal helst saas paa tør Jord, „for æ Row ka drown, men ett frys ihjel“. „Majdaw ska æ Row ku skjul en Lærk“. Senere hen „ska æ Row ha 4 Uge te a skrii, 4 Uge te å drii å 4 Uge te å modnes i“. „Hven æ Row er ue mæ æ Wep, skal en æ Byksæd slep“. (Se lignende under *Hordeum*). Rugen er moden til Høst, naar der bliver tre Kærner i en Hat, man slaar henover Aksene. „Regnfar rød — dower æ Row te' Brød“. En forkert paabegyndt Sag bliver tilbagevist med „sådan ska vi ett ha vor Row toskent!“ Fra Agerskov kendes Talemaaden „Do kan sawt vær glaj, do har it Row å sææl“, der i Hostrup er varieret til „Do kan sawt syng, do har it Row å sææl, soj æ Bund“.

Rug skal kunne skærme mod Trolde og Hekse, saaledes skal Rugkærner i en Bøsse kunne skyde en Troid. (Jfr. Sølvknapper over for Hekse). I enkelte Egne paastaar man, at man kan se „Woherres Ansigt“ paa hver Rugkærne, og derfra har de muligvis deres undergørende Virkning.

Fra Krigen og Revolutionstiden.

Kanonen i Skærbæk.

I Krigen opstilledes der erobrede Kanoner i nordslesvigske Landsbyer, f. Eks. i Tofflund, Ar-

num og Skærbæk. Saaledes henstilledes en belgisk Kanon paa Torvet i Skærbæk ud for Timmermanns Gaard. Befolkningen mær-

kede nok endda, at Krigens haarde Haand hvilede paa den.

Saa kom Revolutionen, og Nytaarsnat 1918—19 samledes Hundreder af unge Mennesker paa Torvet, og under Jubel og Sang blev Kanonen ført Nordpaa ud af Byen, hvor den havnede i en Mergelgrav.

Den konstituerede Amtsforstan-der Erichsen, der var kommen til Byen som Leder af Pastor Jacobsens berømte Bank (som *ikke* har været Model til „Eggerød Bank“), holdt det endnu for hensigtsmæssigt at holde Forhør over hele Egnens Ungdom i Konfirmationsalderen; men Smilet fra Nytaarsnatten bredte sig helt ind i hans Kontor og voksede til Latter; der blev ingen mere straffet, fordi de havde druknet Tyskernes Sejrstrofæ, og paa den Plads, hvor Kanonen havde staaet, vajede Nordens og de allieredes Flag paa Afstemningsdagen. — Der kom nok senere et stort Arbejde med at fiske Kanonen op igen, den maatte sendes tilbage til Belgien; men Ungdommens glade Togt i Nytaarsnatten Nordpaa med den belgiske Kanon vil længe huskes med Smil og Glæde i Skærbæks Historie.

Hvorledes man holdt sig hjemme.

Jeg var kommet hjem paa Grund af Sygdom, men var nu igen saa rask, at jeg kunde vente Bud, hvad Dag det skulde være. Saa fortalte Købmand H. i A. mig, at der var en Underofficer X*) ved

Distriktskommandoet, som mange „smurte“ med Held. Jeg fik at vide, hvor Manden boede, afleverede i hans Bolig Smør og andre gode Ting, og jeg og flere andre Bekendte holdt os paa denne Maa- de en længere Tid.

Underofficer X var imidlertid alt for uforsigtig. Saaledes kom han ved Kontrollforsamlingen straks hen og hilste paa mig, og da jeg med nogle andre efter Kontrollforsamlingen sad inde i Stuen ved Siden af, kom han ligeledes hen til mig, hilste mig med Navn som en gammel bekendt og blev naturligvis trakteret. Der var flere, der uden Resultat havde spurgt mig, hvordan jeg bar mig ad. Nu vidste de det, uden at jeg behøvede at fortælle det, og de var snart i Forbindelse med samme Mand. Det endte da ogsaa med, at man fik Mistanke til X, og han kom bort fra Distriktskommandoet.

Nu var gode Raad dyre, og jeg stod fuldstændig paa bar Bund. Der var ingen Udvej, jeg maatte gøre et Vovestykke. Jeg bad N. i F. skaffe mig Navn og Adresse paa en „Feldwebel.“ Det blev besørget. En Søndag Morgen rejste jeg med en god Pakke til F., lod Pakken blive i mit Logis og gik hen til Boligen med bare Hænder, stolende paa min Lykke. Jeg ringede paa, og Konen kom ud. Manden var ikke hjemme, men hun spurgte naturligvis, hvad jeg ønskede. Ja, jeg havde jo købt en Mark, hvor der skulde foretages et større Dræningsarbejde, og nu vilde jeg ikke andet

*) Navnene er Redaktionen bekendt.

end tillade mig at spørge, om jeg snart blev indkaldt, da jeg saa ikke vilde paabegynde Arbejdet. Hun fik mit Navn og lovede at besørge det. Dermed var jeg lige vidt, hvad skulde jeg nu hitte paa?

Saa havde jeg et ejendommeligt Held. Som vi stod der, kom den lille Datter springende og bad Mor om et Stykke Kage. „Jeg har desværre intet, min Pige“, svarede hun, og klagede sin Nød til mig. Jeg indskød rent tilfældigt, at jeg godt kunde hjælpe lidt, da jeg havde en Pakke med til min Onkel, som hun godt kunde faa med det samme, men jeg vilde ikke gerne komme herhen med den. „Jeg sender min Pige med Dem“, sagde hun. Jeg gjorde opmærksom paa, at jeg gerne vilde hjælpe hende og Barnet ogsaa fremdeles. „Det er dejligt, De kan saa aflevere det hos O. i —gade Nr.—.“ To Dage senere fik jeg et Brev fra Distriktskommandoet: „Her foreligger intet om, at De skal indkaldes.“

Fra denne Tid af bragte jeg regelmæssigt Pakker. Jeg afleverede dem det opgivne Sted og plejede derefter at gaa hen og faa mig en Passiar med Konen. Manden kom ikke saa sjældent ind og snakkede ogsaa med mig, og en enkelt Gang var ogsaa Officer X til Stede, der ligeledes var meget flink.

Saaledes gik det i to Aar. Da sagde Konen en Dag til mig, at hendes Mand var meget ulykkelig, da han ikke kunde holde „den

gode Leverandør“ hjemme længere. Der var nemlig indløbet en Anmeldelse hjemmefra, at han var dansk o. s. v. Jeg har flere Gange prøvet paa at faa at vide, hvem denne gode Ven var, men Konen holdt tæt. Kun een Gang nævnte hun i Løbet af en Samtale et Navn og spurgte mig, om jeg kendte den Mand. Det var en dansk Mand i Sognet, der havde en offentlig Bestilling og efter min Mening under Krigen har været tysk Tillidsmand og navngivet danske Mænd for paa denne Maade selv at holde sig hjemme.

Saa maatte jeg alligevel atter af Sted, men det varede ikke længe, før jeg kom hjem som „Vagtmand“.

Jeg veed, at andre har „arbejdet“ med en anden „Feldwebel“. De havde det værre end jeg, for de maatte Gang paa Gang ture med ham Natten igennem. —n.

Da mine Russere vilde flygte.

Det er ikke saa underligt, at mine Russere og jeg var lige kede af at se paa hverandre, da Krigen gik til Ende. De længtes forfærdeligt hjem, og jeg længtes efter at komme af med dem. Der kom saa en Transport til Güstrow for derfra at blive sendt hjem, men det blev ikke til noget. Man sultede dem saadan, at den ene af mine Russere endog døde i Lejren der.

Der maatte altsaa andre Midler til. Til Trods for, at jeg var Vagtmand, lejede jeg en Fisker til at

sejle de stakkels Russere til Fyn. Alt var klappet og klart, men saa fik min Kammerat Nys om Sagen, og han var mere samvittighedsfuld, eller ogsaa vilde han ikke give Afkald paa den lille Lønning. Han stillede den Aften, Flugten

skulde foregaa, nede hos mig, bankede mig op af Sengen, fordi Fangernes Rum ikke var laaset, og saa holdt han sig saa længe ved Gaarden, at Flugten ikke blev til noget. Nogen Tid efter kom Fangerne til Hald. — n.

Plejebørn i gamle Dage.

Ved Sognepræst J. Hansen, Hostrup.

Helt ind i den nyere Tid har Fattigvæsenet mod Betaling udsat fattige, forældreløse Børn i Pleje.

En skriftlig Kontrakt, som blev afsluttet med Plejeforældrene, lød i Aaret 1763 saaledes (i Oversættelse):

Vi Kirkejurater, Ottemænd og Fattigforstandere er blevne enige med Knapmager Hinrich Jürgensen i Jejsing om, at han skal fra nedenstaaende Dato af — om Gud vil indtil Paaske 1773 antage sig Lorentz Soldats Søn Christian Lorentzen. I dette Tidsrum skal han paa forsvarlig Vis forsørge Drengen med Mad og Drikke, Klæder og Sko, Hygge og Pleje, saavel i sunde som i syge Dage. I de tre første Aar skal Drengen gaa 10 Uger i Skole, naar det passer bedst. Ogsaa tilsidst skal han om Vinteren sendes lidt til Skolen, nemlig naar han skal konfirmeres hos Præsten. Skolepengene og hvad det koster hos Præsten, skal Hinrich Jürgensen betale, og han skal holde Drengen flittig til Kirken og Guds Ord. Det Onde skal straffes hos ham og det Gode fremmes. I det hele skal Plejefaderen forholde sig saadan mod

Drengen, som han tror at kunne forsvare det overfor Gud.

Desuden skal Hinr. J. i de ommeldte 10 Aar lære ham Knapmagerhaandværket dygtigt og trofast, saa Drengen herefter kan fortjene sit Brød. Naar de 10 Aar er til Ende, skal Læremesteren ikke lade sin Lærling savne noget, som hører til de daglige Klæder, og han skal ogsaa give ham en Søndagsklædning uden Godtgørelse. Denne sidste Klædning skal bestaa af en Kjole, Camisol af godt hjemmegjort Tøj, et Par Læderbukser, Strømper, Sko, Hat, Halsklæde og Handsker.

Ved Antagelsen skal Sognet forskaffe Drengen en Kjole og intet mere.

Drengen bør være tro og lydlig overfor sin Læremester og dennes Kone, saadan som det sømmer sig for en Lærling.

At ville holde mig dette efterrettelig, attesterer jeg med min egenhændige Underskrift.

Saaledes sket
Jejsing, den 24. Marts 1763.

Hinrich Jürgensen,
med ført Pen.

Den her omtalte Dreng har først været i Pleje hos Smed Tycho Petersen i Jejsing.

Han blev heller ikke de 10 Aar til Ende hos Hinrich Jürgensen. I Aaret 1771 den 16. December oprettedes en Kontrakt med Søren Sørensen i Jejsing, hvori det hedder: Da Lorentz Soldats Søn Chri-

stian for nogle Aar siden af den ene og den anden Aarsag kom ud af sin Lære hos Hinrich Knapmager, saa har S. S. i Jejsing med Fattigforstandernes Samtykke overtaget ham og vil troligen lære ham sit Haandværk osv. (lignende som i den første Kontrakt).

SAMPLEREN.

„Sønderjydske Maanedsskrift“ beder om ogsaa fremdeles at ville sende Redaktionen Meddelelser og Beretninger fra Krigens Ophør og Revolutionen. Det værdifulde Stof vil saa fremkomme dels i „Sønderjydske Aarbøger“, dels i det foreliggende Tidsskrift.

Til Tinge.

Alle Mand di skuld te Ting,
Marens Mand skuld osse med.
Maren tog sin sorte Ko,
Sysselmand et nyt Par Sko.
Højt her stær min Mand,
sikke ny Sko hæ han.

Alle Mand di skuld te Ting,
Marens Mand skuld osse med.
Maren tog sin røde Ovs
Sysselmand et nyt Par Bovs
Højt her stær min Mand,
sikke ny Bovs hæ han.

Alle Mand di skuld te Ting,
Marens Mand skuld osse med.
Maren tog sin brogede Hest,
Sysselmand en ny Vest.
Højt her stær min Mand,
sikken ny Vest hæ han.

Alle Mand di skuld te Ting,
Marens Mand skuld osse med.
Maren tog sin sorte Kok,
Sysselmand en ny Rok.
Højt her stær min Mand,
sikken ny Rok hæ han.

Alle Mand di skuld te Ting,
Marens Mand skuld osse med
Maren tog sin hvide Kat,
Sysselmand en ny Hat.
Højt her stær min Mand,
sikken ny Hat hæ han.

(Ved Lærer H. Sandkamm, Stolbro).

Begravelsesskikke.

Burkal Sogn.

I „Slesv. Prov. Eft. for 1860 skriver Sognepræst Johannes Kock i Burkal følgende om Begravelserne i Sognet:

Særegne for denne Egn er uden Tvivl de store Begravelsesgilder (Ærøl, jfr. Gravøl.). Medens ofte baade Bryllupper og Barsedaab gaae af i Stilhed, uden andet Selskab end nogle faa Slægtinge, bliver aldrig nogen Afdød, hvis Efterlevende har nogenlunde Raad dertil, stedet til Jorde, uden at hædres med „Ærøl“. Maaske har dette sin Grund i Befolkningens større Tilbøielighed til Alvor end til Gammen.

En eller to Dage før den egentlige Begravelsesfest holdes et Selskab af en eiendommelig Art, nemlig det saakaldte „Kistelæg“, d. v. s. Ligets Nedlæggelse i Kisten. Til at overvære denne Handling indbydes alle Byens Koner, som forblive sammen om Eftermiddagen

og beværtet med Kaffe og Thee. Medens dette Selskab afholdes, gaar een af den Afdødes nærmeste Naboer omkring og indbyder til selve Begravelseshøitideligheden, der som ovenfor antydet, ofte bivaanes af en meget talrig Forsamling, tiltrods for flere gamle Forordninger, af hvilke en (d. d. 14. October 1778) endog fastsætter en Mulkt af to Rigsdaler for hver Deltager.

Pastor Kock tilføjer: Her have vi et af de mangfoldige Exempler, som kunde anføres paa, at Vane eller Vedtægt i Slesvig ofte gjælder mere end Loven. Men det er demoraliserende, at Lovbestemmelser ikke ophæves, naar Øvrigheden enten ikke kan eller ikke vil overholde dem.

Bylderup Sogn.

En gammeldags Begravelse, som den endnu for rigelig tyve Aar siden formede sig, strakte sig i Heds over tre Dage (Keestlæg, første og anden Dags Ærel).

Dagen før Begravelsen gik en Pige omkring i „Gaden“ og indbød Konerne til Keestlæg om Eftermiddagen. De blev beværtet først med Kaffe og Smaakager og siden med Te og Sigtebrød med Paalæg.

Samme Eftermiddag gik „Bede- manden“, der paa Begravelsesdagen ogsaa var „Skaffer“, omkring for at indbyde til Begravelsen. Til Sørgehuset blev der baaret Smør og Sødme til at koge Risengrøden i. Paa selve Begravelsesdagen blev Følget beværtet med Kaffe og Sigtebrød og Smaakager.

Hvem der havde Raad til at afse en „gammel Daler“ (i tyske Penge 3,60 Mark), fik den afdøde „udtalt“. Daleren tilkom Præsten for at befordre sig til Sørgehuset. Her holdt saa Præsten en Tale over den afdøde, saa blev der sunget en Salme, inden Liget blev baaret ud og Følget ordnede sig.

Naar Kisten var sænket i Graven, samlede Følget i Kirken, hvor

Præsten holdt den egentlige Ligprædiken. Efter endt Kirkefærd mødte man igen i Sørgehuset. Middagen var Vinsuppe med Sigtebrød med Smør, derefter stuede Kartoffler med kogt Skinke og til sidst Risengrød, bestrøet med Sukker og Kanel og med et Smørhul i Midten. Grøden spistes af fælles Tallerken med sødt Øl til. Om Eftermiddagen serveredes Kaffe og til Aften Te med Sigtebrød med Paalæg.

Til anden Dags Ærel indbydes kun „Omgangsfolkene“, Skaffer og Bordpigerne med paarørende samt Bærerne. Man mødte til Middag, og naar der var drukket Kaffe, skiltes man.

Niels H. Ernst, Heds.

Møgeltønder Sogn.

Omkring 1890 ordnedes Følget paa følgende Maade: Foran Ligvognen gik Degnen og to Skoledrenge og sang. Drengene kaldtes „Syngedrenge“, og de fik som Betaling hver 50 Pfennig. Bag ved Ligvognen gik der to eller fire „Sørgepiger“, som hver bar en Krans, derefter kom Familien og Følget.

Aage Iversen, Rosinfelt.

Naar een døde, gik Naboens unge Datter omkring i Byen og lod Folk det vide. Dagen efter blev Kisten hentet, og Nabokonerne kom og lagde den døde i Kisten. Kisten blev pænt pyntet, og ude paa Kanten af Kisten blev der lagt en Strimmel Tøj, der var udhugget med et Hugjern.

Frida Magneti, Gallehus.

Ni Fingre. I gamle Dage, fortæller en Gaardmand fra Gaansager, da var hverken Sønderheden eller Østerheden opdyrkede; paa hele Heden laa der kun tre Smaasteder ialt, og deraf var gammel Nis'es det ene. Det laa ved æ

Drøwt, og æ Drøwt den gik fra Jep Roagers*) og sønderad ned imellem æ Vormhy**), østen æ Lu'nd. Man kan se den endnu, for østen den Vej, som er der nu, gaar der et Dige langs med Vejene en to-tre Agre ovre, og det, der ligger mellem Diget og den vestre Vejgrøft, det var æ Drøwt — saa bred var den. — Sønden og østen for Gaansager laa der ellers ikke andet end nogle Folde til Kreaturerne, for de Gaansager Bønder havde jo Kreaturerne gaaende paa Heden om Sommeren. De havde en Hjøwwer til at passe dem, og haar han skulde ud med dem eller hjem med dem, saa var der ingen anden Vej end æ Drøwt, og den var lavet for det samme. Her paa æ Drøwt ligger der en Skat begravet.

Det var engang endnu meget længere tilbage, da kom der Finner***) ind i Landet sønderfra. Da samlede de Gaansager-Bønder alle deres Kostbarheder sammen og puttede dem i en Kobbergryde og begravede det hele i æ Drøwt. Og der blev det liggende, indtil mange Tider efter, da var der en Hjøwwer, der fandt det.

Og det gik saadan til. Se, æ Drøwt var jo altid oprodet og smadret, men nu var det en tør Sommer, og saa maa der jo have været slidt saa store Huller i Vejen,

*) Lige Øst for det gamle Gaansager; Byens Gaarde laa sydligere dengang end nu, paa begge Sider af „Gadens“ sydlige Halvdel, altsaa helt nede ved æ Elbæk. Omkring Byen var der et Ulvedige, hvoraf de to Skrøfhy maaske er Levninger.

***) To nu forsvundne Kæmpehøje.

****) „Finner“ er vist Folkemaalsformen for Fjender over hele Vestjylland. I Nabosognet til Gaansager, i Arrild, er Udtalen i det mindste ganske som i Blichers Bindstouw: „Diæ wa saa manne Finner, te den jen ku ett spøtt faa den aahn.“ Th.

nok er det, æ Hjøwwer opdager en Dag det ene Øre af goden Kobbergryde, det stak frem og var helt blankslidt. Han begynder jo straks at prøve, om han kan faa Gryden op, men den sad fast, og bedst som han staar og bøwler med den, opdager han, at Kreaturerne er gaaet ind i gammel Nis'es Korn. Æ Hjøwwer maatte jo hen efter dem, og da han kom tilbage til Vejen igen, havde Kreaturerne spradet det hele til, saa der intet var at se af Gryden mere. Han ledte jo om den, men gæt, om han kunde finde den. Naa, han kommer jo hjem med Kreaturerne, og da Bønderne hørte om Gryden, kan det jo nok være, de fik travlt. De ledte og de vrattede, men de kunde heller ikke finde den, om det var aldrig saadan. Men saa opdager de i deres gamle Papirer, at det ikke var enhver, der kunde finde Skatten, den, der skulde finde den, maatte være født med ni Fingre. Saa faar de fat paa een med ni Fingre helt oppe fra Ribe, og han ledte om Skatten i otte Dage, men han fandt den heller ikke.

— Det ene af ovenstaaende Sagns Motiver — at det er en Hyrde, som finder Skatten, at han forstyrres i sit Arbejde paa at faa den op, ved at Kreaturerne gaar i Kornet, og at den er forsvundet ved hans Tilbagekomst — er et almindeligt Træk baade i danske og tyske Sagn om Skatte (hvor ogsaa den overnaturlige Side af Sagen kommer stærkere frem end her, hvor den vestjydske Skepsis har gjort det af med al Mystik ved sin rationalistiske Forklaring af Skattens Forsvinden). Derimod har jeg ikke kunnet finde noget Sidestykke til det andet Motiv, det med de ni Fingre — udover det sædvanlige Træk, at Skattegraveren maa opfylde visse Betingelser (Tavshed f. Eks.)

At det ikke drejer sig om et Foster af Fortællerens Fantasi, er sikkert nok. En anden gammel Mand fra Gaansager fortæller, at der ligger en Skat begravet i Hvilbjerg (en lille Sandbanke i Hvilbjerg Mose sydøst for Gaansager); det er ikke enhver, der kan faa den op, men der skal engang komme en Mand, der er født med elleve Fingre, og han skal have Skatten.

Fra først af har de to Sagn øjensynligt været identiske. Ulighederne viser, hvorledes et Sagn i Folkemindet kan overleveres ad to Veje og derved spaltes i to.

Kendes det mystiske Fingerantal fra andre sønderjydske Sagn?

A. Bjerrum, stud. mag.

Køes. I Nr. 8 (3. Aarg.) af „Sønderjydske Maanedsskrift“ findes samme Remse to Gange anført, men i noget forskellige Former, nemlig S. 117 under Bromus-Hejre og S. 128 i den første af „Sæjerne“.

Den Køes, som omtales i disse rimede Sætninger, er antagelig Vindaks—*Agrostis spica venti*, et Græs som vokser paa de magreste Sandmarker, og Meningen med Remsen er formodentlig den, at hvor dette Græs findes, er Jorden saa slet, at man ingen ordentlig Afrøde kan vente.

Køes kendes i følgende Former fra Danmark: 1) Kars (Ringkøbing-Thisted-Lemvig-Eggen); 2) Kiøs (Mundheld og Meninger om Landværn og Bondehandel 1840 S. 63 – 64), og dette Sted siger: „Raes og Kiøs gjør Bonden kornløs“, som det hedder i Jylland, hvortil svarer Fynboen „Skaldre og Kiøs gjør snart kornløs“; 3) Kjøs (De danske Foderurter 1877); Kjøse (De danske Foderurter 1837); 4) Køes (talrige botaniske Værker fra 1793 til 1820); 5) Køs (Vejle-Eggen) og 6) Kaas (Jylland) Videnskabernes Selskabs Ordbog 1820). De Navne,

hvor ingen Bogkilde er anført, har jeg taget fra Jenssen-Tusch: Nordiske Plantenavne 1867—1870. *)

Den anden Plante, som nævnes i Remserne: Raes, Rassel, Skaldre og mange andre Former, som det her bliver for vidtløftigt at nævne, er Rug-Skjaller—*Rhinanthus apterus*. Den afviger fra de to andre Skjaller-Arter, som findes paa Enge mellem fleraarige Græsarter, ved udelukkende at vokse mellem Korn navnlig Rug og især paa mager Jord. Den findes kun i Jylland og paa Bornholm. Alle Skjaller Arterne er halvvejs Snyltere, de maa for at trives, vokse mellem andre Planter, fra hvilke de formentlig tager nogen Næring (igennem Rødderne). Rug Skjaller kan blive et meget besværligt Ukrudt, og det er ikke sært, at „Folket“ har givet den et saa daarligt Vidnesbyrd som i de anførte „Sæjer“.

Axel Lange.

Den villige Dreng. Sognefogden i Medelby havde engang en flink Dreng. Da han lejede ham, sagde han til ham, at han skulde springe, hver Gang han kaldte. „Det skal æ nok“, sagde Drengen. Saa sagde Manden en Dag til ham: „Kan du strøw a løf ned te Vesby — — —“. — „Ja“, sagde Drengen, og saa smurte han af. — „Holdt, holdt,“ raabte Manden og maatte løbe bagefter. „Du skal jo da først have at vide, hvad du skal der.“

En anden Gang sagde Manden til ham, om han vilde løbe ned og hente Hestene. „Ja“, såj æ Dreng. Lidt efter kom han løbende tilbage og sagde: „Jo, Far, di kommer, for de nikket.“

Marie Mangelsen, Østerby Mark ved Medelby.

*) I Fejlbergs Ordbog nævnes endvidere Formerne Kys og Køjs fra Mellemslesvig. Se under Kys 4. Th.

Erik Lassens Hus, brændt 1832.

En Æresoprejsning for Guldhornets Finder.

Af H. C. Davidsen

Ifølge Traditionen var Erik Lassen af Gallehus, som i 1734 fandt det andet Guldhorn, en drikfældig Person, der drak op, hvad han ejede og havde, og drak sig ihjel tilsidst. Denne Tradition har vel nok sin Rod i Erik Lassens Udbrud ved Fundet af Guldhornet: „I Dag har jeg fortjent Brændevin!“ Og i den Omstændighed, at han døde et Par Maaneder, efter at han havde modtaget Findelønnen af Kongen (200 Rdl.).

Selv om der maaske kan have været noget om, at Erik Lassen, der levede i en Tid, hvor Drikkeriet var ret almindeligt, drak sig en Taar over Tørsten, saa har han afgjort været en retskaffen og stræbsom Mand og maaske haft større Anseelse end mange af hans Standsfæller. Af en i Schackenborg Godsarkiv forefunden Skifteforretning over Erik Lassens Dødsbo fremgaar nemlig, at han, der kun var Fæster af $\frac{1}{2}$ Kaad, efterlod sig Hus og Hjem samt forholdsvis store Pengebeløb paa Rente, medens han saa at sige ingen Gæld havde.

Skifteforretningen, der her gengives ordret, turde pynte meget paa Guldhornsfinderens gode Navn og Rygte.

Stempel 24 Skilling.

Anno 1734 d. 15. Ocbr. Indfandt sig Ober Inspecteuren Christian Lehmann ved Deele Fogden Jes Nielsen med Rettens Middel Birckedommeren Andreas Thomsen og Skriveren C. Matthiæ med 2de Taxerings Mænd, som var Hans Marckussen og Kersten Nissen af Møgeltønder, udi afgangne sahl. Erich Lassens Boehaue i Gallehuus for et Loul. Skifte at holde imellem hans efterlatte Hustrue Mergreth Erichs og hinders 2de Børn — nauentlig Jacob Erichsen som er 19

Aar gammel, og Daateren Else Erichsdater der er 13 Aar gammel; hvor da for Encken møtte som hinded Lau-Verge Johannes Jacobsen af Møgeltønder og Jess Nissen af Gallehuus, tilligemed Sønnen som hans Biestand, med Tobias Nielsen af Møgeltønder som er Formynder for Daateren, og derefter med Taxeringen paa følgende Maade fortfahren som følger, Efter Encken med Lauvergen er vorden tilspurt, om der fantes Guld eller Sølf, svarede, der fantes intet videre, end hvad hinded sahl. Mand tilforne hafde leveret til Hans Høy. Grevel. Excellence.

	Mark	Skilling
Reede Penge	15	15
1 gammel Messing Kiedel	1	8
1 dito	—	8
1 Tin Krues og Stab	—	14
Steen-Tøy ialt	1	—
1 Jern Gryde	2	—
Kieldskee og Ildtang p. p.	1	—
et Hartøy, een Siggel, een Triefork og Høefork	1	8
een Lüng Lee og Øx	1	—
Et Fyr Bord med Skuflad under	3	8
et Fyr Skrin	4	—
et dito	1	4
3 gamel Stohl	—	12
et Karr	1	8
een Kiern, et Bagtrug, een Brue Ballig og Bøtter	1	9
1 Fierding, og Halvtønde samt en Vand Spand	1	4
et gammel Sold med Traue og een Loft Stie	—	8
Brendsel	3	—
Den beste Seng settes for	18	—
den anden for	16	—
den beste Koe	15	—
den anden dito	13	—
4 gamel Faar a St. 2 M.	8	—
3 Lam	2	—
5 Fag Huus a Fag 18 M.	90	—

Indgiæld

hos Johannes Jacobsen i Møgeltønder staaer
for Rente udsat . . . . . 200 M.
hos Hans Emsen Reebschläger udi Tønder . 100 „
Svend Lund i Gallehus . . . . . 30 „

		Mark	Skilling
Jess Nissen	20 "		
Anders Terp	15 "		
Hans Marckussen	10 "		
Niels Westmand	9 "	384	—
NB. Den sahl. Mands Klæder som ickun			
er ringe og settes paa 11 M. 6 Sk.			
beholder Drengen forud.			
		588	10

Derfra gaaer Boens Udgiæld

som er Landleye	18 M. — Sk.		
Greis Penge	2 " — "		
Skift og Deelings Gebøhr 6 M. — Sk			
Stemplet Pap. til Orig. For-			
retning og Gienparten 3 " 12 "			
Skriver Gebøhr	2 " 4 "		
Skifte Forvalterens tiener 1 " 8 "			
Taxerings Mændene	" 12 "		
for Stemplet Papiir at for-			
skaffe	6 "		
	<u>14 M " 10 "</u>		
		34	10
bliver altsaa imellem Moderen og Børnene til Deling			
over		554	—
Endnu afgaar Encken begravelse, som hun prætenderer			
lige ved hines sahl. Mand der har kost		45	—
		509	—
Deraf tager Encken første halve Parten			
efter Loven	254 M. 8 Sk.		
dernæst hines Broder Lod	101 " 12 "		
	<u>356 M. 4 Sk.</u>		
Sønnen tager til sin Anpart udi de			
ved Johannes Jacobsen i Møgel-			
tønder paa Rent satte Capital	101 M. 12 Sk.		
Daateren tager ligeledes hines Anpart			
obbemeldte Capital	50 " 14 "		
		152 M	11 Sk.
		<u>509 M.</u>	— Sk.

Af ermelte Børne Penge nyder Moderen Rente indtil Sønnen er kommen af sin Lære, hvor indtil hun hannem med Klæder underholder, og Dateren indtil hun hindes Myndige Aaringer haver opnaaet. Imidler Tid nyder hun en forsvarlig underholdning af Boehauen, og skal være forpligtet Boehauen med hindes tjeneste til gaun at komme. Imidler tid maae ingen Børne Peng udbethales til nogen af dem, som dermed agter til fremmede stædet sig at begive og nedsætte, førind der er gjort rigtighed ved det Høy Grevel. Herskab for decimationen, hvormed altsaa denne Forretning i ald Venlighed er sluttet og til Ende bragt ved Guldkulen i Sterfboen ut supra.

Erik Lassens Underskrift
fra hans Fæstebrev.

P. R. V.

And. Thomsen (L. S.)

Som Taxerings Mændene:
Kersten Nissen, Smed
Hans Marcussen.

C. Matthiæ (L. S.)

Som Enckens Lauverge:
Johannes Jacobsen.

For Sønnen og paa hans Vegne:

Jes Nessen.

Tobias Nielsen.

Biskop Brorson og den uværdige Degn.

Fra Schackenborg og Seekamp Godsarkiver, Breve og Concepter 1747—56 i Rigsarkivet har cand. jur., Sekretær Jørgen Swane fremdraget og venligst overladt Maa-nedsskriftet et Par Breve fra Hans Adolf Brorson. Det næste vil fremkomme i en større Sammenhæng i et af de følgende Hæfter. Grevinde Anna Sophie Schack f. Rantzau 1689—1760 var Greve Hans Schacks (1677—1719) anden Hustru. Hun var en meget handlekraftig Dame, styrede sine Godser

efter Mandens Død med stor Interesse og Fasthed. Hun oprettede Stamhuset Gilsegaard; hendes Efterfølger paa Godset var Grev Hans Schacks Søn af første Ægteskab Otto Didrik Schack (1710—1741), gift med Ernestine v. Gabel.

Høy Velbaarne

Naadige Frue Grevinde!

Den af Deres Høy Grevelig Naade for nylig beskikkede Degn til Møgeltønder Laurids Hansen, som hidintil skal have været Korn-

Maaler paa Gramgaard, har for kort tiid siden været hos mig for at blive examineret, og derefter nyde Collatz Brev paa same Embede; Men da jeg ved Overhørelse befant ham heel vankundig og uskikket dertil, har jeg, for at vise ald muelig føyelighed ladet ham gaa hiem igien, i haab, han maa-skee kunde recollegere sine Sager.

Desimidlertiid er mig fra Sogne Præsten Hr. Schulz i Møgeltønder, som om denne Vocation maae have faaet underretning, foruden andre Omstændigheder, som ved denne Sag skal være indløben, bleven berettet, at bemeldte Laurids Hansen for nogen tiid siden af en Quinde nafnl. Inger Cathrine Diderichs Datter i Andst Kirke skal være udlagt til Fader til hendes i uære avlede Barn, hvilke Omstændigheder anledige mig herved underdanig at forestille, om det ikke maatte behage Deres Hoy Grevelig Naade til dette vacante Degne Embede, som er et af de beste i hele Stiftet, at beskikke en retsindig og habil Studiosus, hvilket ieg saa meget meere underdanigst vil bede og formode, som derved ikke allene baade Præsten og Meenigheden bedre kunde være tient, men endog hans Majestæts allernaadigste Lov og For-

ordning efterkommes. ieg forbliver med ald underdanig soumission Deres Høy Grevelig Naades

underdanige tiener

H. A. Brorson.

Ribe, den 24. Octobr. 1750.

Laurids Hansen er næppe bleven Degn i Møgeltønder. Regimentsskriver Seest ved Kolding Regiments Skrivestue rykker nemlig 25. April 1753 Grevinde Schack for en Anmeldelse om det af Kornmaaleren begaaede Lejermaal; den 21. Febr. 1752 har han engang anmodet om den, men nu har Rentekammeret gjort Antegnelse til hans Jordebogs-Regnskab og krævet Anmeldelsen. Seest omtaler ham som stadig Kornskriver, og det vilde han jo ikke have gjort, om han var blevet Degn i Møgeltønder.

Heller ikke i Schackenborgs Godsarkiv findes Laurids Hansens Navn. Efter Degn Haaber, der endnu i næsten en Menneskealder levede i Møgeltønder, nævnes ikke nogen Degn før den Hæderlige og Vellærde Herr Christoffer Simonson, der kaldedes til Embedet som Sogne-Degn i 1752. Han var udgaaet fra Københavns Universitet, saa Biskoppen har faaet sit Ønske opfyldt.

De kry Tøvringer.

Efter Lovrup Skolekrønike fortælles i de af F. Ohrt udgivne „Sønderjydske Folkesagn“ fra Døstrup Sogn i Vestslesvig:

En Onsdag i Fasten var tre Folk fra Tøvring til Kirke i Døstrup, en Mand og to Kvinder. Da de skulde hjem, var det et stærkt Snefog, saa man ikke kunde se det mindste. De var inde i Døstrup og ligeledes i Vinum. Man raadede dem til ikke at vove sig paa Vejen; men een af dem svarede kry:

Vi er af Tøvring Stamm',
vi skal og nok Tøvring ramm'.

Dengang førte en Sti over Vinum Mose fra Døstrup til Tøvring. Den fulgte de. Da de var tæt ved Byen, hvor Vejen sidste Gang bøjer mod Nord, vilde de gaa lige til. De forfejlede Vejen og indsaa først, at de var farne vild, da de kom til de to Høje sydøst for Byen. Kvinderne satte sig, mens Manden gik for at søge Vejen. Han fandt den ikke, skønt han ikke var længer borte fra Hjemmet, end at han kunde høre Hundene halse i Tøvring By. Heller ikke kunde han finde tilbage til Kvinderne, og næste Dags Morgen landede han i Lindet (halvanden Mil derfra). Uvejret var nu stilnet af, og Manden skyndte sig hjem til Tøvring og fortalte Sagen. Man fandt de to Kvinder frosne ihjel med frosne Taarer paa Kinderne, og Tørklæ-

derne svøbte om de stivnede Ben.

Det historiske Grundlag for „Sagnet“ findes i de stedlige Kirkebøger. I Skærbæk Sogns Kirkebog MDCXCVII staar der „Domin. Estomihi (o: Pastelavns-Søndag)“ blev Niss Pedersøn i Østergasse begravet, fød i Østergasse; Far: Peder Andersøn; Mor: Ellen Hansdatter — — tjente hos Danne-Mand Hans Brodersøn, Tøvring og der han i Dag otte Dage som var den 7. Febr. med tre andre af Byen var gangen til Døstrup Kirke at høre Guds Ord og efter Gudstjenestens Forrettelse vilde begive sig igen hjem med dem, beskikkede Gud samme Tid en stor Sne og vildsom Vejrligt; hvorfor han med de andre for-tøvede i Byen saa længe de kunde efter bedre Vejerlig, men som det stunder til Aften, syntes dem, de kunde ikke bie længere, skulde de ellers hjem ved Dagens Lys. Gik derfor med de andre mod Tøvring. Men etterdi Gud holdt ved at lade sin Sne falde som Uld, han strøede Rimfrost som Aske, han udkastede sin Is som Mundbide, derfor kunde de ikke bestaa for hans Frost. Salme 147,16 og 17. De blev forvildet. En Kone og en Pige døde af Frost samme Nat paa Marken. Men den salige unge Karl blev vel om anden Dagen funden i Live dog næsten død, hvorpaa han blev ført til sin Husbonds

Hus, hvor han salig døde Mandag Nat den 8. Februar imod Midnattstiden. Alder 23 Aar 7 Uger.

I Døstrup Kirkebog hedder det ifølge Meddelelse fra Lærer Beier, tidligere i Overby: Anno 1697, 2. 3. Margret Jens Kone og Maren Hans', begge af Tøvring, begravedes Fastelavns Søndag.

Efter en Fortegnelse over Gaardejerne i Tøvring, som Lærer Beier har faaet af fhv. Sognepræst Jørgensen, Døstrup fremgaar, at Margret Jens Kone var en født Christens-

datter fra Hjøberg, døbt 1671, gift 1691 med Jens Pedersen fra Lovrup, som ejede Laust Bertelsens Gaard i Tøvring, der nedbrændte 30. Novbr. 1899 og blev flyttet over syd for Vejen. —

Maren Hans' turde være en Datter fra den vestligste Gaard (nu Johs. Hansens), som ejedes af Hans Petersen, der 1678 blev gift med Maren Hansdatter, begge født i Roost. —

Der har været flere Gaardejere i Tøvring ved Navn Hans Brodersøn, men ingen omkring Aaret 1697.

Th.

Nogle sønderjyske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren.

Af Axel Lange og Chr. Seeberg.

Solanum nigrum — Sort Natskygge. Overalt i Haver og ved Gaarde, i al Fald paa gode Jorder, findes denne lille Plante, let kendelig ved sine smaa sorte Bær. Den har i ældre Tid antagelig været benyttet i Medicinen, i hvert Fald menes det af nogle Forskere, at *Maurella*, der omtales hos Harpestræng, har været Sort Natskygge. Dette Navn viser tydeligt Slægtskab med Moreller, som nu betegner en Slags Kirsebær; de to Planter har botanisk set intet nært Slægtskab. Man har sine Steder benyttet Sort Natskygge som Spinat, men den har sikkert ingen Betydning som saadan særlig i Betragtning af, at man, naar Natskyggen er i sin bedste Udvikling, ogsaa kan have den ægte Spinat eller den Nyzeelandske Spinat til Raadighed og saa ikke behøver den tarvelige Erstatning.

Særlige sønderjyske Navne har Sort Natskygge næppe.

Trifolium — Kløver. Dette er en særlig righoldig Slægt og særlig stærkt repræsenteret i Syd-Europa, men selv her i Landet er der iagttaget 16 forskellige Arter, af hvilke de 4 dog ikke er bemærkede i Sønderjylland.

Fællesnavnet Kløver udtales paa forskellige Maade: Kløver, Kløwer, Klæwer, Klævver, Klæffer, derimod synes Navnene Smære eller Smøre, som kendes i andre Egne af Landet, ikke at være kendt her.

De tre vigtigste af Arterne set fra et landboøkonomisk Synspunkt er uden Tvivl: Alsikke Kløver, *Trif. hybridum* — Hvid Kløver *Trif. repens* og Rød Kløver — *Trif. pratense*, der udgør en saa vigtig Bestanddel af Græsgangene. Dyrket bliver endvidere Blod Kløver, — *Trif. incarnatum* ogsaa kaldet Incarnatkløver, dette dog mere til Grønfoder end til Afgræsning eller som Grøngødskning til Nedpløjning.

Paa magre Agre, Bakker og Diger finder man *Trif. arvense* — Hare Kløver, der har faaet sit Navn efter de blødharede Blomsterhoveder.

Hvidkløver kaldes i Sønderjylland Hviesug, antagelig døbt saaledes af Børnene, der holder meget af at udsuge den søde Honningsaft af Blomsternes Kronrør.

Klæwehawe, Havre, der er udlagt til Græsning med Kløversæd, bruges hovedsagelig som Skærehavre til Foder for Hestene. Kløvermarken skal afmejes, lige før Blomsterne folder sig helt ud. „Hven æ Stork står å en Høstak å neppe sæ i æ Fer, fær vi møje Regn inden 8 Daw“. Ved Højbjergningen gælder ogsaa følgende Regel: „Sålæng æ Riwe æ tør i æ Hand, kæn en driste riv Hø, law de renn“. Ved Høj- og Kornbjergning tages Varsel af Solen „Hven en striver fra Vester te Øster, ka do la et stå sålæng do løster, hven en striver fra Synner te Nør, ska to tej et, law de er tør“.

Triticum — Hvede dyrkes kun paa de gode Jorder. Hveden er vanskeligt at dyrke af alle Kornsorter „en ska alle ros æ Hveæ, innend den er i æ Laj,“ og „den ska føst høøstes, hven en ligner en sprawle Høøn.“ Brødet, som bages af Hvedemelet, kaldes almindeligvis „Kaag“, derfra Talemaaden „det er Synd at give Bagerbørn Kaag.“ Før i Tiden bagtes kun sjældent „Kaag“ og da kun „Rowkaag“ fremstillet af Rugsigtemel, men til „Opskøwr“ d. v. s., naar der var ophøstet, fik Karl og Pige hver et stort Hvedebrød, som de selv gemte og tog med til Davre eller Mellemad. Det gjaldt saa om, hvem der kunde holde Kagen længst. I Tilgift fik hver en „Knæpkaaag,“ fremstillet af raa Mælk og Hvedemel. Fra Sommersted kendes Talemaaden „Melgrød er et godt Plaster for æ Maw,“ men om der hermed menes Hveæmelsgrød, skal ikke kunne siges.

Tussilago — Følfod. Dette noget besværlige Ukrudt er udbredt over hele Landet, især paa Marker med Lerbund, og formenes at være langt almindeligere nu end i gamle Dage, navnlig skal Udbredelsen være taget til med den gennemførte Mergling, som Landbruget praktiserede for godt en Menneskealder siden. De gule Blomster er nogle af de første Foraarsbebudere ved Veje og paa Marker; allerede først i April, samtidig med at Skovene smykker sig med Anemoner, ser vi de paa denne Aarstid bladløse Følfodsplanter skyde frem af Mulden. Den beskedne Blomst er dog funden værdig til at omtales i Poesien. Johs. V. Jensen siger i et Foraarsdigt:

„Børn med kornblaa Kinder
finder
Følfod nu i Grøfter,
drøfter
slige gyldne Løfter
bi, bi, bi“

Ligesom andre Planter med store kølige Blade, har den været brugt til at lægge paa Saar og ømme Steder, herom bærer Navnet Lægeblade Vidne. Navnet Følfod varieres i Sønderjylland bl. a. saaledes: Følførre (Als), Følførre, Fulfødder eller Fulførrer (Sundeved) og Fulfødbljà (Als)

Paa Apothekerne, hvor de tørrede Blade kan faas, kaldes disse somme Tider Huflattich, et Navn, der tydeligvis stammer fra Tyskland.

Fra Vestslesvig stammer Remsen:

„Følførre å Bokblaa, da er æ Drenng glaaj,
men kommer di i Hveen å stærk Enng,
da gær æ Kaal fra æ Drenng.“

Meningen er jo tydelig nok

Viola tricolor — Stifmoderblomst eller blot Stifmoder. Der er egentlig to Arter af denne Plante, nemlig en med gullighvide Blomster, som væsentlig findes paa god Jord: *V. arvensis* og en anden med færfarvede Blomster, den egentlige Stifmoderblomst, som er en typisk Kalktrangsplante, d. v. s. en Plante, som vokser paa kalkfattig, sur Bund. De to Arter bastarderer undertiden med hinanden.

Navnet Stifmoderblomst forklares saaledes: Blomsten er uregelmæssig og har et stort Kronblad, der er opadvendt, to mindre, som viser ud til Siden, og to, som viser nedad. Af Bægerbladene sidder de to bagved det store Kronblad, et bagved hvert af Sidekronbladene og et støttende de to nedadrettede Kronblade. Det store Kronblad er Stifmoderen, hun sidder paa to Stole (Bægerbladene), hendes to egne Døtre sidder ved hendes Side, hver paa sin Stol, men Stifdøtrene maa dele en Stol.

Paa Als og i Angel kaldes den Stivmor eller Stimor og Navnet udtales iøvrigt noget dialektisk forskelligt Landet over. Et mere udbredt Navn synes Kukmandsblomst at være. Navnet skyldes formodentlig, at den begynder at blomstre, naar Gøgen kommer. En Forklaring gaaende ud paa, at Griffelen ligner en „Kukmand“, der titter frem af Kronbladene, kan ogsaa foreligge. (Jfr. Kukkeren paa de smaa Svejtservægure).

Følgende Variationer over Navnet kendes: Kukmandsblomm, Kukkermandsblomme, Kukmandsblomst; endvidere kaldes den i Jylland Lammeleger, speciel i Sønderjylland Laemblomm

Blomsten har før været brugt i Folkemedicinen, bl. a. har man spist den første Blomst, man saa, mod Halsbrynde. (Se under Anemone et lignende Forhold). Planten skal ogsaa have været brugt til Trolddomskunster.

2. I Skovene og Parkerne.

Acer — Løn, Ahorn. Af sønderjydske Navne kendes *Ær*, *Ærtræ* (Sundeved, Angel osv), *Lønne* (Angel). Saavel Navnet *Ær*, der forøvrigt ogsaa kendes fra andre Egne af Danmark, og ofte er særlig knyttet til Arten *A. pseudoplatanus*, som det fra Tyskland stammende Navn *Ahorn*, det latinske *Acer* og det franske *Erable* er af samme Rod. Navnet *Lønne*, i Rigsmaal *Løn*, har Tilknytning til det islandske *Hlynur*, til det svenske *Lønn* og til det tyske *Lenne*. (Mange Varianter i sv. og ty.). Tre Arter findes i Sønderjylland som i det øvrige Danmark. *A. campestre* — *Naur*, *Mark-Løn* har paa Als Betegnelsen *Korsbær*, som muligvis beror paa en Forveksling med *Rhamnus cathartica*, der ofte, ligesom *Naur*, findes i levende Hegn, og som hyppigt kaldes *Korsbær*. I Sønderjylland bruges *Naur* enkelte Steder med tydelig „v“ Lyd i Stedet for „u“. Fra Als kendes ogsaa Navnene *Fuul* og *Knoffer* *A. platanoides*, *Spids Løn* har ingen særlige sønderjydske Navne. *A. pseudoplatanus*, *Æretræ*, *Ahorn*, *Valbirk*. Med Hensyn til disse Navne kan bemærkes, at *Æretræ* allerede findes hos *Kyilling* 1688 i Formen *Erertræ*, ligesaa gammelt er *Valbirk*, dengang skrevet *Valdbirk*, medens Navnet *Ahorn* næppe har været brugt længere tilbage end sidste Tredjedel af det 18de Aarhundrede. I en *Havebog* fra 1774 siges udtrykkeligt: „Paa tysk *Ahorn*“. *Valbirk* skal antagelig forstås som „*Vælsk Birk*“, d. v. s. fremmed *Birk*, analogt med, at *Valnød* skal forstås som „*Vælsk Nød*“. Saafremt *Stavemaaden Valdbirk* havde været den rette, maatte Navnet vel komme af *Waldbirke*, men et saadant Navn er os ikke bekendt fra den tyske Litteratur. Sønderjydske Navne til *A. pseudoplatanus* er som anført f. o. under Slægten: *Ær* og *Ærtræ*.

En Ansøgning fra Skolelærere i Øster Løgum Sogn 1808.

Meddelt af T. O. Achelis, Haderslev.

Hoy-værdige Fader og Foresatte!
Nøden driver os undertegnede til i Dybeste underdanighed at forestille Deres Hoyværdighed følgende Klage:

De veed af regulativet vore indkomster, hvilke, beregnet, næppe udgjør det hvad nu til tids

gives en Soldat! — og deraf skulle vi med Kone og Børn Leve! i Fald at Skolelæren skal og bør være vores Hovedsag.

Dette gjør, at Skolemæsterne, som skulde være de værdigste Lemmer af de gemene, maae gjøre sig til de Elendigste Betlere,

bestille de nedrigste Arbeider, for til nød at kunne Leve. — De unge, som nylig har begyndt, trykker Nøden endnu ikke saa hart, saasom disse endnu ingen synderlig Huus - Familie har. — Men os!

Skal vi leve saa maa vi have Sæd, og skal vi græsse, saa maa Landet Ployes og besaaes, thi ellers er det om fiire Aar forvandlet til en Lynghede, NB. især paa vore magre Egne.

Men! — herved, ja herved er den haardeste Knude, for at faa Ployning og Kiørsel. Svende og Daglønnerne kand faa det per accord i deres Løn, Fæhyrden faaer det, og skal have det efter Usance, men Skolemæsteren ikke. For ham kand Bonden herved gjøre sig retskaffen Tyck, lade sig længe Bede, og — omsider Bliver dog intet af, saa at vi Begge virkelig maae lade vores Land ligge, og Sæden lade fare!

Saadant gjør, at Mand i Comynen agter Skolemæsterne for det hvad de og virkelig maa gjøre sig til, nemlig usle Krybere!

Ikke fordi at Mand i vore Districter er ikke tilfreds med os, nej vi kunde Bevise det modsatte, ogsaa er Een og Anden, som hjælper lidt til, helst naar det er for sildig, men saa er atter andre, som er bange, de var sig selv for nær, naaer de gjorde Godt, og den villige kand Mand ikke hænge alding paa, altsaa kand

mand for betaling ikke engang faa det.

Hvad Raad da? — At befale Bønderne at gjøre alt SpanArbeide til Een eller hoyst Tvende Kiørs Bedriff til rette tid tillige med Brændsel og Møllen alt for Betaling, ja! Det skulde de sette høyt og Galant nock. — Men var det Trykkende for et district at gjøre det for slet intet? — Ja saa, og intet mere Trykkende, end at naaer een Mand gjorde det allene et Aar, saa var han igien fri i over Tyve Aar! Hvoraf sees at det er ubetydelig for Comynen, men for os af megen Vigtighed.

Vist nok havde vores høye Herrer Foresatte raadet Bod for dette uhæld i Begyndelsen, naaer Hoystsamme havde formodet saadan fremgang. — Vist nok haabe, og gandske underdanigst Bede vi hermed Deres Naade og Høye Gunst vilde derhen indlede Sagen at os hielpes!

Herover p. p.

d. 2. Maj 1808

Selv. Concip.

Underdanigste og ydmygst
Tienere.

Rasmus Dahm

Skolelærer til district Houslund
og

Søren Eliassen Holm

Skolelærer til Raubiørg og Nørreiarup
distr.

(Slesv. Generalsuperintendentens Visitats-
bog for Aabenraa Provsti 1809).

Fra Krigen og Revolutionen.

Den tyrkiske Kalv.

Telegrafafdelingen, hvortil jeg hørte, fortæller Skræddermester Tønder i Skærbæk, havde faaet en Ko i Fortrubel fra et Provi-antmagasin, der var indrettet i en græsk Kirke inde i en Klippe, saa den ogsaa blev benyttet som Tilflugtssted mod Bomber. Koen havde imidlertid faaet en Kalv, og da Afdelingen i Juni 1918 rejste Nordpaa fra Egnen ved Monastir, førte den Ko og Kalv med sig til Doblejany. Der kom et halvhundrede tyrkiske Kavallerister sprængende og holdt den ene Halvdel af Afdelingen, Station B. fast. De forlangte at faa Føreren, Vagtmesteren og mig udleveret. Mig vilde de have fat, fordi jeg som den mest sprogkyndige i bulgarsk havde været inde i en By og havde solgt Kalven til en bulgarsk Intendant. Tyrkerne mente nu, at jeg havde stjaalet Kalven, og de lod Føreren og Vagtmesteren slippe, mod at de udleverede mig. Fra Kl. 12 om Natten førte de mig og goden Kalv med i 3¹/₂ Timer op i Bjergene. 3 Mand med skarp-ladte Geværer passede paa os; de nægtede at føre mig ind til Kommandanten og kastede mig ind til en hel Mængde Komitadjes. Der var baade Albanere, Tyrkere og Grækere. Kl. 7¹/₂ kom Amerikanerne og bombarderede Byen fra Lufften. Saa flygtede alle i Dækning og glemte mig. Jeg stod i

Skjul bag et lille Stenhus, medens hele Byen med Kommandanturen ødelagdes i Løbet af en halv Time. Saa kom Tyrkerne igen, og om Eftermiddagen Kl. 1¹/₂ kom jeg i Forhør hos en tyrkisk, tysktalende Oberst. Han lod mig gaa fri, og saa trak jeg paa egen Haand tilbage igennem Bjergene til Afdelingen. Jeg naaede den, lige før Toget gik; men Kalven kom med og blev solgt paa Hovedbanegaarden i Wien for 300 Mark, der blev delt af Station B. I det mindste fik jeg min Part.

Den falske Noske.

Vi laa ved Revolutionens Udbrud i Lybæk og havde det for Resten godt, vi havde kun det ene Ønske, snart at komme hjem. Saa en Dag kom der Telegram fra Kiel, at selve Noske vilde komme til Lybæk. Soldater- raadet lod os tage Opstilling paa Kasernepladsen. Vi var alle meget spændte paa at se Revolutions- føreren, og Officererne stod skæl- vende oppe bag Vinduerne. Der kom en Bil i flyvende Fart; en Mand rejste sig op i den og talte nogle Kraftens Ord om Frihed og lignende, og en to tre kørte han videre. Dagen efter læste jeg i Avisen, at Noske havde været baade i Lybæk, Ratzeburg og Schwerin.

Kort Tid efter kom jeg hjem og tænkte ikke mere paa Noske. Saa en Dag, som jeg gaar ned

ad Tønder Gade, ser jeg ham ovre paa den anden Side af Gaden. „Hvad i Alverden vil Noske her i Tønder?“ spurgte jeg forbausset min Ledsager. „Noske? — Hvor kommer du ved det? Det er jo X.“ — „Nej, jeg kender ham helt

nøje, det er Noske.“ — Men det var alligevel X., en tidligere Marinesoldat, der var blevet hængende i Tønder. Han havde altsaa den Dag spillet Noskes Rolle.

C.

SAMLEREN.

---

1. Aarg. Nr. 2 og 3. Et stort gammelt Bibliotek bestaaende af Litteratur vedrørende Sønderjylland ønsker at indbinde de hidtil udkomne Numre af „Sønderjydske Maanedsskrift“ samlet. Vi har imidlertid ikke kunnet levere Nr. 2 og 3 af 1. Aargang, da de er udsolgte. Biblioteket lægger stor Vægt paa at faa disse Numre. Hvem af vore Læsere er saa venlig at stille dem til Raadighed? — Meddelelse bedes sendt til C. Eskildsen.

—

I Kirken. I Møgeltønder Kirke var der engang i Krigstiden Konfirmation. Ikke alle i Kirken interesserede sig derfor, og to Bønder sad og snakkede med hinanden. Paa een Gang bliver der uformodet Stilhed, og man hører da tydeligt over hele Kirken den ene sige til den anden: „ . . . 6 Ugers Laem D . . . gal' mæ 200 Mark!“

R., Tønder.

—

Jyden og Tyskeren. En Jyde og en Tysker traf sammen i Tønder og vandrede sammen nordpaa. Da de kom i Nærheden af Ribe, sagde Jyden: „Det æ Riif“. „Das. ist wahr!“ svarede Tyskeren. „Nej, det er Riif“, sagde Jyden, der naturligvis mente, at Tyskeren forvekslede Ribe med Varde. „Das ist wahr“, blev Tyskeren ved. Saa kom de op at slaas, og det endte

med, at de begge blev puttet i Arresten. Da de kom derind, sagde Tyskeren: „Herr Gott! Herr Gott!“ — „Sejer do, her er godt“, sagde Jyden, „saa maa det da være et rent Helved, do æ kommen fra“, og saa sloges de videre.

R., Tønder.

—

Præstehistorier.

Pastor Mikkell. I Lintrup Sogn skal i forrige Aarhundrede have været en Præst ved Navn Hr. Mikkell Samme udledte af Teksten om Dommedagen følgende Betragtning: „Mine elskelige! Vor Dags Tekst taler om, hvorledes Frelseren til sin Tid vil komme og holde Dom. Mine elskelige! Hvorledes vil det da falde ud, naar han raaber: Mikkell, hvor er dine Faar? Og jeg pipper mig. Han raaber atter: Mikkell, hvor er dine Faar? Og jeg pipper mig. Han raaber tredje Gang: Mikkell, hvor er dine Faar? Herre, siger jeg saa, du har jo ingen Faar betroet mig, kun alene lutter stinkende Bukke — et ugudeligt Folk!“

Samme Hr. Pastor forklarede Teksten om Jesu Mirakel i at bispise 5000 Mand med 5 Bygbrød og 2 Fisk paa følgende Maade: „Mine troskyldige Tilhørere! I glør og gaber og spiler Mund og Øren, for ret at forstaa denne Tekst, hvor-

ledes saa lille et Forraad kunde forslaa i 5000 Menneskers Mave. Men haver kun Taalmodighed og hører Forklaringen derover. Det var, min kære Hans Bager, (pegende paa en Tilhører), ikke saadanne Brød, som du bager; ej heller, min kære Peter Fisker, var det af den Slags Fisk, som du fanger. Nej, mine elskelige! Det kan vi deraf vide, at man i Almindelighed antager, at en Brødskorpe blandt Levningerne, som de gamle tandløse ikke maa have kunnet male, skal have været saa stor, at den kunde, naar Hulsiden var nedadvendt, indfatte hele Lintrup Sogn, og at alene Halen af Fiskene var større end vort Kirketaarn.“

N. A. Jepsen, Tombøl. (1858).

Pastor Kaa. Om en Præst ved Navn Kaa i Lintrup fortælles, at han var en saa stærk Æder, at han skulde have Mad med i Vognen, naar han tog til Anekset i Hjerting. En Søndag kom Præsten forbi et ved Vejen liggende Smaamandshjem, hvorfra et Barn havde været i Kirke, og Præsten vilde da indenfor og ønske til Lykke. Der blev spurgt Præsten, om han ikke vilde spise med, Suppen var færdig. „Nej Tak, men giv mig blot lidt tynd Suppe at drikke“. Enden blev, at Præsten drak al Suppen.

Om samme Præst fortælles, at han takserede en Gaas som en daarlig Fugl, fordi den var for meget til en Mand, men for lidt til to.

I. B. Eliassen.

Pastor Bjørn. Min Bedstefader har fortalt om et Præstevalg i Bjolderup:

Blandt tre til Valg præsenterede Ansøgere hed den ene Bjørn, og da Provsten Peter Prahil ikke kunde lide ham, var han sat som den sidste til at prædike og hvad værre var, Teksten, som var givet ham at prædike over, var den samme, som

Formanden alt havde prædikeret over. Da Bjørn kom op paa Prædikestolen, sagde han: „Ja Godtfolk, I har maaske nok set en Bjørn danse, men vist aldrig hørt en Bjørn prædike“. Efter at have set paa Teksten sagde han: „Da jeg ikke hører til Drøvtyggerne, maa jeg vælge selv en Tekst“. Efter at have betænkt sig et Øjeblik og fæstet sine Øjne skarpt paa den nedenfor siddende Provst, sagde han med sin stærke Røst: „Peter, elsker du mig! Hvo som siger, at han elsker Gud, men hader sin Broder, han er en Løgner“, og Præsten slog i Prædikestolen, saa det rungede; og nu fulgte om dette Emne en Prædiken, som man ikke havde hørt Mage til, under hvilken Provstens „Højærværdighed“ svandt ind til ingenting. Det er en Selvfølge, at Bjørn blev valgt til Præst i Bjolderup.

I. B. Eliassen.

Bondens List. I Lovtrup i Uge Sogn levede for mange Aar siden en Bonde, som var bekendt for den Snildhed, hvormed han forstod at behandle Købstadsfolkene. Engang bragte han Æg til Torvs. Da man fandt dem temmelig smaa, bemærkede han: „Det kommer af, at de er gjort til Salg.“ — En anden Gang havde man solgt Gryn. Da han snart mærkede, at han kunde have faaet dem bedre solgt, fandt han paa følgende List: Under Aftømmingen bad han: „Spilder dog ingen, thi de er smaaligt samlede; der er saamænd mange „Guds Løn og Tak“ i dem“. — „I har dog vel aldrig tigget dem?“ spurgte Køberen. — „Det er ikke frit“, sagde Bonden. — „Ja, saa kan I beholde Eders Gryn selv“, sagde Køberen. — Det varede ikke længe, saa havde Manden sine Gryn solgt til en højere Pris.

N. A. Jepsen, Tombøl (1858).

Dannebrogsoptøget i Lund.

I kender jo nok Historien om, hvorledes Pastor Kok i Burkal blev jaget bort i 64. Midt under Prædiken stod en hjemmetysk Gaardmand op og sagde til ham:
Herned, Du Kok,
nu har du galet længe nok,
stig du kun rask af Stagen ned,
og gør til Parten dig bered!

Men Pastor Kok beholdt Forbindelse med sit Sogn, og det var ogsaa ham, der hjalp de 18 Mand i Lund til at betale deres Bøde. Dengang var der kun to tysksindede i Lund. En Dag stod de fleste Mænd af Byen og arbejdede ved et større Afvandingsarbejde. De talte om de forandrede Tider, og det var ikke med blide Ord. Saa siger Hans Jørgen Lassen: „Skal vi ikke vise, at Dannebrog endnu kan vaje over Lund?“ De fik et Dannebrog sat paa en lang Stang og marcherede med den i Spidsen gennem Byen. Traf de en Dansker, sang de: „Vi vil hjem igen til Danmark“, traf de en Tysker, sang de: „Og den har Tysken haanet og traadt den under Fod, nej, dertil er vor Fane for gammel og for god.“

Men Sagen blev alligevel meldt, og de 18 Mand maatte en Dag møde for Retten i Tønder. En for en kom de ind, og Spørgsmaalene og Svarene var altid de samme: „Var de med i Optøget gennem Lund?“ — „Ja.“ — „Det bliver tre Daler i Bøde.“ —

Hvem der har skrevet om det over til Pastor Kok, ved jeg ikke, men en Dag kom de 54 Daler til Bøderne ovre fra København, og Pastor Kok skrev, at han ikke havde haft vanskeligt ved at faa de Penge samlet; de skulde bare klemme paa, til det Formaal var der altid Penge nok.

Johannes Hansen, Rens.

Hvorledes det gik det første tyske Flag i Rens.

Da vi blev tysk i 64, var næsten alle Folk i Rens dansk. Men vi havde en Tøjfabrik i Byen, og der var der nogle tyske Arbejdere. Saa var der nogle ude i det friske, der fandt paa at skænke et tysk Flag til Byen. Fanen kom og blev opbevaret hos en af Arbejderne, der boede i det Hus, som nu Geerts har.

Men Danskerne i Rens fandt paa at stjæle Flaget. En Dag, da Manden var til Arbejde og Konen til Høkers, gik de ind, tog Fanen og brændte den højtideligt.

Saa kom den Dag, da Fanen skulde indvies paa festlig Maade. Fra Nibøl kom der et helt Læs begejstrede Tyskere og tog ind paa Kroen „Bellevue.“ Fanen skulde hentes, men den var ikke til at finde, omendskønt alle ni Mand ledte efter den, hvad de kunde. De maatte vende tilbage til Kroen med tomme Hænder, men festes skulde der nu alligevel. Saa traadte Dins Tingleff ind i Krostuen. — „Aa, Kromand, skænk os 18 Punch!“ — „Hvad, 18 paa een Gang?“ — „Ja, vi kommer 18 Mand til Faneindvielse, og der kommer flere om lidt!“ — Saa kan det ellers være, at Tyskerne fra Nibøl fik travlt med at komme paa Vognen og af Sted ud af Byen, og der blev ingen tysk Fest i Byen den Dag.

Johannes Hansen, Rens.

Tordenstene.

Naar man finder en Tordensten paa Marken, maa man ikke kaste den bort, thi saa opstaar der Ild i et af Husene i Byen. Man skal tage den med hjem og lægge den i et Skab, thi saa længe der findes Tordenstene i et Hus, brænder det ikke.

Far har fortalt, at før lagde Folk altid Tordenstene op paa Mønningen af Huset.

Ingeborg Lorenzen, Emmerske.

Forvarsler. Min Far, som boede i St. Emmerske, havde først i Halvfjerserne en Mark lejet, som laa nord for Byen og kaldtes „æ Trædrav“. Vejen, som fører dertil, kaldes Knorborgvej. En Aften, da Mor hentede Køerne hjem, det var i Skumringen, saa hun ved Siden af Vejen, lige inden den bøjer af ned til Byen, en Gaard staa rejst. Alle Spærene var at se. — Gaarden blev bygget 1873 af min Far.

En Aften da Far og Mor kom hjem fra Tønder, — de var ved den „forsvorne Ager“, som ligger mellem Toft og Bedehuset — saa min Moder, at der stod en Ligvogn ved Bedehuset. En Tid efter døde Læreren. Moder sagde til Fader: „Kan Du se Ligvognen, som holder ved Skolen, Peter?“ Far kunde dog intet se.

I Aaret 1869 stod min Moder i Skumringen i Stuen og saa ud af Vinduet. Pludselig ser hun, at to Gaarde, som laa ca. 300 Meter fra vort Hjem mod Syd, stod i lys Lue. De to Gaarde var efter Datidens Skik byggede saa tæt sammen, at Tagskæggene berørte hverandre.

At min Far ogsaa var synsk, ses af følgende: En Aften, han kom fra Tønder og var et Par Hundrede Meter fra en Stok over en Grøft midtvejs mellem Sprøjtehuset og den første Gaard i St. Emmerske, saa han 2 Ryttere, som forgæves forsøgte at faa Hestene over Grøften. Den ene Hest var brun og den anden skimlet. At det var Soldater kunde Fader nok se, men ikke af hvad Nationalitet. De var iført graa Uniform. I 1915 er Tildragelsen bleven til Virkelighed. En Dag red to tyske Officerer lige over Markerne, og saa kunde de ikke faa Hestene over Grøften. Den ene af Hestene var en brun, den anden en Skimmel.

M. Sørensen, Tønder.

Hvorfra Harreslev har Navn. Efter Heldevarius's Mening skal Byen Harreslev ved Flensborg have faaet Navn efter et Slag mellem Harald Klak og Kong Regnar. Heldevarius fortæller:

Kong Regnar drog imod Harald Klak. Nord og Vest for Byen Flensborg ved Bjerget, i den dybe Dal mellem Valdemars Toft og Byen Harreslev, der begyndte et Slag. Der hørte man Hestenes Tumlen, Pilene for som Kugler gennem Luften, og Sværdene klang. Der faldt saa mange Tusind Mand paa begge Sider, at Buerne, Pilene og Vaabene svømmede i Blodet.

Derfor hedder den By, hvor dette Slag fandt Sted, Haraldsdal (Harreslev) indtil den Dag i Dag.

J. Abild, Hellevad.

Bindebrev fra 1663.

Hvi bliver Du saa tavs? Hvi er Du nu saa bange, straks Du ser denne Skrift, at Du er vores Fange? Giv ikkun Dig tilfreds: Endog vi binde fast, vort Baand er dog ej Jern, ej haarden Lin og Bast. Jeg fanger, fængsler ej. Jeg kan Dig dog ej føde, mens Du i Fængsel er; Du maatte slet mig øde, Du som saa vel er vant. — Men Du der tværtimod med lystigt Traktement for os skal holde Fod, saa skal Du slippe løs. Tidt bryder af de Lænker den fangne, naar han vel med Vinen Vagten skænker. Gør Du det og med os. Saa let skal Du det Baand, naar hver er vel beskænk't, opløs' af Fod og Haand!

N. A. Jepsen, Tombøl. (1858).

Efterretninger om Herresædet Trøjborg.

Af I. H. Byriel.

Navnet Trøjborg er kendt af alle i Sønderjylland og maner Minder fra Fortiden frem, Minder om befæstede Borge med stærke Mure og Vindebro, omgivet af dybe Voldgrave, om Riddere og Svende, Herrevælde og blodige Fejder, og det stærke Trøjborg Slot, som det stod fra først af, har sikkert kunnet bære Vidne om mangt og meget, der nu er gaaet i Glemme og ikke har efterladt sig Spor.

Omtrent $1\frac{1}{2}$ Mil i nordvestlig Retning for Tønder, i Visby Sogn, ligger Trøjborg Hovedgaard, som nu skal udstykkes. Med Undtagelse af den store, vel 200 Aar gamle Lade minder de nuværende Bygninger kun lidet om Fortiden; men gaar vi ind i den smukke Have og faar Øje paa den mægtige Ruin med Voldgrave om, træder Fortidsminderne frem og fører Tankerne tilbage til svundne Tider. Disse Ruiner er imidlertid ikke Levninger af det ældste, men af Peder Rantzaus i 1580 opførte Slot. Hvornaar det ældste Trøjborg er opført, kan næppe paavises; men at dømme efter alle Solemærker maa det være omtrent ved Aar 1300, maaske lidt før, og omtrent

samtidig med Gram, Tørring, Søgaard, Sem og flere. Det var Hertugerne af Abels Æt, der byggede disse Befæstninger i Fejderne med Kongen, og det har uden Tvivl været Hertug Valdemar den 4., som opførte en Del af disse Borge, vel ogsaa Trøjborg. Han var altid i Strid med Kongerne Erik Glipping og Erik Menved og døde 1312.

Limbækkerne.

Den første Stormandsæt, der fik sit Hjem paa Trøjborg, var Limbæk, der menes at have sit Navn fra Byen Lembek ved Rendsborg.

Hr. Johannes Limbæk, der nævnes som Ridder 1325, havde allerede 1344 faaet Lundtoft Herred med Søgaard i Pant af Hertug Valdemar den 5., og 1348 fik han Rømø, Sølsted og Visby med Trøjborg i Pant af samme Hertug. Han var en fremtrædende, men tillige haard og hensynsløs Mand, som nævnes hyppigt i de følgende Aar, snart som Forlover, snart som Voldgiftsmand, men altid paa Hertugens og Holstengrevernes Side. Han døde omtrent 1350. Hustruen hed Kathrine og nævnes endnu 1355, da hun skænkede

Gods til Løgum Kloster. Om Johannes Limbæk vedblev at være Panthaver, eller om han blev Ejer af Trøjborg, ved jeg ikke; men de to efterfølgende Mænd af Ætten skrives „til Trøjborg“, og Ejendomsretten har de maaske faaet ved den sidste Hertugs Død 1375.

Førnævntes Brodersøn Hans Limbæk „til Trøjborg“ kaldes en enkelt Gang, nemlig 1375 i et Dokument, for Henneke, men er helt forskellig fra den samtidige Hennike Limbæk til Tørning og Gram. 1379 var han Ridder og pantsatte da Gods i Alslev og Kummerlev, tidligere tilhørende Hertug Valdemar, til Klosteret i Løgum for 150 Mark, som han skyldte Klosteret for den Skade, han og hans Farbroder Hr. Nicolaus havde tilføjet det, samt i Betaling for deres Gravsted i Klosteret, „naar Gud kaldte dem“. Han havde øvet Vold mod Klosteret og var derfor sat i Band.

Hvem hans Hustru var, oplyses ikke; af Børn havde han en Datter, hvis Navn ligeledes er ukendt; hun var gift med Hr. Nicolaus v. Ahlefeldt, der ejede Søgaard 1398.

Den tredie og sidste Ejer af Ætten var en fjern Slægtning, Claus Limbæk til Tørning og almindelig kaldet den Yngre til Forskel fra sin Farfader, den velkendte Drost. Han var Ejer af en hel Række Herresæder og forekommer første Gang 1394 og senere 1399. Skønt Dronning Margrete vilde „stemme for Bækken“ (Limbækkerne) og gik haardt frem

mod Adelen, stod Claus Limbæk dog paa dansk Side i Datidens Kampe, og først efter at Erik af Pommern havde krænket ham haardt, gik han over til Holstenerne. Trøjborg solgte han til Dronning Margrete 1407 og nævnes for sidste Gang 1425.

Trøjborg under Kronen.

Dronning Margrete pantsatte efter Købet Trøjborg til Ribe Bispestol for 5000 Mark lybsk, og nu havde Bisperne Pantet til 1536. 1499 fik Bisp Iver Munk Brev paa at beholde Slottet uindløst for sin Livstid; rimeligvis maatte han dog give 500 rhinske Gylden for denne Indrømmelse, idet han den 14. Januar 1500 fik Kvittering for denne Sum, „som han for nogen Tid siden havde lovet Kongen“.

Bispesædets Lensmand dengang var Tomas Iversen Juul, der kom i Strid med Bispen, som derfor tog Slottet fra ham. Tomas Juul klagede siden over, at der var øvet Hærværk og Vold imod ham, skønt han havde været Lensmand siden 1490.

Den næste Lensmand var Hans Nielsen Lange, og efter ham kom Wolf Pogwisch, som var gift med Bisp Olaf Munks Søster Christine. Hvilket Aar han tiltraadte, vides ikke; men 1532 fik han nyt Brev paa det og beholdt det ogsaa efter Reformationen 1536, da det direkte stod under Kronen, til sin Død 1554.

Rantzau.

1566 forlenede Kong Frederik den 2. vor navnkundige Hærfører

Daniel Rantzau med Trøjborg. Han var født i Holsten 1529, var under Syvaarskrigen Hærfører og faldt for Varberg 1569. Han har sandsynligvis aldrig været paa Trøjborg. Aaret efter forlenede Kongen hans Broder Peder Rantzau med Slottet; men 1579 fik denne det som Ejendom, idet han mageskiftede det med Vamdrupgaard, som han havde arvet efter sin førnævnte Broder.

Det gamle Slot, om hvis Udseende man intet ved, var vist dengang i en daarlig Tilstand; i det mindste blev det revet ned, og et nyt opførtes 1580. Over Hovedindgangen lod Peder Rantzau indhugge en latinsk Indskrift, der lyder saaledes paa Dansk:

„Alt er Forkrænkelighed
Skatte du sanker, og Borge du
bygger,
som død du ej skulde.
Død du i Morgen, ej ved, hvem
der ejer dit Gods.“

1579 havde Peder Rantzau faaet Ballum Birk til Len. Han var en betroet Mand, Amtmand paa Flensborg 1571—90, kongelig Raad 1571, Marskal hos Hertug Hans den Ældre 1573, og døde 1602 uden at efterlade sig Efterkommere, idet hans eneste Barn, en Søn, døde som ung. Efter ham var et Par temmelig ukendte Mænd af samme Æt Ejere indtil 1659; den sidste hed Daniel, og ved hans Datters Giftermaal gik Trøjborg over til Familien

v. *Buchwald*.

Hans Adolf v. Buchwald til Trøjborg og et Par Herresæder

i Holsten var født 1631. Han var med at hylde Frederik den 3. 1648 og en Tid Officer i den danske Hær, senere Amtmand paa Gottorp, 1677—79 Sendemand ved det tyske Kejserhof; han døde 1679. 1659 blev han gift med Anne Dorothea Daniels Datter Rantzau og derved Ejer af Trøjborg; hun skrives efter hans Død til Trøjborg og døde 1695.

Saa fulgte Sønnen Otto Frederik v. Buchwald, født 1661. Han var med 1698, da hans Slægtning Otto Rantzau blev dræbt i en Duel; men ellers vides der kun lidet om ham; død 1739. Hans Hustru hed Ida Hedvig Rantzau, født 1671, død 1742.

Sidstnævntes Søn Frederik v. Buchwald var den sidste Ejer af denne Æt. 1724 var han dansk Kammerjunker, Landraad, 1732 Sendemand til Brunsvig og 1740 til England; 1743 Kammerherre; død 1761 i Kiel. Hustruen hed Henriette Emilie v. Holstein, født 1714, død 1774.

Med Datteren Ida Hedevig gik Trøjborg over til Familien

Moltke.

Grev Christian Frederik Moltke til Trøjborg, født 1736, død 1771. Han blev Kammerjunker 1752 og Kammerherre 1758. 1760 var han Hofmarskal og 1761 sammen med Overpræsidenten i København Overdirektør for Kommediehuset; han var en Ven af dansk Teaterkunst og steg til de højeste Embeder som Overhofmarskal og Gehejmraad. Han døde

pludselig paa Turebyholm. Med sin Hustru Ida Hedevig v. Buchwald, født 1744, død 1816, fik han Trøjborg. Hun giftede sig nogle Aar efter sin første Mands Død med Kammerherre Carl Adolf v. Plessen.

Til Trøjborg Gods hørte ogsaa dengang Østerbygaard i Vamdrup Sogn samt flere Bøndegaarde i Bastrup og Holte. En stor Bøndegaard i Bastrup, kaldet Trøjborggaarden, blev solgt fra Godset og senere tildels udstykket, og indtil

vore Dage har disse Ejendomme gaaet under Navnet „Trøjborg Gods“.

Østerbygaard, som omfatter ca. 650 Td. Land, havde i flere Hundrede Aar været en Avlsgaard under Trøjborg. 1771 solgte Enke-

grevinde Ida Hedevig den til sin Godsinspektør Kancelliraad Frederik Vilhelm Hansen.

Holst og Neergaard.

1776 solgte Kammerherre v. Plessen Trøjborg til Kancelliraad Holst, som ejede den i en

Aarrække. Omtrent 1820 blev den købt af Amtmand over Præstø Amt Johan Ferdinand de Neergaard, f. 1796, d. 1849. Om ham meddeles, at han var „en i høj Grad paapasselig, nidkær og retfærdig Embedsmand, derhos human, jævn og venlig i sin Optræden over for alle samt i Stilhed

meget godgørende mod trængende“. Han ejede flere Herregaarde og har maaske aldrig haft fast Bopæl paa Trøjborg. Hustruen hed Charlotte Louise Elisabeth Olsen. Det var vel Amtmand de Neergaards Arvinger, som 1851 solgte Trøjborg til Knud Lausten Knudsen.

Nogle gamle Ligsten.

Af Hans Hejselbjerg-Paulsen, København.

Paa mange Kirkegaarde vil man her i Nordslesvig forgæves søge Gravsten fra de forrige Aarhundreder.

Kirkegaarden lignede i hine Tider mest af alt en ujævn Græsmark, hvor kun smaa Forhøjninger viste, at her var en af denne Verdens Vandringsmænd bleven lagt til Hvile. Endnu saa sent som i 1814 kom der Befaling om, „at Præsten ej maatte afgræsse Kirkegaarden.“ — Et Forbud gives ikke, uden at der er Grund til at give det!

Det er da forstaaeligt, at velhavende Folk mod en bestemt Sum lod sig begrave inde i selve Kirken og ikke udenfor denne, hvor alt muligt havde sin Tumbleplads. Derfor skal man søge de ældste Gravsten i Kirkerne. Alt for ofte er de desværre forlængst bleven fjernede eller bleven brugt til alt muligt andet. (Ved hver Kirke vil man næsten altid kunne finde Gravsten liggende foran Indgangen).

Hr. Pastor Hansen i Hostrup har her i Sønderj. M. (I, 60) skrevet om Nis Henriksens Ligsten, som ligger udenfor ved Bylderup Kirketaarns vestlige Side, hvor den er udsat for Regn og Frost. Paa den Maade bevarer Bylderup Sogn altsaa sit sidste synlige Minde om Nis Henriksen!

Det 19de Aarhundredes mange og pietetsløse „Restaureringer“ har ikke skaanet meget af gammelt Kirkegods, særlig hvis dette i Forvejen var medtagen af Tidens Tand. Jeg skal her fortælle om fire Epitafier over Medlemmer af Slægten Bruun. Ved en Restaurering af Ø. Løgum Kirke (c. 1856) beskadigedes og bortkom en hel Del Ting, hvis Tab kun kan beklages. Der stod f. Eks. to gamle Sidealtre (formodentlig fra Kirken i Genner) som i Tidens Løb var bleven haardt medtagne. Datidens Mangel paa Pietetsfølelse tillod, at Resterne blev gemt hen paa Kirkeloftet, hvor de to Altertavler, som i 1802 siges at være ved

„vestutate corrupta,“ blev helt ødelagde. Professor Haupt fik ryddet op i Sagerne, og som den store Kunstkender han er, blev de paa hans Initiativ sat i Stand, efter at de i Forvejen var bleven solgt til Vedsted Kirke, hvor de nu findes.

Men ved samme Lejlighed forsvandt der fire Epitafier over Medlemmer af førnævnte Familie. Det ældste var en Slags Ligsten, som laa foran Alteret, hvor Pastor Knud Thomasen ligger begravet. Denne Knud T. var en Søn af Pastor Thomas Knudsen i Hygum og en Broder til den første Salmebogs Udgiver Hans Thomisøn.

Knud Thomasen var Præst i Ø. L. til sin Død 1608. Paa denne Gravsten stod: „Anno Domini 1608 is in Godt dem Heren entslapen de ebor unde wolgelærten Heren Knudt Tomasen tho Lygum. Der sele Godt G. U. B. H. S.“ De følgende tre var Trætavler, som hang paa Væggene

Først var der een over Knud Thomasens Datter Anna, som var gift med Pastor Eric Brun, født 1580 i Sottrup, og efter hans Død blev hun gift med Præsten Andreas Spandovius.

Paa dette smukke og rigtmykkede Epitafium stod: „Anno Christi 1648 die 29. Aprilis Hora Octava Matutina Placidissime in Domino Expiravit Pia Et Honsta Anna Reverendi et Doctissimi dni Canuti Thomae Quandam Pastoris Ecclesioe Lygumensis Filia. Dalectissima Et Reverendorum Vivorum dni Erics Bruni dni Andreae Spandovii Quandam Uxor

Longe charissima Aetatis suae 53^{1/2}.“

Dette E. var rejst af hendes Søn Pastor Knud Brun (1611—1688).

Over begge hendes Mænd var der ligeledes rejst Epitafier. Disse to havde følgende Indskrift:

„Anno Domini 1618 den 14. Marts is de erwerdig godtfrøgtige unde wolgelerde Hericus Brun, Pastor the Lugum saliclich unde in groter christlicher Andacht in Got dem Heren entslophen. D. S. G. S. Aetotis suae 38.“

„Anno Christi 1640 Pridie Iotorinae inter 11 Et 12 Horam Ante Meridianam Placidobeata Morte obiit Reverendus Et Doctissimus dno Andreas Jacobi Spandovius Ecclesiae Lugumensis Quandam Pastori delissimus Aetatis Suae 48, Ministerii 22^{1/2}.“

Disse fire Tavler blev solgt ved en Auktion for lidt og intet. I 1802 klages der over, at disse „Epitaphiae vetustate jam deleri coeperunt.“ I Stedet for at gøre noget for at bevare dem, solgte man dem ved Kirkens Restauring sammen med andet gammelt Skrammel.

— Paa en Forespørgsel fra Trap angaaende gamle Ting i Kirken, indberettede den daværende Præst Pastor Binzer „at der havde været fire Tavler som forsvandt under Arbejdet.“

En Bonde fra Hovslund købte dem, og af den bedst bevarede af dem (Nr. 3) vilde han have lavet en Høvlebænk. Epitafiet laa en Tid lang og drev rundt

hos Snedkeren, og omsider havnede det oppe paa Loftet over Kostalden („Slyr“). Her blev det fundet af Hr. Hans Michelsen i Aabenraa, og nu hænger det atter i Kirken. Men de andre tre er og bliver borte. Kun nogle Tegninger, som Pastor P. Kier

har forfærdiget, viser os, hvordan de har set ud.

Selv om de gamle Præster, som rejste disse Mindetavler over deres døde, kendte Ordet „Sic transit gloria mundi,“ saa har de dog næppe troet, at det skulde gaa saa hurtigt og saa galt.

Nogle sønderjydske Planter, deres Navne og deres Stilling i Folkloren.

Af Axel Lange og Chr. Seeberg.

Æretræet har i Folket godt Ry som Gavntræ, navnlig til Træskærearbejde. Frugterne kaldes undertiden Nejsklemme. Man skiller dem ad og kan ved et Snit i den ene Halvdel faa dem til at sidde fast paa Næsen som Lorgnetter. De knudeagtige Udvækster, der af og til findes paa Ær, som paa andre Træer, anvendes af Drejerne til forskelligt Brug saa som Pibehoveder o. deslg.

Aesculus hippocastanum — Hestekastanie. Der er givet mindst tre Forklaringer paa Navnet Hestekastanie. Den mindst sandsynlige er den, der siger, at Navnet skyldes Bladarrets Form af en Hestesko. Den anden afleder Navnet af Frugternes Anvendelse som Hestefoder, i al Fald i de sydligere Lande; en Forklaring, som i og for sig kundé synes meget sandsynlig. Men den rette Udledning er dog maaske den, at man her, som ved andre Navne, begyndende med Æsel — Hest -- Hund (Æsel-agurk — Hestebønne — Hundepersille) har villet betegne, at man havde en tarveligere Plante end den Sammenligningen gælder for sig. I de sydlige Lande, hvorfra Navnet stammer, og hvor den ægte Kastanie spiller saa stor en Rolle som Menneskeføde, ligger det nær at betegne den for Mennesker uspiselige Frugt af Aesculus med Navnet „Heste-Kastanie“.

Den Varieren, Navnet Kastanie har været Genstand for i Almuens Udtale, er forøvrigt interessant at studere. Vi nævner her blot de fra Sønderjylland kendte Variationer: Kastanneltræ, Krestandeltræ, Kreståndeltræ, Krestangeltræ, Kristandeltræ, men øger vi Rækken med Navne fra Landets øvrige Dialekter, kommer vi op paa et ret højt Tal.

Træet blev indført i Europa omkring 1600 Tallet, og det har hurtigt vundet sig almindelig Yndest og Udbredelse gennem alle Lande helt op til vore nordlige Breddegrader. Denne Yndest skylder Hestekastanien dels sin hurtige Vækst og dels sine skønne Blomster, der lyser som Kærter mod det mørkegrønne Løv. Den hurtige Vækst har til Følge, at Veddet

bliver skørt og blødt, saa det ikke egner sig til Gavntræ, men kun anvendes til Snitte træ. Deraf følger ganske naturligt, at Kastanien sjældent eller aldrig plantes i Skovene som vedydende Træ, men kun som Prydtræ, eller for ved sine Frugter at yde Foder til Vildtet. Som Allétræ er det højt anset. De unge Grene konkurrerer hos Ungdommen med Pilevaand og Hasselkæppe som Materiale til Fløjter.

De modne Frugter, baaret i Lommen -- siger Overtroen — skærmer mod Gigt og anden Daarligdom. Den samme Tjeneste gør Kartofler.

Allium — Løg. Alle Landets 6 Løgarter findes vildtvoksende i Sønderjylland. En af Arterne, *A. montanum*, findes endda kun i Sønderjylland, naar vi kun taler om dansk Landomraade, den vokser nemlig i nogle Krat ved Frøslev. Befolkningen skelner neppe mellem de forskellige Løgarter. En Undtagelse herfra danner dog *A. ursinum*, Rams Løg. Den udmærker sig ved at vokse i Strandskove og bliver altbeherskende, der hvor den optræder. Mens den blomstrer, er den i og for sig smuk, baade ved sine store, smukke, brede, mørkegrønne Blade og ved de hvide Blomster; men saa snart den er afblomstret, bliver den styg at se paa, og endvidere faar den da en udpræget Løglugt. Snart efter visner den ganske bort, og tilbage er kun den sorte Jord, ikke et Græsstraa eller nogen anden Blomst trives, hvor den vokser. I Folkevisen „Kong Valdemar den unge“ omtales Hundeløg saaledes:

„Paa Refnæs, hvor før groed Eg og Bøg
Herefter skal voxe kun Hundeløg.“

Hermed menes muligvis Strand-Løg, der paa tysk hedder *Hundszwiebel* eller *Hundslauch*, eller ogsaa Vild-Løg, som paa svensk hedder *Hundlök* og paa Bornholm *Huinnjaløj*. Men den Mulighed foreligger ogsaa, at man dermed har villet betegne Rams-Løg, der sikkert har vokset paa Refsnæs, da der var Skov. At den ogsaa maatte forsvinde, naar Skoven lagdes øde, har man naturligvis ikke skænket en Tanke.

De andre Arter er Skov-Løg, Strand-Løg, Vild-Løg og Kølet Løg.

Af de dyrkede Arter af *Allium* har forskellige Folkenavne. *A. ascalouicum*, Skalotter, Schalotter (Sundeved) Skalot-Løg Navnet Skalotløg er en Fordrejning af Løg fra Askalon. (Askalon, — en By i Filistrenes Land). *A. cepa*, Rødløg, Løgsipel (Angel). Løgsipel er en Rest af et gammelt Navn for Rødløg. Vi finder hos Harpestræng Formerne Cypul, Cipul, Sipel, Sypol, og Sypal, antagelig alle beslægtede med det latinske Artsnavn *cepa*. Ligeledes er det tyske Zwiebel uden Tvivl af samme Rod. *A. porrum*, Porre. I Sønderjylland har man Formerne Porré, Purré, Borré, Bårré. *A. Schoenoprasum*, Purløg. I Sønderjylland Snitløg, Grejsløg og Gresløg. *A. sativum*, Hvidløg, hvis tyske Navn er Knoblauch, danner talrige Sideløg ved Siden af Moderløget, men sætter sjældent Blomst eller Frugt. Den vil af de

fleste Sønderjyder, der gjorde Krigen med i Rusland, være velkendt som et meget elsket Nydelsesmiddel blandt Jøderne. Man kunde ligefrem kende en Jøde paa den stærke Løgelugt, der stammede fra Nydelsen af *A. sativum*. (Jøderne kalder den Schumim). Her i Danmark dyrkes den kun sjældent.

Løg er et velkendt Middel til at fremkalde Taarer, hvorfor ogsaa bl. a. Konfirmander husker hverandre paa, „å få en Løg me te Skool den siist Daw.“ Hvorfor, er vist unødvendigt at bemærke, man har vel selv engang været ung.

I Østerland gælder Løg for et godt Middel mod Tørst og forskellig Slags Forgiftning, derfor holdt Ægypterne dem for hellige Planter, hvad Juvenals Spot (Sat. 15,9) vidner om: „O, I hellige Kaster, hos Eder gror Guderne i Haven.“

Ogsaa her hjemme har Løg haft Plads i Folkemedicinen. Vi ser saa'edes i „En nyttig Urte og Lægebog 1867“ følgende Raad mod Ligtorne: „Hak tilsammen Hvidløg og fersk Flæsk, læg det paa med et Klæde og lad det ligge indtil den bliver blød og død, ryk den saa ud og stryg Stedet over med Fernis.“

Anemone — Anemone, Simmer. De tre Arter af denne Slægt er kendt navnlig fra Landsdelens Bøgeskove. Den ene af dem, Hvid Anemone, findes endvidere ret hyppigt i levende Hegn og Krat mod Vest, hvorimod de to andre Arter, Blaa Anemone og Gul Anemone, kun er at træffe i den østlige Del af Landet.

Det græske Navn *anemos* betyder Vind og hentyder til, at Blomsten springer ud, saa snart den milde Vind begynder at blæse om Foraaret, eller til at Blomsterbladene henvejes ved den ringeste Blæst. Navnet „Anemone“ er ældgammelt og findes allerede hos Hippokrates, som dog maaske ikke har tænkt paa hele Slægten, men paa en bestemt Art, den smukke *A. coronaria* (Italiensk Anemone) I Tilknytning hertil kan anføres, at Planten i Englang kaldes Windflower, i Tyskland Buschwindröschen, ligesom man paa dansk har set anført Vindrose. Navnet Simmer er oprindeligt norsk, og naar det benyttes i ældre danske botaniske Værker, er det stedse som norsk Navn. Først hos Hornemann 1821 er det optaget som dansk. I Følge Aasen er det en Omformning af Sumar c. Sommer, og givet, fordi Planten er en af de første Vaarblomster og varsler om Sommer.

En Tjenestepiges Beretning fra 1864.

Af Anna Knudsen, Skeldevig.

I Krigen 1864 var jeg en heelt ung Pige og tjente hos en Kornhandler i Sønderborg. Det var rædsomme Tider, man saae altid forstyrrede Ansigter og hørte kun Tale om Krig. En Morgen, da jeg kom op, saae jeg til min Bestyrtelse, at hele Huset var fuldt af Soldater. De arme Mennesker laae paa Gulvet med deres Tornister under Hovedet og sov. Huset lignede mest en Svinesti, der var nemlig megen Sne udenfor, og der laa nu alle disse stakels Mennesker i det forsneede Tøj og Støvler, som nu var blevet til Vand, jeg stod heelt rædselsslagen ved dette Syn; men jeg skulde see endnu mere; da jeg havde Ærinde i Byen, saae jeg, hvor hele Skarer af Soldater laae fra Slottet efter Ladegaarden til under aaben Himmel i dyb Sne med deres Tornister under Hovet. Det var, da Soldaterne kom fra Dannevirke heelt udmattet og døds-trætte, om Formiddagen bleve alle disse Mennesker indkvarterede, og nu var Sønderborg overlæsset med Soldater. Næsten hver Dag hørte vi Kanonernes Buldren, og vi gik i en stadig Frygt, at det snart skulde gaae løs over Sønderborg. Ja flere Uger turde vi ikke klæde os af om Aftenen, men laae i vore Klæder. Den 15. Marts blev der skudt meget, enkelte Kugler faldt i Byen, dog uden at anrette Skade. Paa denne Dag var der megen

Forvirring i Byen, de fleste af Sønderborgs Indvaanere forlod paa denne Dag Byen, og paa Landeveien kunde man see store Skarer komme fra Sønderborg, Mændene med forstyrrede Ansigter bærende, hvad de kunde have med sig, Konerne jamrende med deres smaa Børn og Børnene grædende med deres Dukke, Kat eller Hund, det var en rigtig Retirade.

Vi blev endnu i Sønderborg, den 16. var det roligt, men den 17. blev der skudt heelt forfærdeligt. Klokkeren henimod tre faldt den første Granat ved Slottet, lidt efter faldt den anden ved Raadhuset, og nu susede den ene Granat efter den anden ind i Byen og anrettede forfærdelige Ødelæggelser. Hvor jeg tjente, var der fem smaa Børn og en syg Kone, Manden sad ved Sengen og trøstede den syge Kone, Børnene klyngede sig grædende om mig. Endelig sagde Manden: „Anna, tør Du gaae op ad Gaden og see, om det er muligt at faae Hest og Vogn, at vi kunne komme bort herfra!“ Jeg svarede: „Ja, det tør jeg nok, Herren min Gud vil bevare mig!“ Jeg gik altsaa op ad Gaden, men det Syn, som her mødte mig, var heelt forfærdeligt. Husene var heelt ødelagte, Granaterne susede over mit Hoved, den ene efter den anden, snart fløj Panderne af et Hus, og snart splittedes Ruderne i et andet. Intet

Menneske mødte jeg, og ingen traf jeg hjemme. De fleste Mennesker var allerede langt ude af Byen, jeg kom altsaa hjem med uforrettet Sag. I Kornladen havde Manden lavet et Slags Skandse af Sække Mel, der kom vi nu alle

ned og blev der til Klokken 10, da fik vi en Soldat til at køre os til Maibøl Kro, hvor vi blev om Natten. Om Morgenen kunde vi see Røgen fra Sønderborg. Byen brændte.

Fra Krigen og Revolutionen.

Hvorledes jeg kom over Grænsen.

Under Sommeslaget var jeg blevet syg og var efter forskellige Lasaretophold kommet til „Udfyldningsbataillon R. I. R. 86“ i Flensborg. Herfra fik jeg en Orlov, der var udløbet den 24. Nov. 1916. Det lykkedes mig under denne at komme i Forbindelse med en Landstormsmand H. i Aabenraa. Denne Mand ejede et lille Landsted i Mjolden, og han lovede at hjælpe mig over Grænsen.

Vi rejste med Toget fra Aabenraa til Døstrup. Det var allerede spændende nok. Indtil Tinglev var der ingen Fare, jeg havde mit Pas og han sit. Fra Tinglev rejste vi begge paa hans Pas. Vi benyttede 4. Vognklasse, og da der revideredes i Toget, viste H. først sit Pas for, hvorefter han fik det rakt til mig, som saa viste det for. I Tønder skulde vi passere Perron-Overbygningen, og her stod atter en Mand. H. gik igennem med sit Pas, mens jeg holdt mig tilbage. Da han lige var forbi Vagten, raabte han: „Jeg har glemmt min Taske, den maa jeg vel nok hente.“ Saa løb han til-

lage, tog Tasken af min Haand og gav mig Passet. Da jeg passerede, blev Vagtposten imidlertid mistroisk og sagde: „Der har jo lige været en M. H. her!“ — „Det er let muligt“, sagde jeg, „der er saa mange H.'er.“ — Paa Strækningen fra Tønder nordpaa bar vi os ad som i Toget fra Tinglev til Tønder. Vi holdt os hver paa sin Side i Vognen og viste samme Pas for to Gange. Paa Døstrup Station var der ingen Fare, og vi naaede lykkelig og vel til Mjolden.

Vi gik nu ned til Stranden, men der var en saa stærk Storm, at der ikke kunde være Tale om at vove Forsøget. Saa laa jeg i to Dage skjult oppe paa Høloftet hos H., og den 26. vovede vi Turen. Kl. 3 Eftm. gik vi, begge i Civil, ned til Stranden „for at skyde Gæs“. Vandet stod endnu højt, og vi gik delvis paa Land og delvis i Vandet nordpaa. H.'s Fader havde sagt, at vi skulde blive ved at gaa nordpaa i 4 Timer, saa var vi over Grænsen. Da de 4 Timer var omme, kom vi til en ny Bro inde paa Landet. Her løb vi i Mørket imod en Snor, og idet-

samme hørtes „Halt! Wer da?“ Min Ledsager maatte give sig fangen, men jeg løb nordpaa.

Jeg gik nu igen langs med Strandkanten i en Time og kom saa atter til en ny Bro. Denne Gang vilde jeg ikke riskere at løbe imod en Snor og gik nu ud i Vandet, der omtrent stod en Alen højt. Det var en drøj Tur, men jeg holdt mig alligevel i Vandet i flere Timer. Omsider mente jeg, at jeg nu uden Tvivl maatte være i Danmark og gik op paa Land. Et Stykke oppe skinnede et Lys, og det gik jeg hen imod. Paa een Gang lød der igen: „Halt! Wer da?“ Der var intet at gøre. Jeg var alligevel taget.

Det viste sig at være en Patrouille paa een Mand, en Rhinlænder, der var ude for at inspicere Posterne. Han gjorde Bøssen færdig og befalede „Fremad marsch!“ Jeg bød ham 200 Mark, hvis han vilde lade mig gaa, jeg bød ham mere, men han vilde slet ikke indlade sig paa nogen Forhandling. Vi tog saa Retning efter Lyset, der viste sig at stamme fra Vagtlokalet. Da vi var naaede derhen, bød jeg ham i min Vaande 1000 Mark, og det kunde han alligevel ikke staa for. „Nu ja“, sagde han, „en Mand mere eller mindre kan ikke hjælpe. Men du er da ikke Russer?“ — „Nej!“ — „Hvad hedder saa „essen“ paa dansk?“ — „Spise.“ — „Og hvad hedder „Bett?“ — „Seng.“ — „Saa skal jeg hjælpe dig over. Der kommer to Patrouiller, en fra højre og en fra venstre. Stil dig

bag denne Halmstak, indtil de er forbi, og naar jeg vinker, saa kan du komme frem. Pas saa paa ved den første Grøft, men naar du er over den anden, saa er du i Danmark.“ — Da de to Patrouiller var passeret, kom jeg frem og gav ham en Tusindmarksseddel. Han vilde have Pengene i 100-Marks-Sedler, men jeg havde kun 7 af dem. „Ja, saa billigt skal du ikke slippe“, sagde han og tog saa de 1000 Mark, men saa ærgrede han mig endnu paa det sidste. „I Aftes hjalp jeg en ung Mand over, det fik jeg kun 100 Mark for.“

I V. Vedsted bankede jeg paa i Efterskolen, men Forstanderen og Hustru var begge syge, og de kunde ikke have mig. Saa kom jeg ind til en Tømrer, fik Kaffe og Kage og kom i en god Seng. Klokken var 1¹/₂, da jeg naaede til V. Vedsted.

Min Ledsager, der var taget længere sydpaa, fik, efter hvad jeg har hørt, som „Straf“ to Maaneders Orlov. Han blev ført til Flensborg som Arrestant, men her troede man ham, at han havde været undervejs i privat Ærinde og var faret vild.

I Juni 1917 gik min Kone over Grænsen med Børnene. En Del Møbler og andet havde hun i Forvejen afsendt fra Aabenraa ved Hjælp af en Toldbetjent, der fik Smør og Flæsk for det. Hun selv slap over ved Fæsted Mose. Her boede en ung Pige, der gik med hende og Børnene ud til en Underkorporal, som havde Vagt. Han

var endda saa flink, at han bar Bagagen over Grænsen, og det kostede kun 20 Mark. Børnene græd højt, og næste Morgen blev det meldt af Nabovagten, at man havde hørt Barneskrig, men der kom intet videre ud af det.

H. Moos, Tombøl.

— —

Landraad Bøhmes Trudsel.

Da de arresterede Danskere fra Egnen kom hjem, skulde de melde sig hos Landraad Bøhme i Tønder. Han lod dem stille op og holdt en stor Tordentale, hvori han sagde: „Naar denne Krig er godt og vel overstaet, skal der ikke blive en Gnist tilbage af det, der hedder Danskhed i Nordslesvig.“

Thorvald Petersen, Tønder.

— —

Da Piben stoppedes.

Det var i Nærheden af Lomcza i Polen; Tyskerne var trængt ind i en russisk Skyttegrav, der syntes ganske forladt, og gik nu tilbage til deres egen. Da sagde Jens Hansen: „Jeg kommer straks bag- efter, jeg skal bare have min Pibe stoppet.“ Han gav sig god Tid til det; men han kom ikke bag- efter; thi inden han havde faaet Piben stoppet færdig, sprang der en Flok Russere frem og raabte: „Pan!“ Hansen var fanget; — men der vides ikke, om han naaede at faa Piben tændt. L.

— —

Da „Modersmaalet“ kom under Censur.

Pressen fik engang under Krigen Befaling til at optage et lille Stykke

„Berlingske Tidende schreibt —“, altsaa et Udtog af en Artikel i „Berlingske Tidende“. I „Modersmaalets“ Redaktion blev Artiklen imidlertid klippet direkt efter „Berlingske Tidende“ og kom derved ikke frem i den forvanskede Form, som de tyske Myndigheder forlangte. Omgaaende fik jeg Befaling til at møde hos Kommandanten. Denne meddelte mig, at der var kommet Ordre fra Generalkommandoet, at „Modersmaalet“ fremtidigt skulde censureres af 6 Mand, inden det gik i Trykken, den ene var Strackerjahn, den anden Schütze. „Men hvorledes skal jeg ordne det? Avisen maa ikke forsinkes i Udsendelsen. Jeg har Forstaaelse for Forholdene her. Giv mig et Forslag!“ — „Det kan jeg let. 5 Minutter før 2 møder 6 Soldater. De faar hver en Avis og forsvinder med den i 6 Retninger. Kl. 2^{1/2} telefonerer vi til Kommandoet, om alt er i Orden, og Kl. 3 ruller vi.“ — „Ja men, det er jo ganske umuligt at gennemføre!“ — „Godt, saa har jeg et andet Forslag. I Stedet for 6 Censorer tager vi en.“ — „Hvem skulde det saa være?“ — X., hans civile Stilling gør ham egnet, han er Kaptajn, han kender Forholdene — “. — „Godt, X. er fra nu af Deres Censor.“

En Time senere fik vi en Op- ringning fra X.: „Jeg skal være Deres Censor, hvorledes skal jeg lave det?“ — „Det skal De bare overlade til mig. Jeg skal nok passe paa, at der ikke kommer noget i Avisen, der ikke maa være

der.“ — „Kan jeg stole paa det?“
— „Ja.“

Saaledes var „Modersmaalet“
fra nu af „under Censur“.

- n.

— —

Majoren hos „Modersmaalet“.

En Dag kom en rædselsslagen ind paa Redaktionen: „Der staar en Officer derude!“ Officeren kom ind. „Jeg er Major v. B. Kunde jeg vel have sagt straks. De kender mig vel ikke. Jeg er Major v. B. Jeg har hele Byen under mig. Mit Rige gaar fra Østersø til Vesterhav. Jeg er paa een Gang blevet en mægtig Mand. De er Redaktør for „Modersmaalet“? De skal være en fornuftig Mand. Jeg har her faaet en Skrivelse fra Generalkommandoet. De skal lede Deres Avis efter visse Forskrifter. Det staar paa de første tre Sider. Dem maa De læse — Er det et Kort over Danmark, De har der paa Væggen. Er Danmark saa stort? Det havde jeg ikke tænkt. Læs nu de første tre Sider, mens jeg studerer Kortet. Den 4. Side er kun til mig. — Se, er Danmark saa stort?“ — „Jeg er færdig, Hr. Major.“ — „Har De læst de første tre Sider?“ — „Ja.“ — „Men den 4. Side har De ikke læst?“ — „Nej, den var jo bestemt til Dem,

Hr. Major.“ — „Ja, nu maa De jo saa se at lede Deres Avis paa forstandig Maade, ellers skrider jeg ind imod Dem.“ — „Det staar paa den 4. Side, Hr. Major.“ — „Farvel.“ — n.

— —

Hvorledes vi fik Papir.

Der var ikke Papir til at opdrive, og Sch. blev sendt til Berlin. Han kom ind paa Kontoret. „Hvorfor skal De have mere Papir?“ — „Vi har faaet nye Udgaver.“ — „Hvorledes hedder de?“ — „Hoptrup Avis, Vojens Avis, Maugstrup Tidende — —“. — „Vent her et Øjeblik.“ — Sch. sætter sig paa Bænken og begynder at se sin Bagage efter. Han haler en vældig lang Pølse op af Tasken og lægger ved Siden af sig paa Bænken. Der kommer en endnu længere og bliver lagt ved Siden af. — „Vil De sælge de Pølser?“ — „Nej, jeg sælger ingen Pølser. Dem forærer jeg mine Venner her i Berlin.“ — „Vil De ikke sælge Pølserne?“ — „Nej, kan jeg ikke faa Papir, er De ikke mine Venner.“ — „Kan vi ikke træffe hinanden efter Kontortid der og der og drikke et Glas Øl sammen.“ — „Det kan vi godt.“

Vi savnede ikke Papir siden den Tid. — n.

—————

De gammel Spell.

Sit sind vil ingen goo å fyld
med skam å skaej, med skræk å skyld,
vi vil så gienn slo hielt e henn,
men de skal nok komm op egenn.

E hiele de gæ rundt i ring,
hvo galdt vi så vil tigg å ting –
å gemt å glemt, uskyld skæmt,
kån siint gø mångt et hjåt beklemt.

Vå tanke række itt så vidt,
hva ej kån sæjes tænkes tit:
la bare fløj en gnist, en gløjd,
næ itt åw mit de vil ligg øjd!

De æ de grimm å gammel spell,
en glemme ålldti sidst sej sjell,
ja tændt så tit o sej å sit,
te knap en kån sæj dej å dit.

Martin N. Hansen.

SAMPLEREN.

Langfredag. I gamle Dage var det Skik blandt Bønderne, at man Langfredag skulde være stille og alvorlig, heller ikke Børnene maatte støje og le, gjorde de det, fik de Skænd.

(Ellen Petersen, Haderslev).

Et gammelt Forvarsel. Da P. Andersen i Abild var gaaet fallit i 1885, blev hans Sager solgte ved Auktion, og Niels Hansen i Sølsted fandt da i en gammel Bog et Papir, hvorpaa der stod:

„1735“

Anno 1735 den December som var ogsaa paa dend 4de Advent Søndag (c: d. 18. December 1735).

Imellem Klokken 9 og 10 Slet Formiddag da saa Anders Pedersen Munkgaard et Spøgelse at der blev opreist eller og Sadt Rytere Eller Soldater Telte udi Spøgelse fra Tykskov Hovedveiskirke Stie og blev begyndt Og det til øster og langs paa det hvie Hcede hen til Abild Midsted Blev disse Telte op Reist udi Spøgelse og det udi al Sandhed at han hvorfor det Saa og det skede ved Høilys Dag Formiddag udi et pænt blank Solskin Veir.

Og det er her bleven skreven Til Efterretning for dennem som leve denne Dag hvor Gud udi Himmelen vil lade det skee Naturligen.

Men Gud udi Himmelen lade det ikke skee i vores Levnets Tid.

Manden, der sagde alt forkert. En Mand i Medelby Sogn var slem til at sige alt forkert. En Dag kørte han fra Vesby til Flensborg med et Læs gravede Tørv. Da han kom til Staden, sagde han: „Æ ladt et Las Davning i æ Flavning. Da æ kom te Tresol, da ståj æ Hy op. (Trehøje ved Medelby). Da æ kom te æ Klok, slaw æ Staj 8.“

Pigen, der sagde alt forkert. Der var ogsaa i Medelby Sogn en Pige, der sagde alt forkert, og dette er en sandfærdig Historie. Engang kom hun ind paa en Gaard og sagde: „Æ kom synden ind ad jer Nørdør, Go Morn for jer Huend! Haj jer Huend it væt, saa haj jer Lokarl bedt mæ i æ Ben.“

En anden Gang kom hun til Skrædderen og bestilte „tre Pigger te tre Vammeser.“

Marie Mangelsen, Østerby Mark ved Medelby.

Et godt og et daarligt „Møde“.

Før gav Folk altid Agt paa, hvad de først mødte, naar de kørte ud af Gaarden, hvad enten det gjaldt en kortere eller længere Rejse. Det, de først traf paa, eller den, de først kom forbi, kunde enten varsle godt eller ondt. Jeg har af en gammel Mand hørt, at det værste man kunde møde var en Kone med Forklæde. Særlig galt var det, hvis hun oven i Købet var gammel og graa. Mødte man en ung Pige, betød det Held og Lykke paa Rejsen. Hvilke Ting var der ellers at iagttage? Spillede Dyr og tilfældige Genstande ogsaa en Rolle?

Hans Hejselbjerg-Poulsen

Den fulde Skrædder.

Skrærre, Skrærre, han drak sig fuld, kund' alle se en Flow, så gik han æ hele Mark rundt, så faldt han i en Graw, med Næs i æ Joer o æ Eend' i æ Vær, de saa så møj begrimet. Da kom der to Personer te, di troj, han var besvimet, di tow ham aa dje Trillebør å kør ham hen for æ Skrærres Dør, der ståj hans Kuen å knorret. Ti do kun still', min lille bitte Mor, do ska slet itte band', så tow han da sit Pessejern å slov hind for æ Pand.

Marie Nielsen, Augustenborg
(fra Christiansfeld-Egnen).

En Pibe Tobak,
en lystig Snak,
det bruger man helst i fremmed Land,
man drikker hellere Vin som Vand.
Saadan gik det vor Skrædder,
han drak saalænge, som
han kunde se en Flue,
og da han ud paa Marken kom,
da faldt han i en Grue,
med æ Nejs i æ Joer å æ Eend i æ Vær,
han blev udlet, begrinet,
en So, som kom den samme Færd,
den havde nær besvimet.

P. Eskildsen, Følstedskov.

En Pif Tobak det pryder en Mand
i mangel en Land og Stæder,
man drikker heller' Vin som Vand,
så gik det med en Skræder.

Han drak så længe runden om,
som han kund' se en Flue,
den Tid, han kom paa Marken ud,
da faldt han ned paa Grue.

Med Nejs i æ Joer å æ Ø. i æ Vær
han saa så sort og grimet,
der stod en So og saa derpaa,
hun lee, til hun besvimet.

Giv dig tilfreds, min Kammerat,
jeg skal fra dig ej vige,
men du skal sov' hos mig i Nat,
med fir' smaa Gris' tillige.

Hun kyssed ham for sin Rosenmund
alt med hind' bløde Tryne,
hun redt' en Seng i samme Stund
foruden Ble og Dyne.

Så fandt de ham og det lillebedde
Hjul,
det lillebedde Hjul det snurred',
saa kør' de ham om for Skrædde-
rens Dør,
der stod sin Kuen og knurred'.

Hvor har du væt, du Svinebest,
du er så sort og grimes,
æ tror, du har vradt med Svin i Nat,
ja det kan ogsaa rimes.

Om end du haj væt i Amsterdam
og lært de nye Modeller,
da har du sovet ved æ Svin i Nat,
som andre mig fortæller.

Af P. Skovrøys Samling.

Det regner.

De ræn, de ræn, de gie et Vand,
te åld smaa Pigger fær en Mand,
sånær som æ åljenn.

(ligelydende fra Sæd og Daler).

De ræn, de ræn, de sus i Vand,
te åld smaa Pigge di fæ en Mand,
føst di stoe, så di smaa,
så di gammel, så di graa,
å te sidst åld dem med Klodser aa.

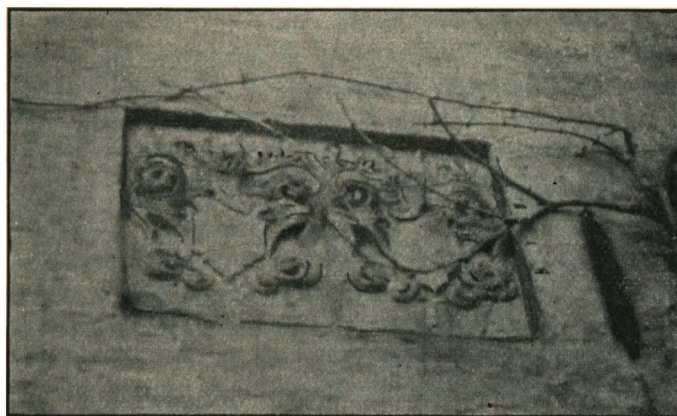
Mette Bøgen, Østerby.

Af Lindeveds saga.

Af H. Lausten-Thomsen.

En snes kilometer sydvest for Flensborg, ved landevejen til Bredsted ligger i Store-Vi sogn den prøjsiske statsskov Lindeved og lå til for godt 100 år siden det adelige gods Lindeved. Hvor det nøjagtigt har ligget, ved man ikke mere på egnen. Lige nord for landevejen ligger nu et skovfogedhus, der til dels er bygget af det gamle slots sten, og hvor der endnu sidder et adeligt våben i en ladegavl.

Selve slottets hovedbygning har ligget nord og øst herfra, og voldgravene ses endnu tydeligt ved skovfogedboligen. Det nytter ikke at spørge nærmere hos tyendet hos skovfogeden, noget mere i „Lindeved toldhus,“ den nærliggende Kro, men der er ikke nogen stærk eller fast overlevering. Selv om tidligere landsforsikringsraad Hansen i Kiel for et par menneskealdrer siden har kunnet høre fortællinger om godset i smedjen i Lille-Vi. Befolkningen paa egnen har for en stor dels vedkommende givet slip på modersmål, på overlevering, på sammenhæng med fortiden. Vi må søge de trykte kilder.

Lindeved tilhørte i 1519 væbneren *Jochim Rode* og 1538 og 1543 *Otto Rode*. Derefter købte Christian III.'s berømte feltherre *Johan Rantzau* godset. Han grundlagde herskabet Breitenburg, købte godserne Mehlbek og Bothkamp og fik meget jordegods samlet, ikke

mindst ved gaver fra kongerne Frederik I. og Christian III. Efter hans død (1565) fik hans ældre søn Henrik den lærde Breitenburg og Mehlbek, den yngre *Paul* Bothkamp og Lindeved. Paul Rantzau var amtmand i Reinbeck, Trittau og Tremsbüttel og fik med sin hustru, Melchior Sehesteds datter Beate, Kohoved (nu Ludwigsburg) og Hemmelmark i Svansen. 1570 købte han en gård i Halk for 250 mark lybsk af Hans Reichenbach i Haderslev og 1577 Arleved (Arlewatt) i Olderup sogn ved Husum. Kort før sin død købte han spredt bøndergods i Tønder og Husum amter. Fru Beate synes at have været en virksom dame; der berettes, at da der en gang skulde betales 400 mark i bøde for et drab, pålagde hun amtsskriveren kun at bogføre 300 mark og betale de 100 til Paul Rantzau.

Fra 1579 til 1593 ejede Paul Rantzaus søn *Henrik* Lindeved. Dronning Sofia tilbyttede sig 1592 hans ejendom i Halk — „zwo Bauren Hoffe und zwo Koteners Hoffe zu Halcke auf Haderschlebnisz“ — „unterm Amte Hadersleben zu Halde auf Haderschlebnisz.“ — På den ene gård boede Matz Ebsen, på den anden Ebbe Andersen, på det ene af kådnerstederne Jasper Hansen. Til gengæld fik Henrik Rantzau tre bondegårde i Sundeved af enkedronningen; der nævnes ikke nærmere, hvor de ligger, i købekontrakten, som er udstedt i Flensborg den 1. juni 1592. Året efter døde Henrik Rantzau, og Lindeved solgtes til hans farbroder *Henrik den lærde*, Slægtens rigeste og lærdeste mand, som faderen statholder i hertugdømmerne, medens den øvrige arv deltes mellem de efterlevende brødre. Ved Henriks død 1599 arvede hans søn *Gert Rantzau* Lindeved. Det var Rantzau-slægtens glanstid. Den talte i 1587 ikke mindre end 120 personer og ejede alene i Holsten 70 godser og gårde. Af Henrik Rantzaus 12 børn var de fleste døde før faderen.

Gert Rantzau, født .16. Okt. 1558, var opdraget ved grevinde Margrethe af Arenbergs hof i Nederlandene. 1584 var han lensmand paa Kronborg, hvor han var stærkt optaget af slottets bygning. 1587—88 forenede han med dette len også Helsingborg. Fra 1590—1593 var Gert Rantzau amtmand i Flensborg; på en landsherredsdag i Slesvig havde han et bittert sammenstød med amtmanden i Haderslev Hans Blomc, men blev så selv 1593 dennes efterfølger. Han var så amtmand der og fra 1599 tillige statholder til sin død 1627. Han var som sin farfader den danske konges trofaste mand, Christian IV.'s hærfører i krigen med Sverige. Han var som faderen en lærd mand, men især beundret for sine store rejser til det hellige land og til Afrika. Han var først gift med Thale Tagesdatter Tott, Arild Urups enke (1590), af den mægtige skaanske slægt Tott. Det er hende, folkevisen eller rettere nidvisen om Arild Urup og Jomfru Thale Tott gælder, visen om Erik Banners frieri, medens Arild Urup sad fangen i Sverige:

— Arild Akselsøn sidder i Sverig' fangen
og lider både kummer og nød;
Anders Banner han rider til Eriksholm
og kysser hans fæstemø.
Så drak de bryllup på Eriksholm. —

Efter Arild Urups død ægter hun slotsherren på Kronborg, hvor brylluppet stod. Hun har sikkert boet på Lindeved, og der har været stærkt samkvem derfra med adelen på de danske godser, med svogeren Morits Podebusk i det nordlige Sønderjylland, med de Braher og Biller, Ulfstander og andre venner fra ungdommen. Thale Tott døde barnløs, og Gert Rantzau ægtede derefter Dorothea von Brockdorf. Han udvidede sit hovedgods Lindeved stærkt; samme år, han arvede det, købte han *Tyrstrupgård* af Godske von Ahlefeld, men mageskiftede den atter 1617 til Kongen for en hel del bøndergods i det nordligste Sønderjylland.

1609 købte Gert Rantzau *Klægsbøl* af Benedict Andersen for 11 000 daler; dertil hørte møllen i Læk, en gård i Sprakebøl, hele Søvang, to gårde i Bølsbøl, en i Karlum, to i Kathale, en i Solderup og desuden gårde i sydligere sogne; Benedicts to svogere Baltzer Koller og Christoffer Rosenkrantz beseglede købekontrakten som vidner. Gården blev i Rantzauernes eje indtil 1661.

Christoffer Rosenkrantz til Kogsbøl og Høgsbro blev halshugget på grund af falsk og bedrageri 24. marts 1610; hans kreditorer solgte 1613 *Kogsbøl* for 18 600 daler, *Høgsbro* for 7 000 og *Vesterbæk* for 7 200 daler til Gert Rantzau. Købekontrakten for Kogsbøl — sandsynligvis også for de andre godser — er affattet på tysk. Gert Rantzau er jo amtmand i Haderslev; universitetet tilskriver ham også lejlighedsvis på dansk: „Erlig oc Velbyrdig Mand Gerth Rantzou thill Rantsouitzholm Kong: Maj: befalingsmand po Hadersleffhus, woris gunstige gode Ven ganske wenligen“. Det er i dette tilfælde lutter danske adelsmænd, han handler med, det er Gyldenstjerne, Rosenkrantz, Abildgård og Lange, og det er gods i Emmerlev sogn, der tales om; der regnes op om „Goes“, „Hoener“, „Abgiff“ eller „Mosen“, der nævnes Nør Seirsleff og Emmerlöff, og „Marryn Muhrquindes“ navn er heller ikke oversat; der har øjensynlig ikke været nogen af de danske adelsmænd, der endogsaa bare har tænkt på, at dette var underligt. Kogsbøl arvedes efter Gerts død af hans datter Hedvig Margarethe Elisabeth, som var gift med feltmarskal og oberst Josias Rantzau til Bothkamp; men denne solgte det atter 1639 til Gerts søn Christian for 30 000 rdl.

Desuden købte Gert Rantzau 1600 en frigård i *Timmersig* i Hanved sogn af Thomas Fake, svigersøn af Flensborgs borgmester Gert v. Øsede, godset *Morsum* på Nordstrand, der 1634 gik til grunde i

stormfloden, og land i Hatsted marsk ved Husum. Han ejede endvidere Langballegård (Freienwill) i Angel.

Den 7. dec. 1626 opfordrede Gert Rantzau efter Christian IV.'s nederlag i trediveårskrigen stænderne på landdagen i Kiel til det kraftigste forsvar for alter og arne, frihed og fædreland. De burde villigt påtage sig øgede skattepålæg, og enhver burde skynde sig i felten, adelen først, borger og bonde dernæst. „Jeg er gammel og trænger til ro, men jeg vil selv være den første, som sætter mig i spidsen for knægtene, og mit hvide hoved skal altid vise eder, hvor fjenderne står tættest“.

To måneder senere var Gert Rantzau død; da kongen fulgte ham til jorde, bød man ham en pyntelig ridehest; men Christian IV. svarede: „Denne mand var altid ufortrøden og gik mangan en gang for vor skyld. Nu vil vi og en gang gå for hans skyld!“

Ved faderens død var Gert Rantzaus eneste søn *Christian* kun en dreng. Han var født på Haderslevhus 1614 og gik i skole i Sorø. Senere fuldendte han sin uddannelse på akademiet i Orleans. Også han øgede ejendommen. Han fik en stor medgift med sin hustru Dorothea Rantzau, blev kammerherre, gehejmeråd, statholder i Slesvig og Holsten, guvernør og amtmand i Steinburg; i Sønder-Ditmarsken og på Langeland, ridder af elefanten, førsteminister og præsident for det danske statsråd. Han var arveherre til Breitenburg, Rantzau, Giesingholm, Neuendorf, Drage o. s. fr. I krigen med Sverige 1643—1645 var han generalkrigskommissær og underholdt selv et kompagni.

Han ledede i august 1644 med held angrebet på Riberhus, der var besat af en svensk styrke, og kort efter lykkedes det ham også at indtage sit fødested Haderslevhus; men oberst Helmuth Wrangel tog snart begge borge tilbage, og efter krigen rejstes der derfor en krigsretssag mod Christian Rantzau.

I maj 1645 fik han Tranekær slot og len i pant for 50 000 rdl, han i krigen havde lånt kongen. Få år senere blev Christian Rantzau tysk rigsgreve.

Otto, den sidste greve af Schauenburg, var død 1640 efter et for rigeligt lag i Hildesheim, og kong Christian IV. og hertug Frederik III. af Gottorp havde i fællesskab arvet hans godser i Holsten. Hertugens minister v. Kielmannsegge var Christian Rantzaus gode ven, og disse to bragte et bytte i stand; hertugen overlod Christian Rantzau amtet Barmstedt og fik til gengæld det adelige gods Rantzau i Vagrien, Kogsbøl, som nu vurderedes til 30 000 specier, og 104 000 specier i rede penge. I året 1650 var Christian Rantzau i en overordentlig sendefærd for kong Frederik III. hos kejseren i Wien; han overbragte ham otte smukke og særdeles rigt udstyrede heste som gave og optrådte med stor pragt. Han kørte til hoffet med to vogne med hver seks heste for og med et følge på 120 mand. Kejser Ferdinand III.

følte sig meget smigret og udnævnte 16. nov. 1650 Christian Rantzau til rigsgreve med amtet Barmstedt og Elmshorn som umiddelbart rigsgrevskab. Dette gav ret til at forsegle med rødt voks, ret til at slå mønt, fritagelse for at underkastes fremmede domstole, særlige rettigheder i bødesager, ret til at slå til ridder, at udnævne doctorer, licentiat, baccalaureus' er og kronede poeter o. s. v.

Grevskabet fik en særlig arvebestemmelse: kun den førstefødte skulde til evige tider være berettiget til at arve grevskabet og godser i 10 mils omkreds derfra. Der undtoges dog det tilfælde, at en sådan førstefødt var berøvet forstanden (sands og vid) eller på grund af en anden virkelig brist var udygtig til regeringen. I så tilfælde skulde hans førstefødte søn eller sønnesøn eller, når en sådan ikke fandtes, den næstældste søn og hans mandlige førstefødte tiltræde regeringen. Der fastsattes 2000 rdl. i årpenge for yngre brødre, og søstre skulde have krav på 10000 rdl, en gang for alle til udstyr.

Hvis den regerende greve ikke havde sønner, skulde han have ret til at adoptere, hvem han vilde.

Grevskabet var pligtigt at stille et rigskontingent på $4\frac{1}{3}$ rytter og $5\frac{1}{3}$ fodfolk. Dets befolkningstal regnes til 8000, indtægterne til 22000 rdl årlig.

Dette vedkom dog kun grevskabet Rantzau og dets ejer. Som herre på Lindeved og andre danske godser var Christian Rantzau og hans efterkommere vedblivende den danske konges undersåtter med alle de rettigheder og pligter, der måtte følge af dette forhold.

Herren til Lindeved var nået op på sin magts tinde. Han slog selv mønt med sit eget billede og sit våben på. Han byggede det indtil 1804 bestående slot Rantzau, skænkede Elmshorn en fattiggård — han var en rig og mægtig fyrste. Lindeved var alene et stort gods på 37 plove; (Danckwerth siger 1652, at Lindeved gård og mølle er 36 plove), Høgsbro, Vesterbæk og ejendom i Spandet udgjorde 20 plove; desuden var der Ellund med 2 plove og Kærager i Vanderup sogn med $\frac{1}{2}$ plov, i alt altså $59\frac{1}{2}$ plove. Til Lindeved hørte gårde, foruden det nævnte, i Mellerup, Fogderup, Vollerup, Tinglev, Kravlund, Terkelsbøl, Bredevad, Hajstrup, Søllingvrå, Vester-Bov, Måsbøl, Østerby, Mejlby, Timmersig og i en hel række landsbyer i godsets nærmeste omegn. Chr. Rantzau ejede flere hovedgårde i Nørrejylland; fra Elben til Limfjorden var der folk, der svarede afgift til rigsgreven, og så var der endda godset på Langeland. Da han blev syg, besøgte Kongen ham, og da han var død i København d. 8. novbr. 1663, lod kongen skyde sørgesalut. Da hans lig i juni 1664 førtes til Kiel, fulgte Frederik III. det selv til byens volde. Christian Rantzau havde, som A. D. Jørgensen siger, hørt til hans mest hengivne Mænd.

Den næste rigsgreve var Christians søn *Detlev*, f. 11. maj 1644. Hans søster Margaretha Dorothea var gift med den senere rigskansler Frederik Ahlefeldt, der nu arvede Tranekær og blev svigerfaderens efterfølger som statholder i Hertugdømmerne. Detlev Rantzau havde haft den senere statholder i Norge Michael Vibe til lærer, og denne havde ledsaget ham og en ung grev Baudissin på rejse. Han blev ved faderens Død, kun 19 år gammel, vice-statholder i hertugdømmerne, og året efter giftede han sig med Cathrine Hedvig v. Brockdorff, der kaldes „landets åndfuldste, lærdeste og smukkeste frue“ og i tidens stil sammenlignedes med Venus og Minerva. Hun havde et stort bibliotek og brevvekslede med tidens berømte mænd. Man mente, at hun var Griffenfelds elskerinde. Af hendes 12 børn døde de 9 tidligt.

Også grev Detlev var en mægtig herre og lod slå mønt. Der skal endnu gives både af hans dukater og hans „Dritteler“. På dukaterne stod på latin: „Om du gør ret, skal du ingen frygte“ (Recte faciendo neminem timeas). Detlev Rantzau boede for det meste på Drage, han var amtmand og guvernør i Rendsborg, gehejmeråd og blev 1686 efter svogeren Ahlefeldts død statholder i hertugdømmerne. I 1671 blev han optaget i den danske grevestand, og 1674 oprettede han med kongelig bevilling de efter faderen arvede hovedgårde Gjesingholm (nu Løvenholm), Demstrup, Sødringholm, Eskær i Salling (afhændet 1681) og Skovgård i Koldinghus amt til et grevskab under navnet Løvenholm.

Detlev Rantzaus svoger Frederik Ahlefeldt var Gottorpernes ivrigste modstander, der er heller ingen tvivl om, at han selv har været udpræget kongeligsindet i disse stridigheder. Begge svogre modtog den 9. juli 1684 i kongens navn hyldingseden på Gottorp slot. Det er ganske ejendommeligt, at da den gottorpske hertug må gå i landflygtighed, er det en Ahlefeldt fra Søgård og en Rantzau fra Lindeved, der repræsenterer Danmarks konge.

Detlev Rantzau havde allerede tidligere på en mærkelig måde vist sin uomtvistelige loyalitet. Han udstedte den 10. august 1669 på Breitenburg en „donationsact“, hvad vi nu vilde kalde et gavebrev, til Kongen, hvorved han testamenterer denne grevskabet Rantzau for det tilfælde, at han skulde dø uden at efterlade sig mandlige efterkommere. Den 17. juli 1671 bekræftede kejseren testamentet („konfirmerede donationsakten“), og det blev henlagt i arkivet, uden at gottorperne fik nogen meddelelse om det.

Det kan nu bagefter se lidt underligt ud og være svært forståeligt, hvorfor grev Detlev udstedte et sådant dokument; han havde kun været gift i 5 år, og hvert år bragte et barn i Ægteskabet. Han var kun 25 år gammel, og der kunde ikke synes at være stor udsigt til, at kongen kunde tiltræde arven; men der var flere gode grunde for-

uden „de fast utallige nådesbevisninger, beneficier og digniteter“, greven og hans forfædre havde modtaget, besiddet og nydt af sin allernådigste konge og herre hans forgængere og samtlige Konger af Danmark og Norge. Der var først og fremmest grevens had til Gottorperne, der, som det senere så tydeligt viste sig, gerne vilde have fat i grevskabet Rantzau, og der var krav fra greverne af Limburg-Styrum på arven efter Schauenburgerne. Overfor truende ubehageligheder fra disse sider kunde det være godt at slutte sig så nært som muligt til Danmarks konge; men der var sikkert også virkelig taknemmelighed iblandt bevæggrundene.

Grev Detlev færdedes jævnlgt ved det danske hof, hans nærmeste ven skal have været Ulrik Frederik Gyldenløve, et venskab, der blev skæbnesvangert for hans søn.

I andet ægteskab var Detlev Rantzau gift med Dorothea Benedicta Ahlefeldt; men også hun døde før ham 1696. Han selv døde 1697 og blev bisat i Itzehoe.

II.

Ved grev Detlev Rantzaus død levede der kun tre af hans børn, sønnerne Christian Detlev, Vilhelm Adolph og datteren Catharina Hedevig. Der forelå en gammel aftale mellem Detlev Rantzau og Ulrik Frederik Gyldenløve om, at Christian Detlev skulde ægte Gyldenløves datter. Den var truffet, medens børnene var små, og fædrene havde gensidig lovet, at hvis en af parterne vægrede sig ved at opfylde aftalen, skulde denne betale den anden 30000 rdl. Christian Detlev var født den 20. juni 1670, var altså 27 år gammel, da han overtog grevskabet, men gjorde ikke mine til at ville holde aftalen. Ulrik Frederik Gyldenløve havde i 1699, efter kong Frederik IV.s regeringstiltrædelse, taget bopæl i Hamborg. Han lod herfra forespørge, om grev Christian Detlev vilde opfylde faderens løfte og gifte sig med hans datter. Greven svarede at han som fri mand ikke kunde og vilde beslutte sig dertil. Så klagede Gyldenløve til kongen. Denne lod derefter atter forespørge hos greven, om han vilde ægte sin trolovede brud eller betale de 30000 rdl., fordi han ikke holdt aftalen. Christian Detlev sendte sit ordensbånd som ridder af elefanten tilbage og svarede, at han hverken vilde det ene eller det andet. Han var suveræn tysk rigsgreve, og den danske konge havde ikke noget at sige over ham.

Det viste sig imidlertid, at greven tog fejl. Hans sammenstød med statholderen og kongen blev kun det første skridt på den bane, der skulde føre ham i ulykke og død. Gyldenløves næstældste datter, der var tale om, blev gift med hans fætter grev Carl Ahlefeldt på Tranekær. Han selv forblev ugift; han synes at have været trættekær og tøjlesløs med perverse tilbøjeligheder. Hans svar til kongen var i hvert tilfælde meget uklogt.

Kongen beslaglagde hans mølle i Kellinghusen og lod den senere (1722) sælge ved auktion. Desuden overdrog han indtægterne af grevskabet Løvenholm til Gyldenløve for de 30 000 rdl., han havde tilgode.

Gottorperne søgte at fiske i rørt vande. De havde forlængst fortrudt salget af grevskabet Rantzau, og ministeren, gehejmeråd G. H. v. Görz, der efter hertug Frederik IV.s fald ved Klissov (1702) var leder af gottorpernes politik i formynderskabet for den umyndige Karl Frederik, forstod at vinde venner i grevskabet Rantzau i den grevelige forvalter Strycke og fogeden Samuel Prætorius i Elmshorn. Der var utilfredshed i grevskabet med styrelsen, det vakte den største uvilje, da greven under et af sine få ophold på godset lod foretage udpantninger eller endogså lod bønderne sætte i fængsel for skattestancer. Næppe var greven rejst bort, før der udbrød en væbnet opstand. Det var i efteråret 1705, og atter handlede greven uklogt: han henvendte sig til Gottorp om hjælp; Görz sendte en løjtnant Wolters med 60 dragoner, og dem var det ikke så let at komme af med igen.

Forvalter, hofråd Strycke havde sendt Görz gavebrevet af 1669 med den kejserlige stadfæstelse; man nægtede fra Gottorp dets gyldighed. Ifølge gottorpernes „primogeniturlov“ af 1608 havde disse slet ikke kunnet sælge godset, man foreslog grev Rantzau atter at udlevere det, mod at han fik købesummen 201 000 rdl. tilbagebetalt. Christian Detlev protesterede, han henvendte sig som tysk rigsgreve til „Kredsdirektoriet“ for at komme af med dragonerne igen. Man lovede ham også hjælp; men Görz mente nu tiden kommen til at vove et videre skridt. Han sendte folk med notarere og vidner ud for at besætte grevskabet Rantzau. Samuel Prætorius lod dem ind, og gottorperne overtog i al form borg og gods. Christian Detlev tilbageviste gottorpernes pengesum; men på godset var man tilsyneladende glad ved at komme af med ham og hyldede hertugen af Gottorp.

Både den tyske kejser og den danske konge erklærede gottorpernes fremgangsmåde for urigtig og sequestreringen af grevskabet for ugyldig; men snildere statsmand end Görz har måske aldrig virket i hertugdømmerne. Inden kejserens „mandatum de restituendo“ blev offentliggjort, lykkedes det ham at få grevskabet gjort til kredssequester, indtil sagen blev endelig afgjort. De 60 dragoner fra Gottorp blev afløst af 60 infanterister fra Wolfenbüttel, og Samuel Prætorius blev udnævnt til kredsdirektoriets interims-intendant i grevskabet. Görz støttede sig til kong Karl XII.s venskab, og det lykkedes ham at trække sagen ud, så grev Christian Detlev først i 1709 atter blev herre i grevskabet; men han var så bange for dets beboere, at han

bad om og fik lov til at beholde Soldaterne fra Wolfenbüttel i to år endnu. Gottorperne opgav derfor ikke deres krav, men deres magt blev i disse år knækket af Danmark, og kravene kom ikke mere til at betyde noget.

Imidlertid fortsatte grev Christian Detlev sit vilde liv, og i 1715 blev han arresteret i Berlin for „skandale og skammelig levevis“ og ført til Spandau. Der må sikkert have foreligget vægtige grunde, inden man er skredet til noget så usædvanligt som at arrestere en fri rigsgreve, en virkelig regerende fyrste. Kongen af Prøjsen lod familien få meddelelse om arrestationen, og den yngre broder Vilhelm Adolph overtog administrationen af godserne. Han var født 1688, altså 18 år yngre end broderen, og ægtede, samme efterår han overtog godsets ledelse, Charlotte Louise von Sayn-Witgenstein.

Vilhelm Adolph opførte sig ganske som regerende greve. Han hadede den ældre broder, fordi han mente, at denne havde tilrevet sig for meget af arven efter faderen. Der berettes endogså, at han skal have tilbudt den prøjsiske Konge 24 000 rdl. for at holde broderen fangen på livstid; denne tog imod tilbudet, men da han skulde have pengene, krævede han summen udbetalt i holstensk mønt, der var mere værd end berlinsk. Alligevel skal han have taget imod sin egen mønt; men straks efter modtagelsen satte han uden hensyn dertil grev Christian Detlev på fri fod. Om dette er pålideligt, kan være tvivlsomt; men det viser tydeligt, hvorledes man opfattede forholdet mellem brødrene. I hvert tilfælde vendte den ældre broder først i året 1720 tilbage fra Memel, hvortil han var bragt fra Spandau. Da han kom til Hamborg, hørte han, at den yngre broder var herre på slottet Rantzau, og de to brødre førte nu en virkelig lille krig om slottet. Den 20. juni 1720 indtog grev Christian Detlev slottet med 50 hvervede soldater og tog broderens mænd tilfange, iblandt dem en søn af Samuel Prætorius, den tidligere meklenborgske officer Detlev Prætorius, og han behandlede fangerne, skriver Vilhelm Adolph, ringere end hunde. Vilhelm Adolph var flygtet i forvejen, han henvendte sig til regeringen i Glückstadt om militærhjælp, men forgæves. Imidlertid havde Christian Detlev overladt kommandoen til en kaptajn Henry og var selv rejst tilbage til Hamborg; men næppe var han borte, før soldaterne gjorde oprør, afvæbnede kaptajnen, skød grevens kammer-tjener, satte fangerne i frihed og plyndrede slottet. Krigen fortsattes. Både konge og kejser søgte at mægle, men til ingen nytte.

Christian Detlev var hadet af sine undersåtter, Vilhelm Adolph var næppe heller nogen mere tiltalende karakter, men han var lige så ødsel, som den ældre broder var påholdende, det var ham ikke vanskeligt at finde hjælpere i kampen mod broderen. Dennes liv var i stadig fare, man havde prøvet på at forgive ham, man havde over-

faldet hans vogn, man havde måske også prøvet på at indebrænde ham i Hamborg.

Mandag den 10. nov. 1721 red grev Christian Detlev Rantzau sammen med en jæger ud på sneppejagt. Han var lige kommet ind i skoven „Taterbusch“ i nærheden af godset Rantzau, da jægeren hørte et skud. Han var omtrent 100 skridt bag greven og skyndte sig hen til ham; han var da faldet af hesten og hang fast i stigsøjlen. Jægeren ser to karle skyde på greven, får selv et strejfskud, skynder sig efter hjælp, og da han kommer tilbage med folk, findes greven død, ramt af flere kugler, hvoraf en var gået igennem hovedet på ham.

Grevens lig førtes til Rantzau, og 8 dage senere bragtes det til Breitenburg.

Mordet blev, som det hedder i procesakterne, straks alle vegne bekendt ved rygтет, og grev Vilhelm Adolph „notificerede“ straks hs. majestæt den danske konge dødsfaldet for dagen derefter at tage grevskabet Rantzau i eje. Han lod kirkeklokkerne ringe i fire uger og lod præsterne bede på prædikestolene om, at gud måtte åbenbare morderne. Yderligere lod han udsætte en belønning for deres opdagelse.

Imidlertid kastede rygтет snart mistanke på en skovfoged Berneck og hans hustru i Breitenburg og på en ølbrygger Christian Sass i Barmstedt. Kong Frederik IV. lod inlede en undersøgelse, da Breitenburg stod under dansk jurisdiction. Berneck blev arresteret, men grev Vilhelm Adolph lod Sass advare, og det lykkedes ham at undfly. Greven opholdt sig selv en tid i København, på hjemvejen til grevskabet blev hans vogn standset i Jevenstedt, og hans kammertjener Alexander Linde blev trukket ud af vognen og arresteret. Denne skal have slået sin herre ihjel i krigen og var derfor flygtet og havde givet sig i grevens tjeneste.

Alexander Linde anklagede den yngre Prætorius, Dethlef, for mordet, Christian Sass stillede sig med frit lejde („auf erhaltenem Pardon“) og støttede hans udsagn. Begge angav, at grev Vilhelm Adolph var den egentlige ophavsmand til mordet, der var aftalt i Sass' hus. Det var nu blevet nødvendigt at arrestere selve greven, hvilket skete 23. maj 1722 i nærheden af Pinneberg. Der blev nedsat en domstol i Rendsborg til undersøgelse og domfældelse, og nu fulgte lange og gentagne forhør med og uden pinebænk.

Der er et formeligt forbryder-kompagni for retten, der går frem med tortur „indtil benstøvlerne“; Dethlef Prætorius bekender, så snart der er tale om pinsler, men tilbagekalder bekendelsen; så beslutter domstolen 20. Marts 1725 „at angribe ham med skarphed“, han føres til pinselskammeret, men bekender så straks igen „frivillig og upint“. Greven fritages for sit adelsskabs skyld for pinsel.

Selv om den tids fremgangsmåde virker fremmed og undertiden barbarisk i vore Øjne, synes der ikke at kunne være tvivl om domstolens vilje til at være retfærdig. Det fremgår tydeligt af akterne, at Vilhelm Adolph i hvert fald har været medvider i og anstifter til mordet. Dommen synes slet ikke at have været mulig anderledes, end den blev fældet:

Den 25. juni 1725 dømtes Dethlef Prætorius til halshugning. Hovedet skulde sættes på stage og kroppen flettes på hjul.

Bondekarlen Paul Sievers og en pukkelrygget jæger N. Wehling, som begge havde været med Prætorius i skoven, da mordet skete, blev brændemærket og på livstid smedet til kærren. Den 26. oktober faldt samme dom over Sass. Dommen over grev Vilhelm Adolph forkyndtes 9. april 1726. Den lød på, at han dømtes til evigt fængsel (ad perpetuos carceres), skulde betale retsomkostningerne og ydermere for forhånelse af elefantordenen 20000 rdl. i bøde. Greven førtes til Aggershus, hvor han døde den 21. maj 1734. Hans enke døde først 1746. Dommen over grev Vilhelm Adolph Rantzau er bleven meget forskelligt bedømt af eftertiden.

Dommerne var fire landråder, Wolff Blome, Wolff Brockdorff, Friedr. Rantzau og Detlef Reventlow („altså“, siger professor C. Paulsen, „af de ældste og meest anseete ridderskabelige Familier“) og fire medlemmer af det kgl. regeringskancelli og kancelliretten i Glückstadt, undersøgelsen førtes fuldkommen lovformelig, forhørsprotokollerne synes ikke at levne tvivl om grev Vilhelm Adolphs medskyld. „Ved at betragte Fremgangsmaaden imod Greven af Rantzau“, siger professor Paulsen videre, „bør det ikke lades af Sigte, at han ikke allene var tysk Rigs greve, men tillige Godseier i Slesvig (Lindevith), dansk Læns greve (Løvenholm) og Kongens Geheimeraad.“ Endvidere anfører han, at der i et svar til den kejserlige overordentlige gesandt greve v. Frydag i København af 6. nov. 1722 bemærkes, at grev Rantzau i 1721 i Slesvig har hyldet Kongen som sin eneste suveræne konge og herre, af hvilken grund der også tilkom kongen udelukkende jurisdiction. Rauert gør opmærksom på det samme overfor grevens påberåbelse af, at han var tysk rigsgreve, og tilføjer, at greven desuden selv havde tilstået kongen undersøgelsen i denne kriminalsag.

Frederik Barfod dømmer hårdt om kong Frederik IV. i denne sag. I en afhandling om „Familien Rantzau“ siger han, at „denne Konges Skjold vilde have været frit for en styg Rustplæt, hvis han havde holdt sig fjærnt fra de rantzauske Begivenheder“, og i „Fortællinger af Fædrelandets Historie“, udtaler han sig endnu skarpere i følgende ganske misvisende Fremstilling:

„Efter en uregelmæssig Sagføring, ved hvilken intet blev tilfulde bevist, dømte nu Kong Frederik den uafhængige og forsaavidt jævn-

byrdige Greve fra hele hans Grevskab og alle hans Godser (1726), „eftergav“ ham af kongelig Naade Livsstraffen, men dømte ham til livsvarigt Fængsel paa Akershus Fæstning og tildømte sig selv i Kraft af ovennævnte Arveforening saavel hele Grevskabet som en Erstatning af tyvetusinde Rdl., fordi den mishandlede Greve med Harme og Haan havde kastet Elefantordenen fra sig. Paa denne Maade kom Konge-Hertugen af Holstein (vi skamme os ved at sige Danmarks Konge) i Besiddelse af Grevskabet Rantzau.“

Med hensyn til grevskabet, som kongen lod sequestrere samme dag, dommen over greven faldt, gik han frem på grundlag af en aftale, truffet den 18. marts 1726 med grevernes eneste søster grevinde Catharina Hedvig von Castel, hvem „døren til succession nu var åbnet“. Grevinden blev kendt og holdt for ubestridelig, nærmeste og eneste arving til alle grevelig rantzauske allodialgodser, medens hun godkendte grev Detlevs donationsakt af 1669. I grevskabet Løvenholm kunde hun ikke indtræde, det var kun arveligt på mandssiden; men hun blev ejerinde af Lindeved.

III.

Catharina Hedvig Rantzau var født 1683 og var 1699 bleven gift med greven af Castel-Rüdenhausen, og hun kaldte sig nu efter broderens død rigsgrevinde af Castel-Rüdenhausen-Lindewitt. Efter hendes død i Hamborg 1743 arvede hendes datter Frederikke Eleonore Lindeved. Hun giftede sig, 20 år gammel, 1721 med grev Carl Friedrich Theophilus af Castel-Remlingen. Han beholdt godset, da han blev enkemand, og giftede sig den 8. juli 1757 anden gang med *Christine Sophie grevinde af Holstein-Holsteinborg*. Det går i disse år med ejendomsretten til Lindeved gods, ganske som drengen forestiller sig, at det må gå med lægdsgården i Ølseby-Magle. Christine Sophie var kun 17 år, da hun blev gift, og da hun var 22, blev hun enke. Alle samtidige beretninger taler om hendes blidhed, hendes skønhed og godhed. Der har sikkert været friere nok til den rige enke. Den 31. august 1769 ægtede hun *Gustav Gotthard von Blücher*, og denne blev nu herre på Lindeved.

Dansk kammerherre G. G. v. Blücher, tredje søn af ritmester Christian Friedrich, ældre broder til den tyske hærfører i Napoleonskrigene, fyrst Gebhard von Blücher, var 3 år ældre end sin hustru, var født og havde gået i skole i Meklenborg og var d. 12. maj 1756 indtrådt som fændrik i den danske fodgarde, var 1758 bleven sekondløjtnant, juli 1762 premierløjtnant og 1. september samme år kaptajn. Han var en stejl og rethaverisk natur; det viste sig tydeligt senere, men allerede nu havde han i krigskollegiet et sammenstød med dettes præsident, feltmarskal Louis Saint-Germain. Det fortælles således i

slægten Blüchers historie: „De må lyde“, sagde St. Germain, „min herre, for at lære at byde!“ „Jeg er skabt til at lyde“, svarede Blücher, „dog aldrig på bekostning af min ære.“ Det førte til, at Blücher tog sin afsked; men efter at St. Germain var trådt tilbage 1767, „kaldte den gode og ædle konge mig tilbage“, fortæller Blücher selv. Han blev ansat som virkelig tredje major med et kompagni af jyske infanteri-regiment, og snart derefter blev han generaladjutant. Han havde ord for sandhedskærlighed, forbundet med høvisk optræden. 1769 blev han kammerherre, og en måned senere giftede han sig med „den elskværdigste af alle kvinder“. 1770 blev han landfoged i Bredsted, under Flensborg amt; derfra kunde han let tage ud til Lindeved. Der var kun en lille datter Sophie i ægteskabet, men der er ingen tvivl om, at det har været Blücher en dyb og oprigtig sorg, da hans hustru døde den 16. marts 1772, kun 32 år gammel. „Da mistede jeg alt“, siger han, „hvorfor verden var mig et paradis.“

*Christine Sophie
grevinde af Holstein-Holsteinborg*

Greven rejste sin unge, døde hustru to mindesmærker i Lindeved skov, et af marmor, der senere er ført bort, og et af rød sandsten, der står endnu i den høje bøgeskov, omgivet af kristtjørn i skovens sydvestlige udkant. De røde bær lyser op i kristtjørnens mørkegrønne blade ved mindesmærkets fod, egeren springer i trætoppene, der er smukt og stemningsfuldt derinde; men mindesmærket selv er forfaldent — dets medailloner er borte, drengehænder har kradset navne oven over og tværs over grevens højstemte vers; men endnu kan indskriften tydes.

Mod nord står der:

CHRISTINE SOPHIE GEBORENE GRÄFIN HOLSTEIN
ZU HOLSTEINBURG, ZUERST VERMÄHLTE REICHS-
GRÄFIN ZU CASTEL REMLINGEN, ERB-FRAU
AUF LINDEWITT UND HÖXBROE ZULETZT
VERMÄHLTE VON BLÜCHER. SIE WARD
GEBOHREN DEN 23. NOVEMBER 1740 UND STARB
16. MÄRZ 1772.

På sydsiden læses endnu snørklet og ret uforstaaeligt:

HARTE

SCHICKUNG WÄRE KEIN GROSSER TAG DER ERNTE
DER DER LIEBENDEN STAUB KEIN GARBENBINDER
UNBEGREIFLICHER DANN O TAG DER TRENNUNG
DER GELIEBTEN VON DEM GELIEBTEN WÄRST DU
SCHWEIGT.

G. V BLÜCHER
AUFGERICHTET
IM MAI 1780

Det ser ikke ud til, at indskriften vil kunne læses ret længe. Der må gøres noget af rette vedkommende for dette ejendommelige mindesmærkes vedligeholdelse. Måske er det den prøjsiske stats sag, måske er det slægten v. Blüchers. Man mener nemlig på stedet, at den grund, mindesmærket står på, afgrænset ved fire høje træer, ikke er statens, men endnu tilhører G. G. v. Blüchers slægt. Det kan ellers være os ligegyldigt; men hvem det så er, vidner hele mindes-

mærkets forfald om mangel på sans for overleveringen. Her taler stenen tydeligt om, hvorledes det går, hvor fortiden ikke holdes i ære.

Blücher levede i mindet. Han blev 1782 ridder af Danebrog, 1785 lykkedes det ham at få Bredsted ophøjet til et særligt amt; men hans liv var utilfredshed og fortrædelighed. Hans inspektør bedrog ham på Lindeved, han fik processer i en uendelighed. Da han fik gården, var den som en ørken; men han satte den istand i håbet om, at „nogen skulde finde egnen henrivende, fordi den var omgivet med mørk hede til alle sider og virkelig var gjort henrivende ved hans møje og omkostninger.“ Det lykkedes ham dog næppe, han indvikledes i den ene proces efter den anden, og 1787 udbød han godset til salg; det blev den danske regering, der 7 år senere købte det.

Den overtog også et legat på 2000 rdl., som den tidligere ejerinde havde pålagt godset til fordel for dets fattige, og bestemte 1797, at det 20 portioner skulde fordeles med 7 til Flensborg amt, 3 til fogderiet Bredevad, 3 til fogderiet Spandet, 4 til Høgsbro og 3 til Mejlby.

Godset Lindeveds bygninger var ved salget ifølge opgørelse:

Hovedgården var 122 fod lang og 43 fod bred; det var på to etager à 12 fods højde, på sydsiden tækket med fliser, på nordsiden med tegl. I nederste etage var 12 stuer og sale, i øverste 11; køkkenet vendte mod nord, det lå i et med hovedbygningen ved en gang forbundet udhus på 60 fods længde, 33 fods bredde, 10 fods højde og var teglhængt. I det 10 fags mejeri boede forpagteren. Foruden hønsesti, vognskur o. s. v. var der en 39 fag stor stald med loer og lader. Brændselshus og bageri var teglhængte, de øvrige udhuse stråtakte.

Blücher beregnede indtægterne til 2897 rdl. 24 sk. Salget skete d. 10. maj 1794. Købesummen var 61000 rdl., hvoraf 11000 skulde udbetales til oktober 1795, resten i fire rater i obligationer, den sidste oktober 1800. Også denne handel førte til processer og uendelige bønsskrifter. Blücher påstod at have fået for lidt for godset, i et skrift „Til det danske Publicum 1797“ søgte han at vise at godset var mere værd; men det lykkedes ikke, han prøvede næppe heller at drage køkets gyldighed i tvivl. En del af pengene havde kreditorerne allerede fået udbetalt, der var intet mere at gøre for Blücher. 1799 tog han sin afsked som amtmænd og flyttede til Gentofte, hvor han tilbragte sin tid med sine retstrætter. Han døde 30. december 1808 og blev bisat ved sin hustrus side på Holsteinsborg ved Smålandshavet. Det var hende, der havde kastet en kort lykke over hans liv, uden hende havde det kun været fortrædelighed.

Lille-juleaftensdag 1796 udsendtes det kongelige patent om Lindeveds ophævelse som adeligt gods: „Det adelige gods Lindeved skal fuldstændigt udgå af de adelige godsers tal . . .“ Det var nu udskiftet, bortsolgt, forsvundet. Kun bonden Peter Madsen i Spandet vilde ikke afløse sine forpligtelser — hvordan det senere er gået med dem, kan ikke oplyses her.

Her er kun fremdraget nogle træk af en herregårds historie, som har haft betydning både i den sydlige og i den nordlige del af Sønderjylland, og om herremænd, der i lange tider har været den danske konges og Danmarks gode og trofaste tjenere, hvis slægtskabsforbindelser i århundreder var danske, hvis glans faldt i en tid, da det var naturligt at sønderjydske stormænd var den danske konges mænd, da nationalitetsbegreber endnu ikke var til i vor tids forstand. Sproget i gårde og huse på godset har været dansk — de ældre på enen taler det endnu — ; på borgen har det vist skiftet med plattysk

og dansk. Henrik den lærde har måske talt højtysk, men man har ikke tillagt det betydning. At modersmålet overhovedet havde anden betydning end som praktisk meddelelsesmiddel, har ikke stået klart i Rantzauernes tid; efter dem har borgens sprog utvivlsomt været overvejende tysk. Så længe den har stået, har der imidlertid lydt danske toner rundt om den.

Selv om Lindeved er forsvundet, selv om de stedlige minder er få og små, det er vore og Danmarks minder, og det er vor pligt at værne om dem, hvor vi kan.

(Litteratur om Lindeved:

- Der entdeckte und bestrafte Brudermord in der Person Sr. Hochgräfl. Excellenz des Grafen von Rantzau und dessen Adhaerenten 1726.
Actenmässiger Extract der in der gräflich Rantzauischen Blutsache er-
gangenen Inquisition, Glückstadt 1727.
Neues Staatsbürgerliches Magazin, Band III pag. 281.
Schl. holst. lauenburg. Provinzialberichte 1825 - 1826.
Rauert: Die Grafschaft Rantzau 1840.
Nachrichten über das Amt Bredstedt. Altona 1821.
Wigger: Geschichte der Familie v. Blücher. Schwerin 1879.
A. Holst Jørgensen: Ad Oksevejen i „Flensbg. Avis“ Okt. 1926.
Gustav Gotthard v. Blücher: Til det danske Publicum 1797.
Peter Petersen: Beitrag zur Geschichte des ehemaligen adeligen Gutes
Lindewitt. Ztschr. d. Gesellsch. f. Schl. Holst. Geschichte, 39. Bind.
Slesv. Provinzialefterretninger III.
Fr. Barfod: Fortællinger af Fædrelandets Historie II.
C. Paulsen: Det gamle Kongehuus's Ret til Pinneberg, Rantzau og Altona
(Antislesvigholst. Fragmenter III).
Landsforsikringsråd Hansen: Die letzte Herrin von Lindewitt (Kreiskalender
f. d. Landkreis Flensburg 1922 og „Unser Schleswig“ Nr. 4. 1923)
Fr. Barfod: Familien Rantzau (Brage og Idun. 1841).
Desuden topografier (Trap, Oldekop etc.), biografiske lexika og andre
håndbøger.)
-